

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

GÜZEL SANATLAR EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
YARATICI DRAMA EĞİTİMİ PROGRAMI

DRAMA ETKİNLİKLERİ İLE YAPILANDIRILMIŞ
FORUM TİYATRO ÇALIŞMALARININ AKRAN
ZORBALIĞINDA SEYİRCİ ROLÜ BAĞLAMINDA
KULLANILMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ŞEYMA KOÇ

ANKARA
AĞUSTOS, 2024

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

GÜZEL SANATLAR EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
YARATICI DRAMA EĞİTİMİ PROGRAMI

DRAMA ETKİNLİKLERİ İLE YAPILANDIRILMIŞ
FORUM TİYATRO ÇALIŞMALARININ AKRAN
ZORBALIĞINDA SEYİRCİ ROLÜ BAĞLAMINDA
KULLANILMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ŞEYMA KOÇ

DANIŞMAN: DOÇ. DR. ZEKİ ÖZEN

ANKARA
AĞUSTOS, 2024

Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğüne,

Şeyma KOÇ adlı öğrencinin hazırladığı “Drama Etkinlikleri İle Yapılandırılmış Forum Tiyatro Çalışmalarının Akran Zorbalığında Seyirci Rolü Bağlamında Kullanılması” başlıklı bu çalışma Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı / Yaratıcı Drama Eğitimi Programı’nda jüri üyelerince oy birliği ile **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

_____ Jüri Üyeleri _____

_____ İmza _____

Başkan

Prof. Dr. Ömer Adıgüzel

.....

Üye

Prof. Dr. Necdet Aykaç

.....

Üye

Doç. Dr. Zeki Özen (Danışman)

.....

ONAY

Bu tez Ankara Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Öğretim Yönetmeliği’nin ilgili maddeleri uyarınca, jüri üyeleri tarafından .../.../20... tarihinde, Enstitü Yönetim Kurulu tarafından ise .../.../20... tarihinde kabul edilmiştir.

.....

Prof. Dr. Mehmet İkbâl YETİŞİR
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BİLDİRİMİ

Tez içindeki bütün bilgileri akademik yazım kurallarına uygun biçimde raporlaştırdığımı ve bunları etik ilkelere (atıfta bulunulan tüm yapılara kaynaklarda yer verilmesi, tezde kullanılan bilgi ve belgelere resmi yollarla ulaşılması ve bunların aslı bozulmadan kullanılması vb.) uygun olarak elde ettiğimi ve sunduğumu bildiririm.

Şeyma KOÇ

ÖZET

DRAMA ETKİNLİKLERİ İLE YAPILANDIRILMIŞ FORUM TİYATRO ÇALIŞMALARININ AKRAN ZORBALIĞINDA SEYİRCİ ROLÜ BAĞLAMINDA KULLANILMASI

KOÇ, Şeyma

Yüksek Lisans Tezi, Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Zeki ÖZEN

Temmuz, 2024, xiii + 164 sayfa

Akran zorbalığı, akran gruplarının bir arada bulunduğu her ortamda ve tarih boyunca süregelen bir olgudur. Eğitimde drama çalışmalarında kullanılan Forum Tiyatro yaklaşımı, yaşamda ezen-ezilen ilişkisinin mevcut olduğu her konuyu sahneye taşıyarak, bu sorunu seyircilerin aktif katılımıyla çözüme ulaştıran interaktif bir yapıya sahiptir. Bu çalışmada, günümüzde okul ortamlarında artan akran zorbalığı olgusu değerlendirilerek, zorbalıkta seyirci rolünde olan bireylerin bu davranışlara müdahalelerinin hem başkalarının hem de kendi çözümlerinin sonuçlarını deneyimlemelerini sağlayan eğitimde drama yöntemindeki Forum Tiyatro yaklaşımının, seyirci rolündeki bireylerin davranışları üzerindeki etkisi araştırılmaktadır. Araştırmada karma yöntem kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubu, Eskişehir ili Odunpazarı İlçesi Salih Zeki Anadolu Lisesi'nde 2023-2024 eğitim öğretim yılında öğrenim gören 9 ve 10. sınıf öğrencilerinin oluşturduğu 280 kişilik gruptur. Nicel veri toplama aracı olarak Zorbalıkta Seyirci Müdahale Ölçeği (ZSMÖ) kullanılmıştır. Nitel veri toplama aracı olarak ise yarı-yapılandırılmış görüşme ve odak grup görüşmesi teknikleri kullanılmıştır. Seyirci grubundan rastgele 8 kız 8 erkek öğrenci seçilerek yarı-yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. 24 kişilik seyirci-oyuncu grubuyla odak grup görüşmeleri yapılmıştır. Görüşmelerden elde edilen verilere içerik analizi uygulanmıştır. Çalışmanın hem nicel hem de nitel bulgularına göre, forum tiyatro çalışması, lise öğrencilerinin zorbalığa seyirci müdahale düzeylerini artırmada önemli bir etkiye sahiptir. Eğitim kurumlarının forum tiyatro gibi interaktif ve katılımcı yaklaşımları rehberlik ve psikolojik danışmanlık programlarına entegre etmeleri önerilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Eğitimde drama, forum tiyatro, akran zorbalığı, zorbalıkta seyirci

ABSTRACT

THE USE OF FORUM THEATRE PRACTICES STRUCTURED WITH DRAMA ACTIVITIES IN THE CONTEXT OF THE BYSTANDER ROLE IN PEER BULLYING

KOÇ, Şeyma

Master Degree, Department of Fine Arts Education

Supervisor: Doç. Dr. Zeki ÖZEN

July 2024, xiii + 164 pages

Peer bullying is a phenomenon that has persisted throughout history in all environments where peer groups coexist. The Forum Theatre approach used in educational drama studies presents an interactive structure that brings all issues of oppressor oppressed relationships to the stage, resolving these problems through the active participation of the audience. This study evaluates the increasing phenomenon of peer bullying in today's school settings and investigates the impact of the Forum Theatre approach in educational drama on the behaviors of individuals in the bystander role, enabling them to experience the outcomes of both their own and others' interventions. A mixed-methods approach was employed in the research. The study group consisted of 280 9th and 10th grade students attending Salih Zeki Anatolian High School in Odunpazarı, Eskişehir, during the 2023-2024 academic year. The Bystander Intervention Scale in Bullying was used as the quantitative data collection tool, while semi-structured interviews and focus group discussions were utilized as qualitative data collection methods. Semi-structured interviews were conducted with a randomly selected group of 8 female and 8 male students from the bystander group. Focus group discussions were held with a 24-member group of spect-actors. Content analysis was applied to the data obtained from the interviews. Based on both the quantitative and qualitative findings of the study, the forum theatre practice has a significant impact on increasing high school students' bystander intervention levels in bullying situations. It is recommended that educational institutions integrate interactive and participatory approaches, such as forum theatre, into their guidance and psychological counseling programs.

Key Words: Drama in education, forum theatre, peer bullying, bystanders in bullying

ÖNSÖZ

Öncelikle, alanda yer alma heyecanımı oluşturan Prof. Dr. Ali Öztürk'e, tüm süreçteki bilgileri, tavrı ve öğretmenliği için tez danışmanım Doç. Dr. Zeki Özen'e, çalışmamı kendi tez çalışmalarıymış gibi sahiplenen Forum Tiyatro ekibi öğrencilerime minnet ve teşekkürler!

Annem, babam ve kardeşime...

İÇİNDEKİLER

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BİLDİRİMİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar DİZİNİ	xi
ŞEKİLLER DİZİNİ	xii
KISALTMALAR	xiii
BİRİNCİ BÖLÜM	1
GİRİŞ	1
Problem Durumu	1
Araştırmanın Amacı	10
Araştırmanın Önemi	12
Sınırlılıklar	13
Tanımlar	13
İKİNCİ BÖLÜM	15
KURAMSAL ÇERÇEVE	15
Zorbalık Kavramı ve Saldırganlıkla İlişkisi	15
Akran Zorbalığı	17
Akran Zorbalığı Türleri	19
Akran Zorbalığında Roller	22
Zorbaların Özellikleri	22
Mağdurların Özellikleri	25
Zorba-Mağdurların Özellikleri	28
Seyircilerin Özellikleri	29
Akran Zorbalığının Nedenleri	31
Akran Zorbalığının Sonuçları	34
Akran Zorbalığı ile Mücadele ve Akran Zorbalığına Müdahale Davranışları	38
Saldırganlıkla İlgili Kuramsal Yaklaşımlar ve Akran Zorbalığı İlişkisi	40
İçgüdü Kuramları	41
Davranışçı Kuramlar	43
Sosyal Bilişsel Öğrenme Kuramı	44
Biyolojik Kuram	45
Akran Zorbalığı ile İlgili Önleme Programları	46
Eğitimde Drama	46
Forum Tiyatro	48
Augusto Baol ve Ezilenlerin Tiyatrosu	49
Forum Tiyatroda Seyirci Oyuncu	51
Forum Tiyatroda Joker	52
Eğitimde Forum Tiyatro	54
İlgili Araştırmalar	55
Akran Zorbalığında Seyirci Rolü ile Çalışan Araştırmalar	55
Eğitimde Forum Tiyatro Yaklaşımının Kullanıldığı Araştırmalar	56
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	59
YÖNTEM	59
Araştırmanın Modeli	59
Çalışma Grubu	60

Forum Tiyatro Ekibi Çalışma Grubu	60
Forum Tiyatro Ekibinin Kurulması	61
Forum Tiyatro Ekibiyle İlk Buluşma	61
Forum Tiyatro Ekibiyle Yapılan Diğer Buluşmalar	61
Forum Tiyatro Ekibinin İlk Sahne Denemesi	61
Forum Tiyatro Metninin Evrimi	62
Forum Tiyatro Oyunu Üzerine Çalışmalar	62
Forum Tiyatro Çalışmasının Gerçekleşmesi	62
Veri Toplama Sürecindeki Çalışma Grubu	63
Verilerin Toplanması	63
Verilerin Çözümlemesi	65
Veri Toplama Aracının Güvenirlik Çalışmaları	66
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	69
BULGULAR VE YORUMLAR	69
Nicel Bulgu ve Yorumları	69
Lise öğrencilerinin akran zorbalığı konulu forum tiyatro çalışması öncesi ve sonrasındaki zorbalığa seyirci müdahale düzeylerinin tamamına ait ortalama puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?	69
Lise öğrencilerinin akran zorbalığı konulu forum tiyatro çalışması öncesi ve sonrasındaki zorbalığa seyirci müdahale düzeylerinin alt boyutlarına ait ortalama puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?	71
Lise öğrencilerinin sınıf düzeyine göre akran zorbalığı konulu forum tiyatro çalışması öncesi ve sonrasındaki zorbalığa seyirci müdahale düzeylerinin tamamına ait ortalama puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?	72
Lise öğrencilerinin cinsiyetlerine göre akran zorbalığı konulu forum tiyatro çalışması öncesi ve sonrasındaki zorbalığa seyirci müdahale düzeylerinin tamamına ait ortalama puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?	73
Nitel Bulgu ve Yorumlar	74
Forum Tiyatro Çalışmasında Şahit Olunan Zorbalık, Sahneye Çıkmayan Lise Öğrencilerinin Duygularını Ortaya Çıkartıyor	74
Forum Tiyatro Çalışmasında Şahit Olunan Zorbalık, Sahneye Çıkmayan Lise Öğrencilerinin Düşüncelerini Ortaya Çıkartıyor	77
Forum Tiyatro Çalışmasında Sahneye Çıkan Seyirci-Oyuncular, Sahneye Çıkmayan Lise Öğrencilerinin Duygu ve Düşüncelerini Ortaya Çıkartıyor	80
Seyirci-Oyuncu Olmanın Anlamı, Sahneye Çıkmayan Lise Öğrencilerinde Yer Buluyor	84
Sahneye Çıkmayan Öğrenciler Seyirci-Oyuncu Olmaları Halinde Sahnedeki Akran Zorbalığına Çözümler Buluyor	87
Sahneye Çıkmayan Öğrenciler Kendi Yaşamlarında Akran Zorbalığında Seyirci Olma Rollerine İlgili Değerlendirmelerini Anlatıyor	91
Forum Tiyatro Çalışması, Sahneye Çıkmayan Lise Öğrencilerinin Yaşamında Değişimler Yaratıyor	94
Forum Tiyatro Çalışmasında Seyirci-Oyuncu Olan Lise Öğrencilerinin Zorbalığa Dair Duyguları Ortaya Çıkıyor	98
Forum Tiyatro Çalışmasında Seyirci-Oyuncu Olan Lise Öğrencilerinin Zorbalığa Dair Düşünceleri Ortaya Çıkıyor	101
Forum Tiyatro Çalışmasında Sahneye Çıkan Diğer Seyirci-Oyuncular, Sahneye Çıkan Öğrencilerin Duygu ve Düşüncelerini Ortaya Çıkartıyor	106
Seyirci-Oyuncu Olmanın Anlamı, Sahneye Çıkan Lise Öğrencilerinde Yer Buluyor	111

Seyirci-Oyuncuların Çözümlerinin İçerikleri Aydınlanıyor	115
Seyirci-Oyuncuların Sahneye Çıktıktan Sonraki Duygu ve Düşünceleri Ortaya Çıkıyor	117
Seyirci-Oyuncular Kendi Yaşamlarında Akran Zorbalığında Seyirci Olma Rolleriyle İlgili Değerlendirmelerini Anlatıyor	122
Forum Tiyatro Çalışması, Seyirci-Oyuncuların Yaşamında Dönüşümler Yaratıyor	127
BEŞİNCİ BÖLÜM	133
SONUÇ ve ÖNERİLER	133
Sonuç	133
Öneriler	135
KAYNAKÇA	137
EKLER	147
EK 1. Aydınlatılmış Onam Formu	148
EK 2. Ebeveyn Onam Formu	150
EK 3. Ölçek Kullanım İzni	151
EK 4. Zorbalıkta Seyirci Müdahale Ölçeği (ZSMÖ)	152
EK 5. Yarı-Yapılandırılmış Görüşme Formu	153
EK 6. Odak Grup Görüşmesi Formu	154
EK 7. Forum Tiyatro Ekibi Öğrencileri Tarafından Oluşturulan Forum Tiyatro Oyun Metni	155
EK 8. Etik Kurul Onayı	162
BENZERLİK BİLDİRİMİ	163
ÖZGEÇMİŞ	164

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Çeşitli Değişkenlere Göre Dağılımı	66
Tablo 2. Zorbalığa Seyirci Müdahale Ölçeğine Ait Bilgiler (Ön Test)	67
Tablo 3. Zorbalığa Seyirci Müdahale Ölçeğine Ait Bilgiler (Son Test)	67
Tablo 4. Zorbalığa Seyirci Müdahale Ölçeği (Ön Test) Tanımlayıcı İstatistikler	70
Tablo 5. Zorbalığa Seyirci Müdahale Ölçeği (Son Test) Tanımlayıcı İstatistikler	70
Tablo 6. ZSMÖ Ön Test ve Son Test Ortalama Puanların t-Testi Sonuçları	70
Tablo 7. ZSMÖ Alt Boyutlarına Ait ANOVA Sonuçları	71
Tablo 8. Sınıf Düzeyine Göre ZSMÖ Ön Test-Son Test Puanlarının ANOVA Sonuçları	72
Tablo 9. Cinsiyete Göre ZSMÖ Ön Test-Son Test Puanlarının ANOVA Sonuçları	73

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Seyirci Rolündeki Kişilerin Duyguları	75
Şekil 2. Seyirci Rolündeki Kişilerin Düşünceleri	78
Şekil 3. Seyirci Oyunculardan Sonra Seyirci Rolündeki Kişilerin Duygu ve Düşünceleri	81
Şekil 4. Seyirciler için Seyirci Oyuncu'nun Anlamı	85
Şekil 5. Seyircilerin Seyirci Oyuncu Olmaları Halinde Sundukları Çözümler	88
Şekil 6. Seyircilerin Gerçek Hayatlarında Zorbalığa Seyirci Rollerini	91
Şekil 7. Değişimler	94
Şekil 8. Seyirci-Oyuncuların Duyguları	98
Şekil 9. Seyirci-Oyuncuların Düşünceleri	102
Şekil 10. Farklı Seyirci-Oyunculardan Sonraki Duygu ve Düşünceler	107
Şekil 11. Seyirci-Oyuncular için 'Seyirci Oyuncular' Kimdir?	111
Şekil 12. Çözümler	115
Şekil 13. Seyirci-Oyuncu Olduktan Sonraki Duygu ve Düşünceler	118
Şekil 14. Seyirci-Oyuncuların Gerçek Hayatlarında Zorbalığa Seyirci Rollerini	122
Şekil 15. Dönüşümler	127

KISALTMALAR

OECD	Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Örgütü
ZSMÖ	Zorbalıkta Seyirci Müdahale Ölçeği

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın problem durumu açıklanmış, araştırmanın amacı ve önemine değinilmiş ve sonrasında sınırlılıklar ile tanımlara yer verilmiştir.

Problem Durumu

Saldırmak, kelime anlamı olarak bir kimseye, gruba ya da bir nesneye karşı bilinçli bir zarar amacı güden davranışlarda bulunmaktır. İnsanlık var olduğundan beri saldırma eylemleri de var olmaktadır. Okul ortamlarında öğrenciler arasındaki saldırgan davranışlar, 1970'lerde dikkat çekmeye başlamıştır. Berger (2007)'in belirttiği üzere konuya ilişkin ilk sistematik çalışmalar ise Norveç'te akranları tarafından zorbalığa uğradığını ifade eden notlar bıraktıktan sonra intihar eden üç öğrenci sonrasında başlamıştır (Akt. Kurtça, Ermağan Çağlar ve Sanal Özcan, 2019).

Zorbalığa dair yapılmış tanımlar incelendiğinde de zorbalığın bir tür saldırganlık içeren eylemler bütünü olduğunu söylemek mümkündür. Zorba kelimesi, Türk Dil Kurumu'nda; gücüne güvenerek hükmü altında bulunanlara söz hakkı ve davranış özgürlüğü tanımayan kimse, zorbalık ise zorbaca davranışta bulunma olarak tanımlanmaktadır. Akran zorbalığı ise okul şiddetinin en yaygın biçimidir (Çarkıt ve Bacanlı, 2020). Akran zorbalığı psikoloji, sosyoloji ve eğitim bilimleri alanlarında incelenmiş ve tanımlanmıştır. Bu araştırmalar, akran zorbalığının sadece bir zayıfın bir güçlü tarafından olası her tür şiddete maruz kalması değil, aynı zamanda grup dinamikleri, sosyal baskı ve normlar gibi çeşitli faktörlerin bir sonucu olduğunu göstermektedir.

Araştırmacıların yapmış olduğu akran zorbalığı tanımları incelendiğinde; Olweus (1999)'un çalışmalarında akran zorbalığının ilk olarak Heinemann tarafından ele alındığı ve tanımının bir grubun diğer bir grup ya da öğrencilere saldırganlık içerikli davranışlarda bulunması, bir grup saldırganlığı, şeklinde yapıldığı görülmektedir (Akt. Kaşıkçı, 2018). Olweus'un kendi tanımı ise Heinemann'ın grup saldırganlığı olarak genellediği durumdan ayırmakta ve grup saldırganlığına ek olarak akran zorbalığının bireysel eylemler şeklinde de olabileceğine değinmektedir. Akran zorbalığının, çocuklar ve gençler

arasında ortaya çıkan, okulun içinde ya da çevresinde görülen ve bir veya birden fazla kişinin birilerine ya da bir gruba zarar verme veya rahatsız etme amacı taşıyan saldırgan davranışları ifade ettiği söylenebilir. Akran zorbalığı; eğitim kurumlarında öğrencilerin her anlamda güvenliğini temin etmek adına çözülmesi gereken önemli bir mesele olarak karşımıza çıkmaktadır.

Akran zorbalığı çeşitli davranışlarla ortaya çıkabilmektedir. Akran zorbalığı türleri farklı davranış biçimlerini barındırmakta ve kendine özgü özellikleri bulunmaktadır. Fiziksel zorbalık, mağdur üzerinde doğrudan fiziksel hasara yol açan itme, vurma, tekme atma, tokatlama, saç çekme gibi fiziksel saldırı veya şiddet içeren davranışların tanımlandığı zorbalık türüdür. Sözel zorbalık, mağdurun özgüvenini ve özsaygısını hedef alarak olumsuz etkileyen isim takma, alay etme, tehdit etme, küçük düşürme gibi sözel saldırılar ve hakaretleri içeren türdür. İlişkisel zorbalık, mağdurun toplumsal kabulünü ve sosyal ilişkilerini zayıflatma amacıyla dedikodu yayma, iftira atma, dışlama, sosyal izolasyon, başkalarıyla olan ilişkilerini sabote etme gibi bireylerin toplum içindeki yerini etkilemek üzerine kasıtlı saldırgan davranışları içeren zorbalık türüdür.

Akran zorbalığındaki rollere bakıldığında; saldırgan davranışları gerçekleştiren kişi veya kişilerin olduğu grup zorba, bu davranışlara maruz kalan kişi veya kişilerin olduğu grup mağdur, zorbalık davranışlarını yapan ve aynı zamanda bu davranışlara maruz kalan kişi veya kişilerin olduğu grup zorba/mağdur, tüm sürece şahit olan ve gören fakat zorbalık davranışlarının ilk ve doğrudan hedefi olmayan grup ise seyirci olarak tanımlanmaktadır.

Akran zorbalığı, çocuklar ve ergenler arasında yaygın bir problemdir. Zorbalık davranışları, bireylerin duygusal ve psikolojik sağlığı üzerinde olumsuz etkiler yaratabilir ve uzun vadeli sonuçlara neden olabilir. Akran zorbalığının sonuçlarına ilişkin yapılan araştırmalar, zorbalık davranışının tüm taraflar üzerinde uzun süreli etkiler yarattığını ortaya koymaktadır. Akran zorbalığı, zorba, mağdur ve seyirci grupları üzerinde fiziksel, psikolojik, sosyal ve bilişsel sorunlara yol açmaktadır.

Literatür incelendiğinde zorbalıkla ilgili yapılan çalışmaların çoğu zorba veya mağdur gruplar üzerinedir. Zorbalık davranışının devam etmesi ya da sonlandırılması noktasında büyük bir öneme sahip olan seyirciler, zorbalık davranışının sürecini etkileme gücüne sahiptir. Ahmed (2008) ve Hawkins ve ark. (2001)'nin yaptığı araştırmalara göre, "seyirciler zorbalık olaylarına müdahale ettiklerinde bu olayların yaklaşık %60'nın 10-12 saniye içinde sona erdiği" ifade edilmektedir (Akt. Kurt Demirbaş ve Öztemel, 2022).

Seyirci grubu diğer gruplara göre daha kalabalıktır. Koçak ve Yelboğa (2019) tarafından yapılan çalışmaya göre, çalışmaya dahil olanların %82,2'si seyirci, %10,2'si mağdur, %5,2'si zorba-mağdur ve %2,4'ü zorba şeklinde dağılmaktadır. Bu noktada zorbaya davranışını fark ettirerek sorgulatacak ve davranışından vazgeçirebilme noktasına getirecek; mağdura da doğru tepki ve müdahale konusunda rol model olarak onu cesaretlendirecek bir grup olduğu düşünülerek seyirci grubuyla çalışmanın akran zorbalığına çözüm noktasında göz ardı edilenden daha önemli olduğu düşünülmektedir.

Akran zorbalığının yaygınlığı ve seyircilik eğilimleri, toplumun değerleri ve yapısal faktörlerle ilişkilendirilebilir. Bu noktada seyirci rolü, sosyal adalet ve eşitlik kavramlarıyla da değerlendirilebilir. Zorbaliğa sessiz kalmanın, eşitsizlikleri pekiştirebileceği ve adaletsizliği sürdürebileceği düşünülerek, seyirci rolünü ile çalışmanın zorbalık sürecine ve dolayısıyla toplumsal değerlere büyük katkıları olacağı düşünülmektedir.

Akran zorbalığını önlemek için çeşitli programlar ve politikalar uygulanmaktadır. Ancak bu sorun hala birçok toplumda yaygın bir şekilde mevcuttur ve çözümü için sürekli ve yenilikçi çabalar gerektiği düşünülmektedir. Eğitim literatürü, okul ortamlarında zorbalık ve saldırganlıkla mücadele stratejilerini incelemektedir. Bu çalışmalar, eğitimcilerin, öğrencilerin ve ailelerin iş birliği içinde olması gereken önleyici ve müdahale edici yaklaşımları tartışmaktadır. Bu yaklaşımlar arasında, okul politikaları, eğitim programları, duyarlılık eğitimi, sosyal becerilerin geliştirilmesi ve sınıf içi davranış yönetimi stratejileri gibi konular bulunduğu görülmektedir. Zorbalık davranışlarının önlenmesi ve müdahalesi adına paydaş olan okulla ilgili çalışmalar için, okulun içinde gözlem yapma imkanına sahip rehber öğretmen olarak zorba ve mağdurlarla bireysel çalışmaların yeterince işlevsel olmadığı düşünülmektedir.

Akran desteği kavramı, seyirci rolündeki kişilerin zorbalık davranışlarına müdahale ederek mağdurlara akran desteği vermesi şeklinde yorumlanabilir. Okul yaşantısı başladıktan sonra özellikle ergenlik döneminde akran desteği yetişkin desteğinden daha önemli hale gelmektedir. Ailenin etkisinin azaldığı ergenlik döneminde, gençler genellikle arkadaş gruplarına daha fazla yakınlaşma eğilimindedirler. (Başaran, 2014). Yapılan araştırmalar (Kızıllan, 2017) akran desteği azaldıkça zorbalık davranışlarına maruz kalma ihtimalinin arttığını göstermektedir. Pekel Uludağlı ve Uçanok (2005)'un yaptığı çalışma sonucuna göre, literatürdeki başka çalışmaları da (Dölek, 2002; Hodges ve ark., 1997) destekler şekilde, zorbalar, zorbaca davranışları nedeniyle kendilerinden öç alacak güçte ya da olumlu sosyal desteği olmayan yalnız

kişileri, birileri tarafından dışlanma olasılıklarının olmadığı ve hedefin koruyucu gücünden yararlanamayacağını gözlemlediği akranlarına saldırmayı tercih edebilmektedir.

Ülkemizde yapılmış bir çalışmaya (Tural Hesapçioğlu ve Yeşilova, 2015) göre katılımcılara ‘Bir öğrenciye zorbalık yapıldığını gördüğünde neler yaptın?’ sorusu sorulduğunda; ‘Tarafsız kaldım’ diyenler %12.6, ‘Karışmadım, ancak olanları seyretmek hoşuma gitti’ diyenler %3.8, ‘Zorbaya açıkça destek oldum’ diyenler %2, ‘Şiddet yapanın yanında yer almaya zorlandım’ diyenler %1.5, ‘Karışmadım, ancak içimden zorbayı destekledim’ diyenler %1.5 oranındadır. Başka bir çalışma ise (Çarkıt ve Bancalı, 2020) öğretmenler, zorbalığa şahit olan öğrencilerin; genellikle sessiz kaldıklarını, zorbalığı engellemeye çalıştıklarını, öğretmene veya okul idaresine şikâyetle bulduklarını, zorbalık eylemine katıldıklarını, mağduru savunduklarını, okul idaresine şikâyet ettiklerini ve zorbayı, kurbanın ailesine bildirdiklerini gözlemlediklerini belirtmişlerdir. Okulda akran zorbalığı ile mücadelenin bir yolunun da; izleyici konumunda olan öğrencilere, zorbalık karşıtı davranışların öğretilmesi ve benimsetilmesi olduğu öne sürülmüştür. Araştırmalar hiçbir şey yapmayan izleyicilerin çoğunun aslında kurbanı korumak istediğini göstermektedir.

Akran desteğinin arttığı, zorbalık davranışına seyirci rolündekilerin müdahale ettiği yaşantılarda yetişkinlere düşen sorumlulukların yalnızca suç teşkil edebilecek zorba davranışlar olacağı düşünülmektedir. Bu düşüncüyü destekleyen bir çalışma olarak Aydoğan vd. (2023)’nin okul yöneticileri, öğretmen ve okul psikolojik danışmanları ile yapmış olduğu çalışmada, öğretmenlere müdahale edilmesi için gelen vakaların genel olarak şiddet ve istismar gibi suç unsuru barındıran vakalarının olduğu gözlemlenmektedir. Zorbalık içeren diğer davranışlar için yetişkinlerden destek alınmasının öğrenciler arasında dalga geçilmek ve küçük görülme için yeni bir zorbalık döngüsü oluşturabildiği düşünüldüğünde; suç teşkil etmeyen diğer zorbalık davranışlarının öğrencilerin kendi içlerinde çözmeye çalıştıkları, bu çözüm çabası içinde bir noktada yetersiz ve desteksiz kaldıkları görülmektedir.

Tural Hesapçioğlu ve Yeşilova (2015)’nin yaptığı çalışma sonucundan elde edilen bulgular, kişilerde yoğun duygular ve etkiler meydana getiren akran zorbalığına karşı daha etkin mücadele programlarına gerek olduğunu göstermekte ve araştırmacılar bu doğrultuda okulda akran zorbalığına engel olmaya yönelik olarak öğrencilerin iletişim becerilerini artırmayı sağlayacak, duygularını sözel olarak ifade edebilmelerine imkân verecek girişimler uygulanmasını önermektedir. Bu çalışma da zorbalığı önlemede

bireysel çalışmalarını içeren zorba ve mağdur rolleri odaklanması yerine daha büyük kitleleri etkileme potansiyeli olan seyirci rolü üzerine yapılmıştır.

Eğitim ortamlarının bireylere sunduğu fırsatların her birinin niteliği büyük önem taşımaktadır. Okullar, öğrencilerin güvenliğini sağlama sorumluluklarını çeşitlilik içeren yaklaşımlarla yerine getirdiğinde, güvenlik konusu daha sağlam ve sürdürülebilir hale gelmektedir. Bu bağlamda, akran zorbalığına ilişkin okul politikaları önemli bir rol oynarken, aynı derecede önemli bir diğer konu da öğrencileri zorbalıkla mücadele konusunda farklı yöntemlerle güçlendirme sorumluluğudur. Bu sorumluluğu karşılama yöntemlerinden biri de eğitimde sanatı kullanmaktır.

Sanat çalışmaları, bireylerin duygusal gelişiminde ve kendilerini ifade etme becerilerinde önemli bir rol oynar. Sanatın, kişilere duygularını sağlıklı bir biçimde dışavurma ve bu süreçte kendilerini daha iyi tanıma fırsatı sunduğu bilinmektedir. Eğitimde sanatın yeri, akademik başarıyı artırmanın ötesinde, sosyal farkındalık ve toplumsal sorumluluk bilinci kazandırarak bireyin bütünsel gelişimini destekler (Gardner, 1983). Sanat çalışmaları öğrencilerin hem kendilerini hem de çevrelerini eleştirel bir gözle incelemelerine ve yaşadıkları topluma daha duyarlı bireyler olarak katkıda bulunmalarına yardımcı olur. Eisner (2002), sanatın yaratıcı düşünme, problem çözme ve eleştirel bakış açısı kazandırmada etkili olduğunu belirtmektedir. Bu beceriler, bireylerin günlük yaşamda karşılaştıkları karmaşık problemleri daha yaratıcı ve etkili bir şekilde çözmelerine olanak tanır. Sanat yoluyla bireyler kendilerini daha iyi ifade eder ve empati kurma yetilerini geliştirirler (Winner ve Hetland, 2000). Ayrıca sanat, soyut düşünceyi teşvik ederek bireylerin duygusal zekalarının gelişimine katkıda bulunur (Goleman, 1995). Resim, müzik, drama ve edebiyat gibi farklı sanat dalları, öğrencilerin kendi deneyimlerini, duygularını ve düşüncelerini anlamlı bir şekilde ifade etmelerine olanak tanır (Dewey, 1934). Bu bağlamda, eğitimde drama çalışmaları da öne çıkan bir sanat alanıdır.

Eğitimde drama, katılımcıların aktif bir şekilde katılım sağladığı, rol oynama ve doğaçlama gibi teknikleri kullanarak deneyimsel öğrenmeyi teşvik eden bir yöntemdir. Bu yöntem, bireylerin duygusal, sosyal ve bilişsel gelişimlerini desteklemeyi amaçlar. Eğitimde drama süreçleri, katılımcıların empati kurma, problem çözme, iletişim becerilerini geliştirme ve farklı bakış açılarını anlama gibi yeteneklerini artırır. Eğitimde drama, belirli bir metne dayanmaksızın, doğaçlama, canlandırma ve grup çalışmaları yoluyla bireylerin kendilerini ifade etmelerini ve öğrenme sürecine aktif olarak katılmalarını sağlar.

Eğitimde drama yöntem, özellikle çocuk ve gençlerin eğitiminde, eleştirel düşünme, sosyal farkındalık ve duygusal zekâ gibi becerilerin kazandırılmasında etkili bir araç olarak kullanılmaktadır. Eğitimde drama, ayrıca sanat eğitimi ve psikodrama gibi alanlarla da kesişen disiplinler arası bir yaklaşım sunar ve katılımcıların kendi potansiyellerini keşfetmelerine olanak tanır. Eğitimde dramanın bireylerin kendini tanıma ve kendini gerçekleştirme, başkalarıyla etkili iletişim kurma, demokratik tutumlar edinme ve davranışlar kazandırma, sosyal duyarlık yaratma ve duygunun sağlıklı bir biçimde boşalması gibi etkilerinin olduğu görülmektedir (Adıgüzel, 2018). Bu bağlamda, eğitimde drama yöntemi, akran zorbalığını önleme ve müdahalede önemli bir pedagojik araç olarak değerlendirilmektedir. Drama, katılımcıların empati kurma, duygusal farkındalık geliştirme ve sosyal becerilerini güçlendirme süreçlerini destekleyen yaratıcı bir eğitim yaklaşımıdır.

Eğitimde drama, öğrencilerin farklı roller üstlenerek zorbalık deneyimlerini derinlemesine anlamalarına olanak tanır. Öğrenciler, drama etkinlikleri sırasında zorbalığa maruz kalan, zorbalık yapan veya bu duruma tanıklık eden bireylerin duygularını, düşüncelerini ve bakış açılarını keşfetme fırsatı bulurlar. Bu süreç, akran zorbalığının neden olduğu duygusal ve sosyal zararların farkına varılmasını kolaylaştırarak empati becerisinin gelişimine katkıda bulunur (Maunder ve Crafter, 2018).

Drama etkinlikleri, öğrencilerin zorbalık durumları karşısında uygun sosyal davranışlar geliştirmelerine ve bu tür durumlarla etkili bir şekilde başa çıkabilmelerine yardımcı olur. Özellikle rol oynama ve doğaçlama teknikleri, öğrencilerin farklı problem çözme stratejilerini deneyimlemelerine olanak tanır. Bu deneyimler, öğrencilerin hem zorbalığa maruz kaldıklarında kendilerini nasıl savunacaklarını hem de zorbalığa tanıklık ettiklerinde nasıl müdahil olacaklarını öğrenmelerini sağlar (Smith ve Sharp, 2003).

Drama, akran zorbalığında yer alan güç ilişkilerini ve dinamiklerini anlamada etkili bir yöntemdir. Drama çalışmaları, öğrencilerin bu güç dengesizliklerini keşfetmelerine ve zorbalığın altında yatan sosyal faktörleri irdelemelerine olanak tanır. Bu sayede öğrenciler, zorbalık ile güç arasındaki bağlantıyı fark ederek toplumsal ve bireysel sorumluluklar konusunda bilinçlenirler (Neelands ve Dobson, 2000).

Drama yönteminin önemli bir boyutu, öğrencilerin duygusal farkındalığını ve öz-düzenleme becerilerini geliştirmektir. Akran zorbalığına ilişkin dramatizasyonlar, öğrencilerin zorlayıcı sosyal durumlar karşısında duygularını tanımlamalarına ve bu duyguları sağlıklı bir şekilde ifade etmelerine imkân tanır. Bu farkındalık, öğrencilerin

hem kendi duygusal durumlarını yönetmelerine hem de başkalarının duygusal ihtiyaçlarını daha iyi anlamalarına yardımcı olur (O'Toole, 1992).

Drama çalışmaları, öğrencilerin özgüvenlerini artırırken, zorbalık karşısında kendilerini savunma ve hayır deme becerilerini de geliştirmelerine yardımcı olur. Drama sırasında güvenli bir ortamda farklı roller üstlenmek, öğrencilerin risk alma ve kendilerini ifade etme yeteneklerini güçlendirir (Bolton, 1984). Bu süreç, özellikle zorbalığa dolaylı ve direk maruz kalan seyirci ve mağdur gruptaki öğrencilerin cesaretlerini toplama ve kendilerini savunma konusunda destekleyici bir etki yaratır.

Eğitimde drama yöntemi, akran zorbalığını önleme ve müdahalede önemli bir yer tutmaktadır. Öğrencilerin zorbalığa ilişkin farkındalık kazanmaları, empati geliştirmeleri ve uygun sosyal beceriler edinmeleri için drama, etkili bir eğitim yaklaşımı sunar. Drama yoluyla edinilen deneyimler, öğrencilerin hem bireysel hem de toplumsal düzeyde zorbalıkla başa çıkma kapasitelerini artırır. Bu nedenle, eğitimde drama yönteminin, akran zorbalığına yönelik kapsamlı ve çok boyutlu stratejilerin bir parçası olarak ele alınması gerekmektedir.

Forum tiyatro yaklaşımı, eğitimde drama yönteminin bir parçası olarak Augusto Boal tarafından geliştirilmiş olan ve katılımcıların aktif bir şekilde dahil olduğu Ezilenlerin Tiyatrosu'nun bir parçası olan interaktif bir tiyatro yaklaşımıdır. Bu yaklaşım, toplumsal sorunları ele alarak izleyicilerin bu sorunlara yönelik çözüm önerileri sunmalarına ve doğrudan sahneye müdahale ederek alternatif senaryolar geliştirmelerine olanak tanır. Forum Tiyatro'nun yaratıcısı Augusto Boal'in ilham aldığı kişi "Ezilenlerin Pedagojisi" kitabının yazarı Brezilyalı eğitimci, filozof ve eleştirel pedagojinin önde gelen kuramcılarında Paulo Freire'dir (Tuzcuoğlu ve Adıgüzel, 2021).

Freire (2017), eğitim sisteminde öğretmenin baskın rolünü eleştirmekte ve öğrencinin pasif bir alıcı konumunda olmasına vurgu yapmaktadır. Eleştirilen sistemde öğrenci, bilgileri kavramaktan öte ezberlemektedir. Paulo Freire, eğitimde katılımcı, eleştirel ve özgürleştirici yaklaşımlarıyla tanınır. Onun pedagojik yöntemleri, toplumsal adalet, eşitlik ve özgürlük mücadelesinde önemli bir araç olarak kabul edilir. Bir öğrenme ve deneyimleme alanı olarak forum tiyatro, Freire'nin eleştirdiği eğitim sistemin karşı, öğrencinin sürecin her aşamasında aktif bir şekilde bulunduğu, geleneksel tiyatro anlayışının dışında seyircilerin de oyuncu olduğu bir yaklaşımdır.

Ezilenlerin Tiyatrosu'nun amacı, insanın bulunduğu her ortamda mevcut olan baskı ve mağduriyet ikileminin bilincini oluşturarak, insanları bu baskıdan kurtarmayı amaçlayan tiyatral etkinlikler yapmaktır. Toplumsal ve bireysel baskıların farkına

varılması, bu baskıların sorgulanması ve dönüştürülmesi sürecine katılımcıları dahil etmektir. Bu tiyatro anlayışı, izleyiciyi hem izleyici hem de oyuncu yaparak katılımcıların yaşadıkları baskılara dair farkındalık geliştirir, bu durumları seyirci-oyuncular sahne üzerinde yeniden canlandırarak alternatif çözüm yollarını deneyimleme imkânı bulur. Ezilenlerin Tiyatrosu, bireylerin karşılaştıkları sorunlara karşı eleştirel bir bakış açısı geliştirmelerini ve kendi güçlerini fark ederek toplumsal değişime katkıda bulunmalarını hedefler. Tiyatronun değiştirici etkisine inananlara sınırsız ve kullanışlı imkanlar sunan Ezilenlerin Tiyatrosu; Gazete Tiyatrosu, İmge Tiyatrosu, Görünmez Tiyatro, Forum Tiyatro gibi kategorilerden oluşmaktadır (Özen, 2012).

Forum Tiyatro, yalnızca bir tiyatro türü olmanın ötesinde, toplumsal meseleleri ele alması ve çeşitli yaklaşım ve çözümler geliştirme imkânı sunmasıyla öne çıkar. İzleyicileri ve oyuncularını oyuna dahil etmesi nedeniyle eğitimde drama çalışmalarında kullanılmaktadır. Katılımcı tiyatrodur; seyircinin pasif halden aktif hale geçmesini sağlayan, sahneyi bir prova alanı olarak seyirciye sunan tiyatro biçimidir. Forum Tiyatro'da oyunun yazma, yönetme, oynama, düşünme ve izleme süreçlerinin her birinde seyirci aktiftir. Forum tiyatro ezilenin hem söz hem düşünce hem de eylem olanakları açısından kendi yaşantısını gözlemleyebildiği, eksiklerinin ve potansiyellerinin farkına varabildiği bir süreçtir (Tuzcuoğlu ve Adıgüzel, 2021).

Boal (2008), tiyatroyu bireysel ve toplumsal değişime cesaret vermek, her türlü baskıyı ele almak için kullanmış ve seyircinin konumunu güçlendirmiştir. Herkes sahnelenen oyuna katılmaya teşvik edilir. Forum Tiyatro, seyircileri katkıda bulunmaya, dâhil olmaya, kendi fikirlerini denemeye, sorumluluk almaya ve oyunu farklı bir sonuca ulaştırmaya çalışma fırsatına davet etmektedir. Forum Tiyatro, seyircinin rolünü bir "seyirci-oyuncu"ya dönüştürmektedir. Tiyatroyu toplumu bilinçlendirmek, baskı durumlarını fark edip bunlarla mücadele yollarını aramak, sorgulamak ve mevcut adaletsizlikleri değiştirme cesareti vermek amacıyla kullanan Boal (2008), seyirciyi sadece izleyen pasif bir konumdan çıkarıp süreci ve sonucu değiştirebilen aktif katılımcılar haline getirmiştir. Böylece, seyircilere gerçek yaşamlarında da rahatsız edici durumları değiştirebilecekleri güce sahip olduklarını göstermiştir. Forum tiyatro bir devrimin provasıdır (Onur, 2016).

Forum Tiyatro'da, kısa bir oyun gösterimiyle başlayan ve sosyal bir problemin ele alındığı bir senaryoda, baskıya maruz kalan ana karakter, yaşadığı problemi çözmekte başarısız olur. Bu durumda, baskı durumunu fark eden izleyici, kendi olası çözümlerini sunmak için oyunu durdurarak sahneye çıkar, ana karakterin yerine geçer ve oyuna katılır.

Bu müdahaleler, izleyicilere farklı çözümleri deneme ve tartışma fırsatı sunar. Forum tiyatrunun temel amacı, izleyicilerin eleştirel düşünme becerilerini geliştirmek, toplumsal farkındalık yaratmak ve bireylerin kendi yaşamlarında karşılaştıkları sorunlara yaratıcı çözümler üretmelerini teşvik etmektir. Bu yaklaşım, katılımcıların empati geliştirmelerine, farklı perspektifleri anlamalarına ve sosyal değişimi mümkün kılacak stratejiler geliştirmelerine yardımcı olur.

Eğitimde forum tiyatrosu, özellikle sosyal sorunların ve çatışmaların ele alınmasında etkili bir araç olarak kullanılmaktadır. Öğrenciler, bu yaklaşım sayesinde gerçek hayatta karşılaşılabilecekleri zorlukları güvenli bir ortamda keşfederek hem bireysel hem de toplumsal düzeyde etkili iletişim ve problem çözme becerileri kazanırlar. Forum tiyatrunun uygulamaları, eğitimden toplumsal değişime kadar geniş bir yelpazede etkili sonuçlar vermekte olup, katılımcılara hem teorik hem de pratik düzeyde değerli deneyimler sunmaktadır. Forum Tiyatrosu, eğitimde dramayı zenginleştiren ve katılımcıların kendi seslerini bulmalarını sağlayan güçlü bir pedagojik araç olarak öne çıkmaktadır.

Forum tiyatrunun, akran zorbalığına ilişkin çalışmalarda özellikle seyirci rolünün etkisini incelemek açısından önemli bir araç olduğu düşünülmektedir. Bu yaklaşım, seyircilere zorbalık karşısında nasıl etkili bir şekilde tepki verebileceklerini deneyimleme fırsatı sunar. Sahnelenen deneyimler, seyircilerin pasif bir izleyici olmaktan çıkarak aktif birer katılımcıya dönüşmesini sağlar; böylece, zorbalıkla mücadelede daha bilinçli bir tutum geliştirmelerine yardımcı olur. Seyirciler, zorbalığın dinamiklerini daha iyi anlayarak, zorba, mağdur ve diğer seyircilerin rollerine dair farkındalık geliştirirler. Böylelikle seyirciler sadece olayı gözlemlemekle kalmayıp müdahale etmek için gerekli cesaret ve bilgiyi kazanır.

Sürecin katılımcılara sağladığı empati ve sosyal farkındalık, zorbalığın önlenmesinde ve müdahale edilmesinde daha etkili stratejiler geliştirilmesine katkıda bulunur. Forum tiyatrosu, öğrencilere zorbalık olaylarına karşı duyarlılıklarını artırarak zorbalığa tanık olduklarında nasıl harekete geçecekleri konusunda pratik rehberlik sunar. Bu pratik yaklaşımla birlikte, akranlar arasında sosyal dayanışmayı pekiştirir ve destekleyici bir okul iklimi oluşumunu teşvik eder. Böylece, forum tiyatrosu yalnızca bireysel farkındalık yaratmakla kalmaz, aynı zamanda topluluk içinde karşılıklı yardımlaşma ve dayanışmanın temellerini atar.

Seyirci rolü, genellikle göz ardı edilen ancak zorbalığın sürdürülmesinde ve pekiştirilmesinde kritik bir öneme sahip olan bir faktördür. Forum tiyatrosu yaklaşımı,

zorbalık olaylarını dramatize ederek seyircilerin bu olaylara müdahil olmasını sağlar ve onlara alternatif çözüm yolları sunma imkânı tanır. Bu katılımcı süreç, seyircilerin yalnızca izleyici olmaktan çıkarak sorunların çözümünde aktif bir rol üstlenmelerini teşvik eder, böylece toplumsal sorumluluk duygusunu geliştirir. Seyircilerin empati kurma, zorba ve mağdurun perspektiflerini anlama ve zorbalık karşısında aktif tutum geliştirme becerilerini artırır.

Okul ortamlarında akran zorbalığı vakalarının artması ve bu zorbalık davranışlarının sürdürülmesinde seyirci konumundaki öğrencilerin kritik bir rol oynaması, eğitim alanında önemli bir sorun teşkil etmektedir. Zorbalık olaylarında seyirci kitlesinin pasif kalması, zorbaların davranışlarını onaylayıcı bir etki yaratabilir, bu nedenle bu gruptaki bireylerin farkındalık ve müdahale becerilerinin geliştirilmesi hayati önem taşır. Mevcut literatürde, akran zorbalığıyla mücadelede genellikle zorba ve mağdur rollerine odaklanılırken, seyirci rolündeki bireylerin tutum ve davranışlarını dönüştürmeye yönelik müdahalelerin yetersiz kaldığı görülmektedir. Bu eksiklik, zorbalık karşıtı programların etkinliğini sınırlamakta ve zorbalık olaylarının devamına zemin hazırlamaktadır. Bu bağlamda, forum tiyatrosu yaklaşımının akran zorbalığında seyirci rolündeki öğrencilerin müdahale becerileri ve tutumları üzerindeki etkisinin araştırılması gerekmektedir.

Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, eğitimde drama yönteminde kullanılan Forum Tiyatrosu yaklaşımının akran zorbalığında seyirci rolü üzerindeki etkilerini incelemektir.

Araştırmanın amacı doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmaktadır:

1. Lise öğrencilerinin sınıf düzeyi ve cinsiyetlerine göre akran zorbalığı konulu forum tiyatrosu çalışması öncesindeki ve sonrasındaki zorbalığa seyirci müdahale düzeylerinin tamamına ve alt boyutlarına ait ortalama puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?

Alt problemler:

- 1.1. Lise öğrencilerinin akran zorbalığı konulu forum tiyatrosu çalışması öncesi ve sonrasındaki zorbalığa seyirci müdahale düzeylerinin tamamına ait ortalama puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?

- 1.2. Lise öğrencilerinin akran zorbalığı konulu forum tiyatro çalışması öncesi ve sonrasındaki zorbalığa seyirci müdahale düzeylerinin alt boyutlarına ait ortalama puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?
- 1.3. Lise öğrencilerinin sınıf düzeyine göre akran zorbalığı konulu forum tiyatro çalışması öncesi ve sonrasındaki zorbalığa seyirci müdahale düzeylerinin tamamına ait ortalama puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?
- 1.4. Lise öğrencilerinin cinsiyetlerine göre akran zorbalığı konulu forum tiyatro çalışması öncesi ve sonrasındaki zorbalığa seyirci müdahale düzeylerinin tamamına ait ortalama puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?
2. Sahneye çıkmayan lise öğrencilerinin akran zorbalığı konulu forum tiyatro çalışmasını izlerken şahit oldukları zorbalığa dair duyguları nelerdir?
3. Sahneye çıkmayan lise öğrencilerinin akran zorbalığı konulu forum tiyatro çalışmasını izlerken şahit oldukları zorbalığa dair düşünceleri nelerdir?
4. Sahneye çıkmayan lise öğrencilerinin akran zorbalığı konulu forum tiyatro çalışmasında sahneye çıkan seyirci-oyunculardan sonra duygu ve düşünceleri nasıl değişmektedir?
5. Sahneye çıkmayan lise öğrencileri için seyirci-oyuncu olmak ne anlama gelmektedir?
6. Sahneye çıkmayan öğrencilerin seyirci-oyuncu olmaları halinde sahnedeki akran zorbalığına buldukları çözümler nelerdir?
7. Sahneye çıkmayan öğrenciler kendi yaşamlarında akran zorbalığında seyirci olma rollerini nasıl değerlendirmektedir?
8. Akran zorbalığı konulu forum tiyatro sahneye çıkmayan lise öğrencilerinin yaşamında nasıl değişikliklere sebep olmuştur?
9. Seyirci-oyuncu olan lise öğrencilerinin akran zorbalığı konulu forum tiyatro çalışmasını izlerken şahit oldukları zorbalığa dair duyguları nelerdir?
10. Seyirci-oyuncu olan lise öğrencilerinin akran zorbalığı konulu forum tiyatro çalışmasını izlerken şahit oldukları zorbalığa dair düşünceleri nelerdir?
11. Seyirci-oyuncu olan lise öğrencilerinin akran zorbalığı konulu forum tiyatro çalışmasında sahneye çıkan diğer seyirci-oyunculardan sonra duygu ve düşünceleri nasıl değişmektedir?

12. Seyirci-oyuncu olan lise öğrencileri için seyirci-oyuncu olmak ne anlama gelmektedir?
13. Seyirci-oyuncuların çözüm içeriklerinin dağılımı nasıldır?
14. Seyirci-oyuncu olan lise öğrencilerin seyirci-oyuncu olduktan sonraki duygu ve düşünceleri nasıl değişmektedir?
15. Seyirci-oyuncu olan lise öğrencileri kendi yaşamlarında akran zorbalığında seyirci olma rolleriyle ilgili neler düşünmektedir?
16. Akran zorbalığı konulu forum tiyatro çalışması seyirci-oyuncu olan lise öğrencilerinin yaşamında nasıl değişikliklere sebep olmuştur?

Araştırmanın Önemi

Akran zorbalığına seyirci rolünü ele alan araştırmalar sınırlı sayıda olup, lise öğrencileriyle yapılan herhangi bir akademik çalışmaya rastlanmamıştır. Aynı şekilde, forum tiyatro yaklaşımının kullanıldığı çalışmalar arasında lise öğrencileriyle ve hatta herhangi bir öğrenci grubuyla yapılan bir araştırma bulunmamaktadır. Bu çalışma hem ele aldığı grup hem de kullanılan yaklaşım açısından akademik alanda bir ilk olma özelliği taşıdığı için önemli bir konuma sahiptir.

Çalışmanın zorbalık dinamiklerini daha iyi anlamaya, eğitim bilimleri, psikoloji ve sosyoloji gibi disiplinler için değerli veriler sunacağına ve buna bağlı olarak da etkili müdahale stratejileri geliştirmeye yardımcı olacağı düşünülmektedir. Çalışmanın öğrenciler arasında daha güvenli ve destekleyici bir atmosferin oluşturulmasına katkı sağlayarak okul iklimini iyileştireceği ve öğrenciler arasında olumlu sosyal ilişkilerin kurulmasına yardımcı olacağı düşünülmektedir.

Forum tiyatro, bireylerin sosyal farkındalıklarını artırarak, toplumsal sorunlara karşı duyarlılık geliştirmelerini sağlayacağından toplumsal açıdan çalışmanın hem günümüze hem de geleceğe katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

Forum tiyatro yaklaşımının akran zorbalığında seyirci rolüne etkisini çalışmak, akademik camia, toplumsal, bireysel ve okul ortamları için veriler sunacaktır. Bu çalışmanın, zorbalığı önleme ve müdahale çalışmaları içinde çok az araştırma ve çalışma bulunan seyirci rolüne literatür için katkı sağlayacağı ve kullanılan yaklaşım ile gelişmesi hedeflenen davranışın gelişmesiyle akranlarından gördükleri bu davranışı izleyen diğer okul öğrencilerinin de seyirci rollerini aktif olarak kullanma konusunda bilgi edininip ve cesaret bulacaklarına hizmet edeceği düşünülmektedir.

Sınırlılıklar

1. Bu çalışma, Eskişehir ili Odunpazarı ilçesi Salih Zeki Anadolu Lisesi'nde 2023-2024 eğitim öğretim yılında 9 ve 10.sınıfta öğrenim gören 8 sınıfla sınırlıdır.
2. Çalışmanın nicel bulguları 90 kişiden elde edilen verilerle sınırlıdır.
3. Çalışmanın nitel bulguları 40 kişiden elde edilen verilerle sınırlıdır.
4. Çalışmanın nicel bulguları, Zorbalıkta Seyirci Müdahale Ölçeği'nin sağladığı verilerle sınırlıdır.
5. Çalışmanın nitel bulguları, yarı-yapılandırılmış görüşme ve odak grup görüşmesi teknikleriyle elde edilen verilerle sınırlıdır.
6. Tek bir müdahale veya kısa süreli bir program olan forum tiyatro uygulaması, öğrencilerin derinlemesine yerleşmiş tutum ve davranışlarını değiştirmede sınırlı etkiye sahiptir.
7. Forum Tiyatro yaklaşımı etkili olmasına rağmen tüm öğrenciler için en uygun öğrenme yöntemi olmayabilir ve farklı öğrenme stilleri ile ihtiyaçları olan öğrenciler için alternatif yöntemlere ihtiyaç duyulabileceğinden çalışma, Forum Tiyatro yaklaşımının sağladığı öğrenme alanı ile sınırlıdır.
8. Bu çalışma, Eğitimde Drama yönteminin katılımcıların bireysel katılım düzeylerine ve etkileşimlerine bağlı olarak değişkenlik göstermesi nedeniyle, elde edilen bulguların genelleştirilebilirliği ile sınırlıdır.

Tanımlar

Akran zorbalığı, bir ya da daha fazla öğrencinin, kendisini savunmakta zorlanan başka bir öğrenciye ya da gruba yönelik olarak kasıtlı, tekrarlayıcı ve güç dengesizliğine dayalı olumsuz davranışlarda bulunmasıdır; bu davranışlar fiziksel, sözel veya sosyal şekillerde gerçekleşerek mağdur üzerinde psikolojik baskı oluşturur. (Olweus, 1993).

Zorba, güç dengesizliğini kullanarak mağdura fiziksel, duygusal ya da psikolojik zarar vermek suretiyle kendini güçlendirmeyi veya başkaları üzerinde kontrol sağlamayı amaçlayan kişi veya kişilerdir (Olweus, 1993).

Mağdur, zorbalık karşısında savunmasız olan ve genellikle fiziksel ya da sosyal olarak daha zayıf görüldüğü için zorbanın baskısı altında zarar gören ve kendini korumakta zorluk çeken kişi veya kişilerdir (Olweus, 1993).

Zorba/mağdur, hem zorbalığa maruz kalan hem de başkalarına zorbalık yapan ve bu şekilde güç dengesizliğinin farklı bağlamlarda nasıl değişebileceğini gösteren kişi veya kişilerdir (Espelage ve Holt, 2001).

Seyirci, zorbalık durumunu doğrudan müdahil olmadan izleyen; pasif kalarak zorbalığın devamına dolaylı olarak katkıda bulunabilen ancak aynı zamanda mağduru koruma veya durumu çözme potansiyeline sahip olan kişi veya kişilerdir (Salmivalli, 2010).

Eğitimde drama; doğaçlama, rol oynama v.b. tiyatro veya drama tekniklerinden faydalanılarak gerçekleştirilen grup çalışmasıdır. Bu süreçte bireyler yaşantıları, olayları, fikirleri, eğitim ünitelerini, bazen soyut kavramları veya davranışları, eski bilişsel örüntülerin yeniden yapılandırılmasıyla ve gözlem, deneyim, duygu ve yaşantıların yeniden değerlendirildiği 'oyunsu' süreçler içinde anlamlandırır ve canlandırırlar. (Adıgüzel, 2018).

Forum tiyatro, izleyicileri yalnızca gözlemci olmaktan çıkarıp aktif katılımcılara dönüştüren ve toplumsal sorunları ele alarak çözüm önerileri geliştirmeye olanak tanıyan bir etkileşimli tiyatro biçimidir; bu süreçte izleyiciler, oyunun akışını değiştirip karakterlerin rollerini üstlenerek olaylara farklı açılardan yaklaşır ve çözüm yollarını sahnede test edebilirler (Boal, 2011).

İKİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

Zorbalık Kavramı ve Saldırganlıkla İlişkisi

Zorbalık ve saldırganlık, önemli sosyal ve psikolojik sorunlar arasında yer almaktadır. Bu davranışların bireyler arası ilişkilerin karmaşık ve çok katmanlı sosyal dinamiklerinden etkilendiği görülmektedir. Akademik literatürde zorbalık ve saldırganlık fenomenlerini ele alan çalışmalar, genellikle bireysel, toplumsal ve kurumsal düzeylerde yapılmaktadır. Bu iki kavram arasındaki keskin sınırların belirlenmesi ve hangi durumlarda birinin diğerine dönüşebileceği üzerine yapılan tartışmalar, psikoloji, sosyoloji ve eğitim alanlarının çalışmalarında incelenmektedir. Birçok faktörün zorbalık ve saldırganlık davranışları üzerinde önemli etkileri olduğu görülmekte ve alana kapsamlı bir analiz sunulmaktadır. Zorbalık ve saldırganlık kavramları genellikle birlikte ele alınsa da, yapılan çalışmalar bu kavramların ortak ve farklı yönlerini ortaya koymaktadır. Bu önemli sosyal sorunu multidisipliner bir bakış açısıyla ele almak, altında yatan nedenleri daha derinlemesine anlamayı sağlayabilir.

Psikoloji literatürü, zorbalık ve saldırganlık davranışlarını bireysel, sosyal ve çevresel faktörlerin etkileşimiyle açıklar. Zorbalık ve saldırganlık davranışlarının psikolojik kökenlerini anlamak için yapılan araştırmalar, kişilik özellikleri, aile dinamikleri, arkadaş ilişkileri, duygusal deneyimler, travmatik geçmiş ve medya gibi faktörlerin bu davranışları etkilediğini göstermektedir. Özellikle çocuklukta yaşanan istismar, ihmal, aile içi şiddet ve ayrılık gibi travmatik deneyimlerin, bireylerde duygusal düzensizlikler ve zorbalık ile saldırganlık davranışlarının gelişimine sebep olma riskini artırdığı belirtilmektedir. Bireylerin kendi duygusal ihtiyaçlarını tanıma ve diğerlerinin duygularını anlama yeteneklerinin zayıflaması, saldırganlık ve zorbalık davranışlarına yol açabilir. Psikolojik açıdan bakıldığında, her iki kavram da genellikle düşük özsaygı, kontrol eksikliği, empati yoksunluğu, öfke problemleri gibi psikolojik faktörler veya narsisizm ve psikopati gibi nöropsikiyatrik bozukluklarla ilişkilidir. Güç kazanma, statü arzusu, başkalarından üstün hissetme ihtiyacı ve kontrol etme isteği gibi motivasyonlar bu davranışların ortaya çıkmasına ve devam etmesine neden olabilir.

Sosyoloji literatürü ise zorbalık ve saldırganlık fenomenlerini toplumsal yapılar, güç dinamikleri, kültürel normlar ve sosyal ilişkiler bağlamında ele alır. Bu davranışlar, toplumsal eşitsizlikler, ayrımcılık, grup dinamikleri ve sosyal normların ihlaliyle ilişkilidir. Aile içi dinamikler, bireyin ailede maruz kaldığı davranış modelleri, aile tarafından aktarılan değerler, iletişim tarzı, problem çözme yöntemleri ve ödül-ceza sistemleri bireyin davranışlarını şekillendirerek zorbalık ve saldırganlık davranışlarının gelişiminde veya önlenmesinde önemli bir rol oynar. Toplumsal ve kültürel faktörler; toplumun değerleri, normları, medya tarafından sunulan örnekler ve sosyal baskılar, ekonomik koşullar gibi etmenler zorbalık ve saldırganlık davranışlarının altında yatan sosyal nedenler arasında yer alabilir. Şiddet içeren medya içerikleri ve toplumun bu tür davranışları tolere etme biçimi, bu tür davranışların toplum içinde nasıl yayıldığını ve ergenlerin davranış biçimlerini nasıl etkilediğini gösterebilir. Bireylerin sosyal çevrelerinde kabul görme isteği ve grup normlarına uyma baskısı, bu tür davranışları teşvik edebilir. Akran ilişkileri, lider pozisyonu veya sosyal dışlanma riski, ergenlerin yaşamında önemli bir yere sahip olduğundan, ergenler bu tür davranışlara yönelebilir veya bu grup normları zorbalık ve saldırganlık davranışlarını engelleyebilir.

Zorbalık ve saldırganlık kavramları, eğitim kurumlarının işlevselliği ve toplumsal etkisi bağlamında önemli bir yere sahiptir. Eğitim kurumları, öğrencilerin sosyal ve duygusal gelişiminde kritik bir rol oynarken, zorbalık ve saldırganlık gibi olumsuz davranışların önlenmesi ve müdahalesi açısından da büyük sorumluluklar taşır. Eğitim ortamının bu tür davranışları nasıl etkilediği araştırıldığında, akran ilişkileri, grup dinamikleri, okul kültürü, öğretmenlerin, yöneticilerin ve okul personelinin bu konudaki bilinci ve rolünün etkinliği önemli görülmektedir.

Eğitim kurumları, zorbalık ve saldırganlığa karşı önleyici çalışmalar ve mücadele stratejilerinin geliştirilmesi ve uygulanması konusunda liderlik rolü üstlenirler. Okul yönetimleri ve öğretmenler, okul politikalarının oluşturulması ve bu politikaların zorbalık ve saldırganlıkla mücadelede etkili bir şekilde uygulanması için çaba harcamalıdır. Bu politikalar, zorbalık ve saldırganlıkla ilgili standartların belirlenmesini, önleme ve müdahale stratejilerinin tanımlanmasını ve topluluk içinde oluşturulması gereken kültürün şekillendirilmesini içermelidir.

Eğitim kurumları ayrıca öğrencilere zorbalık ve saldırganlık konularında eğitim verme ve farkındalık oluşturma görevini de üstlenirler. Beceri eğitimi programları ve atölyeler aracılığıyla öğrencilere empati kurma, problem çözme ve sağlıklı iletişim becerileri gibi sosyal ve duygusal beceriler kazandırılır. Bu tür programlar, öğrencilerin

zorbalık ve saldırganlıkla başa çıkma stratejilerini öğrenmelerine yardımcı olabilir ve olumlu ilişkiler kurmalarını teşvik edebilir. Ayrıca, eğitim kurumları zorbalık ve saldırganlıkla ilgili erken müdahale ve destek hizmetleri sunarlar. Öğrencilere danışmanlık, rehberlik ve destek hizmetleri sağlayarak, zorbalığa maruz kalan veya saldırgan davranışlar sergileyen öğrencilere yardımcı olurlar. Politika oluşturma, eğitim ve erken müdahale gibi çeşitli stratejilerle, eğitim kurumları olumlu bir okul iklimi oluşturarak öğrencilerin güvenliğini ve refahını artırabilir. Bu hizmetler, öğrencilerin duygusal ihtiyaçlarını karşılamak, olumsuz davranışları anlamak ve uygun çözümler bulmak için önemli bir destek sağlar. Böylelikle eğitim kurumları öğrencilerin sağlıklı bir şekilde büyümelerini, öğrenmelerini ve toplumsal olarak sorumlu bireyler olmalarını destekler.

Zorbalık genellikle güç dengesizliğine dayalı olarak başka birine kasıtlı zarar verme eğilimini ifade eder. Bu olgu, fiziksel, duygusal, sözel veya dijital biçimlerde gerçekleşebilir. Zorbalık genellikle tekrar eden bir davranış olarak tanımlanır ve kişinin duygusal veya fiziksel zarar görmesine neden olabilir. Bu noktada, zorbalığın sadece bireysel bir sorun değil, aynı zamanda toplumsal bir mesele olduğu vurgulanmalıdır; çünkü zorbalık davranışları, bireylerin sosyal etkileşimlerini ve toplumsal ilişkilerini olumsuz yönde etkiler. Bu davranış biçimi, genellikle kontrol, üstünlük veya dikkat çekme ihtiyacı gibi psikolojik; aile tutumları ve toplumsal normlar gibi sosyolojik; okul kültürü ve akran ilişkileri gibi eğitim kurumlarına bağlı nedenlere dayanır. Bir kişi zorba olduğunda, sıklıkla saldırgan davranışlar sergileme eğilimindedir. Ancak her saldırgan davranış zorbalık olarak nitelendirilmez. Zorbalık davranışları temelde bir güç dengesizliğine dayanır ve süreklilik faktörü zorbalığın tanımı için önemlidir. Saldırganlık ise genellikle bir tehdit algısı veya hedefe yönelik bir saldırı içeren davranış biçimidir. Bu davranış biçimi, bir kişinin kendisini veya bir başkasını korumak için kullanılabilir. Saldırganlık çeşitli fiziksel şiddet, saldırgan dil kullanma veya düşmanca tavırlar sergileme gibi biçimlerde ortaya çıkabilir. Bu sebeple, saldırganlık her zaman zorbalıkla eş tutulmamalıdır; zorbalık, belirli bir amaca hizmet eden, sistematik ve güç dengesizliğine dayanan bir saldırganlık biçimidir.

Akran Zorbalığı

Sosyal ilişkilerin evrimiyle birlikte şekillenen akran zorbalığı, insanlar arasındaki ilişkilerde güç dengesi ve sosyal statünün her zaman önemli olması ve değişmesi

nedeniyle bir şekilde sürekli gündemde olan bir konu olmuştur. İnsanın ve toplumun var olduğu her dönemde akran zorbalığının da var olduğu söylenebilir.

Akran zorbalığı, çağdaş eğitim kurumlarında sıkça karşılaşılan ve ciddi sonuçlara yol açabilen bir sorundur. Psikoloji, sosyoloji ve eğitim bilimlerinin ilgi alanında olan bu olgu, akran ilişkileri üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Akran zorbalığıyla ilgili alan yazında yapılan bazı tanımlar aşağıdaki gibidir:

Olweus (1999), akran zorbalığının ilk olarak Heinemann tarafından ele alındığını belirtir ve bu tanım, bir grubun başka bir grup veya öğrencilere saldırganlık içerikli davranışlar gerçekleştirmesi, bir grup saldırganlığı şeklinde ifade edilmiştir (Akt. Kaşıkçı, 2018).

Olweus'un kendi tanımı ise, Heinemann'ın grup saldırganlığı olarak genellediği durumdan ayrılarak, zorbalığın bireysel eylemler şeklinde de olabileceğini vurgular. Olweus (2005) zorbalığı, bir kişinin başka bir kişiye sözel, fiziksel ve sanal ortamda sürekli zarar verici davranışlarda bulunması olarak tanımlar (Akt. Ciminli, 2023).

Salmivalli (2010), zorbalığı, bir kişinin veya grubun daha zayıf ve güçsüz birine incitici, aşağılayıcı ve dışlayıcı davranışlar içeren saldırganlık olarak tanımlar (Akt. Ciminli, 2023).

Araştırmacılar tarafından yapılan zorbalık tanımları incelendiğinde, bir davranışın 'zorbalık' olarak tanımlanabilmesi için sürekliliğe, fiziksel ve psikolojik zarar verme amaçlı kasıtlı bir saldırı olup olmadığına ve taraflar arasında ezen-ezilen ilişkisine bakılması gerektiği görülmektedir. Fiziksel ve psikolojik zarar verme amaçlı kasıtlı bir saldırı olsa bile tek seferlik bir durum zorbalık olarak tanımlanmaz. Davranış sürekli olsa da fiziksel ve psikolojik zarar verme amaçlı kasıtlı bir saldırı değilse, yine bu davranış zorbalık olarak adlandırılmaz. Taraflar arasında bir tarafın fiziksel ya da psikolojik bir üstünlüğü bulunması durumunda yapılan davranış zorbalık tanımına girmektedir.

Alikasifoğlu ve arkadaşlarının (2004) İstanbul'un farklı kesimlerinde yer alan 4153 öğrencinin katılımıyla gerçekleştirdikleri çalışmada, 9., 10. ve 11. sınıf öğrencilerinin %19'unun okulda zorbalık yaptıkları ve %30'unun ise akranları tarafından zorbalığa maruz kaldıkları tespit edilmiştir. Ögel, Tarı ve Eke'nin (2006) çalışmasında ise ortaöğretim kademesinde okuyan öğrencilerin %51'inin okul ortamında zorba davranışlara maruz kaldıkları ve %54'ünün ise okul ortamlarında zorbalık yaptıkları belirtilmektedir. Bu oranlar, zorbalığın okul iklimi üzerindeki olumsuz etkisini ortaya koymakta ve öğrencilerin hem zorba hem de mağdur rollerine ne kadar kolay geçiş yapabildiğini göstermektedir.

Zorbalık davranışları okul bahçesinde, sınıflarda, koridorlarda, tuvaletlerde, kantinde, arka bahçede, spor salonunda ve soyunma odalarında görülebilmektedir. Tural Hesapçioğlu ve Yeşilova'nın (2015) yaptığı çalışmaya göre, zorbalığa uğrayan öğrencilerin zorbalığa uğradıkları yerler %47 oranında sınıf, %18,8 okul yolu, %17,3 oyun bahçesi, %16,7 koridor, %7 kantin, %6,4 okul tuvaletleri, %4,5 spor salonu ve %2,1 okul servisedir. Başka bir çalışmada ise öğrencilerin okulda zorbalıkla en fazla karşılaştıkları yerler okul pansiyonu (%17,3), sınıf (%16,3), okul dışı (%14,5), koridor (%12), bahçe (%11,7), kantin-yemekhane ve tuvalet (%7,1) ve spor salonu (%6) olarak belirtilmiştir (Adalar Çelenk ve Yıldızlar, 2019). Bu bulgular, zorbalığın mekânsal sınır tanımadığını ve öğrencilerin sosyal etkileşim içinde buldukları her ortamda risk altında olabileceğini göstermektedir.

Akran zorbalığı, öğrencilerin temel insan haklarından olan güvenlik ve eğitim hakkına, eğitim kurumlarının ise fiziksel ve ruhsal olarak sağlıklı bireyler yetiştirme görevine engel olabilir (Baş ve Özeren, 2021). Bu nedenle, akran zorbalığının önlenmesi ve müdahale stratejilerinin geliştirilmesi, sadece bireysel bir sorun olmaktan çıkarak eğitim kurumlarının en önemli sorumluluklarından biri haline gelmiştir.

Akran Zorbalığı Türleri

Alan yazın incelendiğinde zorbalık türlerinin araştırmacılar tarafından fiziksel zorbalık, sözel zorbalık ve ilişkisel-duygusal zorbalık olarak gruplandırıldığı görülmektedir (Crick ve Grotpeter, 1995).

Fiziksel zorbalık, tekmelemek, yumruk atmak, itmek ve kişisel eşyalarına zarar vermek gibi fiziksel teması içeren her türlü kasıtlı saldırgan davranışları kapsar. Rigby (2007), fiziksel zorbalığı bireyin bizzat gerçekleştirdiği veya başkalarına yaptırdığı vurma, sıkıştırma, cisim fırlatma gibi davranışları içeren zorbalık türü olarak tanımlamaktadır. Açıkgöz (2017), fiziksel zorbalık içeren davranışları; vurmak, çelme takmak, yere düşürmek ve kişisel eşyalarına zarar vermek olarak ifade etmektedir. Rivers ve Smith (1994), fiziksel zorbalığı tekme atma ve saç çekme gibi fiziksel hareket odaklı saldırganca eylemler olarak tanımlar (Akt. Ciminli, 2023).

Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Örgütü'nün (OECD) PISA 2022 Yılı Raporu'na göre, fiziksel zorbalık kapsamında OECD ülkelerinde öğrencilerin okulda karşılaştıkları en yaygın riskler; okulu tahrip etmek (%20) ve okul sınırlarında birinin yaralandığı kavgalar (%17) olarak görülmektedir. Türkiye'de okulunun tahrip edildiğini bildiren

öğrenci yüzdesi %5 oranıyla OECD ortalamasının altındadır, fakat okul sınırlarında birinin yaralandığı kavgalara şahit olma oranı %26,9 ile OECD ortalamasının üstündedir. Aynı raporda bulunan Grafik 7.3'e göre, fiziksel zorbalık içeren "Okul sınırları içinde fiziksel bir kavgaya karıştım." ifadesinin Türkiye'deki oranı %5,5 iken OECD ülkelerindeki oranı %2,2'dir. "Diğer öğrenciler tarafından itildim veya şiddete maruz kaldım." ifadesinin Türkiye'deki oranı %3,6 iken OECD ülkelerindeki oranı %3,9'dur. "Diğer öğrenciler bana ait olan şeyleri zorla elimden aldılar veya onlara zarar verdiler." ifadesinin Türkiye'deki oranı %4,4 iken OECD ülkelerindeki oranı %3,4'tür.

Sözel zorbalık, dalga geçme, lakap takma, hakaret etme ve tehdit etme gibi davranışları içerir. Sözel zorbalık, kişiye yönelik küçümseyici ifadeler kullanma, alay etme ve lakap takma şeklinde gerçekleştirilen davranış örüntülerini içerir. Rigby (2007), dedikodu yayma, iftira atma ve söylenti çıkarma gibi dolaylı yoldan yapılan davranışların yanı sıra dalga geçme ve hakaret etme gibi doğrudan yapılan davranışları da sözel zorbalık olarak sınıflandırmaktadır. OECD'nin PISA 2022 Yılı Raporu'na göre sözel zorbalık kapsamında OECD ülkelerinde öğrencilerin okulda karşılaştıkları en yaygın risklerden biri, diğer öğrencilerden gelen tehditlerdir (%20). Bu oran Türkiye'de %28,5'tir. Aynı raporda bulunan Grafik 7.3'e göre sözel zorbalık içeren "Diğer öğrenciler benimle alay etti." ifadesinin Türkiye'deki oranı %15,1 iken OECD ülkelerindeki oranı %11,8'dir.

İlişkisel zorbalık, görmezden gelmek, gruba almamak ya da gruptan dışlamak, yalnız bırakmak gibi bireyi yok sayma amaçlı kasıtlı davranışları içerir. Olweus (1993), ilişkisel zorbalığı bireyin kasıtlı olarak akran grubundan dışlanması olarak tanımlar. Kepenekçi ve Çinkır (2003), ilişkisel zorbalıkta en yaygın görülen davranış biçiminin bireyi içinde bulunulan gruba dahil etmeme şeklinde olduğunu belirtmektedir. OECD'nin PISA 2022 Yılı Raporu'nda bulunan Grafik 7.3'e göre ilişkisel zorbalık içeren "Diğer öğrenciler beni bilerek yalnız bıraktı." ifadesinin Türkiye'deki oranı %12,3 iken OECD ülkelerindeki oranı %7'dir.

Türkiye'de yapılmış bir çalışma olan Garip ve Şavkın (2008) araştırmalarında, Türkiye'de öğrenciler arasında yapılan akran zorbalığının %30'unun fiziksel, %44'ünün sözel, %18'inin ise duygusal-ilişkisel olduğu belirtilmektedir. Yurtiçinde gerçekleştirilen diğer çalışmalar (Kepenekçi ve Çinkır, 2006; Tural Hesapçioğlu ve Yeşilova, 2015; Gürhan, 2017; Siyez ve Kaya, 2011) ile yurtdışında yapılan çalışmalar, en sık karşılaşılan ve uygulanan zorbalık biçiminin sözel zorbalık olduğunu göstermektedir. OECD'nin PISA 2022 Yılı Raporu'ndaki Türkiye'de öğrencilerin en az ayda birkaç defa zorbalığa

uğrama oranlarının yıllara göre değişimi Grafik 7.6'da da görüldüğü üzere, fiziksel zorbalık davranışı içeren "Diğer öğrenciler bana ait olan şeyleri zorla elimden aldılar veya onlara zarar verdiler." ifadesinin 2022 yılındaki oranı (%4,4), 2015 verilerine (%5,5) göre %1,1, 2018 verilerine (%8,7) göre ise %4,3 azalmıştır. Bir diğer fiziksel zorbalık davranışı içeren "Diğer öğrenciler tarafından itildim veya şiddete maruz kaldım." ifadesinin 2022 yılındaki oranı (%3,6), 2015 verilerine (%4,5) göre %0,9, 2018 verilerine (%8,5) göre ise %4,9 azalmıştır.

Sözel zorbalık davranışı içeren "Diğer öğrenciler benimle alay etti." ifadesinin 2022 yılındaki oranı (%15,1), 2015 verilerine (%9,2) göre %5,9, 2018 verilerine (%12,8) göre ise %2,3 artmıştır. Sözel zorbalık davranışı içeren "Diğer öğrenciler hakkımda çirkin dedikodular çıkardı." ifadesinin 2022 yılındaki oranı (%10,4), 2015 verilerine (%9) göre %1,4 artmış; 2018 verilerine (%12,6) göre ise %2,2 azalmıştır. Sözel zorbalık davranışı içeren "Diğer öğrenciler tarafından tehdit edildim." ifadesinin 2022 yılındaki oranı (%4,3), 2015 verilerine (%6) göre %1,7, 2018 verilerine (%8,6) göre ise %4,3 azalmıştır. İlişkisel zorbalık davranışı içeren "Diğer öğrenciler beni bilerek yalnız bıraktı." ifadesinin 2022 yılındaki oranı (%12,3), 2015 verilerine (%8,6) göre %3,7, 2018 verilerine (%10,7) göre ise %1,6 artmıştır. Bu veriler, Türkiye'de yıllar içinde fiziksel zorbalık içeren davranışların azalırken, sözel ve ilişkisel zorbalık içeren davranışların çoğunlukla artarak değişkenlik gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Fiziksel zorbalık davranışları doğası gereği görünür ve duyulur sonuçlar içerir. Eylemin yapıldığı kişinin, eylemin verdiği fiziksel acıdan kaynaklı sesli tepki verme olasılığı yüksektir. Aynı zamanda bu davranışlar büyük motor kaslarıyla yapıldığı ve yapılan kişinin bedeninde iz bırakacak etkiler oluşturabileceği için etrafça görülmesi diğer zorbalık türlerine göre daha kolaydır. Fiziksel zorbalığın bu özellikleri, onu diğer zorbalık türlerine göre daha az tercih edilir hale getirmektedir. Sözel ve ilişkisel zorbalık gözle görünür bir iz bırakmadığı için bu zorbalık türlerindeki zorbaları ve mağdurları tespit ve takip etmek daha zordur. Bu sebeple, yıllar içinde zorbalanın zorbalık türü seçimlerinin değiştiği ve sözel ile ilişkisel zorbalık davranışlarını tercih ettikleri düşünülmektedir. Sözel zorbalığın yaygın olmasının, toplumda fiziksel saldırganlığın şiddetli bir tepkiyle karşılanması ve sözel saldırganlığın zaman zaman çevre ve aile tarafından desteklenmesiyle ilişkili olduğu söylenebilir (Tural Hesapçioğlu ve Yeşilova, 2015). Sözel ve ilişkisel zorbalığın fiziksel zorbalığa göre psikolojik sağlık üzerinde bıraktığı tahribatın daha fazla olduğu düşünülmektedir. Fiziksel zorbalığın da uzun vadede özgüven ve özsaygıyı zedelemek gibi psikolojik etkileri vardır; ancak fiziksel

etkilerinin iyileşme hızı göz önüne alındığında, sözel ve ilişkisel zorbalığın yarattığı psikolojik sorunların etkisinin daha uzun süreli ve yoğun olduğu söylenebilir.

Akran Zorbalığında Roller

Zorbalık davranışındaki roller; zorba, mağdur, zorba/mağdur, seyirciler olmak üzere gruplandırılabilir. Zorba, güç dengesizliğini kullanarak mağdura fiziksel, duygusal ya da psikolojik zarar vermek suretiyle kendini güçlendirmeyi veya başkaları üzerinde kontrol sağlamayı amaçlayan kişi veya kişilerdir (Olweus, 1993).

Mağdur, zorbalık karşısında savunmasız olan ve genellikle fiziksel ya da sosyal olarak daha zayıf görüldüğü için zorbanın baskısı altında zarar gören ve kendini korumakta zorluk çeken kişi veya kişilerdir (Olweus, 1993).

Zorba/mağdur, hem zorbalığa maruz kalan hem de başkalarına zorbalık yapan ve bu şekilde güç dengesizliğinin farklı bağlamlarda nasıl değişebileceğini gösteren kişi veya kişilerdir (Espelage ve Holt, 2001).

Seyirci, zorbalık durumunu doğrudan müdahil olmadan izleyen; pasif kalarak zorbalığın devamına dolaylı olarak katkıda bulunabilen ancak aynı zamanda mağduru koruma veya durumu çözme potansiyeline sahip olan kişi veya kişilerdir (Salmivalli, 2010).

Zorbaların Özellikleri

Literatür incelendiğinde, zorba grubuna yönelik birçok çalışmanın yapıldığı görülmektedir. Ayas (2018), zorbaları; fiziksel ve psikolojik açıdan karşısındaki kişiden daha güçlü, empati kurma becerisi zayıf ve problem çözme becerisi gelişmemiş kişiler olarak tanımlamaktadır. Bu tanım, zorbaların kişisel özelliklerine ve sosyal etkileşimlerine dair önemli ipuçları vermektedir. Bazı çalışmalarda, zorbalar okul kurallarını ihlal eden ve antisosyal eğilimlere sahip kişiler olarak ifade edilir (Harris ve Petrie, 2003). Baldry ve Farrington (2000), zorbalarla yapılan çalışmalar sonucunda, zorbaların erken yaşta şiddete maruz kaldıkları ve ebeveynleri ile güvene dayalı bir ilişki kuramadıkları bilgisine ulaşmışlardır (Akt. Ciminli, 2023). Bu bulgu, zorbaların aile içi deneyimlerinin zorbalık davranışlarının gelişiminde önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Ayrıca Bilgiç (2007), zorbaların çok az kişiyle arkadaşlık ilişkisi

kurduklarını belirtmektedir. Bu, zorbaların sosyal izolasyon ve yalnızlık yaşadıklarına işaret edebilir.

Randall (1997), zorba bireylerin, başkalarının duygularını anlamakta yetersiz kaldıklarını ve kendi davranışlarının başkaları üzerinde yarattığı etki konusunda düşük bir farkındalığa sahip olduklarını belirtmektedir (Akt. Siyez ve Kaya, 2011). Salmon ve ark. (1998) ise zorbaların kaygılı, depresif ve güvensiz bireyler olduğunu ifade etmektedir. Bu, zorbaların ruhsal sağlığının da genellikle olumsuz etkilendiğini göstermektedir. Gini ve ark. (2007), zorbaların genel olarak empatik eğilimlerinin diğerlerinden daha düşük olduğunu belirtmektedir (Akt. Siyez ve Kaya, 2011). Empati eksikliği, zorbaların başkalarının acılarını göz ardı etmesine neden olabilir. Genç (2007), zorba davranışlar sergileyen öğrencilerin genellikle kavga etmenin popülerliklerini artırdığına, zorbalığın sorunları çözmede etkili olduğuna ve kurbanlarının bu muameleyi hak ettiklerine inandıklarını belirtmektedir. Bu inançlar, zorbaların kendi davranışlarını haklı çıkarmak için kullandıkları savunma mekanizmaları olabilir. Ancak benzer varsayımları destekleyen çalışmaların sonuçları tutarlılık göstermemektedir (Joliffe ve Farrington, 2006).

Literatürde bu tanımların yanı sıra, zorba grubunda yer alan kişilere ilişkin farklı tanımlar da bulunmaktadır. Örneğin, Sutton ve ark. (1999), zorbaların sosyal yeterliliklerinin gelişmiş olduğunu, karşısındaki kişilerin duygularını anladıklarını ve başkalarının düşüncelerini manipüle edebilme ve anlama yetisine sahip olduklarını belirtmişlerdir (Akt. Siyez ve Kaya, 2011). Bu bulgu, bazı zorbaların yüksek sosyal zekaya sahip olduklarını ve bu yeteneklerini olumsuz amaçlar için kullandıklarını göstermektedir. Kaukiainen ve ark. (1999) de bu görüşü destekleyerek, zorbaların genellikle kurbanlarına göre daha yüksek sosyal zekaya sahip olduklarını ifade etmektedir. Bu durum, zorbaların sosyal manipülasyon becerilerini nasıl etkili bir şekilde kullanabildiklerini göstermektedir. Bir başka çalışmada ise zorba bireylerin davranış sorunlarının az olduğu, okula gitmekten keyif aldıkları, okula devamsızlık oranlarının düşük olduğu, psikolojik ve psikosomatik sorunlar yaşamadıkları ve akademik olarak başarılı oldukları tespit edilmiştir (Akt. Wolke ve ark., 2001). Bu bulgular, zorbaların her zaman problemlili bireyler olmadığını ve bazı alanlarda başarılı olabileceklerini göstermektedir.

Başka bir araştırmada, zorbalara ‘Birine zorbalık yaptıktan sonra neler hissettin?’ sorusu sorulmuş ve öğrencilerin %37.6’sı kendini kötü hissettiğini, %37.1’i zorbalık yaptığı kişiye acıdığını, %33.1’i onun bunu hak ettiğini, %12.4’ü eğlenceli ve mutlu

olduğunu, %6.7'si hiçbir şey hissetmediğini, %5.2'si öğretmen veya ailelerine söylemelerinden korktuklarını ve %4.5'i kurbanın intikam almaya kalkışacağından korktuğunu belirtmiştir (Tural Hesapçioğlu ve Yeşilova, 2015). Bu sonuçlar, zorbalığın duygusal tepkilerinin ve motivasyonlarının çeşitliliğini ortaya koymaktadır. Bu bilgiler, zorbalığın, empati becerilerinden yoksun, sosyal becerileri zayıf, sadece fiziksel olarak güçlü, akademik başarısı düşük ve akranlarından soyutlanmış kişiler oldukları yönündeki açıklamalarla çelişmektedir. Bu çelişki, zorbalık davranışlarının ve zorbalığın psikolojik profillerinin ne kadar karmaşık olduğunu göstermektedir.

Literatürdeki bu bilgiler doğrultusunda, zorba grubunda yer alan kişilerin güç ve kontrol ihtiyacında oldukları söylenebilir. Zorbalar, başkaları üzerinde güç ve kontrol kurarak kendilerini güçlü ve üstün hissetme arzusundadırlar. Bu kontrol ve hükmetme arzusu, zorbalığın benlik saygısını ve öz değerini artırabilir. Bazı çalışmalar zorbalığın empati eksikliği yaşadığını; bu nedenle de başkalarının acı ve üzüntülerini dikkate alamadıklarını belirtirken; bazı çalışmalar da zorbalığın empati becerisine sahip olduğunu ve karşı tarafın acı, üzüntü duygularını anladığı halde bu davranışlara devam ettiklerini belirtmektedir. Bu durum, empati yeteneğinin zorbalık davranışları üzerindeki etkisinin karmaşık ve çift yönlü olduğunu göstermektedir.

Zorbaların özelliklerini değerlendirirken dikkate alınması gereken bir diğer konu ise özgüven konusudur. Özgüven seviyeleri, zorbalığın motivasyonlarını ve davranışlarını anlamada önemli bir faktördür. Bazı zorbalar düşük özgüvene sahip olabilir ve bu eksikliği başkalarını ezerek telafi etmeye çalışabilirler. Düşük özgüven, bireylerin kendilerini daha güçlü hissetmek için başkalarını hedef almasına yol açabilir. Diğer yandan, bazıları aşırı özgüvenli olabilir ve kendilerini üstün görerek zorbalık yapabilirler. Fazla özgüven, bireylerin empati yoksunluğu ve sosyal duyarsızlık sergilemelerine neden olabilir.

Aile dinamikleri kişilerin zorba olma kriterlerinden birini oluşturmaktadır. Evde şiddet veya baskı gören çocuklar, bu davranışları sosyal ortamlara yansıtabilirler. Aile içi şiddet ve baskı, çocukların zorbalık davranışlarını öğrenmelerine ve bu davranışları modellemelerine neden olabilir. Ayrıca, disiplin eksikliği veya aşırı otoriter ebeveynlik de zorbalığı tetikleyebilir. Disiplin eksikliği, çocukların sınır koyma ve empati geliştirme becerilerini engellerken, aşırı otoriterlik saldırgan davranışları teşvik edebilir. Zorba davranışların onay gördüğü, sağlıklı iletişim becerilerinin zayıflık olarak nitelendirildiği aile yapılarında da çocukların aile onayı ve ait hissetmek adına bu tür davranışlara yöneldiği söylenebilir. Bu tür aile ortamları, çocukların zorbalık davranışlarını

içselleştirmesine ve sosyal onay arayışı içinde zorba davranışlar sergilemesine yol açabilir.

Bazı araştırmalara (Rose ve Espelage, 2013; Monks, Smith ve Swettenham, 2005) göre, zorbalılar genellikle zayıf sosyal becerilere sahip olup, sağlıklı ilişkiler kurmakta zorlanmaktadır. Zayıf sosyal beceriler, zorbalıların sağlıklı ve destekleyici sosyal ilişkiler geliştirmelerini engelleyebilir. Zorbalık davranışları onların toplum içinde 'ben de varım' deme, görülme çabası olarak adlandırılabilir. Bu davranışlar, zorbalıların sosyal kabul arayışı içinde olduklarını ve bu nedenle dikkat çekmek istediklerini göstermektedir. Zorbalık yapan gruplar içinde yer alan bireyler, aile dinamiklerine benzer şekilde, grup baskısı ve kabul görme isteği nedeniyle zorbalığa katılabilirler. Grup baskısı, bireylerin kendi istek ve değerlerinden ödün vererek zorbalık davranışlarına katılmalarına neden olabilir. Grup içinde güç ve statü elde etmek için zorbalık yapabilirler. Bu davranış, grup içi hiyerarşi ve sosyal statü kazanma çabasının bir sonucu olabilir. Zorbalılar, zorbalık yoluyla sosyal veya maddi ödüller elde edebilirler. Sosyal ödüller, zorbalıların zorbalık davranışlarını sürdürmeleri için güçlü bir motivasyon kaynağı olabilir. Bu noktada zorbalığın çıktıkları olarak değerlendirilebilecek olan diğer çocukların korkusu veya itaati, zorbalık davranışlarını pekiştirebilir. Bu değişkenlerin zorbalıların özelliği olduğu gibi, kişileri zorbalığa iten koşullar olarak da değerlendirileceği unutulmamalıdır.

Mağdurların Özellikleri

Literatür incelendiğinde, mağdur grubuna yönelik birçok çalışmanın yapıldığı görülmektedir. Ayas (2018), mağdurların kişilik özelliklerini içe kapanık, özgüveni düşük ve sosyal ilişki kurmada zayıf olarak tanımlamaktadır. Bu özellikler, mağdurların sosyal ortamlarda daha savunmasız olmalarına neden olabilir. Brown ve ark. (2005) ise mağdurları depresyon ve intihar eğilimleri olan bireyler olarak nitelendirmektedir (Akt. Ciminli, 2023). Bu durum, zorbalığın mağdurlar üzerinde ciddi psikolojik etkiler yarattığını göstermektedir. Zorbalığa uğrayan çocukların sosyal olarak yetersiz hissetmeleri ve güvensizlik duygularının ağır basması ve daha fazla yalnız kalmaları, depresyon bozukluğuna yatkınlıklarını artırabilir (Kapıcı, 2004). Bu duygusal yetersizlik, mağdurların yaşam kalitesini düşürmekte ve sosyal uyumlarını zorlaştırmaktadır.

Akran zorbalığının mağdur üzerinde eğitsel, sosyal ve duygusal açıdan birçok olumsuz etkisi bulunmaktadır. Zorbalığın ve bunun getirdiği her türlü tahribatın yaşandığı alan okul olduğu için mağdur tarafınca okul ve okulun kişiye kazandırdığı değerler

anlamını yitirmektedir. Okulun bu şekilde değersizleşmesi, mağdurların eğitim hayatlarında motivasyon kaybına yol açabilir. Bu nedenle de mağdurlar akademik anlamda düşüş yaşamaktadır. Akademik başarıdaki düşüş, mağdurların gelecekteki eğitim ve kariyer fırsatlarını olumsuz etkileyebilir. Bu düşüşün bir diğer sebebi ise zorbalığın zedelediği özgüven kavramıdır. Özgüvenin azalması, bireylerin yaşamın diğer alanlarında da kendilerini yetersiz hissetmelerine neden olabilir.

Özgüveni düşen mağdurlar, bunu yaşamlarının her alanına genelleyebilirler. Zorbalıkla mücadele etmekte yaşadıkları başarısızlık hissini, akademik yaşantılarına yansıtabilirler ve yaşamın her alanında başarısız olmayı hak ettiklerini düşünebilirler. Bu tür düşünceler, mağdurların kendilerine olan inançlarını kaybetmelerine yol açabilir. Yaşadıkları zorbalıktan kaynaklanan bu akılcı olmayan düşünce yapısı, akademik başarıları için çaba gösterme cesaretini ve enerjisini mağdurların elinden almaktadır. Bu durum, mağdurların akademik performanslarını daha da düşürebilir. Çankaya (2011), zorbalık gören öğrencilerin derslerinde ciddi düşüşler yaşadığını belirtmektedir. Bu bulgu, zorbalığın akademik başarı üzerindeki doğrudan etkisini vurgulamaktadır.

Külcü (2015), mağdurların çoğunlukla travma sonrası stres bozukluğu ve intihar eğilimleri gösterdiğini ifade etmektedir. Bu, zorbalığın uzun vadeli psikolojik etkilerini ortaya koymaktadır. Cole ve ark. (2016), mağdurların depresyon, yoğun kaygı ve gece alt ıslatma gibi durumlar yaşayabileceğini belirtmektedir (Akt. Ciminli, 2023). Bu belirtiler, zorbalığın mağdurların günlük yaşamlarını nasıl etkilediğini göstermektedir. Başka araştırmalar, mağdurlarda olumsuz benlik algısı, akran ilişkilerinde zayıflama ve devamsızlık gibi etkiler görüldüğünü ifade etmektedir (Arslan ve Savaşer, 2009). Zorbalığa maruz kaldıkları için derslerinde düşüş yaşayan öğrencilerde okula karşı ilgisizlik oluşmaktadır (Genç, 2007). İlgisizlik, öğrencilerin eğitim hayatlarında daha fazla sorun yaşamalarına neden olabilir. Jacobs (2008), akran zorbalığının mağdurlarda okuldan kaçma ve okul kurallarına uymama gibi davranışlar oluşturduğunu belirtmektedir (Akt. Ciminli, 2023). Başka bir çalışmada, mağdurlarda çoğunlukla kusma, yeme bozuklukları ve bedenine zarar verme gibi belirtiler görüldüğü belirtilmektedir (Uysal ve Dinçer, 2012).

Literatürdeki bu bilgiler doğrultusunda, mağdur grubunda yer alan kişilerin genellikle düşük özgüvene sahip oldukları söylenebilir. Düşük özgüven, mağdurların kendilerini savunmasız ve güçsüz hissetmelerine neden olabilir. Kendilerini değersiz veya yetersiz hissedebilirler, bu da onları zorbalık için kolay hedef haline getirebilir. Bu duygular, mağdurların zorbalık karşısında direnme kapasitelerini zayıflatır. Mağdurlar,

sosyal olarak izole olabilirler. Sınırlı bir sosyal çevreye sahip olmaları veya sosyal etkinliklere katılmamaları, onları zorbalık için daha savunmasız yapabilir. Sosyal izolasyon, mağdurların destek sistemlerinden yoksun kalmalarına neden olabilir.

Çekingen, utangaç veya içine kapanık bireyler, zorbalık yapanların dikkatini çekebileceği gibi bu tür kişiler, zorbalığa karşı kendilerini savunmada zorluk yaşayabilirler. Bu özellikler, mağdurların zorbalığa karşı daha az dirençli olmalarına yol açabilir. Fiziksel özelliklerin de hedef olma konusunda bir etken olduğu görülmektedir. Mağdurların fiziksel açıdan normal olarak kabul edilen değerlerin dışında oldukları söylenebilir. Fiziksel farklılıklar, mağdurların dikkat çekmesine ve zorba bireyler tarafından hedef alınmasına neden olabilir. Bu açıdan bakıldığında normal kabul edilenin dışında olmak, azınlık olmak hedef haline gelme sebeplerinin en temelinde yer almaktadır. Bu durum, mağdurların fiziksel görünümünün sosyal kabul görme düzeyini nasıl etkilediğini gösterir.

Bu farklılıklar; ırk, etnik köken, din, cinsiyet, cinsel yönelim gibi konularla birlikte; zayıf olmak, uzun olmak veya giyim tarzı gibi alanlarda olabilir. Bu çeşitlilik, mağdurların hangi özelliklerinden dolayı hedef alınabileceğini genişletir. Duygusal olarak hassaslık ile psikolojik sağlamlık düzeyinin, öz saygı ve öz şefkatin düşüklüğü de mağdurların özellikleri içinde sayılabilir. Bu özellikler, mağdurların zorbalık karşısında kendilerini nasıl savunacaklarına dair zorluklar yaşamasına neden olabilir. Hem yüksek hem de düşük akademik performans, mağduriyet riskiyle ilişkili olabilir. Bu, başarılı ve başarısız öğrencilerin her ikisinin de farklı nedenlerle zorbalık riski taşıdığını göstermektedir. Başarılı öğrenciler kıskanılabilirken, düşük performans gösteren öğrenciler alay konusu olabilir. Bu durum, akademik performansın zorbalıkla ilişkisini ortaya koyar.

Aile dinamikleri zorbalıkta mağduriyet için önemli faktörlerden biridir. Ailede yeterli destek ve ilgi görmeyen çocuklar, zorbalık karşısında daha savunmasız olabilirler. Aile desteğinin eksikliği, mağdurların zorbalığa karşı direnç göstermelerini zorlaştırır. Otoriter ebeveyn tutumları çocukları sosyal yaşamda da edilgen bırakabilir. Bu durum, çocukların sosyal ortamlarda kendilerini savunmalarını engelleyebilir. Ayrıca, evde şiddet veya baskı gören çocuklar, okulda da mağdur olabilirler. Evde yaşanan olumsuz deneyimler, çocukların sosyal ortamlarda daha savunmasız hale gelmesine yol açar. Anksiyete, depresyon, dikkat eksikliği gibi duygusal ve davranışsal sorunlar yaşayan bireyler, zorbalık için hedef haline gelebilirler. Bu sorunlar, mağdurların zorbalıkla başa

çıkma yeteneklerini zayıflatır. Bu etmenler mağdurların özelliği olduğu gibi, aynı zamanda kişilerin mağduriyet yaşamalarına sebep olan nedenler olduğu görülmektedir.

Zorba-Mağdurların Özellikleri

Akran zorbalığında zorba-mağdur grubuyla ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde, bu kişilerin daha hızlı sinirlenme, sözel ve fiziksel agresyon içeren davranışlar sergileme, hiperaktivite ve iletişim bozukluklarının, zorbalık yapmayan gruplara kıyasla daha yaygın olduğu gözlemlenmiştir (Wolke ve ark., 2000; Haynie ve ark., 2001). Bu davranışsal özellikler, zorba-mağdurların sosyal etkileşimlerinde karşılaştıkları zorlukları artırmaktadır. Zorba/mağdur grubunda yer alan kişilerin sosyal alanlarda kabul görmelerinin daha düşük olduğu, benlik değerlerinin daha fazla zedelendiği, yalnızlık duygusunu daha derin yaşadıkları ve akademik başarılarının düşük olduğu yönünde bulgulara ulaşılmıştır (Austin ve Joseph, 1996; Pekel, 2004). Bu durum, zorba-mağdurların yaşam kalitesini ve genel sağlığını olumsuz yönde etkileyebilir. Zorba/mağdurların yaşadığı öfke ve nefretin kaynağının, kendilerinin mağdur olma deneyimlerinden kaynaklandığı söylenebilir. Bu öfke ve nefret, zorba-mağdurların zorbalık davranışlarını sürdürmelerine neden olabilir.

Saldırgan davranışlar sergileyen çocukların, önceden yaşadıkları travmatik deneyimler nedeniyle içine düştükleri çaresizliği telafi etmek amacıyla şiddet kullanarak bastırmaya çalıştıkları, mağdur rolündeki bireylerin zamanla zorba rolüne dönüşebildiği ve şiddetin sürekli bir dönüşüm içinde olduğu ifade edilmektedir (Ünaldı, 2017). Bu dönüşüm, zorbalık döngüsünün karmaşıklığını ve sürekliliğini ortaya koymaktadır. Kızılkın (2017)'ın yaptığı çalışmanın bulguları, zorbalığa maruz kalan kişilerin zorbalık yapma olasılığının arttığını ve zorbalık davranışlarının zorba-mağdur rolünü doğurduğunu göstermektedir. Bu bulgular, mağdurların zamanla zorba olma eğilimlerini ve zorbalığın bulaşıcı doğasını göstermektedir. Polat ve Sohbet (2020) yaptığı çalışmaya katılan öğrencilerin %41.9'u zorba ile başa çıkmada en iyi yöntemin zorbalığa başvurmak olduğunu düşünmekte iken; %33.5'i karşılaştığı zorbalığa aynı şekilde karşılık vereceğini, %13.5'i ise arkadaşlarıyla beraber zorbayı cezalandıracağını belirtmiştir. Bu veriler, zorbalıkla mücadelede öğrencilerin genellikle şiddetle karşılık verme eğiliminde olduğunu göstermektedir. Bu veriler, öğrencilerin toplamda %47'sinin zorbalığa zorbalıkla karşılık verdiğini ve mağdurların aynı zamanda birer zorbaya

dönüşebildiklerini göstermektedir. Bu bulgular, zorbalığın nasıl bir kısır döngüye dönüşebileceğini ve şiddetin nasıl sürdüğünü açıklamaktadır.

Zorba-mağdur bireyler, zorbalığın hem failleri hem de kurbanları oldukları için karmaşık bir profil sergilemektedir. Bu karmaşıklık, zorba-mağdurların psikolojik ve sosyal profillerini anlamayı zorlaştırır. Bu bireyler hem zorbalık yapmanın hem de zorbalığa maruz kalmanın özelliklerini ve etkilerini deneyimlemektedirler. Bu çift yönlü deneyim, zorba-mağdurların duygusal ve davranışsal tepkilerini daha da karmaşık hale getirir. Zorba-mağdurların sosyal çevreleri, genellikle istikrarsız ve destekleyici değildir. Bu istikrarsızlık, zorba-mağdurların sosyal becerilerinin gelişimini engeller. Bu bireyler, akranları arasında sosyal olarak izole olabilirler ve genellikle güvenilir arkadaşlık ilişkilerinden yoksundurlar. Bu izolasyon, zorba-mağdurların yalnızlık duygusunu derinleştirir ve sosyal destekten yoksun kalmalarına neden olur. Zorbalık yaparak kendilerini korumaya çalışır ve bir gruba ait olmak amacı taşıyabilirler. Bu davranışlar, zorba-mağdurların sosyal kabul arayışında olduklarını gösterir. Sosyal dinamikler, onların sürekli bir döngü içinde hem zorba hem de mağdur olmalarına yol açabilir. Bu döngü, zorbalık ve mağduriyetin sürekli olarak birbirini beslediği bir kısır döngü oluşturur.

Zorba-mağdurların aile yapıları, düzensiz ve stres dolu olabilir. Bu aile dinamikleri, zorba-mağdurların duygusal ve sosyal gelişimlerini olumsuz etkileyen önemli faktörlerdir. Bu bireylerin ailelerinde, fiziksel veya duygusal istismar yaygın olabilir. Bu tür istismarlar, çocukların zorbalık davranışlarını öğrenmelerine ve içselleştirmelerine neden olabilir. Aile içi iletişim eksiklikleri ve ebeveyn desteğinin yetersizliği, zorba- mağdurların duygusal ve sosyal gelişimlerini olumsuz etkileyebilir. Bu eksiklikler, çocukların sağlıklı iletişim ve problem çözme becerilerini geliştirmelerini engeller. Aile ortamında yaşanan bu zorluklar, onların zorbalık ve mağduriyet deneyimlerini pekiştirebilir. Bu pekiştirme, zorba-mağdurların zorbalık döngüsünden çıkmalarını zorlaştırır ve bu döngüyü devam ettirir.

Seyircilerin Özellikleri

Akran zorbalığında seyirci rolünde yer alan gruptaki kişilerin farklı durumlarda farklı sebepleri bulunduğu görülmektedir. Seyirci grubunun davranışları, bireysel motivasyonlar ve sosyal dinamikler tarafından şekillenir. Seyirci grubu içindeki bazı kişilerin, aslında kendilerinin de içten içe şahit oldukları zorbalık davranışını

gerçekleştirmek istedikleri veya zorbalığı yapan kişiden ve başka bir zorbanın kendisine de zorbalık yapmasından korktukları için güçlü görünmek adına zorbanın yanında yer alarak zorbanın gücünden yararlandıkları görülmektedir. Bu kişiler, zorbalığa karşı çıkmamanın kendilerini riske atacağına inanabilirler.

Seyirci grubu içindeki bazı kişiler ise şahit oldukları duruma herkesin görebileceği ve duyabileceği tepkiler göstererek zorbaya karşı gelir, mağdurun yanında yer alır ve mağdura destek olurlar. Bu tür bireyler, sosyal adalet duygusuyla hareket ederler ve zorbalığa karşı durmanın ahlaki bir sorumluluk olduğunu düşünürler. Bazıları ise ne zorbalığa karşı gelirler ne de zorbayı desteklerler. Bu gruptaki kişiler, şahit oldukları durumu görmezden gelirler. Görmezden gelme davranışı, genellikle kendini koruma içgüdüsünden kaynaklanır. Bu görmezden gelme davranışının altında, tepki verdiklerinde kendilerinin zorbanın yeni hedefi olma endişesi olabileceği gibi, aynı zamanda kişinin çevresinde olup biten durumlara karşı ilgisiz bir tutumdan da kaynaklanıyor olabilir. İlgisizlik, bireyin empati eksikliği veya sosyal kayıtsızlık duygusundan kaynaklanabilir.

Seyirci grubunda yer alan bazı kişiler, kendilerine zorbalık yapılmaya bile bu davranışa şahit oldukları için her an kendilerinin de bunu yaşayabileceği endişesi içinde olabilirler ve bu sebeple de zorbanın dikkatini üzerlerine çekmemek için sessiz kalabilirler. Bu endişe, seyircilerin zorbalık karşısında pasif kalmasına neden olabilir. Whitted ve Dupper (2005)'in çalışması, bu düşünce yapısının onların kendilerini yeterince derslere ve okul aktivitelerine verememelerine ve akademik olarak düşüş yaşamalarına sebep olduğunu belirtmektedir (Akt. Ciminli, 2023). Akademik düşüş, seyircilerin yaşadığı duygusal stresin bir yansıması olabilir. Zorbalık yaşantısına müdahale edemeyen seyirci grubunun özgüvenlerinde zedelenme hissettikleri düşünülmektedir. Özgüven zedelenmesi, bireylerin sosyal ve akademik yaşamlarında çekingenlik yaşamalarına neden olabilir.

Bu grubun, başkalarının zorbalık yaşantılarına müdahale etmekte hissettiği güçsüzlüğü, kendileri mağdur olduklarında da hissetmeleri ve bu sebeple kendi zorbalık yaşantılarına da müdahale etme ve tepki verme konusunda güçsüzlük yaşamalarının mümkün olduğu düşünülmektedir. Bu durum, seyircilerin zorbalık döngüsünden çıkmalarını daha da zorlaştırabilir. Lodge ve Frydenberg (2007)'e göre ise zorbalık sürecinin sonlanmasına ilişkin yardımda bulunamayan seyirciler kendilerini çaresiz ve üzgün hissederler ve bu pasif rollerinin arkasında zorbalığa nasıl müdahale edecekleri konusunda bilgi eksikliği yatmaktadır (Akt. Ciminli, 2023). Bilgi eksikliği, seyircilerin etkili müdahale yöntemlerini öğrenmelerini engeller. Seyirci rolünde olmanın kişi

üzerinde yarattığı duygusal tepkiler, stres, özsaygı ve duyarlılık ile kendini sorgulama gibi faktörler göz ardı edilemez. Bu duygusal tepkiler, bireylerin zorbalıkla ilgili travmatik deneyimler yaşamasına neden olabilir. Zorbalığın ve seyirci rolünün sosyal normlar, grup baskısı ve empati gibi faktörlerle ilişkisi düşünüldüğünde, bu roldeki kişilerin birçok konuda çaresiz hissettikleri öngörülebilir. Grup baskısı ve sosyal normlar, bireylerin zorbalık karşısında hareketsiz kalmasına neden olabilir.

Bu bilgiler ışığında, bireyin zorbalık süreci boyunca hangi rolde bulunduğu - zorba, mağdur veya seyirci- fark etmeksizin, bu süreçten her anlamda ve genellikle yaşamının her döneminde olumsuz etkilendiği açıkça görülmektedir. Zorbalığın etkileri, bireylerin yaşamlarının her alanında derin izler bırakabilir. Tüm bu roller, bireylerin kendilik algısını, akademik başarılarını, sosyal ilişkilerini ve genel yaşam kalitelerini olumsuz yönde etkileyen derin ve kalıcı izler bırakabilir. Bu etkiler, bireylerin gelecekteki sosyal ve duygusal sağlığını da etkileyebilir.

Akran Zorbalığının Nedenleri

Akran zorbalığı, çocuklar ve gençler arasında yaygın bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tür zorbalık davranışları, bireylerin duygusal ve psikolojik sağlığını olumsuz yönde etkileyebilir ve uzun süreli sonuçlara yol açabilir. Bu etkiler, bireylerin yaşam kalitesini düşürmekte ve sosyal ilişkilerini zedelemektedir. Akran zorbalığının altında yatan nedenleri anlamak, etkili müdahalelerin geliştirilmesinde önemli bir adımdır. Bu nedenle, çocuklar arasındaki zorbalık davranışlarının kökenlerini incelemek ve çeşitli faktörleri göz önünde bulundurmak önemlidir. Bayar ve Balcı (2023) tarafından okul rehber öğretmenleriyle gerçekleştirilen bir çalışmada, katılımcılara yöneltilen "Akran zorbalığının nedenleri nelerdir?" sorusuna ilişkin elde edilen veriler analiz edildiğinde, katılımcıların akran zorbalığının nedenlerini şu şekilde ifade ettikleri görülmüştür: Olumsuz ebeveyn tutumları (%25), kötü bir gruba dahil olma (%25), iyi rol model eksikliği (%18), mizaç özellikleri (%10), medya etkisi (%10) ve empati eksikliği (%6). Bu nedenler, zorbalığın çok boyutlu ve karmaşık doğasını yansıtmaktadır.

Akran zorbalığıyla ilgili yapılan araştırmalarda, aile özelliklerinin çocukların davranış sorunlarına etki ettiği ve bu etkilerin akran zorbalığı üzerinde önemli olduğu vurgulanmaktadır. Aile yapısının ve ebeveyn tutumlarının çocukların sosyal davranışlarını şekillendirmede büyük bir rol oynadığı görülmektedir. Aile içi dinamikler, ev ortamı ve ebeveyn tutumları akran zorbalığının nedenleri arasında gösterilebilir. Bu

dinamikler, çocukların sosyal becerilerini ve duygusal gelişimlerini doğrudan etkileyebilir. Çocukların ailelerinde gözlemedikleri davranışlar, onların sosyal yaşamlarının büyük çoğunluğunu oluşturan akran ilişkilerindeki tutumlarını şekillendirebilir. Ailede gözlemlenen negatif davranışlar, çocukların bu davranışları dış dünyaya yansıtmasına yol açabilir.

Aile içinde şiddetin normalleştirilmesi veya baskıcı ebeveyn tutumları, çocukların zorba davranışlar sergileme olasılığını artırabilir. Bu tür ortamlar, çocukların şiddeti bir sorun çözme aracı olarak görmesine neden olabilir. Baldry ve Farrington (2000) tarafından yapılan bir çalışmada, katı disiplin yöntemleri ve otoriter aile tutumlarının çocukların zorbalık eğilimlerini artırdığı belirtilmektedir (Akt. Atalay, 2010). Disiplinin sert ve katı olması, çocuklarda saldırganlık eğilimlerini pekiştirebilir. Benzer şekilde, aşırı korumacı annelerin çocuklarının zorbalığa maruz kalma riskini artırdığı ifade edilmektedir (Haynie ve ark., 2001). Bu durum, çocukların sosyal becerilerini geliştirmelerini engelleyebilir ve onları zorba bireyler karşısında savunmasız hale getirebilir.

Zorbalık davranışıyla ilişkilendirilen faktörler arasında, zorlayıcı anne-baba tutumları, aile içindeki sıcaklık eksikliği ve uyumsuzluk, aile içi çatışmalar, ailelerin çocukların saldırgan tutumlarına karşı toleranslı olması ve fiziksel şiddet öne çıkmaktadır (Bowers ve ark., 1992; Haynie ve ark., 2001). Bu faktörlerin her biri, çocukların sosyal ilişkilerini ve davranışlarını olumsuz yönde etkileyebilir. Yapılan diğer çalışmalarda da aile içi şiddet ve çatışmanın, ergenlerdeki zorbalık davranışıyla ilişkili olduğu gözlemlenmekte; ayrıca, bu durumun zayıf aile işlevi, ebeveyn desteğinin eksikliği ve otoriter ebeveyn tutumuyla ilişkili olduğu belirtilmektedir (Dull, 2006). Bu bulgular, aile içindeki huzursuzluğun ve yetersiz ebeveyn desteğinin çocukların zorba davranışlar sergilemesine zemin hazırladığını göstermektedir.

Ülkemizde yapılan Totan ve Deniz Yöndem (2007)'in 9, 10 ve 11. sınıf öğrencileriyle yaptığı araştırmaya göre, anne ve babanın ergen ile ilişkilerinin güçlenmesi, ergenin zorba veya zorba/kurban statüsünde olma olasılığını azaltmaktadır. Bu bulgu, sağlıklı aile ilişkilerinin zorbalık davranışlarını önlemede ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Ergenlerin aile ortamı ve aileleriyle iletişimleri, zorbalık davranışının gelişiminde belirleyici bir faktör olarak kabul edilmekte ve bu davranışların gelişimini pek çok açıdan etkilemektedir (Spriggs ve ark., 2007). Aile içindeki olumlu iletişim ve destekleyici tutumlar, gençlerin sağlıklı sosyal beceriler geliştirmelerine yardımcı olabilir. Bu tür tutumlar, çocukların sosyal ilişkilerinde daha empatik ve

anlayışlı bireyler olmalarını sağlar. Aile içinde çocuğun duygusal ihtiyaçlarının ihmal edilmesi de çocuğun zorba davranışlar sergileme olasılığını artırabilir. Duygusal ihmal, çocukların duygusal düzenlemelerini ve sağlıklı sosyal ilişkiler kurmalarını zorlaştırabilir. Ayrıca, çocuğun yetişkinlerden yeterli ve doğru rehberlik alamaması da zorbalık davranışlarının nedenleri arasında sayılabilir. Yetersiz rehberlik, çocukların zorbalıkla başa çıkma stratejilerini öğrenmelerini engelleyebilir.

Akran zorbalığının nedenleri arasında kültürel ve sosyal faktörlerin de önemli bir rol oynadığı bilinmektedir. Bazı toplumlarda zorbalık davranışları daha yaygın olarak kabul edilebilirken, bazı toplumlarda daha az tolere edilebilir. Kültürel normlar ve değerler, bireylerin zorba davranışları sergileme olasılığını etkileyebilir. Bu normlar, bireylerin sosyal etkileşimlerinde hangi davranışların kabul edilebilir olduğunu belirler. Ayrıca, medyanın ve teknolojinin etkisiyle çocuklar arasındaki sosyal etkileşimlerin şekli ve dinamikleri de değişebilir ve bu da zorbalık davranışlarının yayılmasına katkı sağlayabilir. Sosyal medya ve diğer teknolojik araçlar, zorbalığın yeni biçimlerde ortaya çıkmasına neden olabilir. Martin ve Greenwood (2000)'e göre, saldırgan davranışların televizyon gibi medya organları aracılığıyla sık sık çocuklara gösterilmesi, çocukların gerçek hayatta saldırganlığa olan duyarlılıklarını azaltmaktadır.

Günümüzde gelişen teknolojinin çocuklara sunduğu yeni bir sosyalleşme alanı olarak sosyal medyanın etkisi de göz ardı edilmemelidir. Sosyal medya, çocukların zorbalık davranışlarını sergilemeleri ve bu tür davranışlara maruz kalmaları için yeni platformlar sunmaktadır. Sosyalleşme için yalnızca teknolojik bir cihaza sahip olmaları gereken çocukların, zorbalığa maruz kalma oranları bu durumla birlikte artmaktadır. Çocuklar, sosyal medya üzerinden kolayca zorba davranışlara maruz kalabilir veya bu tür davranışları sergileyebilirler. Sosyal medyada yaşanan zorbalıklar, gerçek hayatta da devam ederek akran zorbalığı oranını artırabilir.

Akran zorbalığının en yaygın nedenlerinden biri, sosyal etkileşimlerin ve grup dinamiklerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Özellikle ergenlik döneminde, ergenin gelişimi için önem arz eden ve genellikle olumlu psikolojik özelliklerle ilişkilendirilen akran ilişkilerinin zarar verici davranışlara yol açabilmesi dikkat çekicidir. Ergenler arasındaki sosyal hiyerarşinin belirlenmesi ve grup içindeki güç dinamikleri, zorbalık davranışlarını tetikleyebilir. Zorba kişiler genellikle sosyal statülerini güçlendirmek veya kontrol etmek için zorbalık davranışlarına başvurabilirler. Totan ve Deniz Yöndem (2007)'in araştırmasından çıkan sonuca göre, akran ilişkilerinin artması zorba statüsünde olma olasılığını artırırken, mağdur statüsünde olma olasılığını

azaltmaktadır. Bu çalışma sonucunu, zorba kişilerin zorba akranlarıyla olan ilişkilerinin artması; mağdur kişilerin ise akran desteği aldıkları ilişkilerinin artması şeklinde yorumlamak, grup dinamiklerini anlamak açısından önemlidir. Bu yorum, sosyal destek ve akran ilişkilerinin zorbalık üzerindeki etkisini vurgulamaktadır.

Bireysel faktörler ve öznel deneyimler de akran zorbalığının nedenlerini etkilemektedir. Bireylerin kişilik özellikleri, özsaygı düzeyleri, sosyal becerileri ve içsel deneyimleri, zorba davranışlarının ortaya çıkmasında etkili olabilir. Özsaygısı düşük olan bireyler, başkalarını kontrol ederek kendilerini daha güçlü hissetme eğiliminde olabilirler. Düşük özsaygıya sahip bireylerin başkalarını aşağılama veya kontrol etme ihtiyacı duyması, zorba davranışlarını teşvik edebilir. Bu tür davranışlar, bireylerin kendilerini güvende hissetme çabalarının bir yansıması olabilir. Öfke yönetimi gibi psikolojik sorunlar da zorbalık davranışlarının ortaya çıkmasını kolaylaştırabilir. Akran zorbalığının bir diğer nedeni, iletişim becerilerinin yetersizliği ve empati eksikliğidir. Zorba davranışlar, genellikle bireyin diğerlerini anlama ve onlarla sağlıklı bir iletişim kurma becerisinden yoksun olduğu durumlarda ortaya çıkar. Empati eksikliği, zorba kişinin başkalarının duygularını anlamakta ve saygı göstermekte zorlanmasına yol açabilir.

Akran zorbalığının nedenleri, karmaşık bir etkileşim ağından kaynaklanmaktadır. Akran zorbalığının nedenlerini anlamak, etkili müdahaleler geliştirmek ve bu sorunu önlemek için önemlidir.

Akran Zorbalığının Sonuçları

Akran zorbalığının sonuçlarına dair yapılan çalışmalar, zorbalık davranışının tüm paydaşları üzerinde uzun vadeli etkileri olduğunu göstermektedir. Akran zorbalığı hem zorba hem mağdur hem de seyircilerde fiziksel, psikolojik, sosyal ve bilişsel sonuçlara sebep olmaktadır. Bayar ve Balcı (2023) tarafından rehber öğretmenlerle gerçekleştirilen araştırmada katılımcılara yöneltilen "Akran zorbalığının sonuçları nelerdir?" sorusuna ilişkin elde edilen veriler analiz edildiğinde, katılımcıların bu sonuçları şu şekilde ifade ettikleri görülmüştür: Özgüven eksikliği (%25), şiddet kültürünün gelişimi (%25), mutsuzluk (%20), dışlanma (%16) ve kaygı (%14).

Zorbalık, paydaşlarında birçok psikolojik etkiye sebep olmaktadır. Akran zorbalığına maruz kalan kişilerde kaygı ve depresyon belirtileri daha sık görülmektedir (Arseneault vd., 2010). Bu durum, mağdurların ruhsal sağlığını ciddi biçimde etkileyerek yaşam kalitelerini düşürmektedir. Kızılkın (2017)'nin yaptığı araştırmada, ergenlerin

akran zorbalığı davranışlarına maruz kalması ve depresyon puanları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Zorbalık deneyimlerinin psikolojik etkilerinin uzun süreli ve derin olabileceğini görülmektedir. Zorbalık davranışlarına maruz kalma arttıkça depresyon belirtileri de artmaktadır. Bu, zorbalığın mağdurlar üzerindeki kronik stres etkisinin bir sonucu olarak yorumlanabilir. Yapılan çalışmalar, zorbalığın da depresif bozukluk, intihar düşüncesi (Van der Wal vd., 2003; King vd., 2013), dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu (Holmberg ve Hjern, 2008), davranım bozukluğu (Zablotsky vd., 2013) açısından yoğun risk altında olduklarını belirtmiştir. Bu bulgular, zorbalık yapan bireylerin de psikolojik yardım ve desteğe ihtiyaç duyduğunu ortaya koymaktadır.

Zorbalığa uğrayan bireyler kendilerine olan güvenlerini kaybedebilir ve kendi değerlerini sorgulayabilir. Araştırmalar, mağdurlardaki özsaygı ve özgüven düzeylerinin daha düşük olduğunu göstermektedir (Reijntjes vd., 2010). Düşük özgüven, mağdurların sosyal ilişkilerde zorlanmasına ve akademik performanslarının düşmesine neden olabilir. Zorbalığa maruz kalmak öfke, utanç, hüznün ve umutsuzluk gibi duygusal tepkilere neden olabilmektedir (Bond vd., 2001). Duygusal tepkiler, mağdurların günlük yaşamda işlevselliklerini ciddi biçimde etkileyebilir ve mağdurların sağlıklı başa çıkma mekanizmaları geliştirmelerini engelleyebilir. Bu yoğun ve sürekli duygusal tepkiler kişileri farklı yaşantılara itebilir. Yapılan araştırmalar, mağdurların intihar düşüncesi, eğilimi ve girişimlerinin riskinin arttığını belirtmektedir (Klomek vd., 2009). Bu, zorbalık mağdurlarının yaşamlarına yönelik ciddi bir tehdit oluşturmaktadır.

Zorbalık, maruz kalan kişilerde saldırgan ve düşmanca tavırlara neden olabilir; aynı zamanda mağdur olan kişi tepki olarak içe kapanabilir. Bu da mağdurların sosyal çevrelerinden daha da izole olmalarına yol açabilir. Zorbalığa maruz kalan bireylerin toplumsal itibarı zedelenir. Zorbalık, kurbanın bazılarının gözünde saygınlığını kaybetmesine neden olabildiği için tüm sosyal ilişkilerini ve güvenini etkileyebilir (Rodkin vd., 2015). Sosyal itibarı zedelenen bireyler, gelecekte sağlıklı ilişkiler kurmakta zorlanabilirler. Sosyal ilişkilerinde güvensizlik ve kaygı yaşıyor olmak, onları sosyal izolasyona sürükleyebilir. Okulda ve yaşantılarının bulunduğu diğer sosyal ortamlarda kabul görmekte zorlanabilirler (Troop Gordon ve Ladd, 2005). Bu durum, mağdurların eğitim hayatlarını ve sosyal gelişimlerini olumsuz etkileyebilir. Kapıcı (2004), akran zorbalığı yaşayan mağdurların, akranlarınca dışlanarak izole edildiklerini ifade etmektedir. Bu izolasyon, mağdurların duygusal ve sosyal gelişimlerinin ilerleyişini daha da zorlaştırabilir.

Mağdurun yanında yer almak, mağdurun arkadaşı olmak, zorbanın yeni hedefi olmak anlamına da gelebileceği için zorbalık gören kişi sosyal çevresi tarafından dışlanabilir. Bu durum mağdurlarının yalnızlık hissini artırabilir. Bu sosyal izolasyon, kişinin sosyal destekten mahrum kalmasına neden olduğu için duygusal ve psikolojik sorunların artmasına neden olabilir (Kochenderfer-Ladd ve Skinner, 2002). Desteksiz kalan bireyler, sorunlarıyla başa çıkmada zorlanabilirler. Sosyal ortamından mahrum kalan kişi, sosyal becerilerini deneyimleyip pekiştireceği alanlardan da uzaklaşmış olacağı için sosyal becerilerinde gerileme yaşanabilir. Bu durum, kişinin etkili iletişim kurma, problem çözme ve sosyal etkileşim becerilerini olumsuz yönde etkileyebilir (Perren vd., 2012). Bu becerilerdeki eksiklikler, bireyin hem kişisel hem de profesyonel yaşamında sorunlar yaşamasına neden olabilir.

Zorba grubundaki kişilerin de benzer olarak sosyal ilişkilerinde sorunlar yaşadığı bilinmektedir. Zorbaların da uzun vadede sosyal izolasyon ve ilişki problemleri yaşama riski yüksektir. Nansel ve arkadaşlarının (2001) çalışmasına göre, zorbalık eylemi, mağdurların veya failerin yaşadığı duygusal ve davranışsal sorunları yetişkinlik dönemine kadar sürmesine ve düşük benlik saygısı, düşük benlik değeri, depresyon, antisosyal davranışlar, madde kullanımı ve intihar düşüncesi gibi uzun vadeli olumsuz sonuçlara neden olabilir. Bu, zorbalığın uzun vadeli etkilerinin ne kadar ciddi olabileceğini göstermektedir. Bu alanda yapılan araştırmalar incelendiğinde, çocukluk döneminde zorbalığa maruz kalmış bireylerin bu dönemde depresyon yaşadıkları bulgusunun (Kızıllkan, 2017) yanı sıra aynı bireylerin yetişkinlikte de endişe ve depresyon yaşadıkları belirlenmiştir (Gladstone, Parker ve Malhi, 2006). Bu bulgular, zorbalığın etkilerinin çocukluk döneminden yetişkinliğe kadar sürebileceğini göstermektedir.

Özellikle çocukluk döneminde akran zorbalığına maruz kalan bireylerin, yetişkinlik döneminde ilişkilerinde zorluklar yaşama eğiliminde oldukları gözlemlenmektedir (Ledley vd., 2006). Bu durum, mağdurların yaşam boyu sürecektir sosyal ve duygusal zorluklar yaşayabileceğine işaret etmektedir. Akran zorbalığının sosyal beceriler ve psikolojik sağlık üzerinde ciddi etkilere sahip olduğunu, bireylerin sosyal ilişkilerinde zedelenme, sosyal dışlanma ve toplumsal itibar kaybı gibi sorunlar yaşayabileceğini görülmektedir.

Akran zorbalığı, maruz kalan kişilerde bir takım fiziksel sorunlara da yol açmaktadır. Zorbalığın doğrudan etkisi olarak fiziksel yaralanmalar ve hasarlar risk faktörlerindedir. Fiziksel zorbalık deneyimleri, fiziksel temasın yoğun olduğu eylemlerle sonuçlanabilir; tekmeleme, dövme, itme ve yumruk atma gibi davranışlar

içerebilir (Nansel vd., 2001). Bu eylemlerin şiddeti ve sıklığı mağdurların fiziksel sağlığını ciddi biçimde tehdit eder. Bu eylemler, mağdurların bedensel zarar görmesine yol açabilir ve uzun süreli fiziksel etkilerle sonuçlanabilir. Fiziksel yaralanmalar, mağdurların günlük aktivitelerini kısıtlayabilir.

Dolaylı etkisi olarak ise yoğun stresin bedende sebep olduğu semptomlardan bahsetmek gerekmektedir. Kişilerin stres seviyelerinin yükselmesine sebep olabilen akran zorbalığı, stresin kişinin bağışıklık sistemine zarar vermesine, fiziksel sağlık problemlerini tetiklemesine ya da var olanların kötüleşmesine neden olabilir (Ttofi vd., 2011). Stresin fiziksel etkileri, mağdurların genel sağlık durumunu daha da kötüleştirebilir. Bu yüksek stres seviyesi bazı durumlarda ve kişilerde hormonal dengesizliklere sebep olarak kişinin bedensel gelişimi üzerinde olumsuz etkilere yol açabilir (Sourander vd., 2007). Bu hormonal dengesizlikler, mağdurların yaşam kalitesini düşürebilir. Zorbalık deneyimleri şiddetli baş ağrılarına, mide problemlerine, uykusuzluğa ya da aşırı uyumaya sebep olabilir (Hawker ve Boulton, 2000). Belirtilen semptomlar, mağdurların günlük yaşamlarını ciddi biçimde etkileyebilir. Bu yaşantılar, kişilerin beslenme alışkanlıklarını olumsuz yönde etkileyebilir. Kişiler, yeme bozuklukları yaşayarak anoreksiya, bulimia veya obeziteye sürüklenebilir (Menesini ve Salmivalli, 2017). Yeme bozuklukları, mağdurların fiziksel ve ruhsal sağlığını daha da kötüleştirebilir. Bu veriler, akran zorbalığının bireylerin fiziksel sağlığı üzerinde önemli etkilere sahip olduğunu göstermektedir. Fiziksel sağlığı bozulan bireylerin, diğer yaşam alanlarında da zorluklar yaşama olasılığı artmaktadır.

Akran zorbalığı örüntüsü içindeki kişilerde bilişsel sorunlar da gözlemlenmektedir. Bu sorunlar, bireylerin akademik ve sosyal başarılarını olumsuz etkileyebilir. Mağdurlarda akran zorbalığı nedeniyle dikkat ve konsantrasyon problemleri yaşanabildiği (McLaughlin vd., 2012) ve bu sebeple de öğrenme süreçlerinde güçlükler (Hong ve Espelage, 2012) ile bellek işlevlerinde etkiler ve bellek performanslarında düşüşler görülebilmektedir (Wrench vd., 2019). Bilişsel süreçlerdeki bu etkiler, kişinin akademik başarısını düşürmekte, okula aidiyetini zedelemekte ve devamsızlıkla ilgili problemler oluşturmaktadır. Okula aidiyet hissini zedelenmesi, mağdurların eğitim süreçlerinde sürekli sorunlar yaşamasına neden olabilir.

Zorbalık deneyimleri, özellikle maruz kalan kişilerde bilişsel esnekliği azaltabilir ve problem çözme becerilerini etkileyerek adaptasyon kapasitelerine ket vurabilir (Jimerson vd., 2009). Bu da mağdurların gelecekteki zorluklarla başa çıkmalarını zorlaştırır. Akran zorbalığının mağdurlarda akılcı olmayan bilişsel şemaları kullanma

düzeylerini artırdığı, otomatik düşünceleri güçlendirdiği ve mağdurların kendileri ve gelecek yaşantıları hakkında olumsuz düşünce ve inanç geliştirmelerine neden olduğu görülmektedir (Gini ve Pozzoli, 2006). Bu veriler, akran zorbalığının bireylerin bilişsel işlevlerini etkileyebileceğini ve zorbalığa maruz kalan kişilerin dikkat, öğrenme, bellek, problem çözme becerileri ile bilişsel esneklik gibi alanlarda sorunlar yaşama olasılığının arttığını göstermektedir. Bilişsel işlevlerdeki bu sorunlar, mağdurların hem akademik hem de kişisel gelişimlerini olumsuz yönde etkileyebilir.

Seyirci grubundaki kişilerin kalabalık olması ve tespit edilmesindeki zorluklar, zorba/mağdur gruplarındaki kişilerin ayırt edilmesindeki güçlüklerle birleşince, bu çalışmalar genellikle zorba ve mağdurlara yönelik sonuçlar ortaya koymaktadır. Bu sonuçlar, akran zorbalığının bireyler üzerinde ciddi etkiler bıraktığını ve bu etkilerin genellikle derin ve kalıcı olduğunu göstermektedir. Zorbalığın neden olduğu bu sorunlar, bireylerin hem kişisel hem de toplumsal yaşamlarını derinden etkileyebilir.

Akran Zorbalığı ile Mücadele ve Akran Zorbalığına Müdahale Davranışları

Akran zorbalığıyla mücadele etmek için farklı bireysel çözümler bulunmaktadır. Yapılan bir araştırmada öğrencilerin %53'ü zorbalara karşılık vermiş, %25.5'i zorba yapanı görmezden gelmiş, %17.3'ü zorbalığa uğradığını söylemiş, %8.5'i ağlamış, %7.9'u kaçmış, %7.6'sı arkadaşlarından yardım istemiş, %7.6'sı bir yetiştikinden yardım istemiş ve geriye kalan %7.6'sı ise belirtilenlerin dışında bir davranış gösterdiğini bildirmiştir (Tural Hesapçioğlu ve Yeşilova, 2015). Bu oranlar, öğrencilerin zorbalığa karşı farklı tepkiler verdiğini ve çeşitli başa çıkma stratejileri benimsediğini göstermektedir.

Tural Hesapçioğlu ve Yeşilova (2015)'nin çalışmasında katılımcılara "Bir öğrenciye zorbalık yapıldığını gördüğünde neler yaptın?" sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların %40.8'i "Mağduru korumak için zorbaya karşı koydum", %36.7'si "Şiddeti yapana durmasını söyledim", %36.3'ü "Mağduru korumak istedim ama bir şey yapamadım", %17.4'ü ise "Bir yetiştikine haber vererek yardım istedim" şeklinde yanıt vermiştir. Bu yanıtlar, öğrencilerin zorbalığa karşı müdahil olma ve başkalarını koruma isteğini ortaya koymaktadır.

Aydoğan vd. (2023) tarafından yapılan bir çalışmada "Akran zorbalığını ortadan kaldırmak için ne tür stratejiler uyguluyorsunuz?" sorusuna öğretmenlerin verdiği yanıtlar incelendiğinde, en çok ders içi arkadaşlık etkinliklerinin artırılması stratejisinin

kullanıldığı görülmüştür. Bu strateji, öğrenciler arasındaki sosyal bağların güçlendirilmesi ve empati gelişiminin teşvik edilmesi açısından önemlidir. Öğrencileri kaynaştırmaya yönelik uygulamalar ve velileri bilgilendirmeye yönelik uygulamaların aynı oranda kullanıldığı tespit edilmiştir. Velilerin bilgilendirilmesi, zorbalıkla mücadelede ev ve okul iş birliğini artırarak daha tutarlı bir müdahale sağlar.

Aynı çalışmada, "Akran zorbalığını önlemek için hangi önlemleri önerirsiniz?" sorusuna verilen yanıtlar arasında "Öğrencilere kaynaştırma programları yapılmalı", "Öğrencilere okula ve arkadaşlarına alışma ve uyum programları yapılmalı" ve "Öğretmenlerin ve rehberlik servislerinin bu konuda öğrencilere her hafta en az bir ders saati kadar süreli çalışmalar yapmalı" önerileri bulunmaktadır (Aydoğan vd., 2023). Bu öneriler, öğrencilerin sosyal uyumlarını artırmak ve zorbalığı önlemek için sistematik yaklaşımlar benimsemektedir.

Çarkıt ve Bacanlı (2020) tarafından yapılan çalışmaya göre, öğretmenler okullarda yaşanan zorbalık vakalarına karşı başvurdukları yöntemleri sırasıyla; sözel uyarılar yapma, ailelerle görüşmeler düzenleme, öğrencilerle bire bir görüşmeler yapma, zorba davranış sergileyen öğrenciyi rehberlik servisine sevk etme, zorba öğrenciyi özür diletirme, okul yönetimini bilgilendirme, sorunu tanımlamak için çabalama, empati kazandırmak için çalışma, gerektiğinde zorba öğrenciyi kızma ve cezalandırma, model olma yönünde girişimde bulunma, bazen zorbalığı görmezden gelme, doğru davranışları pekiştirme ve zorba öğrencileri sürekli gözlem altında tutma şeklinde bildirmişlerdir. Bu yöntemler, öğretmenlerin zorbalıkla başa çıkmada çok yönlü stratejiler benimsediğini göstermektedir.

Aynı çalışmada, öğretmenler zorbalıkla baş edebilmek adına gereksinim duydukları destekleri rehberlik servislerinden, okul yönetiminden, ebeveynlerden, diğer meslektaşlarından ve psikologlardan temin ettiklerini belirtmişlerdir. Bu destekler, öğretmenlerin zorbalıkla mücadelede yalnız olmadıklarını ve geniş bir destek ağına ihtiyaç duyduklarını ortaya koymaktadır. Ayrıca, zorbalığı önlemek amacıyla aile eğitimlerinin, ebeveynlerle iş birliğinin, empati eğitiminin, psikososyal müdahalenin, problem çözme becerileri geliştirmenin, öğrencilere başarı deneyimleri sunmanın, değerler eğitiminin, disiplin cezalarının uygulanmasının, uygun rol model olunmasının ve aile terapisinin önemli olduğunu ifade etmişlerdir (Çarkıt ve Bacanlı, 2020). Bu öneriler, zorbalıkla mücadelede hem bireysel hem de toplumsal düzeyde çeşitli önlemler alınması gerektiğini göstermektedir.

Bayar ve Balcı (2023) tarafından okul rehber öğretmenleriyle gerçekleştirilen araştırmada katılımcılara yöneltilen "Akran zorbalığı sorununun üstesinden gelinmesi için neler yapılmalıdır?" sorusuna verilen yanıtlar analiz edildiğinde, akran zorbalığına karşı mücadelede şu öneriler sunulmuştur: Aile eğitimleri (%32), bilinçlendirme (%22), ekonomik koşulların iyileştirilmesi (%14), etkili yaptırımların uygulanması (%14), sosyal medyanın denetlenmesi (%12) ve psikolojik destek hizmetlerinin genişletilmesi (%6).

Bayar ve Balcı (2023), akran zorbalığı sorununun üstesinden gelinmesi için, "okul evde başlar" ilkesinden yola çıkarak, zorbalık ve akran zorbalığı konularında aile ve öğretmenlere yönelik hizmet içi eğitimlerin verilmesini; okul rehber öğretmenleri ve sınıf rehber öğretmenleri tarafından zorbalık davranışlarını önlemek için bilinçlendirme çalışmalarının yapılmasını, toplumsal refahın artırılması için girişimlerde bulunulmasını; yasal mevzuatın caydırıcılığının artırılmasını, sosyal medyadaki zorbalık içeriklerine yönelik düzenlemelerin yapılmasını ve gerektiğinde kısıtlamaların etkin bir şekilde uygulanmasını; zorbalık eylemlerinde bulunan ve maruz kalan bireylere yönelik psikolojik destek sağlanması gerektiğini öne sürmüşlerdir. Bu öneriler, zorbalıkla mücadelede hem eğitimsel hem de yasal ve sosyal müdahalelerin önemini ortaya koymaktadır.

Alanda yapılmış çalışmalar incelendiğinde akran zorbalığına müdahale ve zorbalıkla mücadelede kullanılan bireysel ve kurumsal yöntemler ve sorumluluklar olduğu; bu yöntemlerin zorbalık olaylarının azaltılmasında ve öğrencilerin güvenli bir eğitim ortamına kavuşmasında büyük önem taşıdığı söylenebilir. Öğrencilerin, öğretmenlerin ve velilerin iş birliği içinde hareket ederek zorbalıkla etkin bir şekilde mücadele etmelerinin, sağlıklı bir okul iklimi oluşturmanın en önemli anahtarı olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, zorbalıkla mücadelede empati eğitimi, sosyal beceri geliştirme, okul içi ve okul dışı destek mekanizmalarının güçlendirilmesi gibi stratejiler önemli bir rol oynamaktadır. Bu stratejiler, zorbalıkla mücadelenin bütüncül ve sürdürülebilir olmasını sağlar.

Saldırganlıkla İlgili Kuramsal Yaklaşımlar ve Akran Zorbalığı İlişkisi

Zorbalık kavramı, literatürde daha anlaşılır hale getirilmesi ve zorbalığın kökenlerinin belirlenmesi amacıyla farklı teorik açıklamalar tarafından önemli bir araştırma konusu olmuştur. Akran zorbalığının sosyal bilimler, eğitim bilimleri ve psikoloji alanlarında önemli bir konu olması, bu kavramın çeşitli kuramsal çerçevelerde

değerlendirilmesini gerektirmektedir. Bu nedenle, zorbalık kavramının anlaşılmasına ve etiyolojik temellerinin belirlenmesine katkı sağlamak amacıyla çeşitli kuramsal yaklaşımların incelenmesi önemlidir.

Bu bölümde, İçgüdü Kuramları, Psikanalitik Kuram, Etolojik Kuram, Davranışçı Kuramlar, Engellenme Kuramı, Sosyal Bilişsel Öğrenme Kuramı ve Biyolojik Kuram perspektifinden akran zorbalığı incelenmiştir. Bu kuramlar, akran zorbalığını farklı açılardan açıklamak için çeşitli teorik yaklaşımlar sunmaktadır. Her bir kuram, zorbalık olaylarını anlamak ve müdahale etmek için önemli bir çerçeve sunmakta ve araştırmacıların zorbalık fenomenini daha derinlemesine anlamalarına yardımcı olmaktadır.

İçgüdü Kuramları. İçgüdü kuramları, saldırganlığın doğuştan gelen bir dürtü olduğunu belirtmektedir. Freud'un Psikanalitik Kuramına göre, saldırganlık, yıkıcılık ve şiddet içeren davranışlar insan doğasında mevcuttur. Psikanalitik kuramda id, ego ve süperego kavramlarına bakıldığında, id'in kişiliğin ilkel kısmı, ego'nun gerçekçi ve mantıklı kısmı, süperego'nun ise çevre tarafından aktarılan toplumsal ve ahlaki normları kapsadığı görülmektedir. Geçtan (1990)'a göre, Freud, saldırgan ve yıkıcı dürtülerin kaynağını id'de bulur ve id'i bireyin doğuştan getirdiği ilkel özellikler olarak tanımlar.

Kuramın öncülerinden Adler'e göre, doğduğu andan itibaren çevresindekiler tarafından nefrete maruz kalan bireylerin içlerindeki aşağılık duygusunu bastırmak amacıyla üstünlük kompleksi geliştirerek içlerindeki nefreti çevrelerine yansıtabilirler (Adler, 2000). Horney (2003) ise güven eksikliği ve kaygı hisseden çocukların, yaşadıkları çaresizlik ve yalnızlık duygularıyla baş edebilmek için çeşitli çözümler geliştirdiklerini ve bunları yetişkinlik dönemine taşıma süreçlerinde çevrelerine karşı düşmanlık geliştirme veya öç alma eğiliminde olabileceklerini belirtir. Ayrıca, kaybettiklerini düşündükleri sevgi ve onayı geri kazanabilmek adına aşırı uyumlu davranışlara yönelebilirler veya sevmek için diğerlerine karşı saldırganlaşarak zor kullanabilirler.

Saldırganlık ve zorbalık ilişkisi düşünüldüğünde, Psikanalitik kuramın akran zorbalığını anlamak için psikodinamik süreçlere odaklandığı ve zorbalık davranışlarının altında yatan bilinçdışı dinamikleri incelediği söylenebilir. Psikanalitik kurama göre, zorbalık davranışları genellikle kişinin içsel çatışmalarının bir yansıması olarak ortaya çıkar. Çocukluk döneminde yaşanan travmatik deneyimler, aşağılık duygusuna karşın

üstünlük çabası ve kişinin güç arzusunu dışa vurma eğilimi zorbalık davranışlarına dönüşebilir.

Kuram aynı zamanda, kişinin kendini yeterli görmediği durumlarda başkalarını aşağılamak ve kontrol etmek gibi narsistik ihtiyaçlarını tatmin etmek için de zorba davranışlara yönelebileceğini öne sürer. Bu durumda zorba davranışlar, kişinin kendilik değerini korumaya veya artırmaya yönelik bir savunma mekanizması olarak ortaya çıkmaktadır. Kişilik gelişiminde bilinçdışı güçlerin ve içsel çatışmaların önemli bir rol oynadığını düşünen Freud'un id, ego ve süperego kavramlarına göre, zorba davranışlar id'in güdülerinin kontrol edilememesi, ego'nun etkili kullanılmaması ve süperego tarafından dayatılan toplumsal normlara direnç olarak değerlendirilebilir. Ayrıca, zorba davranışlar kişinin kendi kırılmasını gizlemek için kullanılan bir savunma mekanizması olabilir.

Etolojik kuram, saldırgan davranışın biyolojik yapıya bağlı olduğunu savunmaktadır. Bu kuram, davranışları biyolojik ve evrimsel perspektiften ele alır ve hayvanlarda gözlemlenen davranışları insan davranışlarına uygular. Bu kurama göre, saldırganlık hem hayvanlarda hem de insanlarda dış uyarıcılardan bağımsız, içgüdüsel bir enerji kaynağına sahip bir davranış olarak tanımlanır.

Kurucularından Lorenz (1996), saldırganlığın içgüdüsel bir gereksinim olduğunu, saldırgan davranışlarda içgüdülerin oynadığı rolü vurgular ve saldırganlığın insan doğasının bir parçası olduğunu, toplumsal nedenlerle ortaya çıkmayacağını savunur (Akt. Efiltili, 2016). Etolojik kuram, saldırganlığın enerji birikimi olduğunu, yeterince enerji biriktiğinde dışsal uyarımlara bağlı olmaksızın bile bir patlamanın meydana gelebileceğini savunur. Düzenli olarak saldırganlığın serbest bırakılmaması durumunda, bir patlama gibi saldırgan davranışların ortaya çıkacağı ve enerji yeniden birikinceye kadar saldırgan davranışların oluşmayacağı öne sürülmektedir (Başegmez ve Özerk, 2021).

Etolojik kuram, akran zorbalığını anlamak için incelendiğinde ve evrimsel perspektifin zorba davranışların açıklanmasında nasıl bir rol oynadığına bakıldığında, akran zorbalığı gibi sosyal etkileşimlerin de evrimsel bir temeli olduğunun öne sürüldüğü görülmektedir. Etolojik kurama göre, akran zorbalığı gibi davranışlar, insanların evrimsel tarihleri boyunca hayatta kalma ve üreme avantajı sağlayan adaptasyonlar olabilir. Bu bağlamda, zorba davranışlar kişiye, sosyal statüsünü artırma veya kaynaklara erişimini güvence altına alma gibi evrimsel avantajlar sağlayabilir. Etolojik kuram, grup içi rekabetin ve sosyal hiyerarşinin evrimsel bir süreç olduğunu savunduğu için zorba

davranışların, bireyler arasındaki sosyal statü mücadelesinin bir yansıması olarak ortaya çıktığını söyler. Zorbalık, zorba kişinin sosyal statüsünü artırmak veya korumak için kullanılan bir araç olabilir. Kurama göre, saldırgan davranışlar gibi sosyal etkileşimlerin altında yatan bazı özelliklerin genetik yatkınlık veya evrimsel kalıtım yoluyla aktarılabileceği öne sürülmektedir.

Davranışçı Kuramlar. Watson'un öncülüğünü yaptığı davranışçı kuramların savunucuları, bireyin tüm davranışlarını öğrenme sonucunda kazandığını belirtmektedir. Bu bakış açısı, davranışı uyaran ve tepki arasındaki koşullanmayla açıklar ve insan davranışlarının yalnızca çevrenin etkisiyle şekillendiğini savunur. Davranışçılar, öğrenilen saldırganlığın çevreden olumsuz tepki almadığı veya teşvik edildiği durumlarda tekrarlanarak alışkanlık haline gelebileceğini belirtirler (Fromm, 2011). Davranışçı kuramcılardan Skinner da saldırganlığın, diğer tüm davranış biçimleri gibi çevresel etkilerin bir sonucu olduğunu ve bunun kontrol edilebilir olduğunu ileri sürmektedir (Öğretir Özçelik, 2017). Davranışçı kuram, akran zorbalığı açısından incelendiğinde, bireyin saldırgan davranışları yaşamı süresince öğrendiği ve bu öğrendiği davranış kalıplarını okulda akranlarına sergileyebileceği görülmektedir.

Dollard ve arkadaşları (1939) tarafından öne sürülen engellenme-saldırganlık hipotezi, Psikanalitik kuram ile davranışçılık arasında bir köprü oluşturmayı amaçlamakta ve bireyin saldırgan davranışlarına içgüdüsel dürtülerin değil, engellenmenin ortaya çıkardığı tepkisel dürtülerin neden olduğunu savunmaktadır (Başegmez ve Özerk, 2021). Kurama göre saldırgan davranışın ortaya çıkması için bireyin engellendiği bir durum olmalıdır. Goldstein ve Carr (1981)'a göre saldırganlık dürtüsü, kişinin çevresi tarafından veya kendi içsel çatışmalarından dolayı bir dürtüsünün tatmin edilmesinin engellenmesi sonucu ortaya çıkar (Akt. Efilti, 2016). Engellenme durumuna farklı tepkiler verilebilir; bir engellenme durumu, farklı koşullar altında veya farklı bireyler üzerinde engellenme duygusu yaratmayabilir. Engellenmenin sürekliliği ve şiddeti, verilecek tepkiyi etkilemektedir.

Kişinin engellenmeye gösterdiği tepki, sahip olduğu kişilik özellikleri, yaşanan engellenmenin kişi için anlamı, yaşam deneyimleri ve beklentileriyle ilişkilidir. Engellenmenin etkisi ne kadar şiddetliyse kişinin hissettiği huzursuzluk da o kadar yoğun olur (Efilti, 2016). Michaud (1991)'a göre saldırganlık, huzursuzluğun boşalma ve patlama yoludur. Bu patlama her zaman engellenmenin kaynağına değil, bazı durumlarda

günah keçisi olarak seçilmiş kişilere yönelebilir. Bilgin (1988), bunu saldırganlığın yer değiştirmesi olarak tanımlamaktadır. Sonuç olarak, kuram, engellenmenin her zaman kişide saldırgan bir davranışa sebep olacağını, oluşacak saldırgan davranışın engellenmenin şiddeti ve sürekliliği ile ilişkili olduğunu ve saldırgan davranışın doğrudan engellenme kaynağına yöneltilemeyebileceğini belirtmektedir.

Engellenme kuramı, akran zorbalığı açısından incelendiğinde; zorbalık davranışlarının temelinde kişilerin ihtiyaçlarının karşılanmaması veya engellenmesinin yattığı öne sürülebilir. Bireylerin ihtiyaçlarının karşılanmaması veya engellenmesi durumunda, bu durumun ortaya çıkardığı duygusal gerginlik ve stres, agresif davranışların ortaya çıkmasına yol açabilir. Bireyler, duygusal gerginliklerini azaltmak veya ihtiyaçlarını karşılamak için agresif davranışlara yönelebilirler. Birey sürekli olarak zorbalığa maruz kaldığında, bu durum kişinin stres reaksiyonlarını artırabilir ve zorba davranışlar sergilemesine neden olarak kişiyi zorba-mağdur rolüne sokabilir. Bireyin ihtiyaçları sürekli olarak karşılanmadığında veya engellendiğinde, bu durum kişinin diğerleriyle olan ilişkilerini olumsuz etkileyebilir ve engelleme kaynağına yöneltilemeyen saldırganlık, okul içinde olumsuz iletişim ve zorbalık davranışlarının ortaya çıkmasına neden olabilir.

Sosyal Bilişsel Öğrenme Kuramı. Sosyal Bilişsel Öğrenme Kuramı, Albert Bandura tarafından geliştirilmiş olup, davranışların sosyal etkileşimler, gözlem, taklit yoluyla ve çevreden alınan ödüller ve cezalar aracılığıyla öğrenildiğini savunmaktadır. Sosyal öğrenme kuramcısı Bandura (1977), kişilerin saldırgan davranışları çevrelerindeki insanları gözlemleyip model alarak öğrendiklerini belirtmekte ve bu görüşünü 1961 yılında gerçekleştirdiği deney ile desteklemektedir (Akt. Başeğmez ve Özerk, 2021). Bu deneyde, bir kişinin saldırgan davranışta bulunmasını ve bunun kişiye getirdiği sonuçları gözlemleyen çocukların, bu saldırgan davranış biçimini ya kendi yaşamlarında da uyguladıkları ya da bundan kaçındıkları ortaya konmuştur. Bireyin yaşamının erken dönemlerinde, en sık karşılaştığı güçlü modeller olan anne ve babanın davranışları, çocuk tarafından taklit edilir. Araştırmacılar (Nelson-Jones, 1982; Temel ve Aksoy, 2001), bu taklit edilen davranışların bazılarının pekiştirildiğini, bazılarının ise cezalandırıldığını belirtmekte ve pekiştirilen davranışların çocuğun bilişsel süreçlerine etki ederek kişilik yapısında belli bir süreklilik kazandığını ifade etmektedir.

Sosyal Bilişsel Öğrenme Kuramı, akran zorbalığı açısından incelendiğinde, zorba davranışların da bir tür model alma süreci olduğu göz önüne alınırsa, bir çocuğun okul yaşantısında çevresindeki zorba davranışları gözlemleyip taklit ederek zorba olmayı öğrenebileceği söylenebilir. Kurama göre, bireyler aynı zamanda davranışlarının sonuçlarını gözlemleyerek de öğrenirler. Eğer bir çocuk, zorba davranışların zorbanın güç kazanması veya popülerlik elde etmesi şeklinde ödüllendirildiğini gözlemler ya da zorbanın yaptığı zorba davranışlar sonunda hiçbir olumsuz sonuçla karşılaşmayıp cezalandırılmadığını fark ederse, bu durumda gözlemleyen kişide zorbalık davranışı gelişebilir. Bu noktada okulların akran zorbalığına önlem alma ve müdahale etme politikaları büyük önem taşır.

Öğretmenler ve akranların zorbalığa karşı tutumları da zorbalık üzerinde etkili olmaktadır. Kurama göre, bireyler çevrelerindeki sosyal normlara ve kabul edilebilirlik standartlarına uyum sağlamaya çalışırlar. Eğer zorba davranışlar, bireyin sosyal çevresinde kabul görmüş veya normalleştirilmiş ise bu davranışların sergilenme olasılığı daha yüksek olabilir. Bu durumda, zorba davranışlar grup içinde bir tür norm haline gelebilir.

Biyolojik Kuram. Goldstein ve Carr (1981)'e göre biyolojik temelli kuramlar, saldırganlığın sebebini merkezi sinir sisteminin işleyişindeki bozukluklar olarak görmektedir (Akt. Efilti, 2016). Aslan (2013)'in belirttiğine göre ise saldırganlık, açlık gibi kişinin doğuştan getirdiği bir dürtü olup beyin merkezi ve endokrin sinir sistemi sebebiyle ortaya çıkmaktadır. Bu noktada kurama göre, saldırganlık davranışı insan fizyolojisi sebebiyle oluşmakta ve bu davranışların ortaya çıkışında salgılanan hormonlar ile nörolojik bozukluklar da etkili olmaktadır (Öztuna, 2018).

Saldırganlık konusunda insan fizyolojisi incelendiğinde; canlılarda hipotalamusun saldırganlığı hem kontrol ettiği hem de aktivasyonunda önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Androjen hormonunun, kas gelişimini etkileyerek dolaylı yoldan saldırganlığa yol açabileceği varsayılmakta; birçok nörotransmitterin saldırgan davranıştan sorumlu olabileceği yapılan bilimsel çalışmalarla kanıtlanmaktadır. Son olarak, serotonin hormonu üzerine yapılan araştırmalarda, hayvan beynindeki serotonin miktarı azaldığında canlının hem fiziksel hem de duygusal saldırganlık sergilediği gözlemlenmiştir (Efilti, 2016).

Biyolojik Kuram, akran zorbalığı açısından incelendiğinde, akran zorbalığı sergileyen öğrencilerin bu saldırgan davranışlarda bulunma sebebinin fizyolojik işlev bozukluklarından kaynaklandığı ve buna müdahale edebilmek için de ilgili uzmanlara yönlendirilmeleri gerektiği söylenebilir.

Akran Zorbalığı ile İlgili Önleme Programları

Zorbalık davranışları tüm dünyada artış gösterdikçe, müdahale çalışmalarının çeşitliliği de artmaktadır. Bu bağlamda, okul genelinde tüm öğrencileri kapsayan genel önleme ve müdahale programları ile belirli hedef gruplara yönelik uygulanan özel programlar geliştirilmiştir (Nickerson, 2019). Genel önleme ve müdahale programları arasında Olumlu Davranışsal Müdahale ve Destek Programları, Sosyal-Duygusal Destek Programları, Olweus Zorbalık Önleme Programı ve KiVa bulunmaktadır. Hedef gruba yönelik özel önleme ve müdahale programları ise failer ve mağdurlar için ayrı ayrı tasarlanmış programları içermektedir (Demir ve Küçük, 2020).

Eğitimde Drama

Türkiye’de eğitimde drama, Batı’daki gelişmelerin etkisiyle şekillenmiş ve yerel pedagojik ve kültürel dinamiklerle zenginleşmiş; Batı’daki çalışmaların Türkçe’ye çevrilmesi ve ilgili yayınların artmasıyla tanınmış ve yaygınlaşmıştır. Türkiye’de eğitimde dramanın gelişimi üzerine yapılan çalışmalar, özellikle İnci San ve Tamer Levent gibi önemli isimlerin katkılarıyla çağdaş anlamda şekillenmiştir. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi’nden Prof. Dr. İnci San, eğitimde drama ve sanat eğitimi alanındaki çalışmalarıyla bu yöntemin Türkiye’de tanınmasına ve akademik çevrelerde kabul görmesine önemli katkılarda bulunmuştur. Onun eğitimde dramayı sanat eğitiminin bir unsuru olarak konumlandıran çalışmaları, drama eğitimi alanında yapılan araştırmalara da ışık tutmuştur (Başbuğ, 2006). Tamer Levent, eğitimde drama uygulamalarının geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması konusundaki çalışmalarıyla bilinen bir tiyatro sanatçısı ve öğretmen olarak, bu alandaki kuramsal ve pratik bilgi birikimine katkıda bulunmuştur (Adıgüzel, 2008).

1990 yılında Türkiye’de kurulan Çağdaş Drama Derneği, eğitimde drama eğitimleri, seminerler, atölye çalışmaları ve kongreler düzenleyerek bu yöntemin yaygınlaşmasına ve gelişmesine katkı sağlamıştır. 2000’li yıllarda Millî Eğitim Bakanlığı

(MEB), eğitimde drama uygulamalarının önemine vurgu yaparak, bu yöntemin okullarda yaygınlaşması için çalışmalar yapmış ve eğitim programlarına eğitimde drama etkinliklerini dahil etmiştir. 2005 ve sonrasında gerçekleştirdiği eğitim reformları kapsamında, tüm ilköğretim ve ortaöğretim programlarını çoklu zekâ kuramı ve yapılandırmacı eğitim anlayışı doğrultusunda yenileyerek, eğitimde dramayı yöntem ve ders olarak bu programların bir parçası haline getirmiştir (Adıgüzel, 2008). Böylece, eğitimde drama ilköğretim ve ortaöğretim düzeyinde önemli bir eğitim aracı haline gelmiştir.

Son yıllarda, üniversitelerin eğitim fakültelerinde eğitimde drama dersleri ve programları yaygınlaşmış, öğretmen adaylarının bu teknikleri öğrenmeleri ve eğitim süreçlerinde etkili bir şekilde kullanmaları sağlanmıştır. Ayrıca, eğitimde drama üzerine yapılan akademik araştırmalar ile yüksek lisans ve doktora tezleri, bu alandaki bilgi birikimini ve uygulama örneklerini zenginleştirmiştir. Eğitimde dramanın tarihçesi, bu yöntemin eğitimdeki önemini ve değerini ortaya koymaktadır.

Eğitimde drama yöntemi, öğrenenlerin aktif katılımına olanak tanıyan önemli bir pedagojik yaklaşımdır. Bu yöntem, rol oynama ve doğaçlama yoluyla katılımcıların deneyimlemelerine ve öğrenmelerine olanak sağlar. Eğitimde drama, katılımcının farkındalığını geliştirmek, kurgu yoluyla gerçekliğe bakmalarını sağlamak ve eylemleri derinlemesine anlamlandırmak için kullanılır (Akkoca Çayır, Akhun, Özdemir Şimşek, 2016).

Türkiye’de eğitimde dramanın öncülerinden İnci San (2021)’a göre, eğitimde drama doğaçlama ve rol oynama gibi tiyatro tekniklerinden yararlanarak bireylerin grup çalışması içinde deneyim, duygu ve gözlemlerini kullanarak bir olay, fikir veya kavramı anlamlandırması ve canlandırması sürecidir. Tamer Levent’e göre ise eğitimde drama, hangi yaşta olursa olsun kişinin yaşayarak öğrenmesine olanak sağlayan, insanın kendisiyle ve çevresiyle olan her türlü eylem ve durumlardır (Akt. Adıgüzel, 2018). Üstündağ (1994) eğitimde dramanın, bireylerin kendilerini ve diğerlerini keşfetme fırsatı bulduğu bir disiplin olduğunu belirtir. Adıgüzel (2018) ise eğitimde dramanın, bireylerin yaşam deneyimlerinden yola çıkarak bir amacın, düşüncenin, doğaçlama, rol oynama gibi tekniklerle canlandırılması olduğunu ifade eder.

Eğitimde drama, katılımcıların aktif bir şekilde yer aldığı, deneyimsel öğrenmeyi teşvik eden eğitimsel hedeflere ulaşmayı amaçlayan bir pedagojik yöntemdir (Tuluk, 2004). Eğitimde drama, bireylerin kendilerini ifade etmelerini, empati ve eleştirel düşünme becerilerini geliştirmelerini sağlarken; aynı zamanda öğrencilerin sosyal

ilişkilerini güçlendirip analitik düşünme yeteneklerini de artıran geniş bir uygulama alanına sahiptir (Yeğen, 2003).

Toplumsal düzeyde ise, katılımcıların sosyal farkındalıklarını artırdığı ve toplumsal sorunlara duyarlılık kazandığı söylenebilir (Tuluk, 2004). Bu süreç, toplumsal dayanışma ve birlikte yaşam kültürünün gelişmesine katkıda bulunur. Eğitimde drama kullanımı, öğrencilerin öğrenme süreçlerine daha derinlemesine katılmalarını ve bu süreçlerden daha fazla fayda sağlamalarını mümkün kılar. Bu nedenlerle eğitimde drama, modern eğitim yaklaşımlarının vazgeçilmez bir parçası olarak değerlendirilmektedir.

Eğitimde Drama yöntemi bu kazanımlar için katılımcı, lider, mekân ve konuya göre farklı yaklaşımlara başvurmaktadır. Bunlardan biri de Forum Tiyatro'dur. Eğitimde drama yöntemi ve Forum Tiyatro, birbirleriyle yakından ilişkili iki pedagojik yaklaşım olarak görülmektedir. Forum Tiyatro, Brezilyalı tiyatrocusu ve eğitimci Augusto Boal tarafından geliştirilen "Ezilenlerin Tiyatrosu" nun bir parçası olup, eğitimde drama yöntemi etkinlikleriyle yapılandırıldığında öğrencilere katılımcı, sorgulayıcı ve dönüşüm odaklı bir öğrenme deneyimi sunmaktadır. Bu tiyatro yaklaşımı, öğrencilerin ezen-ezilen ilişkisini barındıran kendilerini ilgilendiren toplumsal bir sorunu dramatik bir çerçevede canlandırmalarına olanak tanırken, izleyicilerin sahneye müdahale ederek alternatif çözüm yollarını deneyimlemelerine fırsat sağlar (Kuyumcu, 2012). Forum Tiyatro yaklaşımının alan tanıdığı etkileşimli süreç, eğitimde drama yönteminin temel hedefleriyle örtüşmektedir; öğrencilere aktif katılım imkânı sunar ve aynı zamanda empati, eleştirel düşünme ve problem çözme becerilerinin gelişimine katkıda bulunur. Forum Tiyatro ile eğitimde drama yöntemi arasındaki bu ilişki, her iki yaklaşımın da ortak hedefleri ve uygulama süreçleri aracılığıyla belirginleşir (Kuyumcu, 2012). Forum Tiyatro, eğitimde drama yönteminin demokratik ve katılımcı öğrenme hedeflerini somutlaştıran etkili bir araç olarak işlev görür.

Forum Tiyatro

Brezilyalı tiyatro kuramcısı Augusto Boal'ın geliştirdiği Ezilenlerin Tiyatrosu'nun içinde yer alan Forum Tiyatro, başlı başına bir tiyatro yaklaşımıdır. Bu tiyatro yaklaşımı, Paulo Freire'nin "Ezilenlerin Pedagojisi" kuramından ilham alarak Augusto Boal tarafından şekillendirilmiştir (Adıgüzel, 2018). Öncelikle, bu yaklaşımın doğumunu sağlayan tohumlar hakkında konuşmak gerektiği düşünülmektedir.

Augusto Boal ve Ezilenlerin Tiyatrosu

Augusto Boal, 1931'de Brezilya'nın Rio de Janeiro şehrinde doğmuş ve 2009'da aynı şehirde hayatını kaybetmiştir. Mühendis bir babanın oğlu olarak doğan Boal, eğitimine Brezilya'da başlamış ve São Paulo Üniversitesi'nde kimya mühendisliği eğitimi almıştır. Yüksek öğrenimi için Amerika Birleşik Devletleri'ne giderek Columbia Üniversitesi'nde tiyatro eğitimi de almıştır. Bu dönemde, ünlü tiyatro kuramcısı John Gassner ile çalışma fırsatı bulmuş ve bu deneyim, Boal'in tiyatro anlayışını ve pedagojik yaklaşımlarını derinden etkilemiştir.

Brezilya'ya döndükten sonra Arena Tiyatrosu'nda çalışmaya başlayan Boal, burada Brezilya'nın sosyal ve politik sorunlarını ele alan oyunlar sahnelemiştir. Tiyatro yönetmeni, yazar ve politik aktivist olan Boal, özellikle "Ezilenlerin Tiyatrosu" kavramıyla tanınır. Boal, Ezilenlerin Tiyatrosu'nu geliştirirken, Brezilya ve Latin Amerika'nın diğer bölgelerinde gözlemediği sosyal adaletsizliklerden ilham almıştır. Boal'in tiyatro anlayışı, seyircilerin pasif bir izleyici olmaktan çıkıp aktif katılımcılar haline geldiği bir model üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu yaklaşımla tiyatroyu toplumsal farkındalık ve değişim aracı olarak kullanmayı hedeflemiştir.

Augusto Boal'in oluşturduğu Ezilenlerin Tiyatrosu'nun temelinde, Paulo Freire'nin "Ezilenlerin Pedagojisi" kitabında ele aldığı eğitim sistemindeki prensipleri sahneye taşıyarak, izleyiciyi pasif bir gözlemci yerine aktif bir katılımcı haline getirme düşüncesi yatar. Freire'nin eğitimde savunduğu demokratik ve katılımcı yaklaşım, Boal'in tiyatro anlayışında da önemli bir yer tutar (Kuyumcu, 2012). "Ezilenlerin Pedagojisi", Boal'in tiyatrosu için rehber niteliğindedir ve bu kuramın ortaya koyduğu mücadeleye dair araçlar, Ezilenlerin Tiyatrosu'nda etkin uygulama araçlarına dönüşmüştür. Ezilenlerin Tiyatrosu, tiyatro dünyasını hem estetik hem de etik düzlemde çeşitli sorularla yüzleşmeye davet eden bir yapı sunmaktadır. Bu sistem sayesinde tiyatro, halk arasında yeniden kolektif bir sanatsal üretim ve toplumsal diyalog alanı olarak kendine yer bulmuştur (Babbage, 2004). Halkın sanat yapma gücünün yeniden kendine devredilmesiyle, elli yıl gibi kısa bir sürede dünyanın her yerine yayılmıştır (Gökdağ, 2002). Geniş kitleler tarafından benimsenmesinde ve sürdürülebilirliğinde; eğitim, hukuk, psikoterapi gibi çeşitli alanlara adapte edilebilmesi ve toplumun hiçbir tabakasını dışlamadan, herkesin kendi sorunlarını tiyatronun araçlarıyla tartışma ve çözüm önerileri araştırma olanağı sunması etkili olmuştur.

Ezilenlerin Tiyatrosu, bir şemsiye kavram olarak birçok yaklaşımı içinde barındırır ve Gazete Tiyatrosu, İmge Tiyatrosu, Görünmez Tiyatro, Forum Tiyatro, Sokak Tiyatrosu ve Yasama Tiyatrosu gibi yaklaşımlardan oluşmaktadır (Bozdoğan, 2024). Bu yaklaşımlar, Boal'in yaşamında karşılaştığı çeşitli çatışma ve problemlere çözüm arayışıyla şekillenmiştir. Boal (2011)'e göre, Ezilenlerin Tiyatrosu, farklı ezilen grupları birbirine bağlayabildiği ölçüde dönüştürücü gücünü artırabilir. Bu sayede, ezilen gruplar yalnızca kendi baskılarının değil, başkalarının yaşadığı baskıların da farkına varabilirler. Kolektif eylemin ve kolektif eleştirel düşüncenin tiyatral uygulaması olarak ezilenlerin tiyatrosu, sadece gerçeği anlamaya yönelik bir çaba değil, aynı zamanda onu değiştirme mücadelesidir (Bozdoğan, 2024). Ezilenlerin Tiyatrosu'nda çalışılacak konunun, mutlaka grubun sorunu olmasıyla birlikte ezilen bireylerin çözmek istediği bir problem üzerinde çalışılması esastır ve durumun gerçekten çözülebilir olması önemlidir (Boal, 2011).

Forum Tiyatro, Ezilenlerin Tiyatrosu'nun en bilinen ve yaygın olarak kullanılan yaklaşımlardan biri ve bu tiyatro formunun önemli bir parçasıdır. Forum Tiyatro, gözle görülmeyen siyasal ve toplumsal baskılara karşı izleyicilerin sahneye çıkarak müdahale etmelerini ve tepki göstermelerini hedeflemektedir. Bu yaklaşım, toplumsal sorunları ve çatışmaları ele alarak izleyicilerin bu sorunlara yönelik çözüm önerileri sunmalarına ve sahneye doğrudan müdahale ederek alternatif senaryolar geliştirmelerine olanak tanır (Boal, 2008). Forum tiyatrodaki, belirli bir sorunu veya çatışmayı içeren kısa bir oyun sahnelenir. Sahnelenen oyunda baskıya maruz kalan kahraman, problemi çözemez ve izleyiciler bu durumu fark ederek kendi olası çözümlerini sunmak için sahneye çıkar ve ezilen oyuncunun yerine geçerler (Kuyumcu, 2012). Bu süreç, izleyicilerin kendilerini ifade etmelerini ve toplumsal sorunlara karşı çözüm önerileri geliştirmelerini mümkün kılar. Bu süreç, adeta bir devrimin provası niteliğindedir.

Geleneksel tiyatrodaki izleyicilerin sadece izleyici konumunda olmasının, onları edilgen hale getirdiğini ve gerçek hayatta karşılaştıkları sorunlara müdahale etmelerini engellediğini savunan Boal, Forum Tiyatro'da izleyicileri "seyirci-oyuncu" olarak adlandırır ve sahneye müdahale ederek oyunun gidişatını değiştirmelerine olanak tanır (Özen, 2012). Bu tiyatro formu, izleyicilerin aktif katılımını teşvik eder ve toplumsal farkındalık yaratmayı amaçlamaktadır. Boal'in düşüncelerinden ilham aldığı Freire, bankacı eğitim modelini, iletişimin tek yönlü olması nedeniyle baskı ve ezme süreçlerinin yaşandığı bir model olarak eleştirir (Tuzcuoğlu, 2019). Forum Tiyatro, Freire'nin bankacı eğitim modeline karşı geliştirdiği problem tanımlayıcı eğitim modeline uygun olarak tasarlanmış demokratik bir öğrenme ve deneyim alanıdır. Freire'nin öğrenci ve öğretmen

arasındaki duvarları yıkma amacına paralel olarak, Boal da seyirci ve oyuncu arasındaki engelleri kaldırarak (Gökdağ, 2002) tiyatro pratiğinde toplumsal bilinç ve eylem biçimlerini desteklemiştir. Toplumun hiçbir tabakasını dışlamadan, herkesin kendi sorunlarını tiyatronun araçlarıyla tartışma ve çözüm önerileri araştırma olanağı sunması, bu yaklaşımın etkili olmasında önemli bir rol oynamıştır.

Forum tiyatro, tiyatro pratiğinin nasıl toplumsal bilinç ve eylem biçimlerini desteklediğini, katılımcıların zihinlerinin kölelik halini sorgulamayı nasıl teşvik ettiğini ve toplumsal sorunları ele almanın alternatif bir yolunu nasıl sunduğunu vurgulamaktadır (Kuyumcu, 2012). Forum Tiyatro, eğitimde ve toplumsal dönüşümde önemli bir araç olarak kabul edilmektedir. Eğitim bağlamında, öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerini geliştirmek, sosyal sorunlara duyarlılık kazandırmak ve katılımcı bir öğrenme ortamı yaratmak için kullanılmaktadır. Öğrenciler, gerçek hayatta karşılaşılabilecekleri sorunları güvenli bir tiyatro ortamında deneyimleyerek, bu sorunlara karşı etkili ve farklı çözümler geliştirmeyi öğrenebilme imkanına sahip olurlar.

Freire'nin düşünceleri ve eserleri, Boal'e Ezilenlerin Tiyatrosu'nu yaratma konusunda ilham vermiştir. Freire'nin eğitimde savunduğu demokratik ve katılımcı yaklaşım, Boal'in tiyatro anlayışında da önemli bir yer tutar. Boal'in çalışmaları, toplumsal değişim hareketlerinde geniş bir etki yaratmış ve eğitimde eşitlikçi ve özgürleştirici bir anlayışın yayılmasına katkıda bulunarak bugün de dünya genelinde eğitimciler, aktivistler ve sanatçılar tarafından kullanılmaktadır.

Forum Tiyatroda Seyirci Oyuncu

Forum Tiyatro, seyirci katılımını teşvik eden interaktif bir yapıya sahiptir. Bu tür tiyatrodaki izleyiciler sadece pasif gözlemciler olarak kalmaz, aynı zamanda sahneye çıkarak performansa doğrudan müdahale edebilirler. Forum tiyatrosunun gücünü aldığı en önemli unsurlardan biri, seyirci-oyuncuların daha önceden hazırlanmış sahneyi izlemek ve çözüm önerilerinde bulunmak üzere bir araya gelmesidir (Tuzcuoğlu, 2019). Seyirci-oyuncu (spect-actor) kavramı, bu noktada Forum Tiyatro'nun temel taşlarından biridir ve izleyicilerin sahnedeki olaylara müdahale ederek alternatif çözümler sunmalarına olanak tanır. Bu etkileşimli yapı, izleyicilerin kendi deneyimlerini, bilgilerini ve duygularını sahneye taşımalarını sağlar.

Seyirci-oyuncu başkahramanla yer değiştirip yeni çözümler üretmeye başladığında, forum grubundaki diğer oyuncular mevcut baskılarını artırarak seyirci-

oyuncuya gerçeği değiştirmeyi ne kadar zor olduğunu gosterir; bu surete forumun amacı kazanmak değil, renmek ve hazırlanmaktır (Durdağ, 2014). Seyirci-oyuncu, kendisini dramatik eylemin bir kahramanı olarak konumlandırarak alternatifleri deneyebilir ve boylece tiyatro pratiğinde test ettiği eylemleri gerçek yaşamına uygulama fırsatı bulabilir (Bakhshayesh, 2022).

Forum Tiyatro’da seyirci-oyuncular, sahnede gordukleri sorunlara farklı perspektiflerden yaklaşarak olası ozm yollarını deneyimlerler. Bu sure, empati geliştirme, eleştirel duşunme ve problem ozme becerilerini artırır. Forum Tiyatro’da sahnelenen baskıların bireysel, znel ve psikolojik katmanları açığa çıkarılırken, aynı zamanda bu baskıların toplumsal boyutu seyirci-oyuncuların katılımı ve etkileşimiyle tartışmaya açılmıştır (Bozdoğan, 2024). Seyirci-oyuncular, kendi deneyimlerinden yola çıkararak toplumsal adalet, eşitlik ve değişim için fikirlerini ve ozm nerilerini paylaşırken, diğer izleyicilerle de etkileşime girerler. Bu durum hem bireysel hem de toplumsal sorunları tartışma ve ozm üretme fırsatı sunar.

Forum Tiyatro’da sahnelenen oyunlar, baskı ve ezen-ezilen ilişkisini ele aldığı için genellikle toplumsal adaletsizlikler, ayrımcılık gibi konulara odaklanır. Seyircinin, duşünsel ve eylemsel olarak sahnede aktif rol aldığı bu yapıda, seyirci adına duşünen veya hareket eden bir kahraman bulunmaz; sahnedeki duşnce ve eylemleri gerçekleştiren, kahraman olan kişi doğrudan seyircinin kendisidir (Babbage, 2004). Bu etkileşim, seyircilerin toplumsal sorunlara karşı duyarlılığını artırır ve onları aktif birer yurttaş olmaya teşvik eder.

Boal (2008), forum tiyatronun amacını, izleyicilerin eleştirel duşunme yetilerini geliştirmek ve onları toplumsal değişim için aktif katılımcılar haline getirmek olarak tanımlar. Seyirci-oyuncu, bu surecin merkezinde yer alır; çünkü sahnedeki sorunları bizzat deneyimleyerek ve ozm yolları arayarak renir ve retir.

Forum Tiyatroda Joker

Forum Tiyatro’nun temel unsurlarından biri, “joker” olarak adlandırılan zel bir rolü içermesidir. Joker, forum tiyatro oyunlarının dinamik ve interaktif doğasını ynlendiren, izleyiciler ile sahne arasındaki etkileşimi sağlayan kilit bir figürüdür. Boal, çalışmalarında, seyircileri seyirci-oyuncu olmaya ynlendiren, ozmler bulmalarını ve bu ozmleri sahnede eyleme dokmelerini teşvik eden, koordinatör rolü üstlenen bir "joker"den soz etmektedir (Adıgüzel, 2018). Boal'in (2008) tanımına gore "joker", forum

tiyatrodaki oyunun kurallarına hâkim olan ve bu kuralların ihlali durumunda müdahalede bulunan, aynı zamanda seyircileri çözüm önerileri sunma konusunda cesaretlendiren kişidir. Joker, oyunun belirli bir noktada durdurulması ve izleyicilerin alternatif çözüm önerileri sunarak sahneye dahil olmaları sürecinde aktif bir rol oynar. Jokerin temel görevleri arasında, seyircilerin oyunla etkileşimini teşvik etmek, oyunun akışını düzenlemek, tartışmaları yönlendirmek ve katılımcıların düşüncelerini sahneye taşımalarını sağlamak yer alır. Bu süreçte joker, tarafsız kalmalı ve hiçbir çözüm önerisini ön plana çıkarmamalıdır. Amacı, farklı bakış açıları ortaya koymak ve katılımcıların yaratıcı çözümler geliştirmelerine yardımcı olmaktır. Tüm bunlara bakıldığında joker kavramı, yalnızca oyuncu, atölye yöneticisi, yönetmen veya moderatör olarak tanımlandığında eksik veya yanlış olabilecek bu rolleri birleştirerek çok yönlü bir bütün oluşturan bir terimdir (Tuzcuoğlu, 2019).

Jokerin tarafsızlık ve objektiflik özellikleri, onun en önemli niteliklerindedir. Joker, sahnede yaşanan olaylara müdahale eden izleyicilerin önerilerini sahnede test etmelerine olanak tanıırken, aynı zamanda bu süreçte ortaya çıkan gerilimleri ve çatışmaları da yönetir. Şüpheleri sürekli olarak seyirciye geri yansıtmalı, böylece karar verme sürecine katılmalarını sağlamalıdır (Boal, 2008).

Felsefe tarihinin ünlü düşünürü Sokrates, bilginin insanın doğasında var olduğunu ve öğretmenin görevinin bu bilgiyi ortaya çıkarmak için yardımcı olmak olduğunu savunur (Onur, 2016). Forum Tiyatro'da ise joker, seyircilerin düşüncelerini organize etmelerine ve eylemlerini planlamalarına destek olmalıdır (Boal, 2008). Joker, kendi bireysel düşüncelerini seyircilere yansıtmadan, onların eylemlerini sergilemelerini teşvik etmeli ve ardından diğer seyircilere başka neler yapılabileceğini, farklı bir eylemin farklı sonuçlar doğurup doğurmayacağını sorarak düşünmeye ve yeni yollar aramaya yönlendirmelidir. Sorularıyla izleyicileri sahneye daha yakın hissettirmeli ve kendilerini ifade etme arzusu uyandırmalıdır. Seyirciyi, her zaman başka bir çözümün de mümkün olabileceği konusunda düşündürmeli ve kendi en uygun çözümünü deneyimlemesi için cesaretlendirmelidir. Amaç, tek bir çözüm üzerinde uzlaşmak değil, herkesin kendi çözümünü bulmasını sağlamaktır. Bu kavram, Forum Tiyatro'nun toplumsal dönüşüm aracı olarak etkisini artırırken, izleyicilerin kişisel ve toplumsal gelişimine de katkı sağlar.

Eğitimde Forum Tiyatro

Forum Tiyatro, eğitim alanında etkili bir pedagojik araç olarak kullanılabilir. Bu tiyatro türünün eğitimde kullanılmasının temel avantajlarından biri, öğrencilere gerçek yaşamda karşılaşabilecekleri sorunları simüle etme imkni sunmasıdır. Öğrencilere, çeşitli toplumsal sorunlarla çalışarak bu sorunlara alternatif çözüm yolları geliştirmeleri için alan tanır. Bu bağlamda Forum Tiyatro, ğrencilerin problem çözme ve karar verme becerilerini geliştirmelerine olanak sağlamaktadır.

Eğitimde Forum Tiyatro'nun bir diğer önemli avantajı, öğrencilerin empati becerilerini geliştirmesidir. Öğrenciler, farklı karakterin yerine geçerek olaylara onların bakış açılarından yaklaşır ve bu süreçte empati kurma yeteneklerini geliştirebilirler. Bu, ğrencilerin toplumsal sorunlara karşı duyarlılıklarını artırarak sosyal sorumluluk bilinci kazanmalarına katkı sağlayabilir.

Forum Tiyatro, ğrencilerin kendilerini ifade etmelerini ve iletişim becerilerini geliştirmelerini teşvik eden bir yapıya sahiptir. Sahneye aktif olarak katılan öğrencilerin kendilerini ifade etme fırsatı bulmaları özgüvenlerinin artmasına katkıda bulunur. Sahneye çıkmayan öğrenciler de çıkan akranlarından hem öğrenir hem de cesaret kazanabilirler.

Forum Tiyatro, ocukların etkili davranış sistemleri ve duygusal beceriler geliştirmelerine, topluluklarına yapıcı katkılarda bulunmalarına olanak tanıyan, aynı zamanda onları güçlendirerek sorumluluk almalarını ve yetişkinler tarafından fark edilmelerini sağlayan esnek bir pedagojik yaklaşım olarak değerlendirilir. (Hammond, 2015). Bu süreç, çocuklara yaratıcı problem çözme stratejileri geliştirebilecekleri benzersiz bir oyun deneyimi sunmaktadır.

Eğitimde tiyatronun sanatsal ve estetik değerı uzun zamandır kabul görmüştür. Öğretmenler ve öğrenciler arasında yakın bir ahlaki ilişki bulunmaktadır ve bu ilişkiyi demokratik ğretim etkinlikleri ve pedagojiler aracılığıyla güçlendirmek öğretmenin sorumluluğundadır. Forum Tiyatro, pratik ve aktif bir öğrenme yaklaşımı olarak sosyal değerışim için etkili bir araç olabilir.

Forum Tiyatro yaklaşımının kazanımları rehberlik hizmetlerinin kazanımlarıyla önemli lde örtüşmektedir. Öğrencilerin empati kurma, eleştirel düşünme ve problem çözme becerilerini geliştirmelerine yardımcı olur. Öğrencilerin kendilerini ifade etme ve iletişim becerilerini geliştirme fırsatı tanır. Sahneye aktif rol alarak duygularını ve

düşüncelerini ifade eden öğrenciler hem akranlarına rol model olur hem de özgüvenlerini artırır ve sağlıklı iletişim kurma yeteneklerini pekiştirir.

Forum Tiyatro, rehberlik hizmetlerinde psikososyal destek sağlama amacıyla da kullanılabilir. Öğrenciler, sahnede canlandırılan senaryolar aracılığıyla kendi yaşantılarıyla paralellikler kurarak, duygusal ve psikolojik olarak desteklenmiş hissederler. Bu, özellikle travmatik deneyimler yaşayan veya duygusal zorluklar yaşayan öğrenciler için terapötik bir etki yaratabilir. Rehber öğretmenler, bu süreçte öğrencilerin ihtiyaçlarını daha iyi anlayarak, onlara yönelik uygun müdahale ve destek stratejileri geliştirebilirler. Forum Tiyatro yaklaşımı, rehberlik hizmetlerinde öğrencilere sosyal beceriler kazandırma konusunda da etkili bir araçtır. Bu, özellikle sosyal kaygı yaşayan veya sosyal becerileri zayıf olan öğrenciler için faydalı olabilir.

İlgili Araştırmalar

Alan yazın incelendiğinde hem akran zorbalığında seyirci rolü hem de forum tiyatro yaklaşımı ile çalışan araştırmaların akran zorbalığındaki diğer roller ve eğitimde dramının yararlandığı diğer yaklaşımlar kadar fazla olmadığı hatta iki durumun da nadir olduğu görülmektedir.

Akran Zorbalığında Seyirci Rolü ile Çalışan Araştırmalar

Türkiye’de yapılan araştırmalar incelendiğinde zorbalıkta seyirci rolü ile ilgili yapılan akademik çalışmaların sınırlı sayıda olduğu görülmektedir. Araştırmalar sonucunda ortaokul öğrencileri için 1 doktora tezi, 1 yüksek lisans tezi, toplam 2 adet çalışma bulunmuştur.

“Zorbalığa Seyirci Müdahale Psiko-Eğitim Programının Ortaokul Öğrencilerinin Zorbalığa Müdahale Becerilerine Etkisi” doktora tezi, Neşe Kurt Demirbaş tarafından 2020 yılında yapılmıştır. Bu çalışmanın temel amacı, zorbalığa seyirci müdahale modeline dayalı olarak geliştirilen psiko-eğitim programının ortaokul öğrencilerinin zorbalığa müdahale becerileri üzerindeki etkisini değerlendirmektir. Psiko-eğitim programının etkililiğini incelemek amacıyla deney ve kontrol grupları oluşturulmuştur. Bu doğrultuda, 6. sınıfta öğrenim gören 214 öğrenciye Zorbalığa Seyirci Müdahale Ölçeği (ZSMÖ) ve Katılımcı Rolü Ölçeği (KRÖ) uygulanmıştır. Deney ve kontrol gruplarının belirlenmesinde üç kriter kullanılmıştır: (1) KRÖ seyirci alt boyutunda akran

bildirimine dayalı olarak ortalamanın üzerinde puan almak, (2) ZSMÖ'den toplam puana göre ortalamanın altında puan almak ve (3) bu iki kritere uyan gönüllü öğrenciler arasından seçkisiz atama yöntemiyle belirlenen 12 deney ve 12 kontrol grubu öğrencisi seçilmiştir. Deney grubuna 11 oturumluk psiko-eğitim programı uygulanmış, kontrol grubuna ise herhangi bir müdahalede bulunulmamıştır. ZSMÖ, programın uygulanmasından iki hafta önce ön test; programın tamamlanmasının ardından son test; ve programın etkisinin kalıcılığını belirlemek amacıyla son testten beş hafta sonra izleme testi-1 ve altı ay sonra izleme testi-2 olarak uygulanmıştır. Bulgular, deney grubundaki öğrencilerin zorbalığa seyirci müdahale düzeylerinde anlamlı bir artış sağlandığını ve bu etkinin izleme ölçümlerinde de korunduğunu göstermiştir. Kontrol grubundaki öğrencilerin ZSMÖ öntest, sontest ve izleme testi puanları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Ayrıca, her oturum sonrasında ve program sonunda nitel yolla toplanan veriler, öğrencilerin psiko-eğitim programından edindiklerini günlük hayata aktarabildiklerini göstermektedir. Sonuçlar, zorbalığa seyirci müdahale psiko-eğitim programının, ortaokul öğrencilerinin müdahale beceri düzeylerini geliştirmede etkili olduğunu ortaya koymaktadır.

“Zorbalığa Seyirci Olan Ergenlerin Müdahale Etmesinin Yordayıcıları Olarak Empati, Saldırganlık Hakkında Düşünceler ve Saldırganlığa Alternatif Davranışlar İçin Öz-Yeterlik” yüksek lisans tezi, Süleyman Çelik tarafından 2022 yılında yapılmıştır. Bu araştırmanın amacı, empati, saldırganlıkla ilgili düşünceler ve saldırganlığa alternatif davranışlar için öz-yeterliğin, zorbalığa tanık olan ergenlerin müdahale etme davranışlarını ne ölçüde yordadığını incelemektir. Araştırmanın bağımsız değişkenleri empati, saldırganlık hakkındaki düşünceler ve saldırganlığa alternatif davranışlar için öz-yeterlik; bağımlı değişkeni ise zorbalığa seyirci müdahalesi olarak belirlenmiştir. Çalışma grubunu, ortaokulun 6. ve 7. sınıflarında öğrenim gören 395 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırma verilerinin toplanmasında demografik bilgi formu, Zorbalığa Seyirci Müdahalesi Ölçeği, Temel Empati Ölçeği, Saldırganlık Hakkında Düşünceler Ölçeği ve Saldırganlığa Alternatif Davranışlar İçin Öz-Yeterlik Ölçeği kullanılmıştır.

Eğitimde Forum Tiyatro Yaklaşımının Kullanıldığı Araştırmalar

Türkiye’de yapılan araştırmalar incelendiğinde, forum tiyatrosunun konu olduğu akademik çalışmalar görülmüştür. Bunun yanında forum tiyatroyu yaklaşım olarak kullanan 2 yüksek lisans tezi bulunmuştur.

“Yaratıcı Dramada Forum Tiyatro Tekniği Kullanılmasının Annelerin İletişim Becerilerinin Geliştirilmesine Etkisi” yüksek lisans tezi Özlem Onur tarafından 2016 yılında yapılmıştır. Bu çalışmanın amacı, ilkokul öğrencisi olan annelerle gerçekleştirilen forum tiyatro tekniğinin kullanıldığı eğitimde drama uygulamalarının annelerin iletişim becerileri üzerindeki etkilerini belirlemektir. Araştırmada, öntest-sontest kontrol gruplu deneysel desen kullanılmıştır. Araştırmanın evrenini, 2014-2015 eğitim-öğretim yılında Ankara Altındağ Nazife Hatun İlkokulu'nda öğrenim gören öğrencilerin anneleri oluşturmuştur. Örneklem grubunda, 16'sı deney grubu ve 16'sı kontrol grubu olmak üzere toplam 32 anne yer almıştır. Katılımcılara öntest ve sontest olarak Ersanlı ve Balcı tarafından geliştirilmiş İletişim Becerileri Envanteri ile araştırmacı tarafından hazırlanan Kişisel Bilgi Formu uygulanmıştır. Deney grubuna nitel analiz yapmak amacıyla araştırmacı tarafından uzman görüşleri alınarak hazırlanan Görüşme Formu soruları yöneltilmiştir. Her forum tiyatro oturumunun ardından nitel veriler araştırmacı tarafından kaydedilmiştir. Elde edilen nicel veriler analiz edildiğinde bu araştırmanın bulguları, forum tiyatro tekniğinin kullanıldığı eğitimde drama uygulamalarının annelerin iletişim becerilerini olumlu yönde geliştirdiğini göstermektedir.

“Forum Tiyatro Tekniği Ruhsal Hastalıklara Yönelik İnançlar ve Psikolojik Yardım Arama Davranışına Yönelik Tutumlar Üzerinde Etkili Olabilir Mi?” yüksek lisans tezi İnanç Sümbüloğlu tarafından 2014 yılında yapılmıştır. Bu araştırmanın amacı, Forum Tiyatro tekniğinin yedinci sınıf öğrencilerinin ruhsal hastalıklara yönelik inançları ve psikolojik yardım arama davranışlarına yönelik tutumları üzerindeki etkilerini belirlemektir. Araştırma, öntest-sontest deneysel deseni kullanılarak gerçekleştirilmiştir. İstanbul ilinde bulunan 73 yedinci sınıf öğrencisi ile yürütülmüştür. Veri toplama araçları olarak Ruhsal Hastalıklara Yönelik İnançlar Ölçeği (RHİÖ) ve Psikolojik Yardım Arama Davranışına Yönelik Tutumlar Ölçeği (PYÖ) kullanılmıştır. Deney ve kontrol gruplarının sosyo-demografik özellikleri ve öntest sonuçları eşitlenmiştir. Öntest uygulamasının ardından, deney grubu okul konferans salonunda Forum Tiyatro çalışmasına katılmıştır. Her iki grup, öntest ölçümlerinden dört gün sonra sontest uygulamasına tabi tutulmuştur. Kontrol grubuna bu süre zarfında herhangi bir müdahale yapılmamıştır. Kontrol grubu, Forum Tiyatro uygulamasını üç ay sonra gerçekleştirmiştir. Araştırma bulguları nicel ve nitel veri analizi yöntemleri ile yorumlanmıştır. Bulgular, Forum Tiyatro uygulamasının ruhsal hastalıklara yönelik inançlar üzerinde gruplar arasında anlamlı bir fark yaratmadığını göstermiştir. Ancak, deney grubunun öntest ve sontest sonuçları karşılaştırıldığında RHİÖ alt ölçeği Tehlikeli boyutunda istatistiksel olarak anlamlı bir

fark ortaya çıkmıştır. Uygulama sonrasında psikolojik yardım arama davranışlarına yönelik tutumlar açısından iki grup arasında son test ölçümlerinde anlamlı bir fark bulunmuştur. Ayrıca, deney grubunun Psikolojik Danışmana ve Sürece Yönelik Olumsuz İnanç (PDSOİ) alt ölçeği ortalama puanının, kontrol grubunun ortalama puanına göre anlamlı olarak daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

Bu bölümde, araştırmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama araçları, verilerin toplanma süreci, verilerin analizinde kullanılan yöntemler ve veri toplama aracının güvenilirlik çalışmaları hakkında ayrıntılı bilgi sunulmaktadır.

Araştırmanın Modeli

Bilimsel araştırmalarda kullanılan iki ana paradigma olan nicel ve nitel yöntemler arasında hem uyum hem de çatışmaların yaşandığı bilinmektedir. Bu süregelen çatışma, üçüncü bir yaklaşımın, yani karma yöntemin ortaya çıkışına zemin hazırlamıştır. Bu bağlamda, karma yöntemin, nicel ve nitel yaklaşımlar arasındaki paradigma farklılıklarından doğan alternatif bir paradigma olduğu ifade edilebilir. Creswell (2006)'e göre karma yöntem, tek bir çalışma veya çoklu çalışmalar içinde nicel ve nitel yöntemleri kullanarak veri toplama ve analiz etme sürecidir (Akt. Baki ve Gökçek, 2012). Karma araştırma yöntemi, araştırma sorusunu daha derinlemesine ve bütüncül bir biçimde incelemek amacıyla, nicel ve nitel yöntemlerin bir araya getirildiği bir yaklaşımdır. Bu yöntem, araştırmacılara nicel verilerin geniş perspektifini sunarken, aynı zamanda nitel verilerin ayrıntılı ve derinlemesine analizini yapma olanağı sağlar. Tek bir yöntemle karşılaşılan kısıtlamalar, karma yöntem kullanılarak aşılabılır. Bu yöntem, yalnızca tek bir veri türüne bağlı kalmadan veri çeşitliliğini ve kapsamını artırır.

Bu yöntem, araştırmacıların sorunu daha kapsamlı bir biçimde ele almasına, elde edilen sonuçların daha ayrıntılı ve çok boyutlu olmasına zemin hazırlar. Karma yöntem, iki farklı paradigmanın güçlü yönlerini birleştirerek, her birinin zayıf yanlarını telafi eder ve bu sayede daha zengin ve anlamlı araştırma sonuçlarına ulaşılmasını mümkün kılar. Hem nitel hem de nicel verilerin birlikte toplanması, elde edilen sonuçların genellenebilirliğini de artırır. Bu yöntemin benimsenmesi, araştırmanın zenginliğini artırırken, verilerin daha etkili bir şekilde analiz edilmesine olanak tanıyarak sonuçların kapsamlılığını güçlendirir.

Bu araştırmada; nicel araştırma yöntemlerinden deneysel desen ve nitel araştırma yöntemlerinden olgubilimin birlikte ele alındığı karma model kullanılmıştır. Karma

yöntem araştırmaları, araştırmacının hem nitel hem de nicel veriler toplayarak bütünlüştirdiği ve bu yöntemlerin güçlü yanlarını kullanarak sonuçlar elde ettiği bir araştırma yöntemidir (Creswell, 2021). Deneysel desen, nicel araştırma yöntemlerinde sıkça kullanılan ve belirli bir değişkenin (bağımsız değişken) diğer bir değişken (bağımlı değişken) üzerindeki etkisini belirlemeyi amaçlayan bir araştırma tasarımıdır (Ekiz, 2003). Olgubilim, bireylerin belirli bir fenomeni nasıl deneyimlediklerini ve bu deneyimlere nasıl anlam verdiklerini araştırmayı amaçlayan nitel bir araştırma yöntemidir (Creswell, 2021). Özünde, belirli bir olgunun veya deneyimin özünü ve temel yapısını anlamaya çalışır. Edmund Husserl tarafından geliştirilen bu yöntem, felsefi kökenlere dayanır ve genellikle psikoloji, eğitim, sağlık bilimleri ve sosyoloji gibi disiplinlerde kullanılır (Creswell, 2021).

Bu araştırmada karma yöntem kullanılması nedeniyle, akran zorbalığında seyirci olma rolünün birçok kişisel, sosyal ve toplumsal nedeninin bulunması ve bu nedenleri sadece sayısal verilerle değil, aynı zamanda nitel verilerle de araştırmanın çalışmaya daha fazla derinlik kazandıracadığına dair inançtır. Kişisel, sosyal ve toplumsal verileri nitel araçlarla elde etmek, çalışmada kullanılan Forum Tiyatro yaklaşımının etkisini daha ayrıntılı bir şekilde ortaya koymaktadır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu, 2023-2024 eğitim-öğretim yılında Eskişehir ili Odunpazarı ilçesi Salih Zeki Anadolu Lisesi'nde öğrenim gören, 9, 10 ve 11.sınıf öğrencileri içinden oluşturulmuştur.

Forum Tiyatro Ekibi Çalışma Grubu

Araştırma kapsamında 2023-2024 eğitim-öğretim yılında Eskişehir ili Odunpazarı ilçesi Salih Zeki Anadolu Lisesi'nde öğrenim gören 11. sınıf öğrencileri arasından gönüllü olarak belirlenen 7 kız 2 erkek toplam 9 kişilik bir Forum Tiyatro ekibi oluşturulmuştur.

Forum Tiyatro ekibi tarafından akran zorbalığı temalı bir oyun hazırlanmıştır. Ezen-ezilen ilişkisini içeren bu oyun, oyuncu grubu, araştırmacı iş birliği ve tez danışmanı Doç. Dr. Zeki Özen'in uzman görüşleri çerçevesinde, dramatik kurgunun bileşenleri ve Forum Tiyatro ilkeleri göz önünde bulundurularak tasarlanmıştır.

Forum Tiyatro Ekibinin Kurulması. Araştırmacı, rehber öğretmen olarak görev yaptığı Eskişehir Salih Zeki Anadolu Lisesi'nde, 2023-2024 eğitim-öğretim yılı içerisinde 11. sınıflara eğitimde drama ve akran zorbalığı temalı bir çalışma yapılacağını duyurmuş ve Forum Tiyatro ekibinin oluşturulması için gönüllü öğrencileri davet etmiştir. Gönüllü öğrenciler, araştırmacıya sorular yöneltmiş ve aldıkları yanıtlar doğrultusunda çalışmaya katılma kararı almışlardır. Bir hafta içerisinde 2 erkek ve 7 kız öğrenciden oluşan 9 kişilik Forum Tiyatro ekibi bu şekilde kurulmuştur.

Forum Tiyatro Ekibiyle İlk Buluşma. Forum Tiyatro ekibiyle gerçekleştirilen ilk buluşma, okulun rehberlik servisinde yapılmıştır. Araştırmacı, Forum Tiyatro'nun teorik temelleri hakkında bilgi vererek planlanan çalışmayı ekip üyelerine aktarmıştır. Ayrıca, akran zorbalığı konusunda da kısaca bilgi sunmuş, ancak ekip üyelerinin konu üzerinde kendi araştırmalarını yapmalarını teşvik etmiştir. Bu buluşmada, ekip üyeleri yaşadıkları zorbalık deneyimlerini paylaşmış ve karşılıklı destekleyici konuşmalar gerçekleştirmiştir. Ekibin zorbalık konusundaki ortak vizyonu ve birbirlerine verdikleri destek, çalışmaya olan bağlılıklarını güçlendirmiştir. Ekip, iletişimini okul dışında sürdürebilmek için WhatsApp üzerinden bir grup oluşturmuş ve her bir üyeye yansıtıcı günlükler için defterler dağıtılmıştır. Ayrıca, bir sonraki buluşmada akran zorbalığı ve Forum Tiyatro hakkında yapılacak araştırmalar için kaynak önerileri sunulmuştur.

Forum Tiyatro Ekibiyle Yapılan Diğer Buluşmalar. Rehberlik servisinde gerçekleştirilen diğer buluşmalarda, ekip üyeleri edindikleri teorik bilgileri birbirleriyle paylaşmış ve günlüklerinde yazdıkları notlardan belirli bölümleri ekiple tartışmışlardır. Aynı zamanda akran zorbalığı temalı oyunda üstlenecekleri rolleri belirlemeye başlamışlardır. Son görüşmede ekip üyelerinin sunduğu senaryolar arasından bir tanesi ortak kararla kabul edilmiştir.

Forum Tiyatro Ekibinin İlk Sahne Denemesi. Ekibin ortak kararla kabul ettiği senaryonun temel iskeleti oluşturulduktan sonra, Forum Tiyatro ekibi Eskişehir Salih Zeki Anadolu Lisesi'nin çok Amaçlı Salonu'nda ilk doğaçlama sahne denemesini gerçekleştirmiştir.

Forum Tiyatro Metninin Evrimi. Forum Tiyatro ekibi, birçok doğaçlama deneme sonucunda oyunun metnini oluşturmuştur. Ekip üyeleri, farklı rolleri deneyimlemişler ve son olarak kendi istekleri ve ekip içi geri bildirimler doğrultusunda rollerini netleştirmişlerdir. Akran zorbalığını farklı zaman dilimleriyle sahnelemeyi amaçlayan ekip, sahne ışıklarını kullanmaya karar vermiştir. Bu aşamada, gönüllü olarak ışık kontrolünü sağlayacak bir 11. sınıf kız öğrencisi daha ekibe katılmıştır. Bu yeni katılımcı da hem gözlemci hem de aktif bir ekip üyesi olarak sahnelenen oyunlara katkı sağlamıştır. Süreçte ekibin konu hakkındaki elde ettiği araştırma sonuçları, ekibin oyun metnini oluşturmasında önemli bir rol oynamıştır. Metinde, akran zorbalığının tüm türlerine ve bu süreçteki rollerin her birine yer verilerek kapsamlı bir oyun ortaya çıkarılmıştır. Son olarak, oyun, danışman Doç. Dr. Zeki Özen'e video kaydı olarak sunulmuş ve alınan geri bildirimlerle yeniden düzenlenmiştir.

Forum Tiyatro Oyunu Üzerine Çalışmalar. Danışman tarafından onaylanan oyunun video kaydına dayalı doğaçlama performansı, araştırmacı tarafından metinleştirilerek (EK-7) ekip üyelerine dağıtılmıştır. Öncelikle, sahneler sırasıyla okuma çalışmaları yapılmış ve ardından her sahne ayrı ayrı çalışılmıştır. Bu aşamada, video çekimleri için bir katılımcıya daha ihtiyaç duyulmuş ve 11. sınıf bir erkek öğrenci gönüllü olarak ekibe katılmıştır. Tüm ekip üyeleri metni kavradıktan sonra, sahne performanslarında olası çözümler üzerinde tartışmış ve sahnedeki rollerini nasıl koruyacaklarına ilişkin önerilerde bulunmuşlardır. Forum Tiyatro'ya özgü etkinliklerle sahnedeki misyonları somutlaştırılmıştır.

Forum Tiyatro Çalışmasının Gerçekleşmesi. Forum Tiyatro çalışması, dört oturum şeklinde gerçekleştirilmiştir. İlk iki oturum 10. sınıflarla, son iki oturum ise 9. sınıflarla yapılmıştır.

- **Birinci Oturum:** İki farklı 10. sınıf grubunun katılımıyla gerçekleşmiş ve toplamda 5; 3 kız ve 2 erkek öğrenci seyirci-oyuncu olarak sahnede yer almıştır. Bu oturumda, dersin öğretmenlerinden ikisi de sahneye çıkarak seyirci-oyuncu olmayı deneyimlemiştir.
- **İkinci Oturum:** Diğer iki 10. sınıf grubuyla çalışma yapılmış, önceki oturuma katılan bir öğretmen de farklı çözümleri gözlemlemek amacıyla yeniden katılım sağlamıştır. Toplamda 6; 4 kız ve 2 erkek öğrenci sahneye çıkmıştır.

- **Üçüncü Oturum:** İki farklı 9. sınıf grubuyla gerçekleştirilmiş ve bu oturuma ders saatleri olmamasına rağmen çalışmayı merak eden diğer öğretmenler de katılmıştır. Toplamda 8; 4 kız ve 4 erkek öğrenci sahneye çıkmıştır.
- **Dördüncü Oturum:** Diğer iki 9. sınıf grubuyla çalışma yapılmış ve toplamda 5; 3 kız ve 2 erkek öğrenci sahneye çıkmıştır.

Her oturum, okul idaresinden alınan izinle iki ders saati olarak planlanmış, ancak her oturumun sonunda öğrenciler çalışmanın devam etmesini talep etmiştir. Çalışmayı izleyen öğretmenler, çalışmanın gerçek yaşamla olan bağını ve gördükleri en etkili rehberlik çalışması olduğunu belirtmişlerdir. Forum Tiyatro ekibi, son oturum öncesinde bu çalışmanın sona erecek olmasından dolayı üzüntülerini dile getirmiştir. Tüm paydaşların çalışmayla ilgili geri bildirimleri, araştırmacı için büyük bir motivasyon kaynağı olmuştur.

Veri Toplama Sürecindeki Çalışma Grubu

Araştırma kapsamında veri toplama sürecindeki çalışma grubu, 2023-2024 eğitim-öğretim yılında Eskişehir ili Odunpazarı ilçesi Salih Zeki Anadolu Lisesi'nde öğrenim gören 9. sınıf düzeyindeki 4 sınıf ve 10. sınıf düzeyindeki 4 sınıfta yer alan toplam 280 öğrenciden oluşmaktadır.

Verilerin Toplanması

Forum Tiyatro çalışmasından önce ve sonra Zorbalığa Seyirci Müdahale Ölçeği 9 ve 10.sınıflar içinden gönüllü olan 90 kişilik öğrenci grubuna uygulanmıştır.

Kurt Demirbaş ve Öztemel (2019)'in Türkçe'ye uyarladığı zorbalığa seyirci olan kişilerin şahit oldukları zorbaca davranışlara nasıl tepki verdiklerini ve hangi tutumu sergilediklerini belirlemeye yönelik olan ve araştırmada nicel veri elde etmek amacıyla kullanılan “Zorbalığa Seyirci Müdahale Ölçeği” beş alt boyut ve 16 maddeden oluşmakta; (i) olayı fark etmek, (ii) olayı acil yardım olarak yorumlamak, (iii) yardım etme sorumluluğunu kabul etmek, (iv) nasıl müdahale edileceğine karar vermek aşamaları üçer madde ile son aşama olan (v) müdahale kararını uygulamak ise dört madde ile temsil edilirken, ölçek “Kesinlikle Katılmıyorum” ile “Kesinlikle Katılıyorum” arasında yapılan 5’li Likert tipi derecelendirme şeklinde uygulanmaktadır. Ölçeğin yapı geçerliliği doğrulayıcı faktör analizi ile test edilmiş ve elde edilen uyum iyiliği katsayılarının kabul

edilebilir düzeyde olduğu bulunmuştur. Ölçeğin genel iç tutarlık katsayısı .88 olarak belirlenmiştir; alt boyutlar için ise sırasıyla olayı fark etme .60, olayı acil olarak yorumlama .78, yardım etme sorumluluğunu kabul etme .67, nasıl müdahale edileceğine karar verme .75 ve müdahale kararını uygulama .78 olarak hesaplanmıştır. Dört hafta arayla yapılan test-tekrar test güvenilirlik katsayısı ise .80 olarak bulunmuştur.

Nicel veriler için yapılan öntest-sontest uygulaması için 280 kişilik grubun içinden 90 kişilik gönüllü bir grup belirlenmiştir. 9.sınıflar içinden 42 kız 15 erkek toplam 57; 10.sınıflar içinden 24 kız 9 erkek toplam 33 öğrenci gönüllü olarak nicel verilerin toplanmasına dahil olmuştur. Veriler, Google formlar aracılığıyla çevrimiçi olarak toplanmıştır.

Nitel veriler ise Yarı-Yapılandırılmış Görüşme ve Odak Grup Görüşmesi teknikleri ile iki farklı yolla elde edilmiştir. Yarı-Yapılandırılmış Görüşme Tekniği, araştırılmak istenen konu hakkında görüşmecinin görüşme sürecine rehberlik edecek görüşme sorularını önceden hazırlamış olduğu, amaçlı bir sohbete benzetilen görüşme tekniğidir (Sali, 2012). Bu teknik, araştırmacı tarafından önceden belirlenen ana konular veya sorular etrafında yapılan bir görüşme sürecini içerirken katılımcıya serbestlik ve esneklik de tanımaktadır. Bu esneklik, katılımcının özgünlüklerini ve çeşitliliklerini yansıtmasına ve deneyimlerini, düşüncelerini ve duygularını serbestçe ifade etmesine olanak tanınmasıyla araştırmacılara daha zengin veri setlerine ulaşmasına imkân vermektedir. Katılımcının açıklayıcı ve detaylı yanıtlar vermesine izin veren bu teknik, araştırmacıların derinlemesine bir anlayış elde etmelerine ve araştırma sorularını daha iyi anlamalarına yardımcı olmaktadır. Yarı-yapılandırılmış görüşme forum tiyatrosu çalışmasına katılan 280 kişiyi oluşturan 8 sınıfın her birinden seyirci grubunda yer alacak şekilde 1 kız 1 erkek öğrenci rastgele seçilerek toplam 16 kişiye uygulanmıştır.

Kruger (1994)'e göre Odak Grup Görüşmesi, katılımcıların düşüncelerini serbestçe ifade edebileceği özenle planlanmış bir tartışma ortamı oluşturur (Akt. Çokluk, Yılmaz ve Oğuz, 2011). Odak Grup Görüşmesi, bazı ortak özelliklere sahip kişilerin belirlenen konu hakkında bakış açılarına, deneyimlerine, duygu ve düşüncelerine dair veriler sağlar. Bu küçük grup görüşmeleri, katılımcıların deneyimlerini paylaşmalarını, farklı bakış açılarını ortaya koymalarını ve topluca fikir alışverişinde bulunmalarını sağlar. Grup dinamiği ve etkileşimi, katılımcıların fikirlerini derinlemesine düşünmelerini ve başkalarının bakış açılarını anlamalarına teşvik eder. Tekniğin yapısı zengin ve çeşitli perspektiflerin ortaya çıkmasını sağlar. Ayrıca, odak grupları, katılımcıların doğrudan ve samimi bir ortamda konuşmalarını sağlayarak araştırmacılara

çok ve çeşitli miktarda veri toplama imkânı verir. Odak grup görüşmesi, forum tiyatrosu çalışmasına katılan 280 kişiden, sahneye seyirci-oyuncu olarak çıkan öğrenciler arasından seçilmiştir. Bu kapsamda, 9. sınıflardan 7 kız ve 6 erkek olmak üzere toplam 13 öğrenci, 10. sınıflardan ise 7 kız ve 5 erkek olmak üzere toplam 12 öğrenci ile çalışılması planlanmıştır. Ancak, 9. sınıfta yer alan 1 erkek öğrencinin çalışma sonrasında yaşadığı sağlık problemleri nedeniyle okula gelememesi sonucunda, odak grup görüşmesi yapılan toplam öğrenci sayısı 24 olarak gerçekleşmiştir. Görüşmeler, 5 grup halinde yapılmıştır.

Verilerin Çözümlemesi

Toplanan nicel veriler Excel formatında bilgisayara indirilmiştir. Veriler Google Forms üzerinden toplandığı ve bir maddeye cevap verilmeden diğer maddeye geçilemediği için kayıp veri oluşmamıştır. Tüm analizler 90 ön test ve 90 son test olmak üzere toplam 180 öğrenci verisi üzerinden SPSS 23.0 paket programı aracılığı ile gerçekleştirilmiştir. Farklı görüşler olmakla birlikte Bryman ve Cramer'a (2001) göre, katılımcı sayısının ölçekteki madde sayısının en az beş katı olması yeterli görülmüştür. Bu çalışmada kullanılan Zorbaliğa Seyirci Müdahale Ölçeği (ZSMÖ) 16 maddeden oluşmaktadır. Dolayısıyla hem ön test hem de son test için 90'ar katılımcı sayısı yeterli görülmüştür.

Araştırmada ilk olarak demografik veriler çözümlenerek betimsel istatistikler verilmiştir. Ardından çalışmada kullanılan ZSMÖ'nün güvenilirlik çalışmaları yapılmıştır. Devamında 9. ve 10. sınıf lise öğrencilerinin ZSMÖ'den ve bu ölçeğin alt boyutlarından aldıkları puanların normallik varsayımları kontrol edilmiştir. Alt problemlerin çözümünde; ilişkili iki ölçüm setine ait ortalama puanlar arasındaki farkın birbirinden anlamlı bir şekilde farklı olup olmadığını test etmek için "ilişkili örneklemeler (tekrarlı ölçümler) için t-testi (paired samples t-test)", ilişkili iki ya da daha çok ölçüm setine ait ortalama puanlar arasındaki farkın birbirinden anlamlı bir şekilde farklı olup olmadığını test etmek için "ilişkili örneklemeler için tek faktörlü ANOVA (one-way ANOVA for repeated measures)" ve uygulanan deneysel işlemin etkililiğine ilişkin ortak etki ve temel etkileri test etmek için "karışık ölçümler için iki faktörlü ANOVA (two-way ANOVA for mixed measures)" kullanılmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin çeşitli değişkenlere göre dağılımı Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1

Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Çeşitli Değişkenlere Göre Dağılımı

Değişkenler	Kategoriler	Ön Test		Son Test	
		<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Sınıf Düzeyi	9. sınıf	57	63.3	57	63.3
	10. sınıf	33	36.7	33	36.7
Cinsiyet	Kız	66	73.3	66	73.3
	Erkek	24	26.7	24	26.7
	Toplam	90	100	90	100

Tablo 1 incelendiğinde araştırmaya; sınıf düzeyine göre ön test ve son test için 9. sınıftan 57 (%63.3), 10. sınıftan 33 (%36.7) öğrenci katılmıştır. Bu öğrencilerin 66'sı (%73.3) kız, 24'ü (%26.7) erkektir. Sonuç olarak toplam 90 öğrenci hem ön test hem de son teste katılmıştır.

Yarı-yapılandırılmış görüşme ve odak grup görüşmelerinden elde edilen nitel veriler içerik analizi ile çözümlenmiştir. İçerik analizi, nesnel, ölçülebilir ve doğrulanabilir bilgilere ulaşmayı hedefleyen bir nitel araştırma tekniğidir. Bu teknik, doküman, metin ve evrak gibi çeşitli materyalleri belirli kurallar çerçevesinde (örnekleme, kodlama, kategori vb.) analiz etmeyi amaçlar. (Metin ve Ünal, 2022). İçerik analizinde temel olarak, benzer veriler belirli kavramlar ve temalar etrafında toplanır, bu veriler okuyucunun anlayabileceği şekilde düzenlenir ve yorumlanır. Bu noktada kod kategori ve temalar oluşturularak veriler analiz edilmiştir.

Veri Toplama Aracının Güvenirlik Çalışmaları

Araştırmada veri toplama aracı olarak kullanılan Zorbalığa Seyirci Müdahale Ölçeği (ZSMÖ), bu ölçeği geliştiren kişiler tarafından geçerliği ve güvenirliliği sağlanmış bir ölçektir. Bu araştırma için ön test olarak uygulanan ZSMÖ'ye ait bilgiler Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2

Zorbalığa Seyirci Müdahale Ölçeğine Ait Bilgiler (Ön Test)

Alt Boyut	Madde Numarası	Faktör Yükleri	Cronbach's Alpha
Fark Etme	1-2-3	0.69-0.71	0.78
Yorumlama	4-5-6	0.78-0.85	0.92
Kabul Etme	7-8-9	0.70-0.78	0.83
Karar Etme	10-11-12	0.68-0.83	0.87
Müdahale Etme	13-14-15-16	0.74-0.88	0.89
Toplam	16	0.68-0.88	0.94

Tablo 2'ye göre Cronbach's alpha katsayısı; ZSMÖ'nün alt boyutlarından elde edilen puanlar için 0.78 ile 0.92 aralığında hesaplanırken toplam ölçek için 0.94 bulunmuştur. Kurt Demirbaş ve Öztemel tarafından geliştirilen orijinal ölçeğin genel iç tutarlık katsayısı .88 olarak bulunmuş olup, alt boyutlar bazında incelendiğinde; olayı fark etme için .60, olayı acil olarak yorumlama için .78, yardım etme sorumluluğunu kabul etme için .67, müdahale yöntemine karar verme için .75 ve müdahale kararını uygulama için .78 değerlerinin bu çalışmanın değerleriyle birbirine yakın olduğu görülmektedir.

Araştırmada son test olarak uygulanan ZSMÖ'ye ait bilgiler Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3

Zorbalığa Seyirci Müdahale Ölçeğine Ait Bilgiler (Son Test)

Alt Boyut	Madde Numarası	Faktör Yükleri	Cronbach's Alpha
Fark Etme	1-2-3	0.81-0.89	0.89
Yorumlama	4-5-6	0.54-0.74	0.83
Kabul Etme	7-8-9	0.68-0.76	0.85
Karar Etme	10-11-12	0.48-0.76	0.75
Müdahale Etme	13-14-15-16	0.56-0.76	0.77
Toplam	16	0.48-0.89	0.87

Tablo 3'e göre Cronbach's alpha katsayısı; ZSMÖ'nün alt boyutlarından elde edilen puanlar için 0.75 ile 0.89 aralığında hesaplanırken toplam ölçek için 0.87 bulunmuştur. Kurt Demirbaş ve Öztemel tarafından geliştirilen orijinal ölçeğin genel iç tutarlık katsayısı .88 olarak bulunmuş olup, alt boyutlar bazında incelendiğinde; olayı fark etme için .60, olayı acil olarak yorumlama için .78, yardım etme sorumluluğunu kabul etme için .67, müdahale yöntemine karar verme için .75 ve müdahale kararını uygulama için .78 değerlerinin bu çalışmanın değerleriyle birbirine yakın olduğu görülmektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde araştırmanın nicel araştırma yöntemlerinden deneysel desen ile toplanan nicel veriler, bunların ön test-son test analizleri ile nitel araştırma yöntemlerinden olgubilim deseni ile yapılandırılmıştır. Görüşme formları ve odak grup görüşmeleri ile toplanan nitel veriler ve bunların içerik analizlerine yer verilmiştir. İncelenen bulgulara ilişkin yorumlar ifade edilmiştir.

Nicel Bulgu ve Yorumları

Bu bölümde araştırmanın “Lise öğrencilerinin sınıf düzeyi ve cinsiyetlerine göre akran zorbalığı konulu forum tiyatrosu çalışması öncesindeki ve sonrasındaki zorbalığa seyirci müdahale düzeylerinin tamamına ve alt boyutlarına ait ortalama puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?” sorusunun alt problemlerine ilişkin bulgular ve yorumlara yer verilmiştir.

Lise öğrencilerinin akran zorbalığı konulu forum tiyatrosu çalışması öncesi ve sonrasındaki zorbalığa seyirci müdahale düzeylerinin tamamına ait ortalama puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?

Araştırmanın birinci alt problemine ait bulguları elde etmeden önce araştırmaya katılan 9. ve 10. sınıf öğrencilerinin Zorbalığa Seyirci Müdahale Ölçeği'nin (ZSMÖ) alt boyutlarından ve tamamından aldıkları puanların normallik varsayımları kontrol edilmiştir. Ön teste ilişkin bulgular Tablo 4'te, son teste ilişkin bulgular Tablo 5'te paylaşılmıştır.

Tablo 4

Zorbalığa Seyirci Müdahale Ölçeği (Ön Test) Tanımlayıcı İstatistikler

Alt boyutlar	<i>N</i>	<i>X</i>	<i>ss</i>	Çarpıklık katsayısı	Basıklık katsayısı
Fark Etme	90	3.00	0.96	-0.261	-0.627
Yorumlama	90	3.80	1.28	-1.355	0.513
Kabul Etme	90	2.99	0.98	-0.372	-0.402
Karar Verme	90	2.97	1.00	-0.449	-0.228
Müdahale Etme	90	3.15	1.04	-0.801	-0.066
Ölçeğin Tamamı	90	3.18	0.86	-1.103	0.391

Tablo 5

Zorbalığa Seyirci Müdahale Ölçeği (Son Test) Tanımlayıcı İstatistikler

Alt boyutlar	<i>N</i>	<i>X</i>	<i>ss</i>	Çarpıklık katsayısı	Basıklık katsayısı
Fark Etme	90	3.29	1.12	-0.050	-0.917
Yorumlama	90	4.25	0.71	-1.086	1.895
Kabul Etme	90	3.69	0.91	-0.556	0.045
Karar Verme	90	3.87	0.71	-0.106	-0.372
Müdahale Etme	90	3.92	0.70	-0.982	2.541
Ölçeğin Tamamı	90	3.81	0.56	0.230	-0.096

Tablo 4 ve Tablo 5'teki veriler incelendiğinde; araştırmaya katılan 9. ve 10. sınıf öğrencilerinin ZSMÖ ve ZSMÖ'nün alt boyutları olan fark etme, yorumlama, kabul etme, karar verme ve müdahale etme düzeyinden aldıkları puan ortalamalarının çarpıklık ve basıklık katsayıları -2 ile +2 arasında olduğu için normallik varsayımını sağladığı görülmüştür. Dolayısıyla ZSMÖ'ye ilişkin tüm alt problemlerin çözümünde parametrik testler kullanılmıştır.

Birinci alt problemin çözümü için ilişkili örneklemeler (tekrarlı ölçümler) için t-testi (paired samples t-test) kullanılmıştır. Öğrencilerin ZSMÖ ön test ve son test ortalama puanları arasındaki farkın anlamlılığı için yapılan t-testi sonuçları Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6

ZSMÖ Ön Test ve Son Test Ortalama Puanların t-Testi Sonuçları

ZSMÖ	<i>N</i>	<i>X</i>	<i>ss</i>	<i>sd</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
Ön Test	90	3.18	0.86	89	-5.79	0.000
Son Test	90	3.81	0.56			

Tablo 6'ya göre, lise öğrencilerinin akran zorbalığı konulu forum tiyatro çalışması sonrasında zorbalığa seyirci müdahale düzeylerinde anlamlı bir artış olduğu bulunmuştur ($t(89)=-5.79, p<0.01$). Öğrencilerin akran zorbalığı konulu forum tiyatro çalışması öncesi zorbalığa seyirci müdahale düzeyi puanlarının ortalaması $X=3.18$ iken, çalışma sonrasında $X=3.81$ 'e yükselmiştir. Bu bulgu, akran zorbalığı konulu forum tiyatro çalışmasının, lise öğrencilerinin zorbalığa seyirci müdahale düzeylerini artırmada önemli bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

Lise öğrencilerinin akran zorbalığı konulu forum tiyatro çalışması öncesi ve sonrasındaki zorbalığa seyirci müdahale düzeylerinin alt boyutlarına ait ortalama puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?

İkinci alt problemin çözümü için ilişkili örneklem için tek faktörlü ANOVA (one-way ANOVA for repeated measures) kullanılmıştır. Öğrencilerin ZSMÖ alt boyutlarına ait ön test ve son test puanlarının anlamlı farklılık gösterip göstermediğine ilişkin ANOVA sonuçları Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7

ZSMÖ Alt Boyutlarına Ait ANOVA Sonuçları

ZSMÖ Alt Boyutları	Tanılayıcı İstatistikler					
	Ön Test			Son Test		
	<i>N</i>	<i>X</i>	<i>ss</i>	<i>N</i>	<i>X</i>	<i>ss</i>
1.Fark Etme	90	3.00	0.96	90	3.29	1.12
2.Yorumlama	90	3.80	1.28	90	4.25	0.71
3.Kabul Etme	90	2.99	0.98	90	3.69	0.91
4.Karar Verme	90	2.97	1.00	90	3.87	0.71
5.Müdahale Etme	90	3.15	1.04	90	3.92	0.70
ANOVA Testi Sonuçları						
Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	<i>sd</i>	Kareler Ortalaması	<i>F</i>	<i>p</i>	Anlamlı Fark
Deneklerarası	235.911	89	2.651			3 (ön-son test)
Ölçüm	175.053	9	19.450	33.753	0.000	4 (ön-son test)
Hata	582.318	801	0.727			5 (ön-son test)
Toplam	993.282	899				

Tablo 7'ye göre; lise öğrencilerinin ZSMÖ alt boyutlarına ait ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir ($F(9, 89)=33.753, p<0.01$). Ölçeğin tüm alt boyutlarına ait son test ortalama puanları ($X_{\text{fark etme}}=3.29, X_{\text{yorumlama}}=4.25, X_{\text{kabul etme}}=3.69, X_{\text{karar verme}}=3.87, X_{\text{müdahale etme}}=3.92$), ön test ortalama puanlarına ($X_{\text{fark etme}}=3.00, X_{\text{yorumlama}}=3.80, X_{\text{kabul etme}}=2.99, X_{\text{karar verme}}=2.97, X_{\text{müdahale etme}}=3.15$) göre daha yüksek bulunmuştur. Söz konusu anlamlı farklılığın; kabul etme, karar verme ve müdahale etme alt boyutlarının ön test ve son test ortalama puanları arasında olduğu görülmüştür. Ancak fark etme ile yorumlama alt boyutlarının ön test ve son test ortalama puanları arasındaki fark anlamlı bulunmamıştır.

Lise öğrencilerinin sınıf düzeyine göre akran zorbalığı konulu forum tiyatro çalışması öncesi ve sonrasındaki zorbalığa seyirci müdahale düzeylerinin tamamına ait ortalama puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?

Üçüncü alt problemin çözümü için karışık ölçümler için iki faktörlü ANOVA (Two-Way ANOVA for Mix Measures) kullanılmıştır. Öğrencilerin sınıf düzeylerine göre tekrarlı ölçümler için iki faktörlü ANOVA sonuçlarına Tablo 8'de yer verilmiştir.

Tablo 8

Sınıf Düzeyine Göre ZSMÖ Ön Test-Son Test Puanlarının ANOVA Sonuçları

Sınıf Düzeyi	Ön Test			Son Test		
	<i>N</i>	<i>X</i>	<i>ss</i>	<i>N</i>	<i>X</i>	<i>ss</i>
9. Sınıf	57	3.18	0.90	57	3.20	1.0
10. Sınıf	33	3.19	0.81	33	3.44	1.1
Toplam	90	3.18	0.86	90	3.29	1.1

Varyansın Kaynağı	ANOVA Testi Sonuçları		<i>F</i>	<i>p</i>
	Kareler Toplamı	<i>sd</i>		
Deneklerarası Grup	101.125	89	0.670	0.587
Hata	100.455	88	1.142	
Denekleriçi	77.336	90		
Ölçüm (Ön Test-Son Test)	0.796	1	0.796	0.922
Grup*Ölçüm	0.592	1	0.592	0.686
Hata	75.948	88	0.863	
Toplam	178.461	179		

Tablo 8'de yer alan tanılayıcı istatistikler incelendiğinde; 9. sınıf öğrencilerinin akran zorbalığı konulu forum tiyatro çalışması öncesi ZSMÖ ortalama puanı 3.18 iken,

bu değer çalışma sonrasında 3.20 olmuştur. 10. sınıf ğrencilerinin ise aynı ortalama puanları sırasıyla 3.19 ve 3.44'tür. Buna göre akran zorbalığı konulu forum tiyatro çalışmasına katılan hem 9. sınıf hem de 10. sınıf ğrencilerinin, ZSMÖ düzeylerinde bir artış gözleendiğı söylenebilir. Ancak ANOVA testi sonuçlarına göre, 9. sınıf ve 10. sınıf ğrencilerinin ZSMÖ ortalama puanlarının akran zorbalığı konulu forum tiyatro çalışması öncesinden sonrasına anlamlı farklılık göstermediğı yani farklı sınıf düzeylerinde olmak ile tekrarlı ölçümler faktörlerinin ZSMÖ düzeyleri üzerindeki ortak etkilerinin anlamlı olmadığı bulgulanmıştır ($F(1, 88)=0.686, p>0.01$). Bu bulgu, 9. sınıf ya da 10. sınıf ğrencisi olmanın, ZSMÖ düzeylerinde farklı etkilere sahip olmadığını göstermektedir.

Lise ğrencilerinin cinsiyetlerine göre akran zorbalığı konulu forum tiyatro çalışması öncesi ve sonrasındaki zorbalığa seyirci müdahale düzeylerinin tamamına ait ortalama puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?

Beşinci alt problemin çözümü için karışık ölçümler için iki faktörlü ANOVA (Two-Way ANOVA for Mix Measures) kullanılmıştır. Öğrencilerin cinsiyetlerine göre tekrarlı ölçümler için iki faktörlü ANOVA sonuçlarına Tablo 9'da yer verilmiştir.

Tablo 9

Cinsiyete Göre ZSMÖ Ön Test-Son Test Puanlarının ANOVA Sonuçları

Cinsiyet	Tanılayıcı İstatistikler					
	Ön Test			Son Test		
	<i>N</i>	<i>X</i>	<i>ss</i>	<i>N</i>	<i>X</i>	<i>ss</i>
Kız	66	3.32	0.79	66	3.84	0.57
Erkek	24	2.81	0.97	24	3.72	0.56
Toplam	90	3.18	0.86	90	3.81	0.56
Varyansın Kaynağı	ANOVA Testi Sonuçları					
	Kareler Toplamı	<i>sd</i>	Kareler Ortalaması	<i>F</i>	<i>p</i>	
Deneklerarası Grup	47.702	89	3.440	6.839	0.010	
Hata	44.262	88	0.503			
Denekleriçi Ölçüm (Ön Test-Son Test)	37.465	90	18.083	34.771	0.000	
Grup*Ölçüm	1.299	1	1.299	2.498	0.118	
Hata	18.083	88	0.520			
Toplam	85.167	179				

Tablo 9’da yer alan tanılayıcı istatistikler incelendiğinde; kız öğrencilerin akran zorbalığı konulu forum tiyatro çalışması öncesi ZSMÖ ortalama puanı 3.32 iken, bu değer çalışma sonrasında 3.84 olmuştur. Erkek öğrencilerin ise aynı ortalama puanları sırasıyla 2.81 ve 3.72’dir. Buna göre akran zorbalığı konulu forum tiyatro çalışmasına katılan hem kız hem de erkek öğrencilerin, ZSMÖ düzeylerinde bir artış gözlemlendiği söylenebilir. Ancak ANOVA testi sonuçlarına göre, kız ve erkek öğrencilerin ZSMÖ ortalama puanlarının akran zorbalığı konulu forum tiyatro çalışması öncesinden sonrasında anlamlı farklılık göstermediği yani cinsiyet ile tekrarlı ölçümler faktörlerinin ZSMÖ düzeyleri üzerindeki ortak etkilerinin anlamlı olmadığı bulgulanmıştır ($F(1, 88)=2.498, p>0.01$). Bu bulgu, cinsiyetin ZSMÖ düzeylerinde farklı etkilere sahip olmadığını göstermektedir.

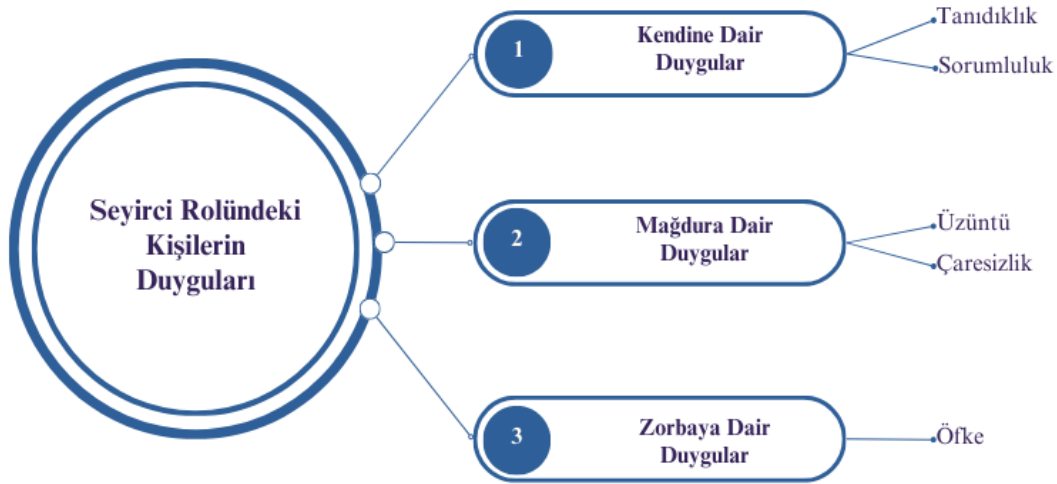
Nitel Bulgu ve Yorumlar

Bu bölümde 2023-2024 eğitim öğretim yılında Eskişehir ili Odunpazarı İlçesi Salih Zeki Anadolu Lisesi’nde öğrenim gören 11.sınıflar içinden gönüllülük esasına göre oluşturulmuş forum tiyatro ekibiyle araştırmacı olan okul rehber öğretmeninin iş birliği ve tez danışmanı Doç. Dr. Zeki ÖZEN’in uzman görüşüyle hazırlanan akran zorbalığı temalı çalışmanın aynı dönem aynı lisede öğrenim gören 9 ve 10. sınıf öğrencilerine uygulanması sonunda elde edilen nitel veriler sunulmaktadır. Çalışmada sadece seyirci olarak yer almış katılımcılar içinden rastgele seçilmiş 8 kız 8 erkek toplam 16 kişi ile yapılmış yarı yapılandırılmış görüşmelerin bulgu ve yorumları ile çalışmada seyirci-oyuncu olarak yer almış 14 kız 11 erkek toplam 25 katılımcıyla yapılmış odak grup görüşmeleri bulgu ve yorumları yer almaktadır. Seyirci-oyuncu grubu içindeki erkek öğrencilerden biri, çalışma yapıldıktan sonraki günlerde yaşadığı sağlık probleminin dolayı okula devam etmediğinden odak grup görüşmelerine dahil olan seyirci-oyuncu grubundaki kişi sayısı 24 kişiye düşmüştür. Araştırma sonrasında toplanan nitel verilerin analizinde kod-kategori-tema kullanılmıştır. Katılımcıların kimlik bilgilerini korumak için isimleri kodlanmıştır.

Forum Tiyatro Çalışmasında Şahit Olunan Zorbalık, Sahneye Çıkmayan Lise Öğrencilerinin Duygularını Ortaya Çıkartıyor

Araştırmanın amacına yönelik 2. soru “Sahneye çıkmayan lise öğrencilerinin akran zorbalığı konulu forum tiyatro çalışmasını izlerken şahit oldukları zorbalığa dair

duyguları nelerdir?” şeklinde ifade edilmiştir. Sahneye çıkmayan katılımcılarla bireysel olarak yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Bu kapsamda “Seyirci Rolündeki Kişilerin Duyguları” teması, forum tiyatro çalışmasını izleyen gruptan rastgele seçilmiş katılımcıların şahit oldukları zorbalığa karşı hissettikleri duyguları içermektedir. Katılımcıların, akran zorbalığının farklı davranışlarla verildiği bir oyunu izlerken hissettikleri duyguların, tetiklenerek oluşan kendine dair duygular, mağdurla empati kurarak oluşan mağdura dair duygular ve zorbaya dair hissettikleri duygular olarak kategorilere ayrıldığı görülmektedir. Tespit edilen kodlar ise kişinin kendine dair duygularından tanıdık hisleri ve sorumluluk hissi, mağdura yönelik duygulardan üzüntü ve çaresizlik ile zorbaya yönelik duygulardan öfke şeklindedir. Ele alınan araştırma sorusuna yönelik kod-kategori-tema ve bu kodların sıklığının yer aldığı bilgiler Şekil 1’de sunulmaktadır.

Şekil 1. Seyirci Rolündeki Kişilerin Duyguları

Katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“8.sınıfa döndüm. Bu kadar fazla bir şey olmamıştı ama gruplaşmalar vardı. Ben de o grupların içinde yer almak istemiyordum. Zorbaların yanında olmak istemiyordum. O davranışlardan hoşlanmıyordum. Böyle olunca da zorbalanan taraf biz oluyorduk. Zorbalanınca ezik hissediyorsunuz kendinizi. ‘Acaba ben eksik miyim?’ diye kendinde hata arıyor insan. (S1)”

“Birebir de yaşadım. Hem kendimiz de yapıyoruz yani, yapmıyoruz değil o yüzden gayet tanıdık geldi. (S5)”

“Sınıfta da böyle olaylar oluyor. Onları hatırladım. (S6)”

“Günlük hayattan geldi. Gerçeği hissettiriyordu. (S10)”

Katılımcıların yaşadıkları anıları hatırlamaları, onların kendi duygularıyla ilgili farkındalık düzeylerinin yüksek olduğunu göstermektedir. Bu durum, çalışmanın gerçek yaşantıyı iyi bir şekilde irdeleyip yansıttığını düşündürmektedir. Ayrıca, yaşanan olayın

zorbalık olduğunu fark etmek, akran zorbalığında seyirci müdahalesinin ilk aşaması olarak değerlendirilebilir.

“Müdahale etmek istedim. Çözmek istedim durumu. Hırslı hissettim. (S4)”

“Zorbalık yaptıkları zaman çıkıp vurasım geldi. (S7)”

Katılımcıların yaşanan zorbalık olayına çözüm bulma istekleri ve sorumluluk duyguları, müdahale etme davranışının gerçekleşmesi için bir motivasyon kaynağı olarak değerlendirilebilir.

“Zorbalanan kişinin düştüğü duruma da çok üzuldüm. (S2)”

“Üzuldüm. Kötü hissettim. Gerçek gibi gördüm bir an. Zorbalık yaşayan kişinin yerinde kendim varmışım gibi hissettim. (S11)”

“Üzüntülü hissettim. (S12)”

“Rahatsız edici yerler vardı. (S13)”

“Böyle bir iftiraya uğramasına üzuldüm. (S14)”

“Kendimi mağdurun yerine koymamak istedim çünkü çok aşağılayıcı bir şey bence. (S16)”

Katılımcıların mağdurla empati kurduklarında en sık yaşadıkları duygunun "üzüntü" olduğu gözlemlenmiştir. Bu duygunun, seyirci kalmama ve mağdura destek olma noktasında bir katalizör işlevi görebileceği düşünülmektedir.

“Zorbaladıkları kişi çok zor durumda kaldı. Böyle bir şey olsa ispatlayamazsınız ki. Kızın da şahidi varsa hele asla ispatlayamazsınız. Çaresizlik hissettim. (S2)”

“Zorbalık, kötü bir şey ve insan bir süre sonra çaresiz hissediyor. (S3)”

“O kişinin çaresizliğini düşündüm. (S6)”

“Çaresizlik hissettim. (S15)”

Katılımcıların mağdurla empati kurduklarında hissettikleri duygulardan biri olan "çaresizlik" duygusunun, seyircilerin gerçek hayatta buna şahit olduklarında mağdurun çaresiz hissetmemesi için destek olup çözüm üretecekleri bir noktaya gelmelerini sağlayacağı düşünülmektedir.

“Sinirlendim, hırslandım. (S7)”

“Haksızlığa uğratıldığı için öfkelenim. (S8)”

“Sinirlendim. (S9)”

“Mağdur olanla empati kurdum. Sinirlendim. (S15)”

Her duygu gibi öfke de her organizmanın ihtiyaç duyduğu bir duygudur. Öfke, organik bir şekilde yaşandığında, kişiyi harekete geçirir ve bedeninin zinde kalmasını sağlar. Akran zorbalığı durumunda, seyircilerin zorbalara karşı öfke duymalarının sessiz kalmalarını engelleyip olaya etkin bir şekilde müdahale etmelerini sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırma sorusundan elde edilen bulgular, akran zorbalığını forum tiyatrosu yaklaşımı ile çalışmanın katılımcıların duygusal farkındalıklarını ve empati düzeylerini

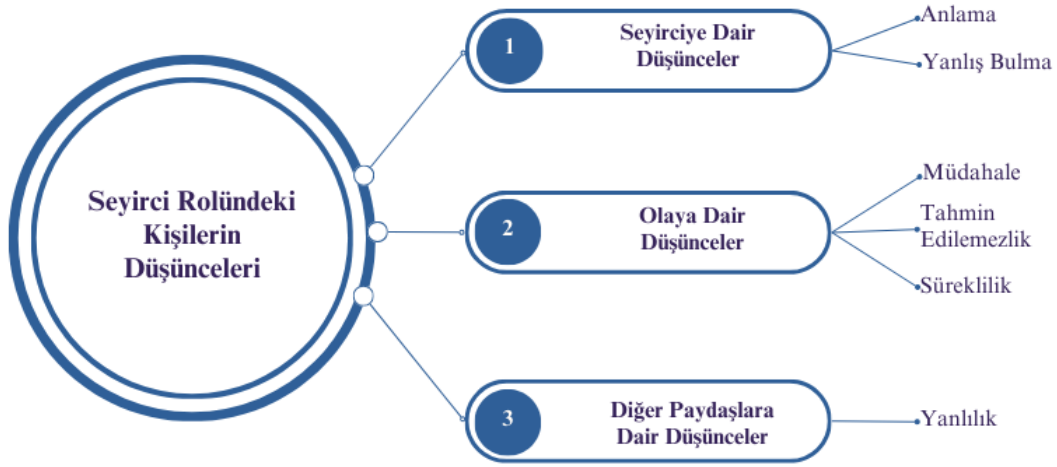
etkilediği, bu nedenle zorbalık olaylarına müdahale etme konusunda motive olduklarını ve duygusal tepkilerinin önemli bir rol oynadığını fark ettiklerini ortaya koymaktadır. Bu etki, katılımcıların zorbalık karşısında daha duyarlı ve bilinçli hale gelmelerine yardımcı olmuştur. Katılımcıların yaşadıkları anıları hatırlamaları, onların kendi duygularına ilişkin farkındalık düzeylerinin yüksek olduğunu göstermektedir. Bu durum, çalışmanın gerçek yaşantıyı derinlemesine inceleyip yansıttığını düşündürmektedir.

Yaşanan olayın zorbalık olduğunu fark etmek, akran zorbalığında seyirci müdahalesinin ilk aşaması olarak değerlendirilebilir. Fark etmek, müdahale sürecinin başlangıcı için kritik bir adımdır. Katılımcıların yaşanan zorbalık olayına çözüm bulma arzuları ve sorumluluk duyguları, müdahale etme davranışının gerçekleşmesi için bir motivasyon kaynağı olarak kabul edilebilir. Öfke, her organizmanın ihtiyaç duyduğu temel duygulardan biridir. Öfke, organik bir şekilde yaşandığında, kişiyi harekete geçirir ve bedensel zindeliği korur. Öfkenin doğru yönetimi, bireylerin zorbalık karşısında etkili bir duruş sergilemelerine katkı sağlar. Bedensel ve duygusal hareketlilik, zorbalığa karşı daha aktif bir mücadele sergilemeye olanak tanır. Akran zorbalığı durumunda, seyircilerin zorbalara karşı öfke duymalarının sessiz kalmalarını önleyip olaya etkin bir şekilde müdahale etmelerini sağlayabileceği düşünülmektedir. Bu düşünce, zorbalıkla mücadelede duygusal tepkilerin gücünü ve etkisini gözler önüne sermektedir.

Forum Tiyatro Çalışmasında Şahit Olunan Zorbalık, Sahneye Çıkmayan Lise Öğrencilerinin Düşüncelerini Ortaya Çıkıyor

Araştırmanın amacına yönelik 3. soru “Sahneye çıkmayan lise öğrencilerinin akran zorbalığı konulu forum tiyatro çalışmasını izlerken şahit oldukları zorbalığa dair düşünceleri nelerdir?” şeklinde ifade edilmiştir. Sahneye çıkmayan katılımcılarla bireysel olarak yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Bu kapsamda “Seyirci Rolündeki Kişilerin Düşünceleri” teması, forum tiyatro çalışmasını izleyen gruptan rastgele seçilmiş katılımcıların şahit oldukları zorbalığa karşı düşüncelerini içermektedir. Katılımcıların akran zorbalığının farklı davranışlarla verildiği bir oyundan sonra zorbalık hakkındaki düşüncelerinin, seyirci rolündeki kişinin davranışına yönelik düşünceler; zorbalık olaylarının bütününe yönelik düşünceler ve zorbalık yaşantılarına dahil olan paydaşlara yönelik düşünceler olarak kategorilere ayrıldığı görülmektedir. Tespit edilen kodlar ise seyircinin davranışına yönelik olarak bunu anlama ve yanlış bulma; zorbalık olaylarının bütününe yönelik olarak olayların tahmin edilemezliği, sürekliliği ve bu olaylara

müdahale etme düşünceleri ile zorbalık yaşantılarına dahil olan paydaşlara yönelik yanlılık şeklindedir. Ele alınan araştırma sorusuna yönelik kod kategori tema ve bu kodların sıklığının yer aldığı bilgiler Şekil 2’de sunulmaktadır.

Şekil 2. Seyirci Rolündeki Kişilerin Düşünceleri

Katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Seyircilerin aldıkları tavrın sebebini anlayabiliyorum. ‘Şimdi karışsam benim de başıma bir şeyler gelebilir.’ diye düşünüyor bazıları. Ben bunu kendi sınıfımızda da görüyorum. Bir durumu görmesine rağmen ‘Ben görmedim’ diyebiliyor bazı insanlar. (S6)”

“Ama onlarda da zorbalanma korkusu oluştu. Onları da anlıyorum çünkü onlara daha kötüsünü de yapabilirler. (S7)”

“Seyircilerin korktuğunu ve söylemekten çekindiklerini gördük. (S10)”

“Mağdur olan kişiyi savunursa ona da ayrı şeyler yapılabilir diye korkuyor. (S11)”

“Seyirci de haklı. Doğruyu söylediğinde sonra yine yalnızken onu yakalayıp zorbalık edebilirler. Kararsız kalması çok normal bir şeydi. (S14)”

“Kararsızlığın verdiği bir şey var; hangisini desem daha iyi olur diye düşünüyorum orada. Ceza da almayacaklar belliydi, demek ki yine zorbalayacaklar o çocuğu da. (S15)”

Katılımcıların zorbalığa seyirci kalma sebepleri arasında, "zorbanın yeni hedefi olmamak için seyirci kalma" deneyiminin bulunduğu görülmektedir. Bu durum akran zorbalığının karmaşık dinamiklerini ortaya koymaktadır.

“Konuşmasını istedim. Zorbalanan kişinin kendini savunacağı bir şey yoktu. Destek olsun istedim. (S1)”

“Bu şahitlerin kendini bir şekilde savunabilmesi gerektiğini düşündüm. Mağdur olan bir taraf var bu kadar sessiz kalmak yerine çok az bile olsa birkaç laf edebilirdi diye düşündüm. (S3)”

“Seyircilerin tutumunun kesinlikle yanlış olduğunu düşünüyorum. Ailemin beni yetiştirme şekli de bu şekildedir; ne kendim mağdur duruma düştüğümde ne de görüp duyduğum bir olayda sessiz kalmam. Bedeli ne olursa olsun. Onların tutumu da açıkçası beni rahatsız etti. (S4)”

“Orda bitmemesi gerektiğini, ilerlemesi gerektiğini düşündüm. Ben kendi hakkımı nereye kadar savunabilirim ki yalancı şahit varken. Desteklemeleri gerekiyordu. (S5)”

“Keşke anlatsalardı diye düşündüm. Zorbalara karşı mücadele etselerdi diye düşündüm. (S7)”

“Seyirciye öfke hissettim. Zorbaya karşı çıkmadı. Mağdurun yanında olmadı. Doğru bir şey değil bence. S(8)”

“Seyirciler yanlış yaptı. Mağdura destek olmaları gerekiyordu. (S9)”

“Ama söylemesi gerektiğini de biliyorum. (S10)”

“Ama aslında zaten zorbalık görüyorlardı. Zaten yaşadıkları bir şey için korkmamaları gerektiğini düşündüm. Kararsız kalması saçma geldi. Çünkü zaten yaşadıkları bir şey o duyguyu biliyorlar. (S11)”

“Haksızlık gibi geldi biraz. İhanete uğranmış gibi geldi. (S12)”

Katılımcıların seyircilerin tutumlarını yanlış bulmaları ve müdahale etmeleri gerektiğini düşünmeleri kodunun en sık ifade edilen kod olması seyircilerin akran zorbalığına müdahale etmesi noktasında umut verici olarak değerlendirilmektedir.

“Hayatta böyle bir durumun yaşanıp yaşanmayacağını bilemezsiniz, tedbir de alamazsınız. (S2)”

Katılımcılardan biri, zorbalık olaylarının yaşanmasının önceden bilinemezliğinden bahsetmiş ve alınacak tedbirlerin olayın kendisine yönelik olamayacağını vurgulamıştır. Bu durum zorbalığın her an her yerde ve herkese olabileceğiyle ilgili önemli bir farkındalıktır.

“Seyirciler sustuğu sürece zorbalık devam eder. Kötüydü. (S13)”

Katılımcıların, zorbalığın devam etme sebeplerinden biri olarak seyircilerin müdahale etmemesi durumunu ifade etmeleri, onların seyirci olmanın sorumluluğunun farkında olduklarını ve bu sorumluluğu taşıdıklarını göstermektedir.

“Orada bağırp söylemek istedim gerçekten neler olduğunu. (S16)”

Katılımcının bu ifadesi, kurgusal bir durumu dahi bu kadar yoğun hissetmesi nedeniyle, gerçek bir seyirci olma durumunda müdahale edeceğini ve hiçbir koşulda sessiz kalmayacağını göstermektedir.

“Müdür de çok taraflıydı (S5).”

Okullarda zorbalık olayları yaşandıktan ve yetişkinler tarafından fark edildikten sonra, her bir paydaşın objektif tutumu, zorbalığın seyrini etkileyen önemli bir faktördür. Bu bulgular, zorbalığa karşı etkili müdahalelerin sadece öğrenci düzeyinde değil, tüm okul paydaşları tarafından benimsenmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Araştırma sorusundan elde edilen bulgulara göre forum tiyatro çalışmaları, katılımcıların zorbalık olaylarına yönelik tutumlarını ve tepkilerini derinlemesine

inceleyerek, onların duygusal ve bilişsel farkındalıklarını artırmaktadır. Bu durum, katılımcıların empati yeteneklerini geliştirerek zorbalıkla daha etkin bir şekilde başa çıkmalarını sağlamaktadır. Empati yeteneğinin artması, zorbalık mağdurlarına karşı daha anlayışlı ve destekleyici tutumlar geliştirmelerine yardımcı olmaktadır. Bu yaklaşım, katılımcıların zorbalık karşısında geliştirebilecekleri çeşitli çözüm yollarını deneyimlemelerine ve bu çözümleri pratikte uygulayabilme cesaretini kazanmalarına olanak tanıyarak zorbalığa karşı daha proaktif ve kararlı adımlar atmalarını teşvik etmektedir. Dolayısıyla, katılımcılar yalnızca teorik bilgi edinmekle kalmayıp, aynı zamanda zorbalıkla mücadelede aktif roller üstlenmektedir. Aktif rol üstlenme, bireylerin sosyal çevrelerinde de daha etkili değişim ajanları olmalarını sağlamaktadır.

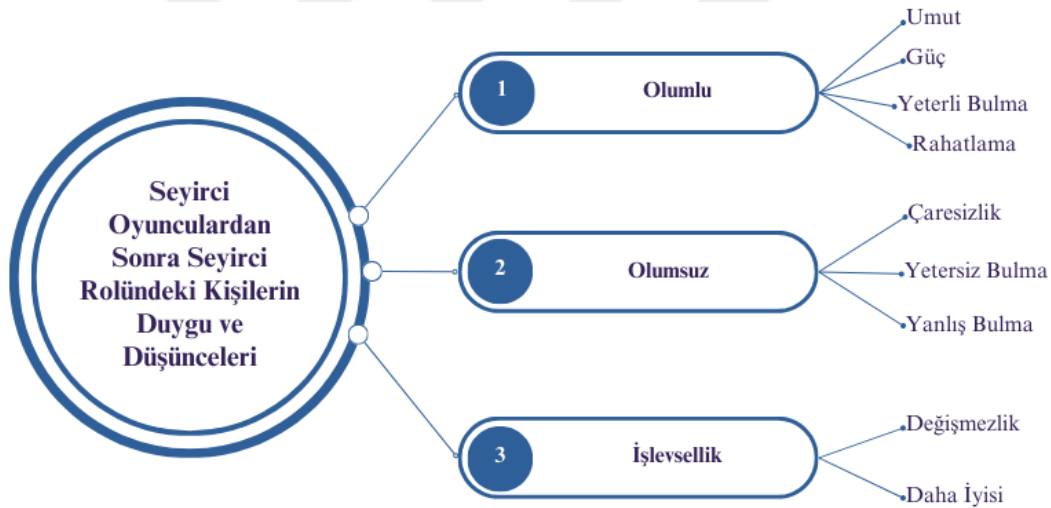
Zorbalık yaşantılarına önlem alma ve mücadele etmede tüm paydaşların sorumluluklarını gözler önüne sererek paydaşların sorumluluklarının vurgulanmıştır. Bu bağlamda, forum tiyatro çalışmaları, bireylerin toplumsal sorumluluk bilincini de artırmaktadır. Toplumsal sorumluluk bilincinin artması, zorbalıkla mücadelede kolektif bir yaklaşımı teşvik etmektedir. Katılımcıların seyircilerin tutumlarını yanlış bulmaları ve müdahale etmeleri gerektiğini düşünmeleri kodunun en sık ifade edilen kod olması, seyircilerin akran zorbalığına müdahale etme potansiyelleri açısından umut verici olarak değerlendirilmektedir. Bu bulgu, seyircilerin pasif gözlemci olmaktan çıkıp aktif müdahil olma eğiliminde olduklarını göstermektedir. Aktif müdahil olma eğilimi, zorbalık olaylarının daha hızlı ve etkili bir şekilde çözülmesini sağlayabilir.

Katılımcıların, zorbalığın devam etme sebeplerinden biri olarak seyircilerin müdahale etmemesi durumunu ifade etmeleri, onların seyirci olmanın sorumluluğunun farkında olduklarını ve bu sorumluluğu taşıdıklarını göstermektedir. Sorumluluk bilincinin gelişmesi, bireylerin zorbalığa karşı daha kararlı ve bilinçli müdahalelerde bulunmalarını sağlamaktadır. Sonuç olarak, forum tiyatro çalışmaları, zorbalığa karşı toplumsal bir bilinç ve sorumluluk oluşturma açısından önemli bir araç olarak değerlendirilmektedir. Bu çalışmalar, toplumun genelinde zorbalıkla mücadele bilincinin yayılmasına katkıda bulunmaktadır.

Forum Tiyatro Çalışmasında Sahneye Çıkan Seyirci-Oyuncular, Sahneye Çıkmayan Lise Öğrencilerinin Duygu ve Düşüncelerini Ortaya Çıkarıyor

Araştırmanın amacına yönelik 4. soru “Sahneye çıkmayan lise öğrencilerinin akran zorbalığı konulu forum tiyatro çalışmasında sahneye çıkan seyirci-oyunculardan

sonra duygu ve düşünceleri nasıl değişmektedir?” şeklinde ifade edilmiştir. Sahneye çıkmayan katılımcılarla bireysel olarak yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Bu kapsamda “Seyirci Oyunculardan Sonra Seyirci Rolündeki Kişilerin Duygu ve Düşünceleri” teması, forum tiyatro çalışmasını izleyen gruptan rastgele seçilmiş katılımcıların seyirci oyuncuların sahneye çıkıp kendi çözümlerini sunduktan sonraki duygu ve düşüncelerini içermektedir. Katılımcıların akran zorbalığının farklı davranışlarla verildiği bir oyuna farklı kişilerin denedikleri çözümlerden sonra duygu ve düşüncelerinin, olumlu duygu ve düşünceler, olumsuz duygu ve düşünceler ile çözümün işlevine odaklanılan duygu ve düşünceler olarak kategorilere ayrıldığı görülmektedir. Tespit edilen kodlar ise olumlu duygu ve düşünceler için umut, güç, yeterli bulma, rahatlama, olumsuz duygu ve düşünceler için çaresizlik, yetersiz bulma, yanlış bulma, çözümün işlevine odaklanılan duygu ve düşünceler için değişmezlik ve daha iyisi şeklindedir. Ele alınan araştırma sorusuna yönelik kod kategori tema ve bu kodların sıklığının yer aldığı bilgiler Şekil 3’te sunulmaktadır.

Şekil 3. Seyirci Oyunculardan Sonra Seyirci Rolündeki Kişilerin Duygu ve Düşünceleri

Katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“İlk çıktıkları an ‘Umarım buna bir son verirler’ dedim. Çünkü oturduğum yerde ben de gerildim. (S7)”

“Daha mutlu ve umutlu oldum. (S9)”

“Karşı gelinebildiğini, bir şekilde önlenebildiğini gördüm. Yine bir yolu varmış, umut oldu. (S15)”

Katılımcılar, seyirci-oyuncuların sahnede sundukları çözümler sonrasında zorbalık yaşantısının seyrinin değişebileceği konusunda umutlu hissettiklerini ifade etmişlerdir. Görüşlerini bildirirken, umutlu hissettikleri durumların, çözümün net olarak görülmediği anlarda bile sahneye birinin çıkmasının yeterli olduğu belirtilmiştir. Bu

durum, katılımcıların, seyircilerin zorbalığa müdahale ettiğinde zorbalık yaşantısının her anlamda değişebileceğine inandıklarını göstermektedir.

“Zorbalıklara gerçekten ‘Dur!’ demeliyiz diye düşündüm. (S1)”

“Özgüvenlilerin oraya çıkması ‘özgüvenli olduğumuzda bu bizim başımıza gelmez’ demek için bir örnek olabilir ancak. (S14)”

Katılımcılar, seyirci-oyuncuların sundukları çözümler sonrasında zorbalık yaşantılarıyla başa çıkma konusunda kendilerini daha güçlü hissettiklerini belirtmişlerdir. Seyirci-oyuncuların sahnede sunduğu çözümlerin, seyirciler için bir rol model oluşturduğu söylenebilir.

“Bazılarıysa ciddiye alarak çözüm sundu, yeterli tepkiyi gösterdi ve o insanların da gerçek hayatta zorbalığa karşı geleceğini ve yardım edeceklerini biliyordum. (S3)”

“Buna bir son verilmesi gerekiyordu. Arkadaşlarımın çoğu da bunu yaptı zaten. Gayet tepkilerini gösterdiler. İstedğim gibi oldu. (S7)”

Katılımcıların, seyirci-oyunculardan gelen çözümlerin yeterli olduğunu ifade etmeleri, onların zorbalıkla baş etmenin mümkün olduğuna inanmalarını sağladığı düşünülmektedir.

“Başta SO1 arkadaşım çıkınca kendini savunabildiği için dedim ‘Oh!’ (S1)”

“SO1’inde biraz mutlu oldum çünkü tepki verdi. (S8)”

“Daha az ihanete uğramış gibi geldi. (S12)”

Katılımcıların seyirci-oyuncuların buldukları çözümler noktasında rahatlamış olduklarını ifade etmelerinin, sadece kendilerine yapılan değil; seyirci rolünde oldukları konumdan da zorbalık yaşantılarından çok rahatsız oldukları çıkarımını yaptırmakla birlikte; bu rahatsızlığının gerçek yaşamlarında şahit oldukları zorbalık yaşantılarına müdahale etme konusunda onları harekete geçireceği düşünülmektedir.

“Bazen de diyemiyoruz ama. Üst sınıflara mesela denmiyor. Hocalara gidip bunu söyleyebiliriz ama bu sefer ‘Gitmiş ispiyonlamış’ denir. (S1)”

“Öyle durumlarda kimse bir şey yapamaz gibi geldi. Kanıtlanamaz diye düşünüyorum. (S2)”

“Bazı zorbalıklara tepki verilebiliyor bazılarına verilemiyor. Fiziksel bir zorbalık olduğunda karşı koyup kendimizi savunabiliriz ama arkadan konuşma gibi şeyler olduğunda muhatabımı bilmediğim için karşı da koymamış oluyorum. (S3)”

“Zorba her zaman zorbadır diye düşümdüm ve zorbalık yapmak isteyen her zaman bir yolunu bulup yapabiliyor. Bize bunu gösterdiler orada. Mağdur için çözüm daha kısıtlı geliyor. Öğretmen gibi yetişkin kesim de çoğunluk gibi görünen gruba inanıyorsa mağdur hep mağdur kalıyor. (S4)”

Katılımcıların, seyirci-oyuncuların buldukları çözümler sonrasında hissettikleri çaresizlik duygusu, bu ve daha küçük yaş gruplarına yönelik daha fazla çözüm odaklı çalışma yapılması gerektiğini düşündürmektedir.

“Çıkanların bazıları sessiz kaldı, sessiz kaldıkları için ‘Neden böyle yapıyor ki?’ dedim. (S1)”

“Bazılarında bıkkınlık oldu. Çünkü aynı yerde başlatıp aynı şeyi yaptılar. Zaman sıkışması gibi oldu. (S8)”

“Bence orda kibar olunmaması gerekiyordu. Ben böyle düşünüyorum. Çıkan çoğu kişi çok kibardı. O yüzden biraz hayal kırıklığı oldu. (S10)”

“Aslında çoğu kişi aynı şeyi yaptı. Değişik çözümler getirilebilirdi diye düşündüm. (S11)”

“Çıkanlar da çok engelleyici bir şey yapamadılar. (S16)”

Katılımcıların, seyirci-oyuncuların buldukları çözümleri yetersiz bulduklarını ifade etmeleri, bu ve daha küçük yaş gruplarına yönelik daha fazla ve çeşitli çözümlerin tartışılıp değerlendirileceği ortamlar yaratacak çalışmaların yapılması gerektiğini düşündürmektedir.

“Bazılarının çözümleri için ‘Bu ne ya saçmalama! Şov yapmaya çıkmış!’ diye düşündüm. (S3)”

“Çözümü yanlış yerde aradıklarını düşündüm. Zaten müdür ve öğretmen taraflıydı. Zorbanın da yalancı şahidi vardı. Ben tek başıma asla bir şeyleri kanıtlayamazdım. (S5)”

“Seyirci rolündekiler de zorbalık gördü ve o sırada kimse buna el atmadı. Hep kendilerinin zorbalanmalarını beklediler tepki vermek için. Mağdurlar da seyirci oldu. (S16)”

Katılımcıların, seyirci-oyuncuların buldukları çözümleri yanlış bulduklarını ifade etmeleri, çalışma öncesinde gruba daha fazla bilgi verilmesi gerektiğini ve böylelikle öğrencilerin durumun ciddiyetini daha iyi kavrayabileceklerini düşündürmektedir. Ayrıca, her çözüm sonrasında gruba birlikte her çözümün değerli ve işe yarayabilen yanları hakkında daha ayrıntılı analizler yapılabilir.

“Tanıdığım insanlar çıktığı için çok fazla duygu ve düşüncelerimde değişiklik olmadı. Onların neler yapabileceğini biliyordum çünkü. (S6)”

“Sahneye çıkan kişiler zaten özgüvenli oldukları için böyle bir şeye uğramazlar. Genellikle bunları yaşayan kişiler biraz daha çekingen oluyor. O yüzden beni çok etkilemedi. Onlar zaten böyle bir şey yaşamayacaklar. (S14)”

Katılımcıların, seyirci-oyuncuların buldukları çözümler sonrasında hissettikleri ve düşüncelerinin değişmediğini ifade etmelerinin ortak noktasının, seyirci-oyuncuları tanıyan olmalarıyla ilgili olduğu görülmektedir. Çalışmanın daha etkili ve geniş bir kitlede değişim yaratabilmesi için, forum tiyatro ekibinin okul dışındaki akranlardan oluşması önerilebilir.

“Ama seyircilerle konuşup ikna eden olmuştu. Hitabet çok önemli diye düşündüm o yüzden. (S2)”

“O yüzden de seyirciyle birlik olmak daha mantıklı diye düşündüm. (S4)”

“Seyirciye ihtiyacım vardı. Çıkan herkes zorbaya ve kendine odaklandı. Asıl çözüm seyircilerdeydi. (S5)”

“Seyircileri ikna edip gerçeği söylemeleri sağlanınca çok daha iyi oldu. (S13)”

Katılımcıların, seyirci-oyuncuların buldukları çözümleri kıyasladıkları gözlemlenmiştir. Bu kıyaslama sonucunda, en işlevsel çözümün çalışmanın da amacı olan seyircilerin desteğini almak olduğu görülmektedir.

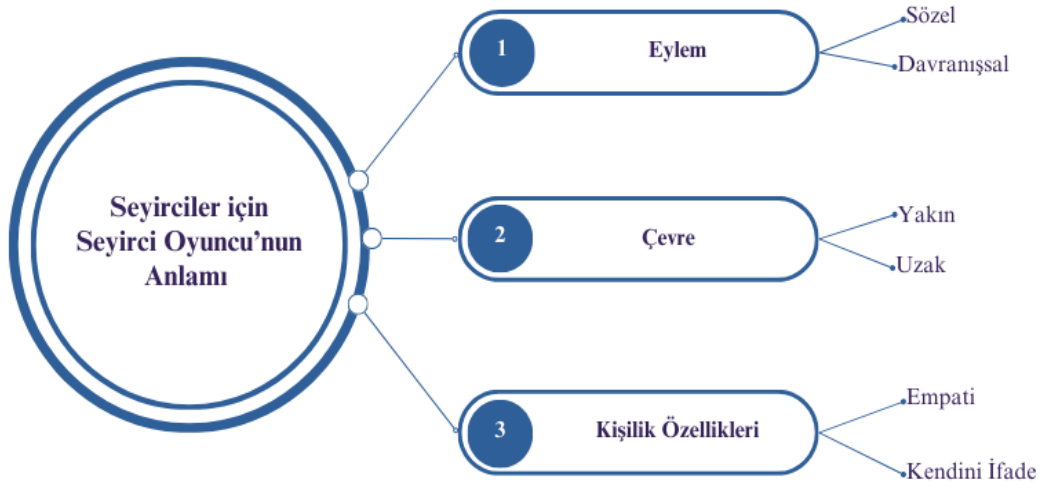
Araştırma sorusundan elde edilen bulgulara göre katılımcılar, forum tiyatro aracılığıyla zorbalık olaylarına yönelik çeşitli çözüm yollarını deneyimlemiş ve bu deneyimler onların zorbalıkla başa çıkma becerilerini geliştirmiştir. Bu deneyim, katılımcıların zorbalıkla karşılaştıklarında daha bilinçli ve hazırlıklı olmalarını sağlamıştır. Katılımcılar, seyirci-oyuncuların sahnede sundukları çözümler sonrasında zorbalık olaylarının seyrinin değişebileceği konusunda umutlu hissettiklerini belirtmişlerdir. Görüşlerini bildirirken, çözüm net olarak görülmediğinde bile sahneye birinin çıkmasının yeterli olduğu durumların umut verici olduğunu ifade etmişlerdir. Bu bulgu, katılımcıların, seyircilerin zorbalığa müdahale ettiğinde zorbalık olaylarının her yönüyle değişebileceğine inandıklarını göstermektedir.

Zorbalıkla mücadelede toplumsal dayanışmanın önemi görülmektedir. Katılımcılar, seyirci-oyuncuların sundukları çözümler sonrasında zorbalık durumlarıyla başa çıkma konusunda kendilerini daha güçlü hissettiklerini vurgulamışlardır. Bu güçlenme, katılımcıların özgüvenini artırarak zorbalık karşısında daha dirençli olmalarına katkı sağlamaktadır. Katılımcıların, seyirci-oyuncuların buldukları çözümler sonrasında rahatladıklarını ifade etmeleri, sadece kendilerine yapılan zorbalıktan değil, aynı zamanda seyirci olarak şahit oldukları zorbalık olaylarından da rahatsız olduklarını göstermektedir. Bu rahatsızlık, gerçek yaşamlarında şahit oldukları zorbalık olaylarına müdahale etme konusunda onları harekete geçirebilecektir. Katılımcıların, seyirci-oyuncuların buldukları çözümleri kıyasladıkları gözlemlenmiştir. Bu kıyaslama sonucunda, en işlevsel çözümün, çalışmanın amacı olan seyircilerin desteğini almak olduğu belirlenmiştir.

Seyirci-Oyuncu Olmanın Anlamı, Sahneye Çıkmayan Lise Öğrencilerinde Yer Buluyor

Araştırmanın amacına yönelik 5. soru “Sahneye çıkmayan lise öğrencileri için seyirci-oyuncu olmak ne anlama gelmektedir?” şeklinde ifade edilmiştir. Sahneye çıkmayan katılımcılarla bireysel olarak yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Bu kapsamda “Seyirciler için Seyirci Oyuncu'nun Anlamı" teması, forum tiyatro çalışmasını

izleyen gruptan rastgele seçilmiş katılımcıların seyirci-oyuncu kavramının hayatlarında nereye temas ettiği ve onlar için ne anlama geldiğini içeren ifadelerinden oluşmaktadır. Katılımcıların akran zorbalığının farklı davranışlarla verildiği bir forum tiyatro çalışmasıyla kazandıkları ‘seyirci-oyuncu’ kavramının hayatlarında nereye temas ettiği ve onlar için ne anlama geldiğinin eyleme geçme hali, yakınlık düzeylerini ifade eden çevre ve kişilik özellikleri olarak kategorilere ayrıldığı görülmektedir. Tespit edilen kodlar ise eyleme geçme halini içeren sözel ve davranışsal, yakınlık düzeyini içeren uzak ve yakın, kişilik özelliklerini içeren empati ve kendini ifade becerisi şeklindedir. Ele alınan araştırma sorusuna yönelik kod kategori tema ve bu kodların sıklığının yer aldığı bilgiler Şekil 4’te sunulmaktadır.

Şekil 4. Seyirciler için Seyirci Oyuncu'nun Anlamı

Katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Susmayan, Susmayan, başkalarının hakkı yendiğinde buna müdahale eden insanlar. (S11)”

“Seyirciler sadece izleyenler. YouTube videosu izleyicisi gibi. Seyirci-oyuncular da izledikleri videolara yorum yapan kişiler. (S12)”

Katılımcıların, seyirci-oyuncunun kendi hayatlarındaki anlamıyla ilgili düşüncelerini, zorbalığa karşı sözel olarak tepki veren ve gördüklerine kayıtsız kalmayıp dile getiren bir kişi olarak ifade ettikleri görülmektedir.

“Seyirci olmak bu zorbalıklara susmak demek bence. Oyuncu da zorbalıkların içinde yer almak. (S1)”

“Oyunu istediği zaman yönetebilecek birisi. İsteddiği zaman ‘Bir dur ya!’ diyebilecek birisi. Gücü var. (S3)”

“Marvel’da Doktor Strange’deki şey geldi aklıma. Bir sürü ihtimal, olasılık var ve hepsini deniyor gibi geldi bana. Seyirci-oyuncular ihtimaller çünkü herkesin farklı bir fikri vardı. Herkes farklı bir olasılığı denedi. (S4)”

“İnsanlara mesaj vermeye çalışan kişi. Sahnede gördüklerini başka yerde uygulayabilen kişi bence. (S6)”

“Seyirci oyuncu olayı yaşamış biri olabilir. Ne yapacağını bilen biri olabilir. İkimizden biri olduğu için model olabilir. (S10)”

“Olayı görüyor, önleyebilse bile çok işin içine girmiyor. (S15)”

“Seyirci kalacaklarsa bir anlamı yok ama müdahale edeceklerse bir anlamı var. (S16)”

Katılımcıların, seyirci-oyuncunun kendi hayatlarındaki anlamıyla ilgili düşüncelerini, zorbalığa karşı davranış odaklı tepki veren, çözümler bulmada aktif katılım sağlayan ve bu yaklaşımlarıyla başkalarına rol model olan kişiler olarak ifade ettikleri görülmektedir.

“Sınıf arkadaşlarım. (S9)”

“Her zaman hayatın içinde olmayan ama bir karar alırken mesela, yardım aldığım kişiler olabilir. (S13)”

Katılımcıların seyirci-oyuncuları hayatlarındaki yakın çevrelerindeki kişiler olarak algıladıkları görülmektedir. Bu kişilerin yaşadıkları zorbalık süreçlerinde yakın çevrelerinin desteğine daha çok ihtiyaç duydukları çıkarımı yapılabilir.

“Bence seyirci-oyuncular çoğumuzun hayatında var. Mesela metroda, tramvayda gidiyoruz. İki kişinin konuşmasına şahit oluyoruz. Müdahale edilmesi gerekiyorsa araya giriyoruz. O yüzden bence günlük hayatımızda yeri çok büyük. (S7)”

“Dışarıdan izleyen bir kişinin yaşama dahil olması. (S8)”

“Dışarıdan hayatımı izleyen, gören bir insan olabilir. (S14)”

Katılımcıların seyirci-oyunculara dair algılarının hayatlarının her anına şahit olan uzak çevredeki insanları da kapsadığı görülmektedir. Bu kişilerin yaşanabilecek zorbalık süreçlerinde tüm toplumun paydaşı olduğunu düşündükleri çıkarımı yapılabilir.

“O sahnede ne olduklarını yaşayan ve bilen insanlar bence. Dediğim gibi hem zorba hem mağdur oldum. Yaşayan ve empati kurabilen kişiler bence bu insanlar. Mağdur olduğumda seyircilerden destek alıp güçleneceğimi biliyorum. Zorba olduğumda seyircilerin desteğinin beni güçsüzleştireceğini biliyorum. (S5)”

Katılımcıların, seyirci-oyuncuların empati becerisine sahip kişiler olduğunu düşündüğü görülmektedir. Empati becerisine sahip kişilerin zorbalık yaşantılarına dahil olacağını belirtmeleri, alan yazında yapılmış çalışmaların sonuçlarıyla da uyumaktadır.

“Doğaçlama yeteneği iyi olan. Hitabeti iyi olması lazım. Kendini iyi ifade etmesi gerekiyor. Gerçek hayatta doğaçlamanın yeri de kendini ifade etme bence. (S2)”

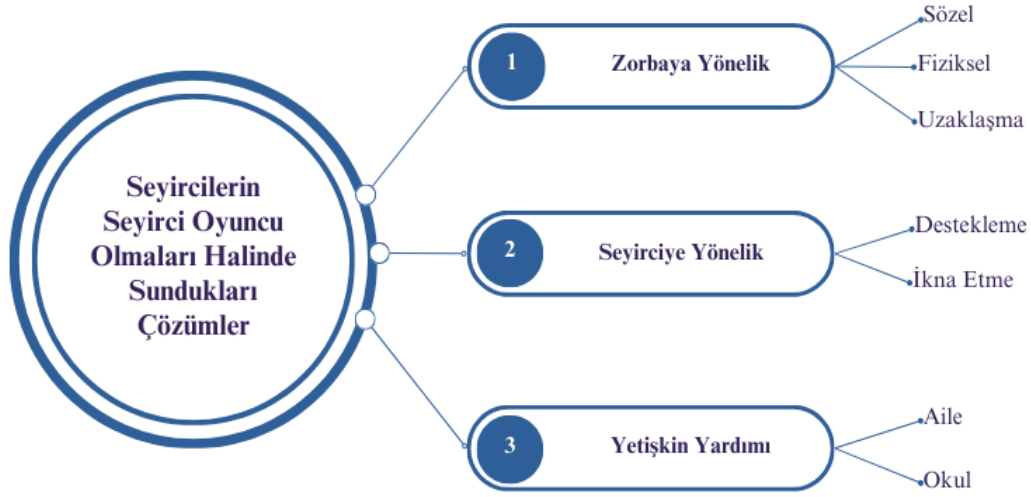
Katılımcıların, seyirci-oyuncuların kendini ifade etme becerilerinin gelişmiş olduğunu düşündüğü görülmektedir. Kendini ifade etme becerisinin zorbalık yaşantılarının her sürecine olumlu katkı sağlayacağı düşüncesi alan yazında yapılmış çalışmaların sonuçlarıyla da örtüşmektedir.

Araştırma sorusundan elde edilen bulgulara göre, akran zorbalığındaki seyirci rolünü forum tiyatrosu yaklaşımıyla çalışmanın, katılımcıların hayatlarında seyirci-oyuncu kavramının yerini sorgulamalarını sağladığı ve zorbalık süreçlerinde seyirci rolünün sorumluluklarının farkına varmalarını teşvik ettiği düşünülmektedir. Katılımcılar, seyirci-oyuncuları genellikle kendi yakın çevrelerindeki kişiler olarak algılamaktadırlar. Yakın çevrenin bu algısı, zorbalık karşısında bireylerin sosyal destek mekanizmalarına daha fazla ihtiyaç duyduklarını göstermektedir. Destek ihtiyacının bu denli yüksek olması, zorbalıkla mücadelede aile ve arkadaş çevresinin rolünün ne kadar önemli olduğunu vurgulamaktadır.

Katılımcıların seyirci-oyunculara dair algılarının yaşamlarının her anına tanıklık eden uzak çevredeki insanları da kapsadığı görülmektedir. Bu geniş algı, bireylerin toplumsal bağlarını ve geniş çevrenin etkisini anlamalarını sağlamaktadır. Bu kişilerin, yaşanabilecek zorbalık süreçlerinde tüm toplumun paydaşı oldukları düşünülmektedir. Elde edilen bulgular zorbalıkla mücadelede toplumsal dayanışmanın ve kolektif sorumluluğun önemini ortaya koymaktadır.

Sahneye Çıkmayan Öğrenciler Seyirci-Oyuncu Olmaları Halinde Sahnedeki Akran Zorbalığına Çözümler Buluyor

Araştırmanın amacına yönelik 6. soru “Sahneye çıkmayan öğrencilerin seyirci-oyuncu olmaları halinde sahnedeki akran zorbalığına buldukları çözümler nelerdir?” şeklinde ifade edilmiştir. Sahneye çıkmayan katılımcılarla bireysel olarak yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Bu kapsamda “Seyircilerin Seyirci Oyuncu Olmaları Halinde Sundukları Çözümler” teması, forum tiyatrosu çalışmasını izleyen gruptan rastgele seçilmiş katılımcıların seyirci-oyuncu olsalardı sahneye çıktıklarında ne gibi bir çözüm üreteceklerini ifade ettikleri söylemlerden oluşmaktadır. Katılımcıların seyirci-oyuncu olarak sahneye çıkmaları halinde sunacakları çözümlerin zorbaya yönelik çözümler, seyircilere yönelik çözümler ve yetişkinlerden yardım talep etmeye yönelik çözümler olarak kategorilere ayrıldığı görülmektedir. Tespit edilen kodlar ise zorbaya yönelik çözümler içeren sözlü tepkiler, fiziksel tepkiler ve uzaklaşma, seyirciye yönelik çözümler içeren destekleme ve ikna etme ile yetişkinlerden yardım talep etmeyi içeren aile ve okul yaşantısını oluşturan yetişkinlerden yardım talebi şeklindedir. Ele alınan araştırma sorusuna yönelik kod kategori tema ve bu kodların sıklığının yer aldığı bilgiler Şekil 5’te sunulmaktadır.

Şekil 5. Seyircilerin Seyirci Oyuncu Olmaları Halinde Sundukları Çözümler

Katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Çıkmak istedim. Arkadaşlarım da dedi ‘Hadi sen yaparsın! Biraz bağırsın!’ falan. Dedim bu sefer de çıkarsam sonra da bunun için zorbalık yaşar mıyım diye düşündüm. Çıkmış olsaydım bağırip çağırılmazdım ama ‘Git!’ derdim, bir şekilde tepki verirdim. (S1)”

“Ben iki defa çıkmak isterdim. Birincisinde iletişim kurup halletmeye çalışırdım. (S4)”

“Aynı durumda olsam önce düşüncelerimi söyledim sonra da yapılması gereken davranış neyse onu yapardım. Tepki verirdim. (S6)”

“Tepki verirdim, kendimi savunurdum. Onları da zorlardım. (S15)”

“Sonra bana karşı yapılyorsa kendimi savunurdum. (S16)”

Katılımcıların, izledikleri akran zorbalığına seyirci-oyuncu olarak dahil olmaları halinde, çözümlerinden birinin zorba kişiye ve zorbalık davranışına yönelik olarak bu davranışın kendilerine yapılmasını kabul etmediklerini belirten sözel tepkiler verme ve davranışı doğru bulmadıkları konusunda kendilerini ifade etme şeklinde olduğu görülmektedir.

“Siz ‘Küfür etmek yok!’ dediniz ama ben olsam kendimi tutamazdım. Bana böyle bir şey yapılsa kendimi tutamam yani. Dalarım direk. Cevap vermekle olmuyor bu işler bence. O da sana cevap veriyor öylece laf dalaşına dönüyor. (S11)”

Katılımcılardan biri, sözel olarak tepki vermenin zorbalık davranışını engellemediğini ve bazı durumlarda fiziksel müdahalenin gerekli olduğunu düşündüğünü belirtmiştir. Benzer ifadeler, dört farklı grupta yapılan oturumlar sırasında hem seyirciler hem de seyirci-oyuncular tarafından dile getirilmiştir. Bu veriler, öğrencilerin öfke kontrolüne dair yetkinliklerinin sorgulanmasına yol açmıştır.

“Terk ederdim orayı. Uzaklaştırdım. (S8)”

“Ya da kahve teklifini kabul edip sonra da gitmeyecektim ekecektim. (S10)”

“Çıksaydım direk kaçırdım. (S12)”

“Ben oradan uzaklaşmak istedim. Çünkü konuşmak hiçbir şeyi değiştirmeyecekti. Uzaklaşmak en mantıklısıydı. (S14)”

Katılımcılar, zorbalık davranışı esnasında ortamdaki uzaklaşmanın etkili bir çözüm yolu olduğunu ve zorbayla aynı ortamda bulunmamanın hedef olmaktan kurtulmayı sağladığını belirtmişlerdir. Rahatsızlık veren kişilerden ve ortamlardan uzaklaşmanın cesaret gerektiren bir mücadele yolu olduğunun farkında olduklarını görmek, öğrencilerin sağlıklı problem çözme becerilerine sahip olduklarını düşündürmüştür.

“Kendi sınıftaki arkadaşlarım zorbalandığında onlarla konuşurdum ‘Neden susuyorsunuz?’ diye. (S2)”

“Seyircilere destek olurum öncesinde. (S9)”

“İlk önce sınıfta zorbalık gördüğümde kim olursa olsun bunu engelledim ya da tepki verirdim. (S16)”

Katılımcıların, seyirci oldukları durumları bir uyarı olmaksızın fark etmeleri ve bu durumlara müdahale edeceklerini belirtmeleri, zorbalıkta seyirci rollerindeki sorumluluklarının bilincinde olduklarını göstermesi bakımından önemli bir nokta olarak değerlendirilmektedir.

“Çok istemedim çıkmayı ama utanmaktan mı üşenmekten mi bilmiyorum. Çıksam da tepki verebilir miydim onu da düşünüyorum. Ama çıksaydım seyircilerle konuşurdum. Onlara güven verirdim. ‘Beni bu durumdan kurtarabilecek tek insanlar sizlersiniz’ diye sorumlu olduklarını da hatırlatırdım. (S3)”

“Sonrasında seyircilere yönelebilirdim. (S4)”

“Direk seyircilerden destek alırdım. (S5)”

“Açıkçası müdürün odasına gittiğimiz zamandan başlardım. Öncesinde tepki vermeyebilirdim. Müdürün odasında zorbanın ‘sus işareti’ yaptığı yeri yakalardım ve oradakilere gösterirdim. Daha kolay çözüme ulaşırdık. Zorbanın bu yaptığını müdüre, öğretmene göstermiş olmak seyircilere de cesaret verirdi. Yanımda olurlardı, onlar da olan biteni olduğu gibi söylerlerdi. (S7)”

“Seyircileri ikna etmeye çalışırdım. (S13)”

Katılımcıların, zorbalık yaşantısında mağdur oldukları durumda zorbayla birebir mücadele etmek yerine seyircilerden destek alma çabalarının, zorba ve zorbalık davranışına karşı daha kalabalık ve güçlü bir akran grubu oluşturmanın zorbalığın seyrini ve şiddetini değiştirebileceğinin farkında olduklarını göstermektedir.

“Böyle bir durumda ailemin beni suçlayacağını da düşünmüyorum. Önce arkamda olup beni dinlerlerdi, eğer gerçekten hatam varsa öyle konuşurdum hatamın üstüne. O yüzden gidip aileme söyledim. (S1)”

Akran zorbalığında aile desteği hem zorbalığın oluşmasını önlemek hem de zorbalıkla mücadele etmek için kritik bir öneme sahiptir. Bu konuda bilinçli olan ebeveynlerin, çocuklarının yetişkin yardımına başvurma konusunda daha güvende hissetmelerini sağladığı düşünülmektedir.

“O yüzden gidip öğretmenlerime söyledim. (S1)”

“Başka sınıftan geldikleri için zorbalı, bunu direkt hocalara söyledim. (S2)”

“Yanıma gelip oturdu diyelim ki ben kalkıp gidip direkt hocaya söyleyecektim ‘Beni rahatsız ediyorlar!’ diye. (S10)”

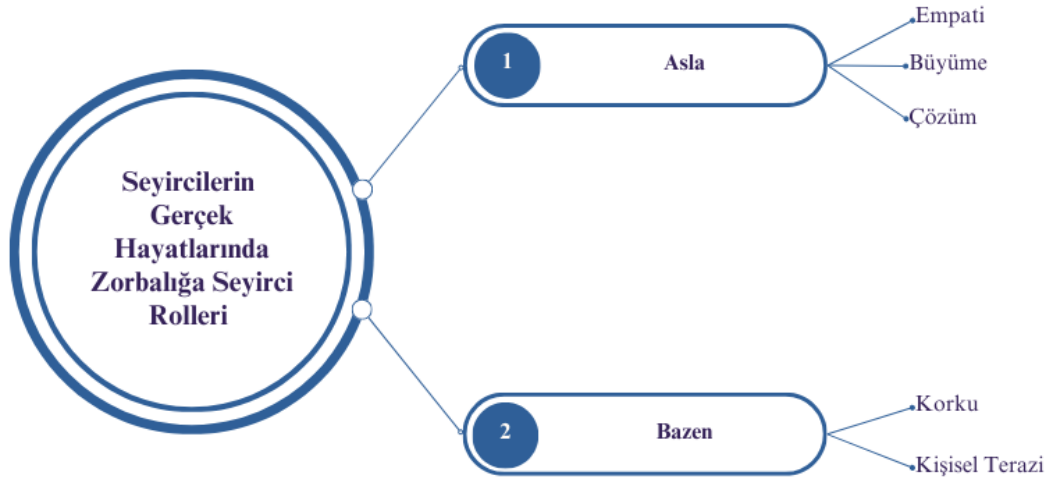
Akran zorbalığının en yaygın olarak meydana geldiği ortam, otorite figürleri olan öğretmenler ve idari kadronun aktif olarak bulunduğu okul binasıdır. Bu bağlamda, okul kültürünün yanı sıra öğretmenlerin ve idari kadronun akran zorbalığı konusundaki bilinç düzeyinin, çocukların yetişkin yardımına başvurma konusunda daha güvende hissetmelerini sağladığı düşünülmektedir.

Araştırma sorusundan elde edilen bulgular, akran zorbalığındaki seyirci rolünü forum tiyatro yaklaşımıyla çalışmanın, katılımcılara, seyirci oldukları durumları fark etmelerini sağladığını ve bu durumlara müdahale etme cesareti göstermelerine teşvik ettiğini, zorbalık karşısında seyirci rollerindeki sorumluluklarına dair bilinç kazandırdığını göstermektedir. Bu bilinç, katılımcıların sadece zorbalığı izlemekle kalmayıp, aktif bir şekilde müdahale etme konusunda kendilerini yetkin hissetmelerini sağlamaktadır. Çalışma ile zorbalık yaşantısında mağdur oldukları durumda zorbalıkla birebir mücadele etmek yerine seyircilerden destek alma çabalarının, zorba ve zorbalık davranışına karşı daha kalabalık ve güçlü bir akran grubu oluşturmanın zorbalığın seyrini ve şiddetini değiştirebileceğinin fark ettirdiğini olduklarını ortaya koymaktadır. Bunun zorbalık karşısında yalnız olmadıklarını ve toplu bir dayanışmanın gücünü hissetmelerini pekiştirmektedir.

Akran zorbalığında aile desteğinin hem zorbalığın oluşmasını önlemek hem de zorbalıkla mücadele etmek için kritik bir öneme sahip olduğu görülmektedir. Ailelerin çocuklarına vereceği destek, zorbalığın önlenmesinde ve müdahale süreçlerinde hayati bir rol oynamaktadır. Okul kültürünün yanı sıra öğretmenlerin ve idari kadronun akran zorbalığı konusundaki bilinç düzeyinin, çocukların yetişkin yardımına başvurma konusunda daha güvende hissetmelerini sağladığı düşünülmektedir. Güven duygusu, çocukların zorbalık karşısında daha açık ve cesur bir şekilde yardım aramalarına olanak tanımaktadır.

Sahneye Çıkmayan Öğrenciler Kendi Yaşamlarında Akran Zorbalığında Seyirci Olma Rollerine İlgili Değerlendirmelerini Anlatıyor

Araştırmanın amacına yönelik 7. soru “Sahneye çıkmayan öğrenciler kendi yaşamlarında akran zorbalığında seyirci olma rollerini nasıl değerlendirmektedir?” şeklinde ifade edilmiştir. Sahneye çıkmayan katılımcılarla bireysel olarak yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Bu kapsamda “Seyircilerin Gerçek Hayatlarında Zorbalığa Seyirci Rollerine” teması, forum tiyatro çalışmasını izleyen gruptan rastgele seçilmiş katılımcıların gerçek hayatlarında zorbalığa şahit olduklarında seyirci konumundan verdikleri tepkilerin neler olduğunu içeren ifadelerinden oluşmaktadır. Katılımcıların gerçek hayatlarında şahit oldukları zorbalık olaylarına karşı seyirci kalma rollerine ilgili düşünceleri bazı durumlarda seyirci olmak ve asla seyirci olmamak olarak kategorilere ayrıldığı görülmektedir. Tespit edilen kodlar ise bazı durumlarda seyirci olmanın sebeplerini içeren korku ve kişisel terazi ile asla seyirci kalmamalarının sebeplerini içeren empati, büyüme ve çözüm şeklindedir. Ele alınan araştırma sorusuna yönelik kod kategori tema ve bu kodların sıklığının yer aldığı bilgiler Şekil 6’da sunulmaktadır.

Şekil 6. Seyircilerin Gerçek Hayatlarında Zorbalığa Seyirci Rollerine

Katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Her zaman değil. Büyükler olduğunda sesimi çok fazla çıkaramıyorum. Yaşıt olduğumuzda daha rahat oluyorum tepki verirken. (S1)”

“Eğer ben savunursam ben de zorbalanacağım için, yanında durmaya çalışırım ama böyle çok savunursam ben de zarar göreceğim için, o ortamlara çok fazla girdiğim için fazla haşır neşir olmak istemiyorum. (S3)”

“Duruma göre seyirci kalırım. Kendimi korumak için sustuğum olur. (S15)”

Katılımcıların zorbalığa seyirci kalma nedenleri arasında, o anda kendisin de destek olduğu mağdurun yaşadığı zorbalığa maruz kalma korkusu ve ilerleyen zamanlarda zorbanın yeni hedefi olma endişesi olduğu görülmektedir.

“Yurtta kalıyordum. Orada çok fazla şeye şahit oluyordum. Şahitsem eğer, ya da o çocuğa kefilsem yardım ediyordum. Haklının yanında olurum. (S2)”

“Mağdurla samimiyetim varsa tamam. (S3)”

“Evet oluyor. Açıkçası bunu kendi iç adaletime bağlıyorum. Mesela zorbalanan kişi öncesinde de başkasına zorbalık yapıyorsa o zaman ona yardım etmiyorum. (S4)”

“Seyirci olduğum oluyor evet. Şahit olduğum şeyler hakkında bana soru sorulursa doğruyu söylerim, bunu konuşmaktan kaçmam ama o anda zorbayla ya da mağdurla muhatap olmuyorum. Aslında yapılması gerekiyor ama yapmıyorum. (S5)”

“Bazen müdahale ediyorum bazen de etmiyorum. Zorba birisi mağdur olunca hiç karışmam. Kişinin karakterine bağlı. Tanımadığım kişilerle olan olaylarda ise olayın büyüklüğüne bağlı müdahale edip etmemem. (S6)”

“Beni aşan şeylerde seyirci kaldım evet. (S8)”

“Birine zorbalık yapıldığında ‘Sen ne yapıyorsun?!’ diye tepki veresim geliyor ama sonra olaya kendimi dahil etmek istemiyorum. Bana yapsa cevap veririm tamam ama başkasına yapıyor, o kişi de kendini savunması öğrensün diye düşünüyorum. Ama bir yandan yardım edesim de geliyor ama ben de seyirci kalıyorum belli ki. (S11)”

“Yok olmaz. Şakalaşma gibiye müdahale etmem şaka görünümü zorbalık olduğunu ve sürekliliğine şahit olursam müdahale ederim. (S12)”

“Seyirci kaldığım durumlar oluyor evet. ‘Bunu yaşayan zaten çözebilir’ diye düşünüyorum. Çok büyük bir olaya o zaman zorbaya bunu çok yanlış bir şey olduğunu söyledim. (S14)”

“Özellikle fiziksel olarak mağdur çok zorlanıyorsa o zaman destek olurum. Mağdurun yanında olurum. (S15)”

Katılımcıların çoğunun, zorbalığa seyirci kalma konusunda kişisel bir adalet sistemi geliştirdikleri görülmektedir. Bu teraziler çoğu zaman doğruyu tartsa da, kişisel yargılara dayandığı için, katılımcıların ifadelerinde de görüldüğü gibi, yanılma olasılıkları bulunmaktadır.

“Hepimiz insanız. Bana da yapılabilirdi. Kesinlikle müdahale ederim. Zorbayla uğraşmazsam zorba bunu yarın da yapar, hep devam ettirir. (S16)”

Katılımcıların seyirci rolündeki sorumluluklarını aktif olarak yerine getirebilmeleri için empati becerilerinin düzeyinin önemli olduğu görülmektedir.

“Ortaokulda oldu. Lisede değişti. Olgunlaşmakla ilgili bence bu. (S10)”

Katılımcılar, yaş ve deneyimle kazanılan öğretilerin, seyirci rolündeki sorumluluklarına ilişkin farkındalığı artırdığını belirtmektedir.

“Benim olmaz. Ben tepkimi gösteririm. Öncelikle kendim uyarırdım ama değişiklik olmuyorsa şikâyetle bulunurdum. Bir şekilde çözüm üretirdim onları savunurdum. (S7)”

“Yok hiç olmadı. Mağdurun yanına gidip ezilmemesini söylerim. (S9)”

“Seyirci kalmam. Mağdurun yanına gidip bir hocaya falan söyledik. (S13)”

Akran zorbalığına seyirci kalmamak, yalnızca zorbayla ya da zorbalık davranışıyla mücadele etmek değil, aynı zamanda mağduru da güçlendirmektir. Bu bağlamda, katılımcıların mağduru güçlendirdikleri, ona önemsendiğini hissettirdikleri ve yaşanan olaya sanki kendileri yaşıyormuşçasına sahip çıkarak mağdurun yerine veya mağdurla birlikte çözümler ürettikleri görülmektedir.

Araştırma sorusundan elde edilen bulgulara göre, katılımcıların zorbalığa seyirci kalma nedenleri arasında, mağdura destek olduklarında kendilerinin de zorbalığa maruz kalma korkusu ve ileride zorbanın yeni hedefi olma endişesi yer almaktadır. Korku duygusu, katılımcıların pasif bir tutum sergilemesine neden olmaktadır. Katılımcılarının çoğunun, zorbalığa seyirci kalma konusunda kişisel bir adalet sistemi geliştirdikleri görülmüştür. Kişisel adalet sistemlerinin bireylerin kendi güvenliklerini ön planda tutmalarına yol açtığı düşünülmektedir.

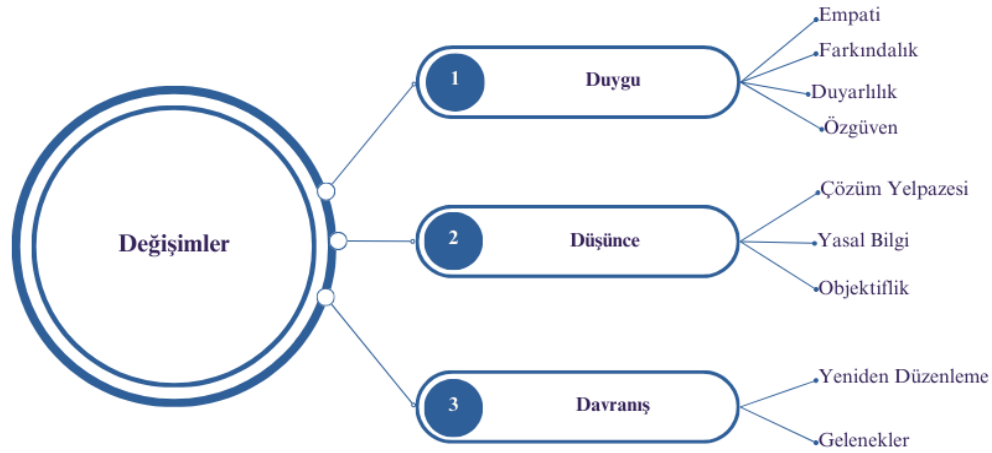
Bu çalışma, ergen yaş grubuyla yapılacak çalışmaların bu adalet sistemini objektifleştirmek amacıyla planlanmasının faydalı olacağı bilgisine götürmektedir. Ergenlerin adalet duygusunu daha nesnel ve adil bir şekilde geliştirmek, uzun vadede daha sağlıklı toplumsal ilişkiler kurulmasına katkı sağlayacaktır. Katılımcılar, yaş ve deneyimle kazanılan öğretilerin, seyirci rolündeki sorumluluklarına ilişkin farkındalığı artırdığını ifade etmektedir. Bu bilgi, seyirci rolündeki sorumlulukların gelişmesi için yaş almayı beklememek adına akran zorbalığıyla ilgili düzenlenen çalışmaların yaş grubunun gelişim özelliklerini temel alarak planlanmasının önemini vurgulamaktadır. Akran zorbalığına seyirci kalmamak, yalnızca zorbayla veya zorbalık davranışıyla mücadele etmeyi değil, aynı zamanda mağduru güçlendirmeyi de içermektedir. Bu husus, insan doğası ve saldırganlık ilişkisi bağlamında bazı durumlarda göz ardı edilebilen çarpıcı bir noktadır.

Saldırganlık ve insan doğası üzerine yapılan araştırmalar, bu tür müdahalelerin uzun vadeli etkilerini incelemelidir. Mağdur grubunu güçlendirme, mağdurların kendine olan güvenini artırarak, zorbalık karşısında daha dirençli olmasını sağlamaktadır. Bu nedenle, mağduru güçlendirmenin önemi ve işlevselliğini ele alan çalışmaların planlanmasının büyük öneme sahip olduğu düşünülmektedir. Bu tür çalışmalar,

zorbalığın etkilerini azaltmada ve mağdurların kendilerini savunmada daha etkin olmalarında kritik bir rol oynayacaktır.

Forum Tiyatro Çalışması, Sahneye Çıkmayan Lise Öğrencilerinin Yaşamında Değişimler Yaratıyor

Araştırmanın amacına yönelik 8. soru “Akran zorbalığı konulu forum tiyatro sahneye çıkmayan lise öğrencilerinin yaşamında nasıl değişikliklere sebep olmuştur?” şeklinde ifade edilmiştir. Sahneye çıkmayan katılımcılarla bireysel olarak yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Bu kapsamda “Değişimler” teması, forum tiyatro çalışmasını izleyen gruptan rastgele seçilmiş katılımcıların akran zorbalığı konulu forum tiyatro çalışmasının yaşamlarında neyi değiştirdiğini ifade eden içeriklerden oluşmaktadır. Katılımcıların akran zorbalığı konulu forum tiyatro çalışmasının yaşamlarında neyi değiştirdiği ifadelerinin duygu, düşünce ve davranış odaklı olarak kategorilere ayrıldığı görülmektedir. Tespit edilen kodlar ise duygu odaklı değişimlerden empati, farkındalık, duyarlılık, özgüven, düşünce odaklı değişimlerden çözüm yelpazesi, yasal bilgi, objektiflik, davranış odaklı değişimlerden yeniden düzenleme ve gelenekler şeklindedir. Ele alınan araştırma sorusuna yönelik kod kategori tema ve bu kodların sıklığının yer aldığı bilgiler Şekil 7’de sunulmaktadır.

Şekil 7. Değişimler

Katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Acaba bu kadar kötü mü hissettiriyor?” diye düşündüm. Bu kadar kötü olduğunu düşünmemiştim. (S1)”

“Birinin ezilmesi çok kötü bir şey. (S7)”

“Ne kadar kötü ve iğrenç bir şey olduğunu gösterdi. İnsanları ne kadar rahatsız ettiğini gösterdi. (S15)”

“Kendimi onların yerine koydum. (S16).”

Akran zorbalığı konulu forum tiyatro çalışmasının katılımcıların zorbalık yaşantılarına yönelik empati düzeylerini derinleştirdiği görülmektedir.

“Farkındalık yarattı. Zorbalığa karşı susmamamız ve mağdurun yanında olmamız gerektiğiyle ilgili farkındalık oldu. (S8)”

“Zorbalık yapanlara karşı sessiz kalmamayı görmüş oldum. (S13)”

“İnsanlara destek çıkmayı. (S14)”

“Bakış açımı biraz değiştirdi. (S16)”

Akran zorbalığı konulu forum tiyatro çalışmasının katılımcıların zorbalık yaşantılarına yönelik farkındalık düzeylerini artırdığı görülmektedir.

“Zorbalığa bakış açım değişmedi çünkü zaten bildiğim bir şeydi. Fakat çevremdeki insanların duygu değişimlerine ve psikolojilerine daha farklı bir dikkatle bakmam gerektiğini düşündürdü. (S3)”

“Zorbalıklara karşı daha dikkatli olmak gerektiğini düşündüm. (S9)”

“Bu konularda biraz daha hassasım. (S16)”

Akran zorbalığı konulu forum tiyatro çalışmasının katılımcıların zorbalık yaşantılarına yönelik duyarlılık düzeylerini hassaslaştırdığı görülmektedir.

“Ben çok fazla kendimi ifade edemem. Özgüvenim yoktur. Buna fayda sağladı. Süre yetmedi ama sahneye çıkmak istemiştım. (S2)”

“Özgüvenimin olması gerektiğini ki zaten var ama bunun sürekli olması gerektiğini. (S11)”

Akran zorbalığı konulu forum tiyatro çalışmasının katılımcıların zorbalık yaşantılarında özgüven sahibi olmanın önemi ve değerini vurguladığı, aynı zamanda seyirci-oyuncuların özgüvenle ilgili rol model oldukları görülmektedir.

“Böyle bir olay başımıza gelse neler yaşanabileceğini ve yapılabileceğini gördüm. Bana çözümler sundu. (S6)”

“Zorbalıkla mücadele ederken çıkan arkadaşlarımda yaptıklarını gördükçe yeni çözüm yolları öğrendim ve bildiklerimi de pekiştirmiş oldum. ‘Böyle bir durumda kalırsam böyle yapabilirim’ dedim. (S7)”

“Başka bakış açılarından görmemi, farklı yaklaşımları öğrenmemi sağladı. (S12)”

“Umut verdi. Yol olduğunu gösterdi bana. (S15)”

Akran zorbalığı konulu forum tiyatro çalışmasının, katılımcıların zorbalık yaşantılarında kullanabilecekleri çözüm fikirlerini çeşitlendirdiği, bu sayede ilk denemelerinde işe yaramayan çözümlerden sonra farklı çözüm yollarının olduğunu bilincinde olarak zorbalıkla mücadeleden vazgeçmeyecekleri, bu çalışmayla edindikleri farklı çözüm yollarını denemek konusunda cesaret kazandıkları düşünülmektedir.

“‘Zorba yine kazandı’ diye düşündüm. Sadece SO15 sonucu değiştirdi. Orda da yasal haklarını kullandı. Bilmek insanı kurtarabiliyor aslında doğru. Herkesin başına gelebilir bunlar. (S10)”

“Kendi haklarımı savunmayı. (S11)”

Ergenlik dönemi başlangıcından itibaren birey olmanın ilk adımlarını atan öğrencilerin yasal haklarını bilmelerinin, onların doğru ve yerinde tepki vermelerini ve haklarını bilinçli savunmalarını güçlendireceği düşünülmektedir. Akran zorbalığı konulu forum tiyatro çalışmasının, katılımcıların zorbalık yaşantılarında yasal haklarını bildiklerinde bunun onları güçlü kılacağını fark etmelerini sağladığı ve bu öğrenme sürecinde onları teşvik ettiği görülmektedir.

“Bir olaya bakış açımın objektif olmasının ne kadar önemli olduğunu gösterdi bana bu oyun. (S5)”

Ergenlik döneminde akran gruplarının önemi artmaktadır. Akran gruplarından çıkan çoğunluğun onayladığı kararlar, birey için de, emin olmasa bile, gerçeklik kazanmaktadır. Bu bağlamda, olaylara objektif bir yaklaşım ve bakış açısı geliştirmek, bu dönemin kritik becerilerinden biri olarak değerlendirilebilir. Akran zorbalığı konulu forum tiyatro çalışmasının, zorbalık yaşantılarında her rolün deneyimlerini yalın bir şekilde gösterdiği için katılımcılara objektif bakış açısının önemli bir kişisel beceri olduğunu vurguladığı düşünülmektedir.

“Benim için aslında pek bir şey değişmedi. Ben arkadaşlarım için bir şeylerin değişmesini temenni ediyorum. Oyun sırasında da bunu düşünmüştüm. Başkalarının değişmesine ihtiyacım olduğunu fark ettirdi aslında. (S4)”

“Mağdurların zorbaya tepki vermeyi öğrenmesi gerektiğini. (S11)”

Akran zorbalığı konulu forum tiyatro çalışmasının, katılımcıların zorbalık yaşantılarında mağdur ve seyircilerin davranışlarının yeniden düzenlenmesine ihtiyaçlarının olduğunu fark ettiklerini göstermektedir. Bu farkındalık bu kişilerin mağdurların kişisel becerilerini geliştirmekle ilgili destek olmasını sağlayacağı gibi seyircilerin tepkilerinin çeşitlenmesi adına da teşvik sağlayabilir.

“Büyüklerle de artık ‘Dur!’ demek gerekiyor diye düşündüm. SO2 çıktığında müdüre karşı gelmişti. Oradan da şunu düşündüm makam sahibi kişilere de ‘Dur!’ dememiz gerekiyor. (S1)”

Ülkemizin yaygın geleneksel kültürel yapısı içinde çocukların kendilerinden büyükler ya da otorite olarak görülen kişilere karşı kendilerini açıkça ifade etmeleri, savunmaları ve bu kişilerin yanlışlarını belirtmeleri gibi beceriler genellikle törpülenmektedir. Çocuklar, otorite figürleri ve kendilerinden yaşça büyük öğrencilerin olduğu okul gibi ortamlara geçtiklerinde, bu geleneğin akran zorbalığı yaşanan durumlarda da etkili olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, ailelerin çocuk yetiştirirken ve okulların eğitim verirken dikkat etmeleri ve geliştirmeleri gereken en önemli

davranışlardan birinin, çocukların kendilerini doğru ifade etme ve sağlıklı tartışma becerilerini kazanmaları olduğu düşünülmektedir.

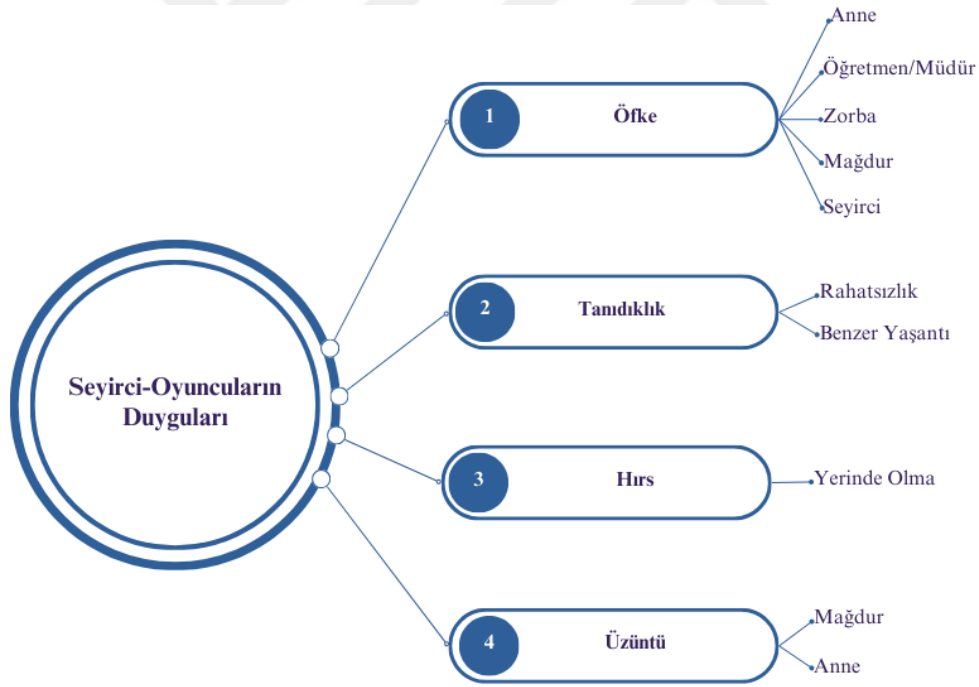
Araştırma sorusundan elde edilen bulgulara göre akran zorbalığı konulu forum tiyatrosu çalışmasının katılımcıların zorbalık yaşantılarına yönelik empati, farkındalık ve duyarlılık düzeylerini derinleştirdiği gözlemlenmiştir. Çalışmanın katılımcılara zorbalık yaşantılarında özgüven sahibi olmanın önemini vurguladığı ve seyirci-oyuncuların özgüven konusunda rol model oldukları belirlenmiştir. Forum tiyatrosu yaklaşımı, katılımcıların zorbalıkla mücadelede kullanabilecekleri çözüm fikirlerini çeşitlendirmekte ve bu sayede ilk denemelerinde başarısız olsalar bile farklı çözüm yollarını denemek konusunda cesaret kazanmalarını sağlamaktadır.

Ergenlik dönemi başlangıcından itibaren birey olmanın ilk adımlarını atan öğrencilerin yasal haklarını bilmelerinin, onların doğru ve yerinde tepki vermelerini ve haklarını bilinçli bir şekilde savunmalarını güçlendireceği düşünülmektedir. Forum tiyatrosu çalışması, katılımcıların yasal haklarını öğrendiklerinde bu durumun onları güçlü kıldığını fark etmelerini sağlamakta ve öğrenme süreci boyunca bunu teşvik etmektedir. Ergenlik döneminde akran gruplarının etkisi büyük olup, akran gruplarının onayladığı kararlar birey için de gerçeklik kazanmaktadır. Bu bağlamda, olaylara objektif bir yaklaşım ve bakış açısı geliştirmek, bu dönemin kritik becerilerinden biri olarak değerlendirilmektedir.

Forum tiyatrosu çalışmasının, katılımcılara zorbalık olaylarını yalın bir şekilde göstererek, objektif bakış açısının önemli bir kişisel beceri olduğunu vurguladığı ve seyircilerin tepkilerini çeşitlendirmelerine teşvik sağladığı düşünülmektedir. Geleneksel kültürel yapımızda çocukların kendilerinden büyükler veya otorite figürlerine karşı kendilerini ifade etmeleri, savunmaları ve bu kişilerin yanlışlarını belirtmeleri gibi beceriler genellikle baskılanmaktadır. Çocuklar, otorite figürleri ve yaşça büyük öğrencilerin olduğu okul gibi ortamlara geçtiklerinde, bu geleneksel yapı, akran zorbalığı yaşanan durumlarda da etkili olmaktadır. Bu noktada, ailelerin çocuk yetiştirirken ve okulların eğitim öğretim faaliyetlerini yürütürken dikkat etmeleri ve geliştirmeleri gereken en önemli davranışlardan birinin, çocukların kendilerini doğru ifade etme ve sağlıklı tartışma becerilerini kazanmaları olduğu düşünülmektedir. Bu bulgular, forum tiyatrosu yaklaşımının akran zorbalığında seyirci rolünü anlamada ve dönüştürmede önemli bir araç olduğunu ve bu yaklaşımın okullarda zorbalığı önlemek ve mücadele etmek için etkili bir yaklaşım olarak değerlendirilebileceğini göstermektedir.

Forum Tiyatro Çalışmasında Seyirci-Oyuncu Olan Lise Öğrencilerinin Zorbalığa Dair Duyguları Ortaya Çıkıyor

Araştırmanın amacına yönelik 9. soru “Seyirci-oyuncu olan lise öğrencilerinin akran zorbalığı konulu forum tiyatro çalışmasını izlerken şahit oldukları zorbalığa dair duyguları nelerdir?” şeklinde ifade edilmiştir. Odak grup görüşmeleriyle toplanan veriler değerlendirildiğinde oluşturulan “Seyirci-Oyuncuların Duyguları” teması, forum tiyatro çalışmasına seyirci-oyuncu olarak dahil olan grubun, şahit oldukları zorbalığa karşı hissettikleri duyguları içermektedir. Katılımcıların akran zorbalığının farklı davranışlarla verildiği bir oyunu izlerken hissettikleri duyguların öfke, tanıdık hisler, hırs ve üzüntü olarak kategorilere ayrıldığı görülmektedir. Tespit edilen kodlar ise öfke duygunun yöneldiği anne, öğretmen/müdür, zorba, mağdur, seyirci; tanıdık hisleri içeren rahatsızlık ve benzer yaşantı; hırsı içeren yerinde olma isteği, üzüntü duygusunu barındıran mağdur ve anneye karşı şeklindedir. Ele alınan araştırma sorusuna yönelik kod kategori tema ve bu kodların sıklığının yer aldığı bilgiler Şekil 8’de sunulmaktadır.

Şekil 8. Seyirci-Oyuncuların Duyguları

Katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Annenin baskısı var. Anneye delirdim. (SO16)”

“Anneye ben hala takıntılıyım. Ya böyle bir anne olamaz yani. (SO24)”

Katılımcıların izledikleri forum tiyatro çalışmasında, anneye karşı öfke hissettikleri gözlemlenmiştir. Bu durum, ergenlerin yaşamlarında, özellikle kriz yönetimi ve çözümünde ebeveyn desteğine ihtiyaç duyduklarını göstermektedir.

“Ben saçma hissettim biraz. Çünkü öğretmenin baskısı var. (SO16)”

“İlk izlediğim zaman hocam şöyle bir duyguya kapıldım ben. Davranışları anlayamadım. Neden acaba hocalar dinlemek yerine böyle yapıyor? Neden direkt götürüyor? (S023)”

“Sonra bir de hocaların tavırları çok sinirimi bozdu. (SO2)”

“Bence hocaların beyni yoktu. Önyargılı davrandı. Diğer öğrenciyi sevdiği için de olabilir. Ben çok sinir oldum hocalara. (SO7)”

“İki öğrenciyi de dinlemeleri gerekiyordu ama sadece kız olan kısmından, suç atan kısmı dinlediler. O yüzden o beni çok ayar etti, çok sinir oldum. (SO11)”

Katılımcıların izledikleri forum tiyatro çalışmasında, öğretmene ve müdüre karşı öfke hissettikleri görülmektedir. Bu ifadelerin, akran zorbalığı konusunda okul paydaşlarının bilgi ve tutumlarının önemini vurguladığı düşünülmektedir.

“Açıkçası biraz şey oldum, ben böyle şeyler sevmiyorum. Bazı insanlar böyle yaptığında... Sinirlendim biraz. (SO13)”

“Ben de çok sinirlendim hocam. Yaptığı davranışlar falan gerçekte olsaydı çok başka olurdu. Baya sinirlendim. (SO20)”

“Sinir. Öfke. Tek şey, böyle gıcık oluyorsun. (SO24)”

“Sinir. (SO10)”

“Aşırı sinirlendim. (SO8)”

Katılımcıların izledikleri forum tiyatro çalışmasında zorbaya karşı öfke hissettiklerine dair ifadelerinin, zorbalık davranışlarının neler olduğunun farkında olduklarını ve bu davranışların yıkıcı etkilerini bildiklerini işaret ettiği düşünülmektedir.

“İlk izleyişimde evet o FT-Mağdur’un oynadığı durumda gıcık olmuştum. Çünkü aslında o kadar da zor bir şey değil zorbalık denen şeyden kurtulmak ama o sadece sessiz kalıp öyle pısırik pısırik oturunca ben de gıcık olmuştum. Yani dedim ‘Şunu yapsana artık!’ (SO1)”

Katılımcıların izledikleri forum tiyatro çalışmasında mağdura karşı hissettikleri öfkenin, gerçek yaşantılarında şahit oldukları zorbalık durumlarında mağdur rolündeki kişiye zorbalıkla başa çıkma becerileri geliştirmesi adına destek olacaklarına işaret ettiği düşünülmektedir.

“Ben sonunda çocuğun konuşmamasına sinir oldum. Sustu durdu. (SO5)”

“Sustukları için öfke. (SO4)”

Katılımcıların izledikleri forum tiyatro çalışmasında seyircilere karşı hissettikleri öfkenin, gerçek hayatlarında şahit oldukları akran zorbalığına seyirci kalmayacaklarının bir ifadesi olduğu düşünülmektedir. Ayrıca, bu öfkenin getirdiği davranışların, seyirci

kalanları uyaracaklarına ve kendilerinin müdahalesiyle de örnek teşkil edeceklerine dair bir işaret olarak yorumlanabilir.

“Hocam, şahsen ben ilk başlarda çocuğa böyle çok yakınlaşmalarından ben bile rahatsız oldum. Aşırı rahat davranıyor, kolunu atıyor vs. Tamam samimisindir onu anlarım da. (SO2)”

“Bende de şey var zaten, pek temas sevmiyorum. Hani özellikle sevmediğim, tanımadığım birisi ayrı bir şey oluyor. (SO19)”

Katılımcıların izledikleri forum tiyatro çalışmasında mağdurun maruz kaldığı fiziksel temastan duydukları rahatsızlığı ifade etmeleri, çalışmanın katılımcılara kişisel sınırlarını düşündürdüğü şeklinde yorumlanabilir.

“Anılar canlandı, yaşadığın şeyler aklına geliyor. Bunun aynısını sanki ben de yaşamıştım ya da bir benzerini. (S012)”

“Yani kendi bir yansımanı da gördüm birazcık. İşte arkadaşımızın dediği gibi anılar da canlandı. (S023)”

“Hocam bizim sınıfta iki kız var. Devamlı aklıma o geldi. Yani aynı. Aklımda direk o canlandı. (SO3)”

Katılımcıların izledikleri forum tiyatro çalışmasının kendi zorbalık deneyimlerini hatırlatması, çalışmanın yaşadıkları olayların 'zorbalık' olduğuna dair farkındalık geliştirdiği şeklinde yorumlanabilir.

“O ortamda olsam kesinlikle o ders sonuna kadar gider o çocukla konuşurdum ve gider birine bildirirdim ya da zorbalarla kendim bir şeyleri hallederim. (S017)”

“Oradakinin yerinde olmak istedim. Orada haklarımı konuşurmak istedim. (SO9)”

Katılımcıların izledikleri forum tiyatro çalışmasındaki zorbalık olayını çözme isteği, gerçek yaşantılarında benzer durumlara tanık olduklarında seyirci kalmayacakları ve çözüm üretme konusunda öncülük edecekleri şeklinde yorumlanabilir.

“Ben böyle izlediğimde gördüğümde çok üzuldüm. Çünkü oradaki karakterin bunları yaşaması ve asla bunu hak etmemesi falan çok üzücü bence. (S014)”

“Çok acıdım ya oradaki çocuğa. (S022)”

“Pasifliğini ve özgüvensizliğini hissettim. (S018)”

“Çaresizlik diyebilirim. (SO6)”

Katılımcıların izledikleri forum tiyatro çalışmasındaki zorbalık yaşantısında mağdura ve mağdurun yaşadığı duygulara yönelik ifadeleri, empati kurma becerilerinin gelişmiş olduğunu göstermektedir.

“Zorbalardan daha çok acıttı anne. (SO21)”

Katılımcıların izledikleri forum tiyatro çalışmasındaki zorbalık yaşantısında annenin verdiği tepkiye yönelik hissettikleri, ergenlerin ebeveyn desteğine ihtiyaç duydukları şeklinde yorumlanabilir.

Araştırma sorusundan elde edilen bulgulara göre katılımcıların izledikleri forum tiyatro çalışmasının çeşitli rollere yönelik hissettirdiği öfke, onların zorbalık ve kriz durumlarında farkındalık ve duyarlılık geliştirmelerini sağladığını göstermektedir. Bu farkındalık, katılımcıların sosyal çevrelerindeki olumsuz davranışları daha iyi tanımalarını ve bu durumlara karşı daha bilinçli tepkiler vermelerini sağlamaktadır. Özellikle anneye karşı hissettikleri öfke, ergenlerin kriz yönetiminde ebeveyn desteğine ihtiyaç duyduklarını ortaya koymaktadır. Ebeveynlerin kriz anlarında çocuklarına nasıl daha etkili destek olabilecekleri konusunda eğitilmelerinin önemini görülmektedir. Öğretmen ve müdüre karşı hissettikleri öfke, okul paydaşlarının akran zorbalığı konusundaki bilgi ve tutumlarının önemini vurgulamaktadır.

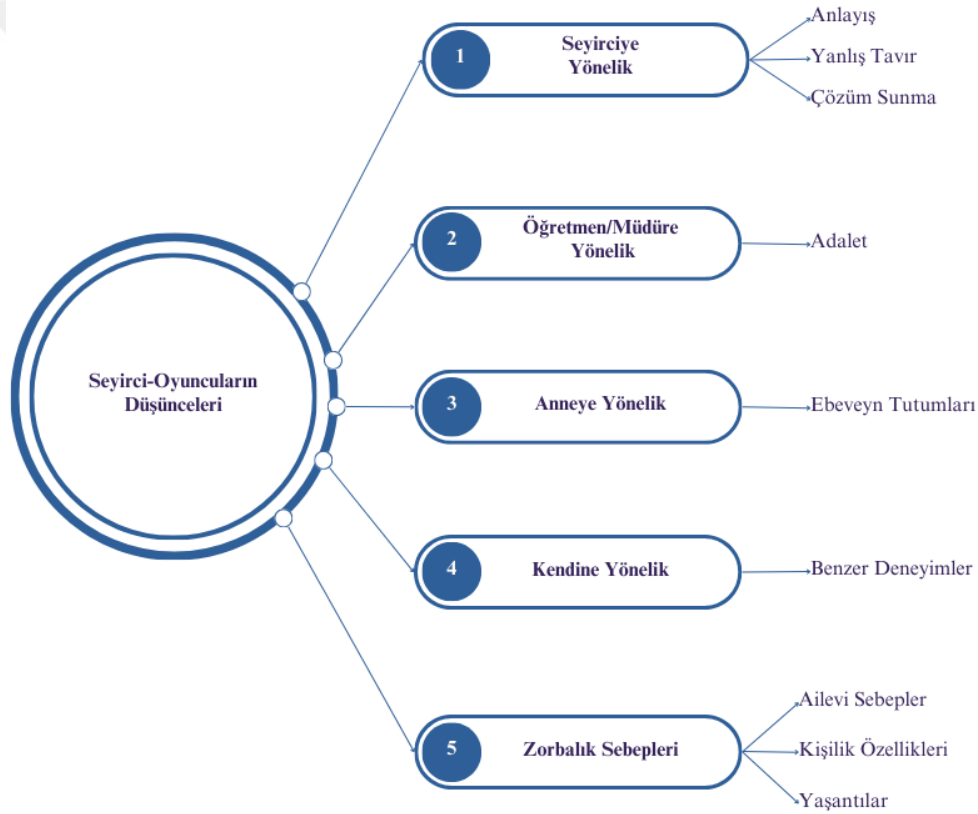
Okullarda zorbalıkla mücadele programlarının geliştirilmesinin ve uygulanmasının önemini bir kez daha görülmektedir. Zorbaya karşı duyulan öfke, katılımcıların zorbalık davranışlarının yıkıcı etkilerini bildiklerine işaret ederken, mağdura karşı hissettikleri öfke, mağdurlara destek olma ve zorbalıkla başa çıkma becerilerinin gelişmesine katkıda bulunabileceklerini göstermektedir. Bu duygular mağdurlara yönelik empati ve destek mekanizmalarının ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Seyirciye yönelik öfke, katılımcıların gerçek hayatta zorbalık karşısında pasif kalmayacaklarını ve müdahale etme konusunda örnek teşkil edeceklerini düşündürmektedir.

Seyirci rolünde olanların bile aktif müdahale edici bireyler olabileceklerini görülmektedir. Katılımcıların kendi zorbalık deneyimlerini hatırlamaları, bu olayların 'zorbalık' olduğuna dair farkındalıklarını artırmıştır. Forum tiyatro deneyimlerinin katılımcıların kişisel geçmişlerindeki zorbalık olaylarını yeniden değerlendirip anlamlandırmalarını sağlayacağı düşünülmektedir. Sonuç olarak, katılımcıların zorbalık olaylarına karşı çözüm üretme isteklilikleri, ergenlerin sosyal destek ve kriz yönetimi konusunda daha bilinçli bireyler haline geldiklerini ortaya koymaktadır. Bu sonuçlar, forum tiyatrosunun ergenlerin sosyal ve duygusal gelişiminde önemli bir araç olduğunu kanıtlamaktadır.

Forum Tiyatro Çalışmasında Seyirci-Oyuncu Olan Lise Öğrencilerinin Zorbalığa Dair Düşünceleri Ortaya Çıkıyor

Araştırmanın amacına yönelik 10. soru “Seyirci-oyuncu olan lise öğrencilerinin akran zorbalığı konulu forum tiyatro çalışmasını izlerken şahit oldukları zorbalığa dair

düşünceleri nelerdir?” şeklinde ifade edilmiştir. Toplanan veriler değerlendirildiğinde oluşturulan “Seyirci-Oyuncuların Düşünceleri” teması, forum tiyatro çalışmasına seyirci-oyuncu olarak dahil olan grubun, şahit oldukları zorbalığa karşı düşüncelerini içermektedir. Katılımcıların akran zorbalığının farklı davranışlarla verildiği bir oyunu izlerken oluşan düşüncelerinin seyirciye yönelik, öğretmen/müdüre yönelik, anneye yönelik, kendine yönelik ve zorbalığın sebeplerine yönelik olarak kategorilere ayrıldığı görülmektedir. Tespit edilen kodlar ise seyirciye yönelik anlayış, yanlış tavır, çözüm sunma; öğretmen/müdüre yönelik adalet; anneye yönelik ebeveyn tutumları; kişinin kendine yönelik benzer deneyimler; zorbalık sebeplerine yönelik ailevi sebepler, kişisel özellikler ve yaşantılar şeklindedir. Ele alınan araştırma sorusuna yönelik kod kategori tema ve bu kodların sıklığının yer aldığı bilgiler Şekil 9’da sunulmaktadır.

Şekil 9. Seyirci-Oyuncuların Düşünceleri

Katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Ben aslında orada FT-Seyirci 1’in kararsızlığını anlayabiliyorum. Çünkü gerçekten çok zor bir şey. Okul değiştirmeye ya da okulu açığa aldirmaya kadar gidebilir bir durum. FT-Seyirci 1 de maruz kalmak istemiyor şu an bu zorbalığa veya kendi eğitiminden mahrum kalmamak için sessiz kalmış olabilir (SO12)”

“Hem sessiz kalanların aslında neden sessiz kaldığını da anlayabiliyordum. Çünkü bana belki yapacaklar, belki yapmayacaklar. Bu ikilem ve karamsarlıkla insan sessiz kalabilirdi bence. (SO14)”

“Çünkü orada kişilerden korkuyor ve üstüne geleceklerini düşünüyor. Ve hatta orada söylese bile, okulda içinde olacaklar bir şey değilse bile dışarıda ne olacağı belli değil, okul dışında. O yüzden de kararsız kalmasını da anlıyorum. (SO2)”
“Şeyden korkuyor olabilir, benim başım yanacak falan filan.. (SO10)”

Katılımcıların, seyircinin davranışına neden olabilecek duygu ve düşünceleri irdeledikleri görülmektedir. Bu çalışmanın, katılımcıların gerçek yaşamlarında tanık oldukları olayları objektif bir şekilde değerlendirmelerini sağlamaya hizmet ettiği düşünülmektedir.

“Ben zorbalığa uğrasam ya da seyircinin yerinde olsam çatır çatır söylerdim. Söylenmesi gerektiğini düşünüyorum çünkü bu zorbalılar, mağdurları ya da seyircileri susturunca olmuyor. (SO13)”

“Bu FT-Mağdur’u daha da kötü etkiliyor. Aynı zamanda kendini kurtarmak isterken FT-Mağdur’u da yakıyor. (SO12)”

“Aslında baktığımız zaman çok basit bir durum var burada. ‘Düşmanımın düşmanı, dostumdur.’ dersin. Bugün bana yapıldı, sonra ona yapıldı. Sıra yine kime gelecek? Bana gelecek. O zaman sessiz kalmaktansa zorbalandığım, aynı safta olduğum kişinin arkasına destek çıkarım. Bizi zorbalayanlar ya da kötü duruma düşürenler, bu sefer cesaret edemezler. Hem güç birliği yaptığın zaman tek başına mücadele etmekten de kolay oluyor. (SO23)”

“Konuşsam mı diye düşünüyor sonra vazgeçiyor. Öyle davranmayıp kendi kararını da söyleyebilirdi olacakları göz alarak. O zaman her şey farklı olurdu. (SO18)”

“Ben yine sinir oldum çünkü yani gerçekleri söylemeyip kararsızlık içinde kaldı. Gerçekleri söylemesi gerektiğini düşündüm o zaman. (SO22)”

“Yani ben genel olarak sessiz insan sevmediğim için. Her zaman öyledir ki iyi ya da kötü bir düşüncen olmalı. (SO21)”

“Benim direk gırtlığına yapışasım geldi. Görüyor, ona da zorbalık yapıyorlar. Onun bir benzerini o da yaşıyor. Bu kadar zorbalığın üzerine hala bir de kararsızlık mı yaşıyor diye kaldım ben orada. (SO17)”

“Ya bana çok saçma geldi. Hani sonuç olarak karşıdaki ne anne baban ne başka birisi. Yani evet korkuyor olabilirsin sana zorbalık yapacak diye ama bunu hani oradaki müdüre söyleyebilirsin, hocalarına söyleyebilirsin. Yani o çocuk sana hiçbir şey yapamaz. Mesela ufak bir disiplinle senden uzaklaşır zaten. Bu kadar korkmalara bana saçma geliyor mesela sinir oluyorum. (SO11)”

“Belki bir şey söyler, hafiften bir şey yapar, böyle karşı karşıya hareket olsun vesaire gibisinden bekledim. Beklentim pek karşılanmadı. (SO2)”

“FT-Zorba 2’den korktuğu için söyleyemedi hiçbir şey. Saçmaydı. (SO7)”

“Farklı tepkiler verilebilirdi. Ortam değişir, her şey değişir, zorbalama türü de değişir ama farklı tepkilerle farklı şeyler olabilirdi. (SO3)”

“Ama yansın gerçekten, susma en azından destek olup da yanmış olur yani. (SO10)”

“Ben engelli olduğumu düşündüm. Çünkü ilk defa böyle bir şey gördüm. Konuşmuyor, etmiyor, hiçbir şey söylemiyor. Engelli olduğumu düşündüm yani. (SO16)”

“Konuşması gerekiyor. ‘Niye böyle bir şey yapıyor ki?’ diye düşündüm. (SO24)”

“Ben FT-Seyirci 1’e de sinirlendim. Çünkü hani niye susuyorsun ki? (SO10)”

Katılımcıların çoğunun, seyircinin davranışını yanlış bulduğu görülmektedir. Bu durum, gerçek yaşamlarında tanık oldukları zorbalıklara seyirci kalmayacaklarına işaret etmektedir.

“Bence, zorbalardan uzak kalarak, her hâlükârda yetkili kişilere istediğini söyleyebilirsin. (SO13)”

“İlk başta o yüzden ona güven vereceğiz ki bizim de arkamızda dursun. (SO18)”

“Ben bir de şöyle düşünüyorum. Bir insana ne kadar eksi durumlarını gösterirsen o insan o kadar üstüne düşer. Mesela o kişi seni ezdiği zaman sen de aynı şekilde karşılık verirsen sana hiçbir şey yapamaz. (SO11)”

“Hocam bence korkmaların sebebi aslında çok düşünmek. Çok düşünmek bir süreden sonra korkuya sebep oluyor. O yüzden bir şeyler çok fazla düşünmek yerine hani ani karar verebiliriz ya da kendi lehimize çevirebiliriz onu. (SO19)”

“Evet şey de olabilir hani hocalarıyla başka bir odada konuşmak isteyip öyle konuşabilir eğer korkuyorsa. (SO8)”

Katılımcıların izledikleri forum tiyatro çalışmasında seyircinin yaşadığı kararsızlığı anladıkları ve kendilerine sorulmadan bu kriz anını çözdükleri gözlemlenmiştir. Durumu anlayarak uygun çözümler üretebilmeleri, ergenlerin zorbalık durumlarında sessiz kalmayacaklarını ve bu durumları çözebileceklerine yönelik kanıtlar sunmaktadır.

“Nöbetçi öğretmenin davranışını düşündüm sonra. Mesela bir erkek, eli yüzü düzgün olsa veya zengin olsa hocanın alacağı tavır bu şekilde olmayabilirdi. Çünkü dış görünüş çok fark yaratıyor. Kızlarda, kızınki kötü de olsa iyi de olsa fark etmiyor. Mesela ben bunu çok düşündüm bu tiyatrodan sonra. Erkekler yapılan bu şey çok yanlış bence. Erkekler kızlara öyle direkt ‘Beni taciz etti’ diyemez ama kızlar erkekler bu şekilde bir iftira attığında erkeklerin psikolojisi çok kötü oluyor. Toparlanamazlar. (SO20)”

“Adaletsiz olduğunu düşündüm aslında. (SO1)”

“Çok adaletsizdi. Orada müdürün benimle tek başına konuşmasını istedim. (SO9)”

“Müdür baskılı tarafı daha üstün görüyordu orda. Diğer tarafı hiç dinlemedi. (SO5)”

“Öğretmenin o kadar çabuk yaygara koparmasına çok sinirlendim. (SO4)”

Katılımcıların izledikleri zorbalık konulu çalışmadan toplumsal cinsiyet algıları ve önyargılarına yönelik bağlantılar kurarak çıkarımlar yaptıkları, baskın olan tarafın başkaları tarafından daha fazla ciddiye alındığına dair yorumlarla olay üzerinden adalet kavramı hakkında tartıştıkları gözlemlenmiştir. Forum tiyatro çalışması, katılımcıları ıraksak düşünmeye teşvik etmektedir.

“Bir de belki şey olabilirdi orada, o kapanış sahnesinde. Annesi mesela, diyelim ki FT-Mağdur’un oynadığı karakter gerçekten öyle biri. Hani biz bilmiyoruz orada ama cidden öyle biri. Ve annesi de bunu diretiyor ya hani, diyor, ‘Sen de öylesin, böylesin, şöylesin! Ben biliyorum senin ne olduğunu!’ Mesela böyle söylemeseydi, Her ne kadar onun öyle olduğunu bilse de çocuğunu savunmak için

belki yalan söyleseydi veya çocuğunu korumaya çalışsaydı orada, ‘Yok işte yapmaz benim oğlum öyle şey!’ falan deseydi belki daha iyi olabilirdi. Çünkü her ne kadar mesela diyelim ki öyle biri olsa da en azından çocuğunu korumaya çalışması gerekir. Ne olursa olsun o senin çocuğun. (SO12)”

“Şaşırdım. Orada annesinin yaptığı tepki, ne olursa olsun, sen benim annemsin! Ama mesela arkadaşım var, isim vermeyeceğim, izlerken dedi ki ‘Benim anneme çok benziyor.’ dedi.” ‘Aynısını hissettim.’ dedi. Yalan söylemesine de gerek yoktu orda, hani tamam çocuk öyle olsaydı belki olabilirdi ama sahnede gördüğümüz öyle biri değil. Annesi orada yanında dursaydı ve sert bir şekilde tavır alsaydı okul müdürlerine karşı. Çünkü annesi en azından olgun bir birey ve çocuğun arkasında durabilir ki böyle bir iftira çok ağır bir iftira. Bunun karşılığında direnç gösterseydi ortam daha çok ciddileşecekti. Hem müdür bir kanıt arayacaktı hem de iki tarafa da ceza veremeyecekti.” (SO20)”

Katılımcıların izledikleri zorbalık konulu çalışmadan genel ebeveyn tutumları üzerine tartıştıkları görülmektedir.

“Belki de FT-Mağdur karakteri annesi yüzünden böyle pısrık, aile hayatı yüzünden. Annesi böyle yargıladığı için evde onu. (SO13)”

“Olabilir, yapacak sebebi olabilir. Ailevi sebepler olabilir. Ailesi onu sevmediği içinde zorba olabilirler. (SO12)”

Katılımcıların zorbalık yaşantısının oluşmasına dair paydaşların ailevi sebeplerini tartıştıkları görülmektedir.

“Bence zorbalar biraz da kendilerine olan güveni olmadığı için yapıyorlar bunu. (SO20)”

“Bizim yaptığımız uzun vadeli şeyleri ya kıskanıyorlar, bu ileride ‘şöyle şöyle olabilir’ diye kıskanıyorlar ya da bunları gülünç bulup öyle dalga geçiyorlar. (SO13)”

Katılımcıların zorbalık yaşantısının oluşmasına dair paydaşların kişisel sebeplerini tartıştıkları görülmektedir.

“Zorbalanıyordum şimdi de ben zorbalayacağım, diyenler var. (SO12)”

“Eskiden kendini çok küçük görüp, onun küçük zamanında ona zorbalık yapanlar zorbalıkla yükseldiyse onun gözünde, o da kendini o kişilere benzetmek istiyor. (SO20)”

Katılımcıların zorbalık yaşantısının oluşmasına dair paydaşların zorbalık deneyimleri üzerine tartıştıkları görülmektedir.

“Yaşadığım benzer şeyleri düşündüm. Önceden gelen bir öfkem var. O aklıma geldi. (SO10)”

“Çok tanıdık bir his hissettim. O yüzden çok kötüydü benim için. Kendi yaşadığım şeyleri düşündüm. (SO6)”

Katılımcıların benzer yaşantıları anımsadıkları, bu yaşantıların aynı zamanda o anki duygularını da tetiklediği görülmektedir.

Araştırma sorusundan elde edilen bulgulara göre katılımcıların, forum tiyatro çalışmasında seyircinin davranışına neden olabilecek duygu ve düşünceleri inceledikleri ve çoğunlukla bu davranışı yanlış buldukları gözlemlenmiştir. Katılımcıların ahlaki değerlendirme becerilerinin gelişmiş olduğu düşünülmektedir. Bu bulgu, katılımcıların gerçek yaşamlarında zorbalık olaylarına seyirci kalmayacaklarına dair bir işaret olabilir. Seyirci kalmanın olumsuz sonuçlarını fark etmeleri, onları daha proaktif bireyler haline getirebilir. Katılımcıların seyircinin yaşadığı kararsızlığı anlayarak kriz anını çözmeleri, ergenlerin zorbalık durumlarında aktif olarak çözüm üretebileceklerini kanıtlamaktadır. Gençlerin kriz anlarında daha bilinçli ve etkili tepkiler verebileceklerini düşündürmektedir.

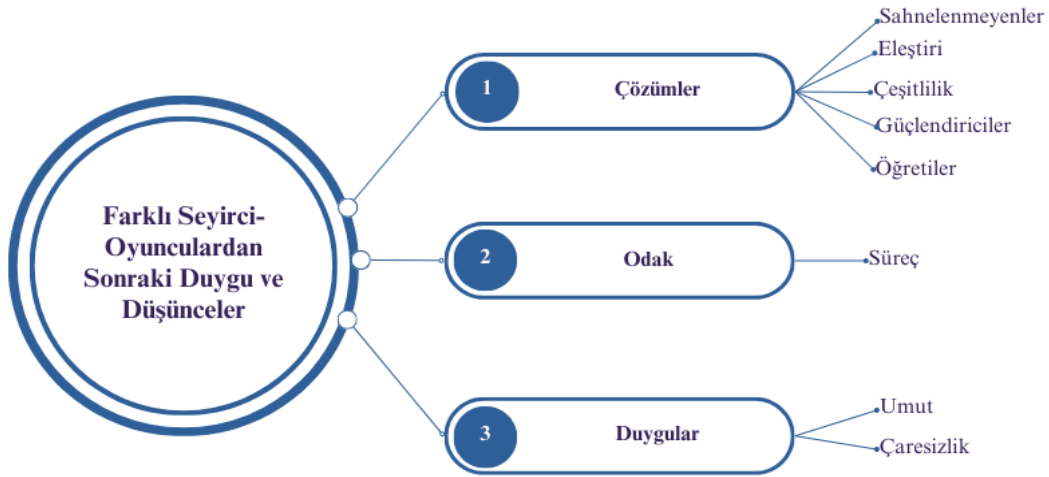
Çalışmada, katılımcıların toplumsal cinsiyet algıları ve önyargıları üzerine çıkarımlar yaparak adalet kavramını tartıştıkları görülmüştür. Forum tiyatro çalışmasının, katılımcıları iraksak düşünmeye teşvik ettiği ve genel ebeveyn tutumları ile zorbalığın ailevi ve kişisel sebepleri üzerine tartışmalara yönlendirdiği anlaşılmaktadır. Bu tartışmalar, katılımcıların sosyal adalet konularına olan duyarlılıklarını artırabilir ve eleştirel düşünme ve problem çözme becerilerini geliştirmelerine katkı sağlar. Ayrıca, katılımcıların, zorbalık yaşantılarının meydana gelmesine dair paydaşların zorbalık deneyimleri üzerine değerlendirmelerde buldukları tespit edilmiştir. Yapılan değerlendirmeler, katılımcıların zorbalığın çok boyutlu yapısını anlamalarına yardımcı olabilir.

Katılımcıların zorbalık deneyimlerini hatırlamaları ve bu yaşantıların duygusal tepkilerini tetiklediği gözlemlenmiştir. Bu bulgular, çalışmanın katılımcılara gerçek yaşam olaylarını objektif bir şekilde değerlendirme yetisi kazandırdığını ortaya koymaktadır.

Forum Tiyatro Çalışmasında Sahneye Çıkan Diğer Seyirci-Oyuncular, Sahneye Çıkan Öğrencilerin Duygu ve Düşüncelerini Ortaya Çıkıyor

Araştırmanın amacına yönelik 11. soru “Seyirci-oyuncu olan lise öğrencilerinin akran zorbalığı konulu forum tiyatro çalışmasında sahneye çıkan diğer seyirci-oyunculardan sonra duygu ve düşünceleri nasıl değişmektedir?” şeklinde ifade edilmiştir. Toplanan veriler değerlendirildiğinde oluşturulan “Farklı Seyirci-Oyunculardan Sonraki Duygu ve Düşünceler” teması, forum tiyatro çalışmasına seyirci-oyuncu olarak dahil olan grubun, kendilerinin dışında sahneye çıkan seyirci-oyunculardan sonra değişen duygu ve

düşüncelerini içermektedir. Katılımcıların akran zorbalığının farklı davranışlarla verildiği bir forumda kendilerinin dışında sahneye çıkan seyirci-oyunculardan sonra değişen duygu ve düşüncelerinin çözümler, odak ve duygular olarak kategorilere ayrıldığı görülmektedir. Tespit edilen kodlar ise çözümleri içeren sahnelenmeyen çözümleri, eleştirilen çözümleri, çözümlerin çeşitliliğini, çözümleri güçlendiren ifadeleri, başkalarının çözümlerinden öğrenilenleri; odağı içeren süreci, duyguları içeren umut ve çaresizliği kapsamaktadır. Ele alınan araştırma sorusuna yönelik kod kategori tema ve bu kodların sıklığının yer aldığı bilgiler Şekil 10’da sunulmaktadır.

Şekil 10. Farklı Seyirci-Oyunculardan Sonraki Duygu ve Düşünceler

Katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“SO21 de şey yapacaktı. İşte gidecekti, ben çayı alayım diye. O sıra hocaya diyecekti. Bunu deneyecekti. Beni zorbalıyorlar diyebilirdi orda hocaya böylelikle. Ben şu an olabilecek fikirleri sunuyorum. Zorbalar teneffüste geliyor ve sınıftan değiller. Ders esnasında onlar yokken öğretmene anlatıp seyircilerin de desteği alınabilirdi. Zorbalar yokken konuşmak belki daha kolay olurdu. Tabi senaryo buna uygun değildi ama yine de başka çözümlerimiz de var bence gerçek hayatın içinde.” (SO20)”

“Bazen onların suyuna gitme de işe yarar. Sınıftan bir arkadaşım da sahneye çıkacaktı. 2.sahneyi oynayacaktı. Kahve teklifi geliyordu ya, ‘Sen ısmarlıyorsan ben gelirim.’ diyecekti. Bazen de suyuna gidip üstünden başından savmak da işe yarayabilir. (SO13)”

“Suyuna gitmek, başından savmak için sırf tamam gelirim deyip mesela gitmemek de çözüm olabilirdi ama bu da daha sonra başka problemlere yol açabilirdi. Ertesi gün mesela sorun çıkabilir gitmediği için. (SO12)”

Forum tiyatro yaklaşımının, katılımcıları sahnelenmeyen yeni çözümler üzerinde düşünmeye teşvik ettiği ve çalışma grubunun hem çalışma anında hem de sonrasında bu çözümler hakkında tartıştığı gözlemlenmiştir.

“Neredeyse herkesin bulduğu çözümler sadece geçiciydi. (SO12)”

“Herkes aynı sona getirdi. Başka çözümler bulunabilirdi. (SO18)”

“Genel olarak çıkanlar zorbalığa bir tepki vermeye çalışıyorlar. Ama bu durum böyle olmayacak. Zaten zorba akıllansaydı, bir sürü olaydan sonra akıllanırdı. Bu yüzden artık çevredekileri kendi tarafına çekmen lazım ki yetkililer tarafından da fark edilsin. Bu yüzden bazen sorunun köküne değil de sorunun etrafındaki şeylere bakmak daha iyi oluyor. (SO21)”

“Çıkan herkes aynı şeyi yaptı. Oraya çıkmak... Kendi fikrini sunmak demek bence, başkalarının fikrini taklit etmek demek değil. (SO19)”

Katılımcıların sahnelenmiş çözümleri eleştirmeleri, bu çalışmanın onları akran zorbalığına yönelik yeni çözümler geliştirmeye teşvik edebileceğini göstermektedir.

“Mikrobun antibiyotiğe karşı bağıışıklık kazanması gibi bir şey yani. Bir süre sonra bu da işe yaramayacak. Farklı farklı tedavi yöntemleri bulacaksınız. (SO13)”

“Benim aklıma, insanlar gelip gittikçe ‘Şunu da yapabilirim!’ diye bir sürü fikir geldi. (SO14)”

“Ben sahneden indikten sonra izlediğimde aklıma yapılabilecek daha çok şey geldi. Daha çeşitli işler geldi. (SO23)”

“Herkesin çözüm bulma yolunu görmek bence güzeldi, hoştu. (SO11)”

“Farklı şeyler görmek güzeldi. (SO7)”

“İnsanın aklına yeni şeyler geliyor. (SO2)”

“Ben şey düşündüm, zorbalara farklı şekillerde karşı koyulabileceğini öğrendim. (SO5)”

“Bazıları sadece zorba ile uğraştı, bazıları seyircilerin yanına almak istedi. Farklı farklı çözümler gördük ama güzelliği orada, farklı çözümler var. (SO8)”

Forum tiyatro yaklaşımının, krize müdahale ve kriz önleme yöntemlerinin çeşitliliğini sergileyerek, her bir yöntemin sürecini ve sonucunu tüm paydaşlar açısından gözler önüne sermesinin katılımcıların kalıcı öğrenmelerini sağladığı düşünülmektedir. Bu nedenle, katılımcıların sahnelenen çözümleri kendi çözüm yelpazelerine dahil ettikleri gözlemlenmiştir.

“Burada da konuşma yeteneğin ön plana çıkıyor. (SO21)”

Katılımcıların sunulan çözüm yöntemlerini daha etkili ve güçlü kılmak adına sahip olunması gereken kişisel beceriler üzerine düşündükleri görülmektedir.

“Kısa süreli çözümler olsa da, herhangi bir yardım talep etmeden, rehber öğretmenden olsun sınıf öğretmeninden olsun, o kişi hakkında bir şey yapsan da yapmasan da o kişinin sana olan bakışı değişmiyor zaten. Sen yine kötü oluyorsun. İspiyoncu olursun. Şaka yapıyorduk ana kuzusu olursun. Ama en azından yardım almış olursun. Her türlü kötüsün zaten. (SO20)”

“Yapacağımız şeyleri değiştirdi. Bizden önce çıkanlar, diyelim ki kötü bir sonuç aldı mesela, o zaman o çözümün dışında ve o çözümden öğrendiklerimizi de genişleterek yeni şeyler bulmamızı sağladı. (SO17)”

“Bir yerden sonra kendin de çok zarar görüyorsan birilerinin olaya dahil olması gerekiyor bence. Yardım istemek gerekiyor. (SO18)”

“Yardım almak gerekiyor. (SO22)”

“Benden sonra çıkan kişi mesela devam ettirdi benim kaldığım yerden. Değiştirdi baya. (SO16)”

“Gerçekten o sahne benim için hayatta bir dönüm noktası oldu. Gerçek anlamda oldu. Hani dedim ya ‘Bizim sınıfta iki kişi var böyle’ diye. O sırada dedim ki ‘Ben niye bunları yapmıyorum? Kendimi suistimal ettiriyorum?’ dedim ‘Ben herhalde..’, kusura bakmayın, ‘..malım’ dedim. Yani bunları sahnede gördükten sonra orada onu yapabileceğimi gördüm, o özgür iradeye kavuştum. ‘Yapayım artık bir şeyler’ dedim. Çok gereksiz işlerle arkadaşlık yapmışım. Bunu fark ettim. Beni arkadaş diye kandıranlar da varmış. Bunu da fark ettim. Kimisiyle arkadaşlığım bozuldu. Kimisiyle, yani tamamıyla konuşmayı kestim. Arkadaş çevrem temizlendi. Yani bunu yaptıktan sonra sınavlarda başarımla da çok yükseldi. Yani çok iyi oldu bana onu yapmak. Şu anda gözüm açıldı. (SO3)”

“Bizim sınıfta birkaç insan vardı. 2-3 gün önce bir şey yaşadık. Ben oturup konuşma taraftarıydım. Benim arkadaşlarım da oturup konuştu mesela. Biz hep beraber oturup konuştuk ve bu konuyu çözdük, yani zorbalığı. Annesi araya girdi kızın ama annesiyle de konuştuk. Kızınız böyle yaptı, biz de böyle yaptık diye açıkça söyledik. Hallettik. Bunu yapabilmem için cesaret verdi. (SO9)”

“Herkes gerçek hayatta böyle bir şey yaşayabileceğine hazırlıklı oldu. (SO10)”

“Olayın nereye gideceği belli olmuyor, bilemiyorsun. (SO24)”

Katılımcıların, başkalarının yaşantılarından kendilerine özgü deneyimler kazandıkları ve bu deneyimleri yaşamlarına entegre ettikleri gözlemlenmiştir. Özellikle iki katılımcının ifadelerine vurgu yapmak gerekirse; akran zorbalığı konulu forum tiyatrosu çalışmasından sonra, SO3 zorbalarla arkadaşlık ettiğini fark ederek bu arkadaşlıklarını sonlandırmış, SO9 ise yaşadığı bir zorbalığa son vermeye cesaret etmiştir. Ayrıca ‘yardım alma’nın vurgulanmış olmasının akran zorbalığında seyirci rolüne katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

“SO24 çıktı bizim sınıftan. Ben bayağı şaşırdım kendini yere attığında. Ama işte o olayı bildiği için öyle yapabildi. Gerçekte olsaydı böyle olmayacaktı. Bilmeyecektik ki o anları. SO19 da aynısını yapmış. ‘Beni taciz etti’ diye bağırılmış. Bunu bilemeyeceklerdi ki. Onlar bilerek ters köşe yapmaya çalıştı ama gerçekte öyle bir şey olmayacak. (SO20)”

“Genel olarak sonuç önemli değil ki. Denemek önemli. (SO21)”

“Her yeni varyasyonda şunu görüyoruz aslında, her yeni insan çıktığında her farklı bir sonuç gördüğümüzde aslında şunu fark etmiş oluyoruz: Her insan farklı tepkiler veriyor. Ve dolayısıyla farklı tepkilerin karşısındaki insanlar da ona göre farklı tepkiler veriyor. Bu yüzden aslında sonuçlar diğer bir noktada aynı olsa da süreç değiştiği için sonuca ulaştığımızda bize verdiği duygu da değişmiş oluyor. Birinde öfkeleniyoruz, birinde sinir oluyoruz, birinde gıcık oluyoruz derken aslında bize farklı farklı duygular veriyor sonuç aynı olmasına rağmen. (SO1)”

Katılımcıların zorbalık deneyimlerinde sürecin önemine vurgu yaptıkları gözlemlenmiştir. Denenen çözüm yöntemleri aynı olsa bile, ortam, kişiler ve olaylar bu çözüm yöntemlerinin getireceği sonuçları değiştirebilmektedir. Ergenlerin sonuç yerine

süreç odaklı olmaları, zorbalığa müdahale etme ve zorbalıkla mücadele etme konularında pes etmeyeceklerini göstermektedir.

“Bence bunun bize katkısı insanların artık daha duyarlı olmasını sağlaması olabilir mi? Başkaları sahneye çıkıp indikçe insanların duyarlılığı artacak diye düşündüm. (SO6)”

Forum tiyatro yaklaşımının, katılımcılara her paydaşı objektif olarak değerlendirme imkânı vermesi ve çözümlerin süreç ve sonuçlarını sahnelemesinin, katılımcıların akran zorbalığına dair farkındalık ve duyarlılığını artırdığı gözlemlenmiştir.

“Açıkçası beni pek rahatlatmadı. (SO12)”

“Ya benim öfkem daha çok arttı ya. Çünkü onlar da çözüm bulamadıkça... (SO10)”

“Hocam çok etkileyici. Şu an hala çevremizde zorluklar var, zorbalığı da görüyoruz. Sürekli var. Fakat sahneye çıkanlar da buna susuyorlar. Biz de susuyoruz yani bu sorunlara. Çünkü hayatımızın aslında bir parçası gibi olmuş bu. Alışıldı çünkü. Yapacak sürekli. (SO4)”

Bazı katılımcıların, çözümlerin sonucunda değişiklik olmamasından rahatsızlık duyduklarını ifade ettikleri gözlemlenmiştir. Bu çalışmanın katılımcılara çaresizlik hissi vermemesi adına, forum tiyatro ekibiyle çalışırken misyonlarını net bir şekilde vurgulamanın ve bu konuda çalışmalar yapmanın önemli olduğu anlaşılmaktadır.

Araştırma sorusundan elde edilen bulgulara göre forum tiyatro yaklaşımının, katılımcıları sahnelenmeyen yeni çözümler üzerinde düşünmeye teşvik ettiği ve bu çözümler hakkında çalışma sırasında ve sonrasında tartışmalar yapıldığı gözlemlenmiştir. Katılımcıların sahnelenmiş çözümleri eleştirmelerinin de bu yaklaşımın onları akran zorbalığına yönelik yeni çözümler geliştirmeye teşvik ettiğini göstermektedir.

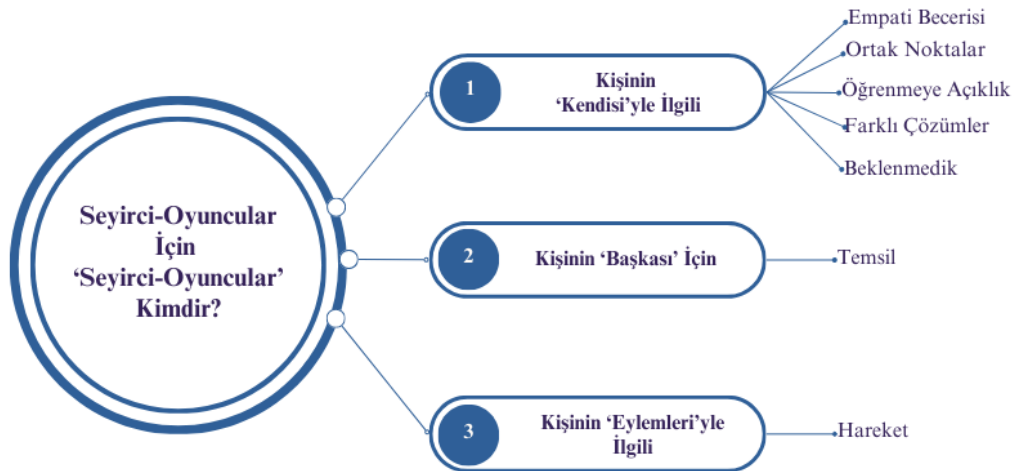
Forum tiyatro yaklaşımı, krize müdahale ve kriz önleme yöntemlerinin çeşitliliğini sergileyerek, her bir yöntemin sürecini ve sonucunu tüm paydaşlar açısından gözler önüne sermektedir. Bu durumun, katılımcıların kalıcı öğrenmelerini sağladığı ve sahnelenen çözümleri kendi çözüm yelpazelerine dahil ettikleri gözlemlenmiştir. Katılımcılar, sunulan çözüm yöntemlerini daha etkili kılmak için gerekli kişisel beceriler üzerine düşünmektedir. Başkalarının yaşantılarından kendilerine özgü deneyimler kazandıkları ve bu deneyimleri yaşamlarına entegre ettikleri görülmüştür. Örneğin, iki katılımcıdan SO3, zorbalarla arkadaşlık ettiğini fark ederek bu arkadaşlıklarını sonlandırmış, SO9 ise yaşadığı bir zorbalığa son vermeye cesaret etmiştir. Yardım alma vurgusunun, akran zorbalığında seyirci rolünü olumlu yönde etkilediği düşünülmektedir.

Katılımcıların zorbalık deneyimlerinde sürecin önemine vurgu yaptıkları ve denenen çözüm yöntemlerinin ortam, kişiler ve olaylara bağlı olarak farklı sonuçlar

doğurabileceğini belirttikleri gözlemlenmiştir. Ergenlerin süreç odaklı olmaları, zorbalığa müdahale ve mücadelede kararlı olduklarını göstermektedir. Forum tiyatro yaklaşımı, katılımcılara her paydaşı objektif olarak değerlendirme imkânı sunmakta ve çözümlerin süreç ve sonuçlarını sahneye akran zorbalığına dair farkındalık ve duyarlılıklarını artırmaktadır. Ancak, bazı katılımcıların çözümlerin sonucunda değişiklik olmamasından rahatsızlık duydukları ve bu nedenle çalışmanın katılımcılara çaresizlik hissi vermemesi için forum tiyatro ekibinin misyonlarının net bir şekilde vurgulanması ve bu konuda çalışmalar yapmasının önemli olduğu anlaşılmaktadır.

Seyirci-Oyuncu Olmanın Anlamı, Sahneye Çıkan Lise Öğrencilerinde Yer Buluyor

Araştırmanın amacına yönelik 12. soru “Seyirci-oyuncu olan lise öğrencileri için seyirci-oyuncu olmak ne anlama gelmektedir?” şeklinde ifade edilmiştir. Toplanan veriler değerlendirildiğinde oluşturulan “Seyirci-Oyuncular için ‘Seyirci Oyuncular’ Kimdir?” teması, forum tiyatro çalışmasına seyirci-oyuncu olarak dahil olan grubun, seyirci-oyuncunun yaşamdaki yerini ifade ettikleri düşüncelerini içermektedir. Katılımcıların akran zorbalığının farklı davranışlarla verildiği bir forum tiyatro çalışmasıyla kazandıkları ‘seyirci-oyuncu’ kavramının hayatlarında nereye temas ettiği ve onlar için ne anlama geldiği kişinin ‘kendisi’yle ilgili, ‘başkası’ için ve ‘eylemleri’yle ilgili olarak kategorilere ayırdığı görülmektedir. Tespit edilen kodlar ise kişinin ‘kendisi’yle ilgili olan empati becerisi, ortak noktalar, öğrenmeye açıklık, farklı çözümler ve beklenmedik olmak; kişinin ‘başkası’ için kategorisini içeren temsil etmek; kişinin ‘eylem’lerini içeren harekete geçmek şeklindedir. Ele alınan araştırma sorusuna yönelik kod kategori tema ve bu kodların sıklığının yer aldığı bilgiler Şekil 11’de sunulmaktadır.

Şekil 11. Seyirci-Oyuncular için ‘Seyirci Oyuncular’ Kimdir?

Katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Empati kurabilen. (SO20)”

“Zaten bu insanlar bence, sahneye çıkan insanlar bizde dahil, empati yapmayı bilen insanlarız. (SO13)”

“Empati kurmasını bilenler. (SO3)”

“Yaşananları hissediyor. (SO4)”

“Anlayışlı. Empati kurabilen. (SO8)”

Katılımcıların, seyirci-oyuncu kavramının gerçek hayatlarındaki anlamını empati becerisine sahip bireyler olarak tanımladıkları gözlemlenmiştir. Hem seyirci hem de zorba rolündeki kişilerin empati becerilerinin derinliğinin, akran zorbalığıyla mücadelede önemli bir rol oynadığı bilinmektedir.

“Bunu sadece ben yaşamıyorum. Dışarıda benim yaşadığımı yaşayan bir insanı da görebilirim. Farklı bir şekilde yaşıyor olabilir ama aynı duyguları hissettiğim için onu izliyorum. Hem kendi hayatımın oyununu oynuyorum hem de karşı taraftakini izliyorum. (SO18)”

“Bu seyirci-oyuncu olayı gerçekten benim için güzel bir şey. Çünkü aynı duyguyu hissediyoruz, tamam sen A olayını ben B olayını yaşıyorum ama Sonuçta ikimizin de kafasında oluşan aynı şey, düşünceler, aynı duygular paylaşılıyor. Bu kişilerle de zaten bu durumları veya olayları konuşması çok daha rahatlatıcı ve verimli olduğunu düşünüyorum. (SO17)”

“Başka zorbalanan kişiler. (SO3)”

Katılımcılar, ortak duygular ve yaşantıların, gerçek hayatlarındaki seyirci-oyuncuların sahip olduğu özellikler tanımına girdiğini belirtmektedir. Yaşantı deneyiminin akran zorbalığıyla mücadeleye katkısını ifade eden söylemler, forum tiyatro yaklaşımının katılımcılara, yaşantı olmasını beklemeksizin, deneyim kazandırdığı düşüncesini desteklemektedir.

“Bu insanlar her yerde her şeyi öğrenebilirler. Şimdi bile olsa ya da geçmişte bile olsa. (SO13)”

“Şey olabilir, ‘Ben bunu yaşarken sessiz kalmıştım ama sahnede nasıl tepki vereceğimi öğrendim.’ Seyirci oyuncu yaşayarak öğrenen olabilir. (SO12)”

Katılımcılar, gerçek hayattaki seyirci-oyuncuların öğrenmeye ve gelişmeye açık olduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda, forum tiyatro yaklaşımının da katılımcılara öğrenme ve gelişme alanı sağladığı düşünülmektedir.

“Farklı yöntemler getiren. (SO22)”

“Seyirci oyuncu karşısındaki kişilerin yaptığı oyuna bakıp ‘Ben de şöyle yapardım, ben de öyle yapardım, keşke öyle yapsaydım.’ diyen kişidir. (SO11)”

“Çözüm sunan kişidir. (SO7)”

“Başka seçenekler verir. (SO19)”

“O topluluğun içinden bir yol gösterici olabilir. (SO6)”

Katılımcılar, gerçek hayattaki seyirci-oyuncuların farklı çözümler sunan ve rehberlik eden kişiler olduğunu belirtmektedir. Bu ifadenin yalnızca akranları değil, aynı zamanda ebeveyn desteği ve okul paydaşlarının tutumlarını da kapsadığı düşünülmektedir. Bu açıdan, forum tiyatrosu yaklaşımının farklı çözümler sunan yapısının, katılımcıların destek hissetmelerine ve öğrenmelerine olanak sağladığı görülmektedir.

“Bence sınıfta hani böyle birkaç yakın arkadaşlar dışında kimse onunla çok konuşmamıştır. Hiç kimseye bir şey yoktur. Nereden vuracağını bilmezsin ya, bence o insanlar. (SO14)”

“Mesela ilkokulda zorbadır, ortaokulda geçen mağdur olur. Net ve nötr bir şey yoktur ki ortada. Herkes zaten ya zorbadır ya da mağdurdur. (SO21)”

“Küçük büyük fark etmiyor, herkes olabilir. (SO16)”

Katılımcıların, gerçek hayatlarındaki seyirci-oyuncuların rolleri, kişilik özellikleri, yaşı veya konumu fark etmeksizin 'herkes' olabileceğine dair ifadeleri, durumun gerçekliğini algılama düzeylerinin ne kadar kapsamlı olduğunu göstermektedir.

“Aslında orada biz kendimizi savunmaktan ziyade bu duruma düşenleri savunuyoruz. Oyun olduğunu biliyoruz ama biz yine de sinirlendik, kızdık haksızlığa uğradığımız için. Çünkü biz orada aslında buna maruz kalanları temsil ediyoruz. (SO23)”

“Mağdur konuşamıyorken, bunu görüp orada olmak. (SO5)”

“Seyircinin temsilcisi gibi. (SO8)”

Katılımcıların, gerçek hayattaki seyirci-oyuncuların bir grubu temsil ederek onların haklarını savunduklarını ve o grubun sesi olduklarını ifade ettikleri gözlemlenmiştir.

“İzleyen ve... İzleyip istediği şeyi o an yapabilen diyebilirim. (SO20)”

“Gördüğümüz şeylere katılıp, katılmama konusunda kararsızlık yaşamak ve istediğimize katılmak ve katılmamak özgürlüğü olan kişi. (SO24)”

“Yani görüyorlar ama bir tepki vermiyorlar. Burada sadece seyirci durumuna düşüyorlar mesela. Yaşayan kişi de işte oyuncu oluyor bir de. İkisinin karması gibi düşünüyorum. (SO2)”

“Oradaki şeyi izleyip onun yerinde olamamak. (SO9)”

“Gerçek hayatta bunun yapamayacağımızdan, dokunamayacağımızdan bahsediyor olabilir bu kavram. Biz orada aslında en başta bir başkasının perspektifini görmüştük. Sonrasında oraya biz girdik. Ama gerçek hayatta bunu yapmamız mümkün değil. Belki de konu aslında budur yani. Bizim bu içindeki istemci harekete geçiyordur. Yani başkası olmak isteyebiliriz bazı durumlar. Onun yerinde olmak iyi ya da kötü fark etmez. Kötü bir şey yaşıyorsa ‘Ben olsam şunu yapsam hayatım üzerine girerdi’ demek ya da iyi bir şey yaşıyorsa onun yerinde olmak istemek gibi. Ama geçekten bunu yapmamız mümkün değil. Belki de bunu temsil ediyordur. (SO1)”

“Herhangi bir olayda o anda o ortamda olup kendini öne atan, yardım eden birisi olabilir. (SO10)”

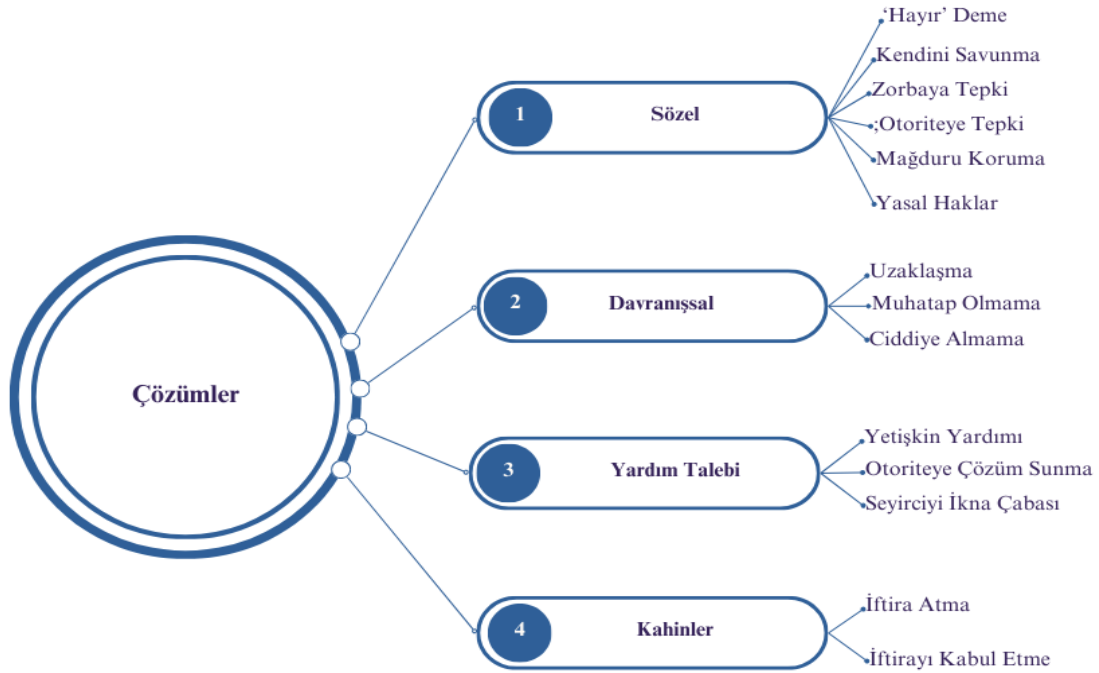
Katılımcıların, gerçek hayattaki seyirci-oyuncuları, düşündükleri ve doğru buldukları şeyler doğrultusunda harekete geçen, düşüncelerini eyleme dökme cesaretine sahip kişiler olarak tanımladıkları görülmektedir. Forum tiyatro yaklaşımındaki seyirci-oyuncu kavramı da düşündüğünü ve doğru bulduğunu eyleme dökme cesareti gösterip sahneye çıkan kişileri ifade etmektedir. Bu bağlamda, forum tiyatro yaklaşımının gerçek yaşam ile kurgusal yaşantıyı başarılı bir şekilde örtüştürdüğü, gerçeği nitelikli bir şekilde modellediği ve katılımcılara gerçek deneyim fırsatları sunarak doğru çıktılar sağladığı düşünülmektedir.

Araştırma sorusundan elde edilen bulgulara göre katılımcıların, seyirci-oyuncu kavramını empati becerisine sahip bireyler olarak tanımladıkları gözlemlenmiştir. Hem seyirci hem de zorba rollerindeki kişilerin empati becerilerinin derinliği, akran zorbalığıyla mücadelede önemli bir rol oynamaktadır. Katılımcılar, ortak duygular ve yaşantıların, gerçek hayattaki seyirci-oyuncuların özellikleriyle örtüştüğünü belirtmektedir. Forum tiyatro yaklaşımının, katılımcılara yaşantı olmaksızın deneyim kazandırdığı görülmektedir. Gerçek hayattaki seyirci-oyuncuların öğrenmeye ve gelişmeye açık olduğunu vurgulayan katılımcılar, bu bağlamda forum tiyatro yaklaşımının da katılımcılara öğrenme ve gelişme alanı sağladığını belirtmektedir. Ayrıca, seyirci-oyuncuların farklı çözümler sunan ve rehberlik eden kişiler olduğunu ifade etmişlerdir. Bu, yalnızca akranları değil, ebeveyn desteği ve okul paydaşlarının tutumlarını da kapsamaktadır.

Forum tiyatro yaklaşımının, katılımcıların destek hissetmelerine ve öğrenmelerine olanak sağlayan bir yapıya sahip olduğu gözlemlenmiştir. Katılımcıların, gerçek hayattaki seyirci-oyuncuların rolleri, kişilik özellikleri, yaşı veya konumu fark etmeksizin 'herkes' olabileceğine dair ifadeleri, durumun gerçekliğini algılama düzeylerinin kapsamlılığını göstermektedir. Ayrıca, bu kişilerin bir grubu temsil ederek onların haklarını savundukları ve o grubun sesi oldukları belirtilmiştir. Katılımcılar, seyirci-oyuncuları, düşündükleri ve doğru buldukları şeyler doğrultusunda harekete geçen, düşüncelerini eyleme dökme cesaretine sahip kişiler olarak tanımlamaktadır. Forum tiyatro yaklaşımının, bu cesareti sahneye taşıyan kişileri ifade ettiği ve gerçek yaşam ile kurgusal yaşantıyı başarılı bir şekilde örtüştürdüğü, gerçeği nitelikli bir şekilde modelleyerek katılımcılara deneyim fırsatları sunduğu düşünülmektedir.

Seyirci-Oyuncuların Çözümlerinin İçerikleri Aydınlanıyor

Araştırmanın amacına yönelik 13. soru “Seyirci-oyuncuların çözüm içeriklerinin dağılımı nasıldır?” şeklinde ifade edilmiştir. 14 kız 11 erkek toplam 25 kişiden oluşan seyirci oyuncu grubunun sahneye sundukları çözümler incelenmiş olup bu kapsamda oluşturulan “Çözümler” teması, forum tiyatro çalışmasına seyirci-oyuncu olarak dahil olan grubun sahneye getirdikleri çözümlerin içeriklerinin analizinden oluşmaktadır. Katılımcıların akran zorbalığının farklı davranışlarla verildiği bir forumda seyirci-oyuncu olarak sundukları çözümlerin sözel içerikli çözümler, davranış içerikli çözümler, yardım talebinde bulunmaya yönelik çözümler ve forum tiyatrosunun yapısı gereği dramatik kurgunun bilinmesinden dolayı ‘kahinler’in getirdiği çözümler olarak kategorilere ayrıldığı görülmektedir. Tespit edilen kodlar sözel içerikli çözümlerde yer alan ‘hayır’ deme, kendini savunma, zorbaya tepki verme, otoriteye tepki verme, mağduru koruma ve yasal hakların dile getirilmesi, davranış içerikli çözümlerde yer alan zorbadan uzaklaşma, zorbaya muhatap olmama ve zorbayı ciddiye almama; yardım talebi içeren çözümlerde yetişkin yardımı, seyirciyi ikna çabası ve otoriteye çözüm sunma; kahinlerin çözümlerinde ise iftira atma ve iftirayı kabul etme şeklindedir. Ele alınan araştırma sorusuna yönelik kod kategori tema ve bu kodların sıklığının yer aldığı bilgiler Şekil 12’de sunulmaktadır.

Şekil 12. Çözümler

Seyirci-oyuncuların sahnede sundukları çözümler analiz edildiğinde, bir seyirci-oyuncunun birden fazla çözüm denediği gözlemlenmiştir. Bu çeşitlilik, katılımcıların problem çözüme becerilerini geliştirmelerine katkı sağlar. Yapılan çalışma çözüm çeşitliliğini önemli ölçüde artırmaktadır. Farklı çözümler denemek, katılımcıların yaratıcı düşünme yeteneklerini de pekiştirir. Bazı katılımcıların net ve sert bir şekilde ‘Hayır’ dediği görülmüştür; bu beceri, ergen yaş grubunda çalışılması gereken önemli kazanımlardan biridir. Net bir tavır sergilemek, ergenlerin kendine güvenlerini artırabilir ve sınır koyma yeteneklerini güçlendirebilir. Çoğu katılımcının zorbalara karşı sert tepkiler verdiği, bazılarının ise zorbalığın ciddiye alınmadığını göstermek amacıyla güldüğü ve eğlendiği, bazı katılımcıların zorbalarla muhatap olmayıp onlara cevap vermediği ve bazılarının da zorbanın bulunduğu ortamdan uzaklaşmayı tercih ettiği tespit edilmiştir. Bu çeşitli tepkiler, katılımcıların zorbalık karşısında farklı savunma mekanizmaları geliştirdiğini göstermektedir.

Bazı katılımcıların öğretmen, müdür ve ebeveyn gibi otorite figürlerine karşı kendilerini açık ve net bir şekilde savundukları, bazılarının ise otorite karşısında daha sessiz kaldıkları gözlemlenmiştir. Böylelikle otoriteye karşı farklı tepki verme biçimlerinin varlığı görülmektedir. Bu bağlamda, hak arama ve kendini ifade etme becerilerinin geliştirilmesi gerektiği düşünülmektedir. Hak arama ve kendini ifade etme, bireylerin toplumsal hayatta daha aktif ve etkili olmalarını sağlar. Bazı katılımcılar otoriteye karşı tepki verirken yasal haklarına değinmişlerdir. Yasal haklarını bilmek, katılımcıların kendilerini daha güvende hissetmelerine ve haklarını savunmalarına yardımcı olabilir. Öğrencilerin yasal haklarını bilmelerinin ve anlamlarının farkında olmalarının, onları hem yanlış davranışlara karşı hem de kendilerinin yanlış davranışlar sergilemelerine karşı koruduğu düşünülmektedir. Bu farkındalık, öğrencilerin sorumluluk bilincini de artırır. Katılımcıların bir kısmı sahnede akran zorbalığına seyirci oldukları durumlarda tepkiler vermiş ve bazen mağdurun sesi olmuş, bazen de mağduru güçlendirmek amacıyla onların yanında yer almıştır. Bu bağlamda, akran zorbalığında seyirci rolünün işlevine dair olumlu örnekler sergilendiği düşünülmektedir.

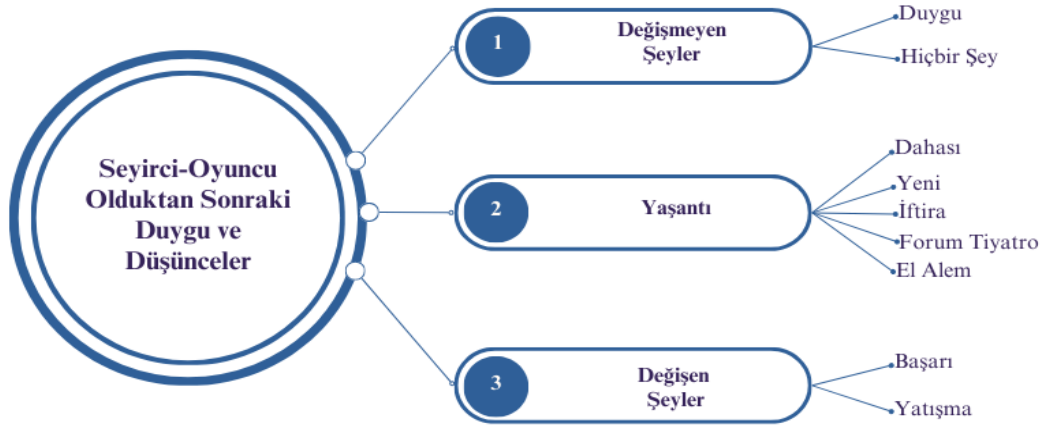
Seyirci rolünde aktif olmanın zorbalıkla mücadelede ne kadar etkili olabileceği vurgulanmaktadır. Yaşadıkları ve tanık oldukları akran zorbalığı deneyimleri için yetişkin yardımına başvuran katılımcılar olmuştur. Aynı zamanda, destek bulmak ve zorba karşısında kalabalıklaşarak güçlenmek amacıyla seyirciyi hem kendilerine yapılan hem de tanık oldukları zorbalık hakkında konuşmaya ikna etmeye çalışan katılımcılar da olmuştur. Otorite figürlerine ‘Yalnız konuşabilir miyiz?’ veya ‘Seyircileri yalnız dinler

misiniz?’ gibi önerilerde bulunan katılımcıların bu çabaları, yardım talebi olarak değerlendirilmektedir. Forum tiyatrosunun doğası gereği seyircinin dramatik kurgunun yapısına hâkim olması bazı dezavantajlar getirmektedir. Bu dezavantajlar, tiyatro uygulamalarının gerçek yaşamla olan bağlantısının sınırlarını göstermektedir. Üç seyirci-oyuncunun, kendilerine iftira atılmadan zorbalara iftira atarak zorbalık deneyimlerini çözmeye çalıştıkları görülmüştür. Bu durum, zorbalık karşısında etik olmayan çözüm yollarına başvurulabileceğini ortaya koyar.

Katılımcılardan biri, üzerine atılan tüm iftiraları kabul ederek dramatik kurgunun çatışma bileşenini ekarte etmiştir. Katılımcı, iftirayı kabul etmesinin nedenini, hiçbir koşulda ceza almayacağını ve hayatında hiçbir şeyin değişmeyeceğini bilmesi olarak açıklayarak bunun önceden yaşadığı bir deneyimden geldiğini belirtmiştir. Bu açıklama, okul kültürlerinin disiplin uygulamalarındaki eksiklikleri ve öğrencilerin bu duruma olan tepkilerini yansıtır. Bu bulgunun okul kültürlerinin zayıf noktalarını gözler önüne serdiği düşünülmektedir. Okul kültürlerindeki bu zayıf noktaların giderilmesi, öğrencilerin daha adil ve destekleyici bir eğitim ortamında bulunmalarını sağlar.

Seyirci-Oyuncuların Sahneye Çıktıktan Sonraki Duygu ve Düşünceleri Ortaya Çıkıyor

Araştırmanın amacına yönelik 14. soru “Seyirci-oyuncu olan lise öğrencilerin seyirci-oyuncu olduktan sonraki duygu ve düşünceleri nasıl değişmektedir?” şeklinde ifade edilmiştir. Toplanan veriler değerlendirildiğinde oluşturulan “Seyirci-Oyuncu Olduktan Sonraki Duygu ve Düşünceler” teması, forum tiyatro çalışmasına seyirci-oyuncu olarak dahil olan grubun, seyirci-oyuncu olduktan sonraki duygu ve düşüncelerini içermektedir. Katılımcıların akran zorbalığının farklı davranışlarla verildiği bir forumda seyirci-oyuncu olma deneyimlerinden sonra değişen duygu ve düşüncelerinin değişmeyen şeyler, yaşantılar ve değişen şeyler olarak kategorilere ayrıldığı görülmektedir. Tespit edilen kodlar ise değişmeyen şeylerin içinde yer alan duygular ve hiçbir şey; yaşantı içinde yer alan dahası, yeni, iftira, forum tiyatro, el alem; değişen şeyler içinde yer alan başarı hissi ve yatışma hali şeklindedir. Ele alınan araştırma sorusuna yönelik kod kategori tema ve bu kodların sıklığının yer aldığı bilgiler Şekil 13’te sunulmaktadır.

Şekil 13. Seyirci-Oyuncu Olduktan Sonraki Duygu ve Düşünceler

Katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Ben çok sinir oldum ve indikten sonra şey dedim ‘Keşke şunu yapsaydım keşke bunu yapsaydım.’ Aklıma bir bir geldi. (SO20)

“Çıkıp indikten sonra da sinir oldum. Olayları yaşadıktan sonra yine sinirlendim. (SO23)”

“Açık sözlü olmak gerekirse ben zaten zorbalarından hep tiksiniyordum, daha çok tiksindim. (SO18)”

“Ben daha da çok sinirlendim. Sakin olduğum bir an yoktu benim. (SO24)”

“Yine öfke. Çünkü o duruma biz düştük ve çok bir şey yapamadık. Daha çok öfkelen dim. (SO7)”

“Daha çok öfke. (SO19)”

“Ben en çok anneye sinir oldum. Mesela bir anne, bir veli figürü her zaman çocuğun arkasında durmalıdır bence. Her konuda ama. (SO11)”

“Ben çok sinirliydim. Yani hem annem inanmamış bana, hem ben hocayı çağırıyorum, sonrasında hoca geliyor, takılan tek yer benim masadaki telefonum. O da cebimde çok rahatsız ediyordu beni ve masaya koydum o bir şey olmayacak diye. Ondan dolayı yani ben de böyle bir şey beklemediğim için çok sinir oldum. Kendimi savunmaya kalktım. Sonrasında işler büyüdü. Yani bir yandan olduğunu anlamadım. İstedığıme ben de ulaşamadım. Onun için indiğimde de aşırı sinirliydim. (SO8)”

Katılımcıların, seyirci-oyuncu olduktan sonra öncesinde hissettikleri öfkeden daha fazla öfke hissettiklerini belirttikleri gözlemlenmiştir. Öfke farkındalık yaratan bir duygudur. Ayrıca seyirci olmak ile mağdur olmak arasındaki yaşantı ve zedelenme farkının önemine işaret eden bu ifadeler, forum tiyatro çalışmasının seyircilerin müdahale etme becerilerini artırmak ve geliştirmek amacıyla kullanılabileceğini düşündürmektedir.

“Çok bir şey değişmedi. (SO6)”

Değişim yaşamadığını belirten SO6 isimli katılımcı sahneye çıktığında zorbaların kendisine attığı iftirayı kabul etmişti. Sahne sonunda ne yapmak istediği, nasıl bir çözüm getirmek istediği sorulduğunda ise zorbaların ceza almadığını defalarca gördüğü için suçlu kabul edince kendisinin de ceza almayacağını bildiğinden kendini açıklamak ve mücadele

etmek için çaba sarf etmeye gerek olmadığını düşündüğünü belirtmişti. Bu durumun sistemin vurucu bir eleştirisi olarak yorumlamak mümkündür. Bu verinin okullardaki uygulamaları yeniden gözden geçirmek adına kullanılması gerektiği düşünülmektedir.

“İzlerken böyle normal duruyordum ama oradayken baskı hissettim. (SO22)”
“Dışarıdan bakarken biraz daha normal gibi her şey ama yaşayınca çok beter oluyor. (SO16)”
“O anda ne yapacağını kontrol edememek çok zor bir şey. Hissettiğin öfkeyi kontrol edememek, yapmak istediğin şeyler var ama zaman öyle kontrolsüz akıyor ki düşündüğün gibi olmuyor. (SO17)”
“Ve yani şey, görüldüğü kadar kolay olmadığını fark ettim. Daha zor ve daha... İçinden çıkamayacağı bir durum. Yani ne yapacaksın, ne yapamayacaksın bir fikrin yok. Aniden karar vermen gerekiyor. Hazır cevap olsan da çok hızlı karar verebilen bir insan bile olsa o anda o stresten, o şeyden yani... Kontrol edemiyorsun bazı şeyleri. (SO24)”

Katılımcıların, dışarıdan gözlemlediklerinden her açıdan daha fazlasını deneyimlediklerini ifade ettikleri söylemler, forum tiyatrosunun hem seyircilere hem de seyirci-oyunculara işlenen konunun her bağlamını deneyimleme fırsatı sunduğunu göstermektedir.

“Ben hayatımda mağdur olarak çok şey yaşamamıştım. O kadar üstüme gelinmemişti. Hayatımızda oldu olası böyle şeyler gördüğümüz için biliyordum ama bazı şeylerin ciddi olduğunu anladım. (SO21)”
“Zorbaların anlamı değişti. Bazı korkularımı yendim. Konuştum bazı insanlarla. (SO9)”

Gerçek yaşamda her rolü, duyguyu ve düşüncüyü deneyimlemek mümkün değildir. Forum tiyatro, katılımcılara bu fırsatı sunarak, yaşantı olmaksızın da deneyim kazandırmaktadır.

“Ben o “tacizci” durumuna düştüm yani. “Tacizci” oldum o daha çok zoruma gitti. (SO2)”
“Çok gericiydi hocam bayağı. Çok iğrenç bir suç. (SO4)”

Katılımcıların drama deneyimlerini içselleştirmeleri kişisel farklılıklara dayanmaktadır. Bu çalışmada bazı katılımcıların olayın etkisinde kaldığı gözlemlenmiştir. Bu durum, katılımcıların işlenen konuya ilgilerini ve çözüm bulma isteklerini artırabileceği gibi, bazı katılımcılara yaşanan duygunun etkisiyle zarar da verebilir. Bu ihtimalin farkında olarak, çalışma öncesi ve sonrasında çalışma grubuna dikkatle yaklaşılmalı ve mevcut sinyaller gözden kaçırılmamalıdır.

“Doğaçlama oynamak cidden büyük bir yetenek ve zor bir iş. Zeki insanlar yapıyor diye düşünüyorum ben. Çünkü senaryodan herkes oynar. Ya da çok insancıl insanlar. Çünkü doğal olacak. (SO13)”
“Çok iyi oynuyordu hepsi. (SO22)”

Katılımcılardan bazıları, ifadelerinde forum tiyatro yaklaşımı ve ekibinden bahsetmektedir. Bu ifadeler, forum tiyatro ekibinin konuya hakimiyeti ve bunu yansıtırma şeklinin çalışmanın başarısını etkileyen unsurlar arasında yer aldığını düşündürmektedir.

“Çünkü şey olabiliyor hani çıkarken bile benim hakkımda, normalde çıkmaya tereddüt etmezdim ama çıkmaya tereddüt etmemin sebebi hani ‘Acaba dalga geçerler mi?’ düşüncesi oluyor. (SO12)”

“Ya ben sahneye ilk kez çıktığımdan değil, yani sınıftakiler ne diyecek diye yoğun stress oldum. (SO13)”

“O salonda da zorba insanlar olduğu için onları derken bile gergin hissettim kendimi. Ki çıkıp indikten sonra bir iki laf ettiler zaten. Onlar olmasaydı belki de bu salonda ben de her halükârda farklı olurum. (SO20)”

“Ben çıkıp indikten sonra çok utandım. Direkt oynarken de çok utandım. Çünkü bütün oradaki insanlar sınıf olarak düşündüğümüzde herkes bizim oradaki diyalogumuzu dinliyor yani bir şekilde. Ve çok utanç vericiydi bence. Çünkü oyun içinde beni aşağılıyor. Ben bir şey diyemiyorum. Çünkü aklıma gelmiyor. (SO14)”

“Bir de, daha iyi karşı koyabilecek insanlar ‘ya rezil olursam ya insanlar bir şey derse’ diye çıkmadılar. (SO5)”

“Bende şöyle bir şey var: Kimseden çekinme. Yani ‘El alem ne der’ diye bir laf bende yoktur. Oraya çıktım. Dedim yani bana kötü de diyen olacak, iyi de diyen olacak. Sahneden indikten sonra arkadan birkaç ses duydum, ‘Geri zekâlı, rezil oldu, şunu yaptı, bunu yaptı, suçlu oldu’ falan filan ‘Kaybetti’. ‘Çıksaydın kendin yapsaydın’ falan diye ben de arkaya laf salladım. İnşallah üstüne alınmıştır yani. (SO3)”

Katılımcıların, akran zorbalığı temalı bir çalışmaya katılma konusundaki endişelerinin akran zorbalığına maruz kalma üzerine olması, konunun önemini vurgulamaktadır.

“Destek aldığını hissetmek, yalnız olmadığını hissetmek, sevildiğini hissetmek. Değer gördüğünü bilmek vs. bunlar her türlü cesaretlendiriyor. (SO14)”

“Zorbaya ayna tutmak. (SO23)”

“Utanmadım, korkmadım. Çünkü zaten tiyatro geçmişimde var geçen seneden ama ondan daha da önemlisi şöyle bir şey var, ben utanılacak kötü bir şey yapmadım, bir suç işlemedim, birine zarar vermedim. O yüzden utanmamı gerektirecek ya da korkmamı gerektirecek herhangi bir durum yoktu orada. Sonrasında biraz da şeyin vermiş olduğu, birilerini korumuş olmanın verdiği bir şey de vardı içimde, adrenalin ya da böyle bir zevk duygusu vardı içimde yani. Çünkü birisini korudum böyle. Zaten insanın iç güdüsünde de var bu bence, orada da bahsetmişim sahneye çıktıktan sonra. Yani o şekilde pozitif duygulara yöneldi aslında tamamen. (SO1)”

“Bende çıkarken şey vardı, ‘Ya karşı koyamazsam, ya rezil olursam’ falan işte. İnince de dedim ‘Tamam karşı koydum.’ Aynen böyle düşündüm. Bir korku vardı ilk başta üstümde. Sonra baktım hani ‘Baskı bu kadar da beni ele geçiren bir şey olmamalı!’ Dedim ‘Karşı koydum ve geçtim!’ (SO5)”

“Ya ben tam istediğim şeye ulaşamadım. Garip gitti. Çünkü ben hiç değiştiğini görmemişim bizim grupta. Bir tek bende değişince bir, ‘Aha!’ oldum böyle. (SO10)”

Katılımcıların, seyirci-oyuncu olarak seyirciler arasındaki mağdurlara değerli olduklarını hissettirdikleri ve onları koruduklarını gösterdikleri, zorbalara ise yaptıklarının sonuçlarını ve onaylanmadığını yansıttıkları gözlemlenmiştir. Sahneye çıkmadan önce yaşadıkları ‘yapamazsam?’ endişelerinin, sonuç değişmese bile süreçte tepki vererek yok olduğunu ifade etmeleri, onlara farklı şekillerde başarı hissi ve özgüven kazandırmıştır.

“Belki olayları çözebilseydik, çok üstümüze geliyorlar çünkü sahnede. FT-Zorba 2 olsun, FT-Zorba 1 olsun, müdür olsun, annesi olsun, hepsi çok üstlerine geliyor. Belki bu kadar üstümüze gelmeselerdi olayı çözebilseydik, sahneden inerken rahatlamış bir şekilde inmiş olabilirdik. (SO12)”

“Onların suç almadan gitmesi bana yine dokundu. Çünkü ortada bir iftira var. Tamam beni suçladılar. Kanıtları olmadığı için bana bir şey olmadı. Ama onlara da olmadı. Yine de biraz daha öfkem dindi. (SO10)”

Katılımcıların, sahneden indikten sonra bazı duygularının yatıştığını, bazılarının ise yatışmaya ihtiyaç duyduğunu ifade ettikleri gözlemlenmiştir. Her iki ifadenin de forum tiyatro ekibinin misyonunu iyi bir şekilde işlemesi ve çalışma grubuna rahatlama hissi yaşamaları için uygun bir alan sağlamaları gerektiği düşünülmektedir.

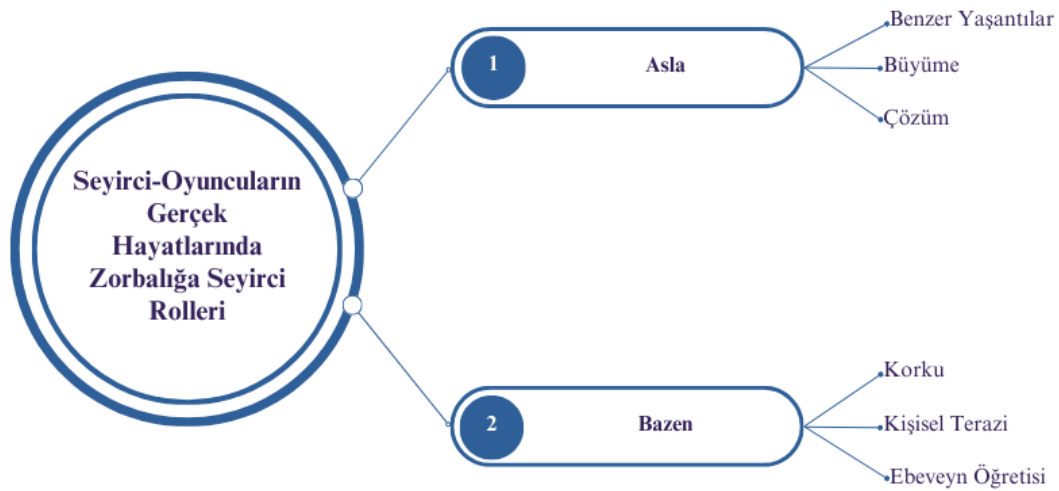
Araştırma sorusundan elde edilen bulgulara göre forum tiyatro çalışmaları, katılımcıların seyirci-oyuncu rollerinde daha fazla öfke hissettiklerini ve bu durumun, seyirci olma ile mağdur olma arasındaki deneyim farklılıklarının önemini vurguladığını göstermektedir. Bu bulgular, forum tiyatrosunun, seyircilerin müdahale etme becerilerini artırma ve geliştirme potansiyeline sahip olduğunu düşündürmektedir. Katılımcılar, gözlemlediklerinden daha fazlasını deneyimlediklerini belirterek, forum tiyatrosunun konuları her açıdan yaşama fırsatı sunduğunu ifade etmişlerdir. Gerçek hayatta her rol ve duyguyu deneyimlemek mümkün değilken, forum tiyatro bu deneyimleri katılımcılara yaşatmaktadır. Ancak, bazı katılımcılar olayların daha farklı şekilde etkisinde kalmış, bu da konulara olan ilgilerini ve çözüm bulma isteklerini artırmış veya bazı durumlarda zarar görmelerine neden olmuştur. Bu nedenle, çalışma öncesi ve sonrası grup dikkatle incelenmeli ve olası riskler göz ardı edilmemelidir.

Katılımcıların forum tiyatro yaklaşımı ve ekibinin çalışmanın başarısındaki rolünü vurgulamaları, ekibin konuya hakimiyetinin önemini ortaya koymaktadır. Akran zorbalığı temalı çalışmalara katılım konusundaki endişeler, zorbalığa maruz kalma korkusunu yansıtarak konunun ciddiyetini göstermektedir. Seyirci-oyuncuların mağdurlara değerli hissettirdikleri ve zorbalara yaptıklarının sonuçlarını gösterdikleri gözlemlenmiştir. Katılımcıların sahneye çıkmadan önce hissettikleri 'yapamazsam?'

endişelerinin süreçteki tepkilerle azalması, onlara başarı ve özgüven kazandırmıştır. Sahne sonrasında bazı duygularının yatıştığını ifade etmeleri, forum tiyatro ekibinin katılımcılara rahatlama alanı sağlama misyonunu iyi bir şekilde yerine getirdiğini düşündürmektedir.

Seyirci-Oyuncular Kendi Yaşamlarında Akran Zorbalığında Seyirci Olma Rollerine İlgili Değerlendirmelerini Anlatıyor

Araştırmanın amacına yönelik 15. soru “Seyirci-oyuncu olan lise öğrencileri kendi yaşamlarında akran zorbalığında seyirci olma rolleriyle ilgili neler düşünülmektedir?” şeklinde ifade edilmiştir. Toplanan veriler değerlendirildiğinde oluşturulan “Seyirci-Oyuncuların Gerçek Hayatlarında Zorbalığa Seyirci Rollerine” teması, forum tiyatro çalışmasına seyirci-oyuncu olarak dahil olan katılımcıların kendi hayatlarında zorbalığa şahit olduklarında seyirci konumundan verdikleri tepkilerin neler olduğunu içeren ifadelerinden oluşmaktadır. Katılımcıların gerçek hayatlarında şahit oldukları zorbalık olaylarına karşı seyirci kalma rolleriyle ilgili düşünceleri bazı durumlarda seyirci olmak ve asla seyirci olmamak olarak kategorilere ayrıldığı görülmektedir. Tespit edilen kodlar ise bazı durumlarda seyirci olmanın sebeplerini içeren korku, kişisel terazi ve ebeveyn öğretileri iken asla seyirci kalmamalarının sebeplerini içeren benzer yaşantılar, büyüme ve çözüm üretme şeklindedir. Ele alınan araştırma sorusuna yönelik kod kategori tema ve bu kodların sıklığının yer aldığı bilgiler Şekil 14’te sunulmaktadır.

Şekil 14. Seyirci-Oyuncuların Gerçek Hayatlarında Zorbalığa Seyirci Rollerine

Katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Benim kendi hayatımda genellikle seyircilerim oldu ama bir süre sonra o seyircilerle bir tık daha yakın ilişki kurduktan sonra uzaklaşmaya başladım şu zorbalık olaylarından. Ondan sonra bu sefer sesimi çıkarmaya çalışan taraf oldum. Ama ne zaman sesimi çıkarmaya çalışsam genellikle üzerime ya bir şey atılıyordu ya farklı bir şey oluyordu. (SO17)”

“Ortaokulda bir çocuk vardı, T. Benim hiçbir alakam yoktu çocukla. O benimle muhatap olmuyor, ben de olmuyorum. Çocuk aşırı sessiz sakin birisi. Bizim sınıfta da yine belli başlı erkekler vardı. Çok uğraşıyorlardı çocukla. Ben hiçbir şey yapmadım ama yapılanları da devamlı görüyorum. Yok çocuğun kalemligini alırlar, ekmeğini yerler. Ben de o gruptan zorbalık görüyordum. Rehberlik servisiyle içli dışlıydım. Rehber öğretmenim ‘Sessiz kalma tepki ver, güçlüsün kuvvetlisin.’ dedi. Sonra ben dedim ki ‘En fazla ne olabilir, disiplin cezası alırım ama kurtuluruz bundan.’ Çocukları tuvalette denk getirdim. T de yanımda. T’ye dedim ki ‘Sana zorbalık yapanlar bunlar mı?’ Çocuk yine sustu. O kadar çok korkutmuşlar ki gözünü. Ama ben zorbaları dövdüm. Bu okulda yayıldı. Sonra kimse ne bana bulaştı ne de T’ye. T de bu olaydan sonra en yakın arkadaşım oldu. (SO3)”

“Benim hiç olmadı. Bana yapıldı böyle bir olay. Benim çok fazla arkadaşım yanımda oldu. Öyle yırtmışım ama yani çok şeydi... Ben sinirden ilk defa ağlamışım. Çok kötüydü. (SO10)”

“Daha önce sana yapılan bir şeyi başkasına yapıldığını görünce insan müdahale etmek istiyor. (SO6)”

Katılımcıların akran zorbalığına seyirci kalma rollerinin, benzer yaşantılardan etkilendiği gözlemlenmiştir. Gerçek yaşamda her olayı deneyimlemek mümkün olmadığından, drama çalışmalarıyla bu ortak yaşantıların oluşturulabileceği ve böylelikle seyirci rollerinin deneyimlenme biçimlerinin değiştirilebileceği düşünülmektedir.

“Yani ben genel olarak seyirci kalmıyorum. Eskiden ben de ortaokuldayken hem zorbalık görüyordum hem de böyle bir şey gördüğümde, hani sessiz kalıyordum. Çünkü bir çevrem yoktu benim, güvenebileceğim birileri yoktu. Desteğim yoktu benim. Onun için hem zorbalık görüyordum hem de sessiz kalıyordum. Ama liseye geçince hani ben şöyle bir mantıkla kendimi eğittim: Zorbaları zorbalayacaksınız! Çünkü yoksa hakkından gelemiyorsun yani. Onun için zorbaları zorbalıyorum ben de. Öyle başa çıkıyorum. (SO8)”

“Ben eskiden seyirci kalıyordum ama artık kalmıyorum. Liseye geçince daha özgüvenimi toparladım. (SO6)”

Yaş alma ve bunun beraberinde getirdiği deneyimlerden öğrenmenin, bireyin özgüvenini artırarak akran zorbalığına seyirci kalma rollerinde değişikliklere yol açtığı gözlemlenmiştir. Bu bulgu, yaş ve deneyim beklenmeden, öğrencilere yönelik özgüven geliştirme çalışmalarının yapılmasıyla seyirci rollerinin deneyimlenme biçimlerinin değiştirilebileceği şeklinde değerlendirilebilir.

“Ben, yani doğruya doğru, kim ne yaptıysa onu söylerim. (SO13)”

“Ben aslında mağdura destek verirdim ama zorbanın karşısında durmazdım. En azından bir sırtını sıvazlardım. Mesela çok üzülüyse ağlamasına yardım ederdim. Belki mutlu etmek için bir şeyler yapabilirdim. Keyif alması için bir şeyler yapabilirdim. (SO12)”

“ ‘Böyle olmayı hak etmiyorsun. Onların senden hiçbir şekilde ne fazlalığı ne bir şeyi var.’ derim. Ki biriyle ders çalışıyor diye dalga geçiyorlar, inek diye geçiyorlar. Diğeriyle de kitap okuduğu için. Belki biri doktor biri yazar olacak. Bir başarısı var en azından bir alanda, onların olmadığı bir şekilde. Üstün olabildikleri bir durum yok zorbaların. Buna karşı bilinçlendiririm. ‘Siz bu durumu hak etmiyorsunuz! Biz buraya sinir çekmek veya kötü duruma düşmek için gelmiyoruz!’ derim. Liseye ben eğlenerek geliyorum. Ve ben liseye gelince şunu anladım, sorunun bende olmadığını anladım. Ortaokulda çok fazla düştüm. ‘Acaba sorun bende mi, bende ne var, acaba ne yapıyorum?’ Sürekli ‘ben ben ben’ diye düşündüm. Öyle bir şey değil. (SO20)”

“Ben genelde bağırıp çağırıyorum zorbaya karşı. (SO21)”

“Zorbalar gidince mağdurla konuşmak daha kolay oluyor. (SO24)”

“Mağdurla dalga geçen biri varsa mesela ben de onunla dalga geçerim. Kendi yaptığı şeyle onu vururum. (SO7)”

“Ben daha 2-3 gün önce tartıştım biriyle bu yüzden. (SO11)”

“Yani tanımasam bile onlar benim canımdan kanımdanmış gibi oluyor. (SO2)”

Katılımcıların bazılarının seyirci rollerinde zorbayla doğrudan mücadele ettikleri, bazılarının ise dolaylı yöntemlerle karşı koydukları gözlemlenmiştir. Akran zorbalığına seyirci kalmamanın yalnızca zorbayla veya zorbalık davranışıyla mücadele etmekle sınırlı olmayıp, aynı zamanda mağduru güçlendirmek anlamına geldiğinin farkında oldukları görülmektedir. Bu bağlamda, katılımcıların mağduru destekledikleri, zorbaya karşı tepki verme konusunda rol model oldukları, mağdura değerli hissettirdikleri ve olaylara kendileri yaşıyormuşçasına sahip çıkarak mağdurun yerine veya mağdurla birlikte çözümler ürettikleri gözlemlenmiştir.

“Çünkü ben de korkarım yani. Bela istemem başıma çünkü. (SO12)”

“Bana bulaşacağını düşünüyorsam olaya pek girmek istemem. (S018)”

“Sessiz kaldığımız oluyor çünkü bizim sınıf gerçekten çok sorunlu bir sınıf. Sürekli bunlar oluyor tüm hocalar da farkında. Sürekli bu olaylar yaşanıyor bizim sınıfta. Herkes de sessiz kalıyor. Çünkü zorbalayan taraflar çok kalabalık ve baskın geliyorlar. (SO9)”

Katılımcıların zorbalığa seyirci kalma nedenleri arasında, zorbanın yeni hedefi olma endişesi ve zorba grubunun kalabalık olmasının yarattığı yalnızlık duygusu ön plana çıkmaktadır. Kalabalık grupta yer almanın kişilere güç verdiğini gösteren bu bulgular, seyirci grubunun da kalabalık olması ve bu birlikteliğin zorba ile mağdura gösterilmesi durumunda zorbalıkla mücadelenin daha etkin hale geleceğini işaret etmektedir. Bu

nedenle, öğrencilerin cesaretlendirilmesi ve toplu karşı duruşun teşvik edilmesi, zorbalıkla mücadelede önemli bir strateji olarak değerlendirilebilir.

“Bazı şeylerim var benim. Böyle direkt kalemi atarsa bir şey demem ama iş fiziksele giderse müdahale ederim. (SO14)”

“Kimin olduğuna göre değişir ya da yaptığı zorbalık seviyesine göre değişir. (SO14)”

“Yani benim belli bir mantık düzeyim var. Şöyle, ben zorbalayan kişi kadar zorbalanana da bakarım. Zorbalanması mantıklıysa, ya önceden başkalarının zorbalanmış olabilir, başka kötü bir davranış yapmış olabilir, zorbalanma sebebi onun kötü bir davranışı olabilir. Bu durumlarda ben hatta belki zorbayı bile desteklerim. (SO23)”

“Yaşı küçükse ya da yaşlıysa müdahale ederim. (SO22)”

“Karşıdakini anlayabiliyorsam, anlayabildiğim şekilde yardım etmeye çalışıyorum. (SO18)”

“Kendimden küçükleri ezenlere ben şey yapıyorum hocam. Yaşıt olanlar arasında olunca kendileri çözebilir buna bir şey demem. Kendi sıkletiyle tartışıyorsa ben bir şey demem. (SO16)”

“Ben pek karışmak istemiyorum. Mağdur olanın çabasını görürsem destek olurum ama eğer hiçbir şey yapmıyorsa ellemiyorum. (SO19)”

“Benim çevremde böyle işte kilolu olsun, zayıf olsun arkadaşlarım çok fazla oluyor. Ve onları savunmak da bana düşüyormuş gibi hissediyorum. (SO2)”

“Erkeklerde şahit olmuyorum. Kızlarda zorbalama olduğunu çok fazla görüyorum. Ama karışmıyorum çünkü prensip olarak iki kızın kavgasının arasına girmiyorum. En ufak hareketinde bir şey olur, kıza bir şey olur. İftihar atılır falan, benim üstüme kalır. O yüzden genelde kızların konularına seyirci kalmayı seçiyorum. Gerek kendim, gerek kızların sağlığı için. Ama erkeklerde gerçekten böyle bir şey olursa seyirci zaten kalınmıyor. (SO1)”

“Ben de bu konuda iki farklı kişiliğim oluyor. Genelde sessiz kalmıyorum ama bazen de susup alsa cevap vermiyorum. Çünkü gerek duymuyorum. Karşıdakinin kendi yaptığı karakersizlik beni çok da şey yapmıyor yani. Ama bir arkadaşım yapıldığında onu konuşturmam bile. Her şeyi yapabilirim. (SO5)”

“Karşı taraf rahatsızlığını belli ediyorsa seyirci kalmam ama bir şey yapıldığında gülüyorsa mesela, ben ne diyebilirim ki? (SO4)”

Katılımcıların büyük bir çoğunluğunun, zorbalığa seyirci kalma konusunda kendi bireysel adalet sistemlerini geliştirdikleri tespit edilmiştir. Bu sistemlerin değerlendirme ölçütleri her katılımcıda farklılık göstermekle birlikte, genellikle doğru sonuçlara ulaşılar da, tamamen kişisel deneyim ve yargılara dayandıkları için yanılma ihtimalleri göz ardı edilmemelidir.

“ ‘El alemin doğrucusu sen misin?’ Onlar da zaten, ebeveynlerimiz de zaten bizim başımızın belaya girmesini istemedikleri için ‘Sana ne?’ diyorlar. Yoksa onlar da sessiz kalma taraftarı değil.” (SO13)”

“Mesela benim bir arkadaşım vardı. İşte bir tane çocuk kız arkadaşım vurmaya kalktı. Ben ‘Ne yapıyorsun?!’ diye bağırdım. Arkadan birileri beni tutuyordu o kadar sinirlendim. Anneme söyledim işte ‘anne böyle böyle bir şey var’ dedim. Annem ‘Sana ne?’ dedi ‘Sana mı vurdular?’ dedi. (SO14)”

“ ‘Sana ne yani? Sana da bulaşacak şimdi. Sen ona laf söylüyorsun. Sen ona laf söylüyorsun, yapma dur diyorsun. Bu sefer sana yapmaya başlıyor.’ (SO12)”

“Çünkü öyle bir şey yaptığımda ailemden olsun, çevremden olsun ‘Niye bulaştın? Sana ne oluyor?’ gibi tepkiler alırım. (SO20)”

“Çünkü onlar tecrübeli, zamanında görmüş geçirmişler. Ses çıkarttıkları zaman belki başlarına bir şeyler gelmiş. Ya da ses çıkartmamışlar. Bu sefer zorbalamaya devam edilmiş. Bu tarz durumlardan dolayı da kendi yaşadıkları şeyi bizim üzerimizde görüp ‘A bu benim çocuğum, benim gibidir, benim yaşadığımı yaşar. O yüzden bu direkt hiç bulaşmayın!’ gibi bir mentaliteye giriyor. (SO23)”

Katılımcıların zorbalığa seyirci kalma nedenleri arasında, ebeveynlerinin öğretileri ve seyirci kalmadıkları durumlarda aldıkları tepkiler önemli bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda, akran zorbalığıyla mücadelede ailenin çocuk yetiştirme biçiminin önemi vurgulanmaktadır.

Araştırma sorusundan elde edilen bulgulara göre katılımcıların zorbalığa seyirci kalma nedenleri arasında, zorbanın yeni hedefi olma korkusu ve zorba grubunun kalabalık olması nedeniyle hissedilen yalnızlık duygusu öne çıkmaktadır. Kalabalık grupta yer almanın bireylere güç verdiğini gösteren bulgular, seyirci grubunun da kalabalık olması ve bu dayanışmanın zorba ile mağdura gösterilmesi halinde zorbalıkla mücadelenin daha etkili olacağını işaret etmektedir. Bu doğrultuda, öğrencilerin cesaretlendirilmesi ve toplu karşı duruşun teşvik edilmesi, zorbalıkla mücadelede önemli bir strateji olarak değerlendirilmektedir. Katılımcıların büyük bir kısmının, zorbalığa seyirci kalma konusunda bireysel adalet sistemleri geliştirdikleri ve bu sistemlerin değerlendirme ölçütlerinin kişisel deneyim ve yargılara dayandığı için yanılma olasılığı taşıdığı tespit edilmiştir.

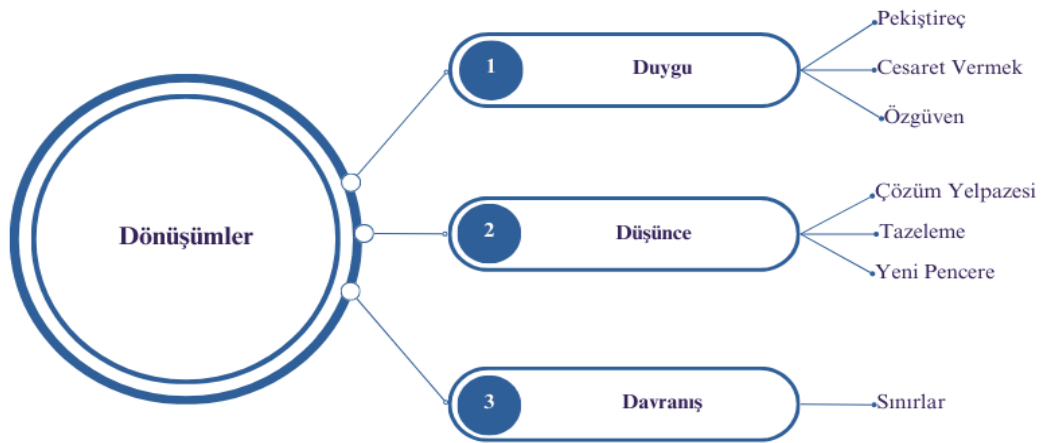
Ebeveyn öğretileri ve seyirci kalınmayan durumlarda alınan tepkiler de bu süreçte önemli bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda, akran zorbalığıyla mücadelede ailenin çocuk yetiştirme biçiminin önemi vurgulanmaktadır. Katılımcıların zorbalığa seyirci kalma rollerinin, benzer yaşantılardan etkilendiği ve drama çalışmalarıyla bu ortak yaşantıların oluşturulabileceği, böylelikle seyirci rollerinin deneyimlenme biçimlerinin değiştirilebileceği düşünülmektedir. Yaş ve deneyimle birlikte gelen öğrenmenin bireyde özgüveni artırarak seyirci kalma rollerinde değişikliklere yol açtığı gözlemlenmiştir. Bu bulgu, yaş ve deneyim beklenmeksizin öğrencilere yönelik özgüven geliştirme çalışmalarının yapılmasıyla seyirci rollerinin deneyimlenme biçimlerinin değiştirilebileceğini göstermektedir.

Katılımcıların bazıları zorbayla doğrudan mücadele ederken, bazılarının dolaylı yöntemlerle karşı koyduğu ve akran zorbalığına seyirci kalmamanın yalnızca zorbayla

mücadele etmek değil, aynı zamanda mağduru güçlendirmek anlamına geldiğinin farkında oldukları görülmektedir. Katılımcıların mağduru destekledikleri, zorbalığa tepki verme konusunda rol model oldukları ve mağdura değerli hissettirdikleri, olaylara kendileri yaşıyormuşçasına sahip çıkarak mağdurla birlikte çözümler ürettikleri gözlemlenmiştir.

Forum Tiyatro Çalışması, Seyirci-Oyuncuların Yaşamında Dönüşümler Yaratıyor

Araştırmanın amacına yönelik 16. soru “Akran zorbalığı konulu forum tiyatro sahneye çıkmayan lise öğrencilerinin yaşamında nasıl değişikliklere sebep olmuştur?” şeklinde ifade edilmiştir. Toplanan veriler değerlendirildiğinde oluşturulan “Dönüşümler” teması, çalışmaya seyirci-oyuncu olarak dahil olan katılımcıların akran zorbalığı konulu forum tiyatro çalışmasının yaşamlarında neyi değiştirdiğini ifade eden içeriklerden oluşmaktadır. Katılımcıların akran zorbalığı konulu forum tiyatro çalışmasının yaşamlarında neyi değiştirdiği ifadelerinin duygu, düşünce ve davranış odaklı olarak kategorilere ayrıldığı görülmektedir. Tespit edilen kodlar ise duygu odaklı değişimlerden pekiştirici, cesaret vermek, özgüven kazanma; düşünce odaklı değişimlerden çözüm yelpazesi, bilgileri tazeleme, yeni pencere; davranış odaklı değişimlerden kişisel sınırları çizme şeklindedir. Ele alınan araştırma sorusuna yönelik kod kategori tema ve bu kodların sıklığının yer aldığı bilgiler Şekil 15’de sunulmaktadır.

Şekil 15. Dönüşümler

Katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Ben bunu yaptıktan sonra annemle konuştum. Annem de şey dedi, ‘Tiyatroya katılmana!’ dedi. Belki katılamam çok yoruluyorum voleyboldayım çünkü ama böyle bir dönüş almak çok iyi geldi. (SO20)”

“Çok bir şey değiştirmedim ama insanların bu şekilde güzel tepkiler vermesi falan güzel gitti, iyi geldi. (SO14)”

Katılımcıların gerçekleştirdikleri eylemlerin arkadaşları ve aileleri tarafından takdir edilmesi, ergen yaş grubunda yakın çevreden alınan onayın büyük bir öneme sahip olduğunu ve bu onayın davranışları pekiştirdiğini göstermektedir.

“İnsanları cesaretlendirmek beni biraz mutlu etti açıkçası. (SO13)”

“Cesaret verdik. (SO20)”

“Benim ileriki kariyer hedefimde herhangi bir şekilde sanat dallarıyla ilgili bir durum yok. Ama en azından bir kişinin bile hayatına dokunduysam bu benim için çok büyük bir kar. Öz benliğime kattığım bir parça. (SO23)”

“Zorba görecekle izleyecek bunu, diyecek ki ‘Bunun yanında olanlar var’ Açıkça zorbalık yapamayacak. (SO21)”

Forum tiyatro çalışmasının hem seyircilere hem de mağdurlara cesaret vermesi ve zorba grubundakiler için uyarıcı nitelikte olması, çalışmanın tüm paydaşlara hitap ettiğini ve elde edilebilecek maksimum verimin sağlandığını göstermektedir.

“Oraya çıkmak, özellikle sahneye çıkma olayı hem de o olayın içerisinde olmak bana gerçekten bir çeşit özgüven verdi. Aynı zamanda, empati duygumun genel olarak geniş ve derin olduğumu düşünün bir insanım. Ama özellikle oraya çıkmak, orada sesimi çıkarmaya çalışmak gerçekten işe yaradı yani. şey diye düşündüm, tamam bu bir oyunculuk icabı. O yüzden şu an istemediğim gibi olabilir ama gerçek hayatta bu kadar tek bir senaryo üzerinden gidiyormuş gibi ısrar yapmazlar. Eğer ben bu kadar gerçek hayatta sesimi çıkarırsam elbette ki alabileceğim sonucu değiştirebilirim. (SO17)”

“Ben de artık böyle tepkiler vermeye karar verdim. Daha baskın olmak gerekiyor. (SO5)”

Katılımcıların hem kendi sahne deneyimlerinden hem de başkalarının sunduğu çözümlerden özgüvenlerini geliştirmesi, çalışmanın çıktıları açısından son derece önemli bir bulgudur.

“Oluşan olumsuzluklara karşı bir çözüm üretmek. (SO7)”

“Bence herkesin farklı düşüncelerini alıp, kendi düşüncemin yanında birkaç daha insanın bulduğu çözümleri ekleyip buna ayak uydurup daha önemli şeyler yapabilmeyi gösterdi. (SO11)”

“Yani belki izlediklerimiz sayesinde değişmiş olabilir. (SO12)”

“Düşünce haznem genişledi. Farklı çözümlerin içinden seçip alabilir hale geldim. Hem o açıdan genişliyor hem de daha böyle korumada gibi hissediyorsun yani. Uygulayacağın şeyi biliyorsun. Böyle bir önlem almış bu. Bu bir kalkan oluşturdu. Kalkanım oldu. (SO2)”

“Ben genelde muhatap olmamak, uzaklaştırmakla çözüm bulurum. Orada da uzaklaştırmaya çalışmıştım hatta. Ama hani benimki pek çözüm olmadı ama SO1’in mesela çözümü çok iyiydi. (SO5)”

Forum tiyatro çalışmasının, katılımcılara kriz anlarında yeni çözümler kazandırması ve bu çözümlerin onları güvende hissettirmesi, yalnızca seyirci rollerine değil aynı zamanda mağdur rollerinin seyrine de katkı sağladığı düşünülmektedir.

“Yani hayatımda pek bir şey değiştirdiğini söyleyemem yani ben gerçek hayatımda da böyle biriyim yani. Gerçekte ne yapıyorsam ben aslında sahneye çıktığımda onu yaptım yani. (SO13)”

“Orada zaten kendimizi oynadığımız için hayatımızda zorbalığa karşı yapacağımız şey çok değişmedi. Ama kendi yaptığımız hareket genel olarak değişmedi. Çünkü biz orada zaten kendimiz oynadık. Kendimiz ne yaparsak onu yaptık. (SO12)”

“Bende bir şey değiştirmedim. (SO16)”

“Unuttuklarımı hatırladım. Zihin tazelemesi yaptım. (SO23)”

“Anım oldu. (SO19)”

“Çok bir şey değişmedi çünkü ben bunlara çoğunlukla tanık olduğum için aynı şeyi sadece tiyatrodan gördüm. (SO18)”

“Benim hayatımda bir şeyi değiştirmedim. Çünkü bu bir kilitti ve bende zaten anahtarı vardı. O yüzden açtım girdim yani. Daha öncesinde de deneyimlediğim, daha öncesinde de aynı şekilde uyguladığım bir durumdu. Aynı şekilde tekrar uyguladım. O yüzden bana ekstra bir tecrübe kazandırmadı, ekstra bir bilgi kazandırmadı. Zaten bildiğim şeylerdi. (SO1)”

Forum tiyatro çalışmasının, katılımcıların mevcut bilgilerini yeniden deneyimlemelerine ve bu bilgileri davranışa dönüştürme konusunda tazelemelerine olanak tanınmasının, davranışın kalıcılığı açısından önemli bir katkı sağladığı düşünülmektedir.

“Bakış açımı değiştirdi gerçekten. (SO22)”

“Farklı bir durum olduğu, kolay olmadığını gördüm. (SO24)”

“Mağdur olmamıştım böyle. (SO21)”

“Zorbalara daha farklı bir göz, bakış açısıyla bakmaya başladım. Olayın nereden nerelere gidebileceğini düşünmeye başladım. En küçük şeyden başlayıp ne kadar büyük şeylere ulaşabildiğini gördüm. Oyundaki öğretmen.. Bizim okulumuzda öyle bir öğretmen yok.” (SO10)”

“Sahnedeki müdür ‘Zorbalık için mi beni meşgul ediyorsun?’ demişti mesela. Bizim müdür böyle bir şey yapmaz. (SO4)”

“Bence kendini en kötü durumlara hazırlaman gerektiğini öğrendim. İşte o durumlarda ne yapabilirim onu gördüm. (SO6)”

“Ben açıkçası halime şükrettim. Yani benim okulumda böyle bir şey yapacak kişiler yok diye düşünüyorum. Onun için şükür ettim. Bu kadar kötü insanlarla değilim diye mutlu oldum. İftira atacak biri vardır, illaki vardır. Ama iftiraya cevap verecek kişiler de var. Mesela öğretmenlerimiz gibi. Müdürümüz de zorbalığa ses çıkarıyor gerçekten. Direk okuldan atıyor mesela. Mustafa’yı atmıştı öyle. Bu bence çok güzel bir şey. (SO8)”

Forum tiyatro çalışmasının, katılımcılara akran zorbalığı konusunun ciddiyeti ve yaşadıkları çevredeki kişilerin bu konudaki tavırları ile alabilecekleri yardımlar konusunda farkındalık sağladığı görülmektedir.

“Her şey değişti. Yani onun yanında daha da çok farklı birisiyim. Bana diyor ‘Artık sen değiştin, sen artık eskisi gibi değilsin’ Bunun farkındaysan sen de kendini ona göre çizgi iz. Suistimal edilmekten kurtuldum. Ben değişince o da değişti. (SO3)”

“Benim hayatımda çok Şey değiştirdi. Benim psikolojim bozulmaya başlamıştı cidden bu durumda. Bayağı ciddi ciddi rahatsız oluyordum, okula gelmek istemiyordum. Sınıfımı değiştirmeyi bile dştndm ben. Arkadaşlarım bana destek çıkınca ben de karşı geldim, yendim. Çalışmadan önce de gidelim konuşalım diyorlardır onlar ama ben cesaret edemiyordum. Bu çalışmadan sonra arkadaşlarımla hep beraber gittik, konuştuk, hallettik. (SO9)”

“Bence bunu izleyerek biraz daha etkilendi çoğu kişi, ben bunu gördüm. Bunu izledikleri için mi etkilendi hiçbir fikrim yok ama zorbalarda biraz daha hal ve hareketlerine dikkat ediyorlar. Biraz daha da böyle sustular, geri çekildiler ama bundan mı bilmiyorum. (SO4)”

SO3 ve SO9 isimli katılımcılar, forum tiyatro çalışmasının yaşamlarında büyük dönüşümler yarattığını ifade etmektedir. SO3, zorbalarda arkadaş olduğunu fark ederek, bu arkadaşlıklarını sonlandırmış ve sınırlarını netleştirmiştir. SO9 ise uzun süredir maruz kaldığı ve kendisini birçok açıdan olumsuz etkileyen zorbalığa, forum tiyatro çalışmasından sonra müdahale etmiş ve tepki göstermiştir. Bu iki katılımcının bu spesifik ifadeleri, forum tiyatro yaklaşımının akran zorbalığı konusunda kullanılmasının ne kadar etkili olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca, SO4 adlı katılımcı, okul içindeki zorbalarda forum tiyatro çalışmasından sonra zorbalık davranışlarında azalma olduğunu belirtmektedir. Bu bulgular, forum tiyatro çalışmasının akran zorbalığı deneyimleyen tüm paydaşlara olumlu etkiler sağladığını göstermektedir.

Araştırma sorusundan elde edilen bulgulara göre katılımcıların gerçekleştirdikleri eylemlerin arkadaşları ve aileleri tarafından takdir edilmesi, ergen yaş grubunda yakın çevreden alınan onayın büyük bir öneme sahip olduğunu ve bu onayın davranışları pekiştirdiğini göstermektedir. Forum tiyatro çalışmasının hem seyircilere hem de mağdurlarda cesaret vermesi ve zorba grubundakiler için uyarıcı nitelikte olması, çalışmanın tüm paydaşlara hitap ettiğini ve elde edilebilecek maksimum verimin sağlandığını göstermektedir. Katılımcıların hem kendi sahne deneyimlerinden hem de başkalarının sunduğu çözümlerden özgüvenlerini geliştirmesi, çalışmanın ıktıları açısından son derece önemli bir bulgudur. Forum tiyatro çalışmasının, katılımcılara kriz anlarında yeni çözümler kazandırması ve bu çözümlerin onları güvende hissettirmesi, yalnızca seyirci rollerine değil aynı zamanda mağdur rollerinin seyrine de katkı sağladığı düşünülmektedir.

Çalışmanın, katılımcıların mevcut bilgilerini yeniden deneyimlemelerine ve bu bilgileri davranışa dönüştürme konusunda tazelemelerine olanak tanınmasının, davranışın

kalıcılığı açısından önemli bir katkı sağladığı düşünülmektedir. Ayrıca bu çalışma, katılımcılara akran zorbalığı konusunun ciddiyeti ve yaşadıkları çevredeki kişilerin bu konudaki tavırları ile alabilecekleri yardımlar konusunda farkındalık kazandırmıştır. SO3 ve SO9 isimli katılımcılar, forum tiyatro çalışmasının yaşamlarında büyük dönüşümler yarattığını ifade etmektedir. SO3, zorbalarla arkadaş olduğunu fark ederek, bu arkadaşlıklarını sonlandırmış ve sınırlarını netleştirmiştir. SO9 ise uzun süredir maruz kaldığı ve kendisini birçok açıdan olumsuz etkileyen zorbalığa, forum tiyatro çalışmasından sonra müdahale etmiş ve tepki göstermiştir. Bu iki katılımcının bu spesifik ifadeleri, forum tiyatro yaklaşımının akran zorbalığı konusunda kullanılmasının ne kadar etkili olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca, SO4 adlı katılımcı, okul içindeki zorbaların forum tiyatro çalışmasından sonra zorbalık davranışlarında azalma olduğunu belirtmektedir. Bu bulgular, forum tiyatro çalışmasının akran zorbalığı deneyimleyen tüm paydaşlara temas ettiğini göstermektedir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu bölümde araştırmanın nicel ve nitel verilerinden elde edilen bulgu ve yorumların sonuçlarına ve sonuçların işaret ettiği önerilere yer verilmektedir.

Sonuç

Bu araştırmada, akran zorbalığı konulu forum tiyatro çalışmasının lise öğrencilerinin zorbalığa seyirci müdahale düzeyleri üzerindeki etkisi nicel ve nitel veriler ışığında incelenmiştir. Elde edilen bulgular, forum tiyatro yaklaşımının öğrencilerin zorbalık karşısındaki tutum ve davranışlarında olumlu değişiklikler yarattığını göstermektedir.

Zorbalığa Seyirci Müdahale Ölçeği (ZSMÖ) ile elde edilen ön test ve son test verilerinin analizi, forum tiyatro çalışması sonrasında öğrencilerin zorbalığa seyirci olarak müdahale etme düzeylerinde istatistiksel olarak anlamlı bir artış olduğunu ortaya koymuştur. Özellikle kabul etme, karar verme ve müdahale etme alt boyutlarında kaydedilen bu artışlar, öğrencilerin zorbalık durumlarını tanıma, bu durumlara yönelik karar alma ve aktif müdahalede bulunma eğilimlerinin güçlendiğini göstermektedir. Ancak fark etme ve yorumlama alt boyutlarında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Bu durum, öğrencilerin zorbalık olaylarını fark etme ve yorumlama konusunda gelişim dönemi özellikleri de dikkate alındığında hâlihazırda belli bir bilinç düzeyine sahip olmalarından kaynaklıdır.

Nicel bulgular, sınıf düzeyi (9. ve 10. sınıflar) ve cinsiyet (kız ve erkek öğrenciler) değişkenlerinin ZSMÖ puanları üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığını göstermiştir. Bu bulgu, forum tiyatro çalışmasının farklı sınıf düzeylerindeki ve cinsiyetteki öğrencilere benzer etkiler yaptığını, yani yaklaşımın genellenebilir ve kapsayıcı bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

Nitel verilerin analizi, forum tiyatro çalışmasının katılımcıların duygusal farkındalık ve empati düzeylerini artırdığını, bu sayede zorbalık olaylarına müdahale etme konusunda motive olduklarını ortaya koymuştur. Katılımcılar, kendi zorbalık deneyimlerini hatırlayarak bu olayların "zorbalık" olduğuna dair farkındalık

kazanmışlardır. Bu durum, çalışmanın gerçek yaşantıları derinlemesine ele alıp yansıttığını göstermektedir.

Katılımcıların zorbalık olaylarına çözüm bulma arzuları ve hissettikleri sorumluluk duygusu, müdahale etme davranışının gerçekleşmesi için önemli bir motivasyon kaynağı olarak belirlenmiştir. Katılımcıların seyircilerin tutumlarını sorgulamaları ve seyirci kalmanın sorumluluklarını fark etmeleri, zorbalıkla mücadelede seyirci rolünün önemini kavradıklarını göstermektedir. Seyircilerin tutumlarını yanlış bulma ve müdahale etmeleri gerektiğini düşünme eğilimleri, katılımcıların pasif gözlemci rolünden çıkıp aktif müdahil olma yönünde bir dönüşüm yaşadıklarını göstermektedir. Bu bulgu, forum tiyatro yaklaşımının seyirci rolündeki bireylerin sorumluluklarının farkına varmalarını sağladığını ve onları harekete geçmeye teşvik ettiğini göstermektedir. Forum Tiyatro yaklaşımı, katılımcıların zorbalık karşısında geliştirebilecekleri çeşitli çözüm yollarını deneyimlemelerine ve bu çözümleri pratikte uygulayabilme cesaretini kazanmalarına olanak tanımaktadır.

Katılımcılar, seyirci-oyuncuların sahnede sundukları çözümler sonrasında zorbalık olaylarının seyrinin değişebileceğine dair umutlu hissettiklerini ve kendilerini daha güçlü hissettiklerini belirtmişlerdir. Bu güçlenme hissi, katılımcıların özgüvenini artırarak zorbalık karşısında daha dirençli olmalarına katkı sağlamıştır. Katılımcılar zorbalıkla mücadelede toplumsal dayanışmanın ve kolektif sorumluluğun önemini kavramış, aile ve okul paydaşlarının rollerinin farkına varmışlardır.

Zorbalığa seyirci kalma nedenleri arasında, katılımcıların kendilerinin de zorbalığa maruz kalma korkusu ve zorbanın yeni hedefi olma endişesi öne çıkmaktadır. Bu korku ve endişeler, katılımcıların pasif kalmasına neden olmaktadır. Ancak forum tiyatro çalışması, bu endişelerin üstesinden gelmelerine yardımcı olarak onları daha cesur ve müdahaleci bireyler haline getirmiştir.

Bu çalışma, zorbalık yaşantılarına önlem alma ve mücadele etmede tüm paydaşların sorumluluklarını gözler önüne sermektedir. Akran zorbalığı, eğitimde önemli bir sorun olmaya devam etmektedir ve bu sorunun çözümünde yaratıcı yaklaşımlar gerekmektedir.

Hem nicel hem de nitel bulgular, forum tiyatro yaklaşımının öğrencilerin zorbalığa seyirci müdahale düzeylerini artırmada etkili olduğunu göstermektedir. Seyircilerin zorbalığa müdahale ettiğinde zorbalık olaylarının her yönüyle değişebileceği görülmektedir. Nicel bulgular, öğrencilerin zorbalığa müdahale etme eğilimlerinde

istatistiksel olarak anlamlı bir artış olduğunu ortaya koyarken, nitel bulgular bu artışın altında yatan duygusal ve bilişsel süreçleri aydınlatmaktadır.

Sonuç olarak, bu araştırma akran zorbalığı konulu forum tiyatro çalışmasının lise öğrencilerinin zorbalığa seyirci müdahale düzeylerini artırmada etkili bir yaklaşım olduğunu ortaya koymaktadır. Hem nicel hem de nitel bulgular, forum tiyatro yaklaşımının öğrencilerin duygusal ve bilişsel farkındalıklarını artırarak, zorbalıkla mücadelede daha etkin ve sorumlu bireyler olmalarını sağladığını göstermektedir. Eğitimde bu tür yenilikçi ve katılımcı yaklaşımların kullanılması, öğrencilerin sosyal ve duygusal gelişimlerine katkı sağlayarak daha güvenli ve destekleyici bir öğrenme ortamı yaratılmasına yardımcı olacaktır.

Öneriler

Araştırmanın bulguları, forum tiyatro yaklaşımının akran zorbalığına karşı farkındalık yaratmada ve öğrencilerin seyirci rolündeki müdahale düzeylerini artırmada etkili bir araç olduğunu göstermektedir. Bu yaklaşımın, öğrencilerin duygusal ve bilişsel farkındalıklarını artırarak empati ve müdahale becerilerini geliştirdiği ve böylece zorbalıkla mücadelede önemli bir potansiyele sahip olduğu görülmektedir. Çalışmanın amacı doğrultusunda, forum tiyatro yaklaşımı öğrencilerin akran zorbalığında seyirci müdahale düzeylerini artırmıştır.

Bu bağlamda, eğitim kurumlarının forum tiyatro gibi interaktif ve katılımcı yaklaşımları rehberlik ve psikolojik danışmanlık programlarına entegre etmeleri önerilmektedir. Öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin akran zorbalığında seyirci rolü konusunda bilinçlendirilmesi ve destekleyici bir okul ikliminin oluşturulması, öğrencilerin zorbalıkla mücadelede daha etkin rol almalarını sağlayacaktır. Okullarda forum tiyatro kulüpleri kurulmasıyla öğrencilerin aktif katılımı sağlanabilir. Bu kulüpler aracılığıyla öğrenciler, akran zorbalığına karşı çözüm önerileri geliştirebilir ve farkındalık etkinlikleri düzenleyebilirler. Okul içi politika ve uygulamalarda öğrencilerin görüşlerine yer verilerek, onların sorumluluk duygusu ve müdahale istekliliği artırılabilir.

Bu önerilerin hayata geçirilmesinin, akran zorbalığıyla mücadelede etkili adımlar atılmasına ve öğrencilerin sosyal-duygusal gelişimlerinin desteklenmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Adler, A. (2000). *Yaşama Sanatı* (K. Şipal, Çev.). İstanbul: Say Yayınları. (1996).
- Adalar Çelenk, T. E. ve Yıldızlar, O. (2019). Lise Öğrencilerinde Akran Zorbalığı ve Mağduriyetinin İncelenmesi. *Sağlık ve Yaşam Bilimleri Dergisi*, 1(2), 24-31. <https://doi.org/10.33308/2687248X.201912150>
- Adıgüzel, Ö. (2008). Türkiye'de eğitimde yaratıcı dramının yakın tarihi. *Yaratıcı Drama Dergisi*, 1(5), 7-50. <https://doi.org/10.21612/yader.2008.001>
- Adıgüzel, Ö. (2018). *Eğitimde Yaratıcı Drama*. Ankara: Yapı Kredi Yayınları. <https://doi.org/10.14527/9786053644675>
- Açıkgöz, T. (2017). *Ortaokul Öğrencilerinde Akran Zorbalığı ile Okula Karşı Tutum* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi, Sakarya, Türkiye.
- Akkoca Çayır, N., Akhun, B. ve Özdemir Şimşek, P. (2016). Kültür Öğretmenleriyle Hizmet İçi Eğitim Kapsamında Yaratıcı Drama Üzerine Bir Çalışma: Katılımcı Görüşlerinin Nitel Analizi. *Eğitim ve Bilim*, 41(183), 69-99. <https://doi.org/10.15390/EB.2016.4730>
- Alikasifoğlu, M., Ercan, O., Erginöz, E., Ercan, O., Uysal, Ö., Kaymak, D. A. ve İlter, Ö. (2004). Violent behavior among Turkish high school students and correlate of physical fighting. *European Journal of Public Health*, 14(2), 173-177. <https://doi.org/10.1093/eurpub/14.2.173>
- Arslan, S. ve Savaşer, S. (2009). Akran Zorbalığını Önlemede Okul Hemşiresinin Rolü. *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi*, 2(3), 118-123. https://www.academia.edu/85336633/Akran_Zorbali%C4%9Fini_%C3%96nlemede_Okul_Hem%C5%9Firesinin_Rol%C3%BC
- Austin, S. ve Joseph, S. (1996). Assessment of bully/victim problems in 8 to 11 year-olds. *British Journal of Educational Psychology*, 66(4), 447-456. <https://doi.org/10.1111/j.2044-8279.1996.tb01211.x>
- Ayas, T. (2018). *Okullarda Yaygın Sorun Olan Zorbalığı Önlemek* (3. baskı). Ankara: Vizetek Yayıncılık.
- Aydoğan, R., Mermer, İ. E., Hıdır, A. Y., Erkul, F. ve Gümüştekin, A. (2023). Okullarda Yaşanan Akran Zorbalığının Okul Yöneticisi, Öğretmen ve Psikolojik Danışman Açısından Değerlendirilmesi. *International Journal of Social Sciences*, 7(28), 315-333. <https://doi.org/10.52096/usbd.7.29.19>
- Babbage, F. (2004). *Augusto Boal*. Routledge.
- Baş, E. ve Özeren, G. S. (2022). Ortaöğretimde Akran Zorbalığı, Zorba/Mağdur Olmayı Etkileyen Kişisel ve Çevresel Unsurlar. *Social Sciences Studies Journal*, 7(86), 3419-3430. <https://doi.org/10.26449/sss.3398>

- Başaran, A. G. (2014). *Rize İli Lise Öğrencilerinde Akran Zorbalığı ve Zorbalığı Önleme Eğitimi Etkisinin Değerlendirilmesi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas, Türkiye.
- Başeğmez, A. C. ve Özerk, H. (2021). İnsanın Saldırgan ve Şiddet İçeren Davranışlarını Psikoterapi Kuramlarının Ele Alış Biçimlerinin Değerlendirilmesi. *OPUS International Journal of Society Researches*, 18(44), 8475-8499. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/opus/issue/62813/942149>
- Baki, A. ve Gökçek, T. (2012). Karma Yöntem Araştırmalarına Genel Bir Bakış. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(42), 1-21. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/70397>
- Balaban Salı, J. (2012). İletişim araştırmalarında nitel yöntemler. N. Sever ve N. İspir (Editörler), *İletişim Araştırmaları* (ss. 122-143). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Baldry, A. C. ve Farrington, D. P. (2000). Bullies and delinquents: Personal characteristics and parental styles. *Journal of Community and Applied Social Psychology*, 10(1), 17-18. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1099-1298\(200001/02\)10:1<17::AID-CASP526>3.0.CO;2-M](https://doi.org/10.1002/(SICI)1099-1298(200001/02)10:1<17::AID-CASP526>3.0.CO;2-M)
- Barik, E. ve Yurtal, F. (2023). Akran Zorbalığı ile Baş Etmede Sınıf Öğretmenlerinin Kullandıkları Stratejiler ve Karşılaştıkları Güçlükler. *Turkish Journal of Educational Studies*, 10(2), 133-150. <https://doi.org/10.33907/turkjes.1081627>
- Başbuğ, S. (2006). Yaratıcı dramının Türkiye'deki öncülerinden "Prof. Dr. İnci San'ın yaratıcı drama anlayışı". *Yaratıcı Drama Dergisi*, 1(2), 117-128. <https://doi.org/10.21612/yader.2006.020>
- Bayar, A. ve Balcı, M. (2023). Okul Rehber Öğretmenlerinin Bakış Açısından Akran Zorbalığı ve Çözüm Yolları. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 10(4), 87-105. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/asead/issue/80484/1350275>
- Bilgin, N. (1988). *Sosyal Psikolojiye Giriş* (1.Basım). İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Bilgiç, E. (2007). *İlköğretim 1. Kademedeki Görülen Zorba Davranışların Sınıf Değişkenleri ve Atmosferi Algulamalarına Göre İncelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi, Adana, Türkiye.
- Boal, A. (2008). *Oyuncular ve Oyuncu Olmayanlar İçin Oyunlar* (B. Ataman, Ö. Öztürk ve K. Rızvanoğlu, Çev.). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi. (1992).
- Boal, A. (2011). *Ezilenlerin Tiyatrosu* (Çev. Y. Özsoy). Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi. (1974).
- Bolton, G. (1984). *Drama as education*. Longman.
- Bolton, G. (1985). Changes in thinking about drama in education. *Theory Into Practice*, 24(3), 151-157. <https://doi.org/10.1080/00405848509543166>

- Bozdoğan, Ö. (2024). *Forum tiyatrodaki Arzu Gökkuşuğu Tekniği araştırmalarının yeri ve kullanım süreçleri* (Sanatta yeterlik tezi). Eskişehir Anadolu Üniversitesi.
- Bowers, L., Smith, P. K. ve Binney, V. (1992). Cohesion and power in the families of children involved in bully/victim problems at school. *Journal of Family Therapy*, 14(4), 371-387. <https://doi.org/10.1046/j.1992.00467.x>
- Bryman, A. ve Cramer, D. (2001). *Quantitative data analysis with SPSS release 10 for Windows: A guide for social scientists*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203471548>
- Ciminli, A. (2023). Akran Zorbalığına Şahit Olan Öğrencilerin Algıları. *Online Journal of Current Educational Studies*, 1(1), 22-52. <https://doi.org/10.5281/zenodo.8101863>
- Creswell, J. W. (2021). *Karma yöntem araştırmalarına giriş* (M. Sözbilir, Çev. Ed., 3. baskı). Ankara: Pegem Akademi. (2015).
- Crick, N. R. ve Grotpeter, J. K. (1995). Relational aggression, gender, and social-psychological adjustment. *Child Development*, 66(3), 710-722. <https://doi.org/10.2307/1131945>
- Çankaya, İ. (2011). İlköğretimde Akran Zorbalığı. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24(1), 81-92. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/uefad/issue/16693/173508>
- Çarkıt, E. ve Bacanlı, F. (2020). Okullarda Akran Zorbalığı: Öğretmen Görüşlerine Göre Nitel Bir Çalışma. *OPUS International Journal of Society Researches*, 15(24), 2545-2583. <https://doi.org/10.26466/opus.644848>
- Çelik, S. (2022). *Zorbalığa Seyirci Olan Ergenlerin Müdahale Etmesinin Yordayıcıları Olarak Empati, Saldırganlık Hakkında Düşünceler ve Saldırganlığa Alternatif Davranışlar İçin Öz-Yeterlik* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi, Antalya, İstanbul.
- Çinkır, S. ve Kepenekçi, Y. K. (2003). Öğrenciler Arası Zorbalık. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 34, 236-253. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kuvey/issue/10363/126858>
- Çokluk, Ö., Yılmaz, K. ve Oğuz, E. (2011). Nitel Bir Görüşme Yöntemi: Odak Grup Görüşmesi. *Kuramsal Eğitimbilim*, 4(1), 95-107. <https://keg.aku.edu.tr/arsiv/c4s1/c4s1m6.pdf>
- Dekovic, M., Wissink, I. ve Meijer, A. (2004). The role of family and peer relations in adolescent antisocial behaviour: Comparison of four ethnic groups. *Journal of Adolescence*, 27(5), 497-514. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2004.06.010>
- Demir, K. ve Küçük, S. (2020). Akran Zorbalığı Önleme ve Müdahale Programlarında Güncel Yaklaşımlar ve Hemşirelik Rollerini. *Türkiye Sağlık Bilimleri ve Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 87-102. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tusbad/issue/58783/801533>
- Dewey, J. (1934). *Art as experience*. Perigee Books.

- Durdağ, V. (2014). *Oyun sürecinde yaratıcı drama ve forum tiyatro ilişkisi* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
- Ebrazi Bakhshayesh, A. (2022). *Aktif öğretim yöntemi olarak forum tiyatrosunun eğitimde kullanımına ilişkin öğretmen görüşleri (Tahran ili örneği)* (Yayınlanmış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
- Efiliti, E. (2016). Saldırganlıkla İlgili Kuramsal Yaklaşımlar. Sargın, N., Avşaroğlu, S. ve Ünal, A. (Editörler), *Eğitim ve Psikolojiden Yansımalar* (ss. 17-35). Konya: Çizgi Kitabevi.
- Eisner, E. W. (2002). *The arts and the creation of mind*. Yale University Press.
- Ekiz, D. (2003). *Eğitimde Araştırma Yöntem ve Metodlarına Giriş*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Espelage, D. L. ve Holt, M. K. (2001). Bullying and victimization during early adolescence: Peer influences and psychosocial correlates. *Journal of Emotional Abuse*, 2(2-3), 123–142. https://doi.org/10.1300/J135v02n02_08
- Fromm, E. (2011). *İnsandaki yıkıcılığın kökenleri*. (Ş. Alpagut, Çev.). İstanbul: Payel Yayınevi (1973).
- Freire, P. (2017). *Ezilenlerin Pedagojisi* (D. Hattatoğlu, E. Özbek Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (1968).
- Gardner, H. (1983). *Frames of mind: The theory of multiple intelligences*. Basic Books.
- Garip, G. ve Şavkın, B. (2008). Akran zorbalığı. *PDREM Bülteni*, 1(3), 15-20.
- Geçtan, E. (1990). *Psikanaliz ve Sonrası* (7. basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Genç, G. (2007). *Genel Liselerde Akran Zorbalığı ve Yönetimi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İnönü Üniversitesi, Malatya, Türkiye.
- Gladstone, G. L., Parker, G. B. ve Malhi, G. S. (2006). Do bullied children become anxious and depressed adults?: A cross-sectional investigation of the correlates of bullying and anxious depression. *The Journal of Nervous and Mental Disease*, 194(3), 201-208. <https://doi.org/10.1097/01.nmd.0000202491.99719.c3>
- Gladden, R. M., Vivolo-Kantor, A. M., Hamburger, M. E. ve Lumpkin, C. D. (2014). *Bullying surveillance among youths: Uniform definitions for public health and recommended data elements, version 1.0*. Atlanta, GA: National Center for Injury Prevention and Control, Centers for Disease Control and Prevention and U.S. Department of Education.
- Goleman, D. (1995). *Emotional intelligence: Why it can matter more than IQ*. Bantam Books.
- Gürhan, N. (2017). Her Yönü ile Akran Zorbalığı. *Türkiye Klinikleri Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 3(2), 175-181.

https://www.researchgate.net/publication/319257215_Her_Yonu_ile_Akran_Zorbaligi

- Harris, S. ve Petrie, G. F. (2003). *Bullying: The bullies, the victims, the bystanders*. Scarecrow Press.
- Haynie, D. L., Nansel, T., Eitel, P., Crump, A. D., Saylor, K., Yu, K. ve Simons Morton, B. (2001). Bullies, victims, and bully/victims: Distinct groups of at-risk youth. *The Journal of Early Adolescence*, 21(1), 29-49. <https://doi.org/10.1177/0272431601021001002>
- Holmberg, K. ve Hjern, A. (2008). Bullying and attention-deficit-hyperactivity disorder in 10-year-olds in a Swedish community. *Developmental Medicine & Child Neurology*, 50(2), 134-138. <https://doi.org/10.1111/j.1469-8749.2007.02019.x>
- Horney, K. (2003). *Çağımızın nevrotik kişiliği* (B. Kıcı, Çev.). Ankara: Ege Matbaacılık. (1937).
- Jolliffe, D. ve Farrington, D. P. (2006). Examining the relationship between low empathy and bullying. *Aggressive Behavior: Official Journal of the International Society for Research on Aggression*, 32(6), 540-550. <https://doi.org/10.1002/ab.20154>
- Kapıcı, E. G. (2004). İlköğretim Öğrencilerinin Zorbalığa Maruz Kalma Türünün ve Sıklığının Depresyon, Kaygı ve Benlik Saygısıyla İlişkisi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37(1), 1-13. https://doi.org/10.1501/Egifak_00000000087
- Kaşıkcı, F. (2018). *Ergenlerde Akran Zorbalığı ile Başa Çıkma Stratejileriyle Bilişsel Çarpıtmalar ve Öz Düzenleme Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi, Erzurum, Türkiye.
- Kaukiainen, A., Bjorkqvist, K., Lagerspetz, K., Osterman, K., Salmivalli, C., Rothberg, S. ve A. (1999). The relationships between social intelligence, empathy, and three types of aggression. *Aggressive Behavior*, 25(1), 81-89. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1098-2337\(1999\)25:2<81::AID-AB1>3.0.CO;2-M](https://doi.org/10.1002/(SICI)1098-2337(1999)25:2<81::AID-AB1>3.0.CO;2-M)
- Kepenekci, Y. K. ve Cinkir, S. (2006). Bullying among Turkish high school students. *Child Abuse & Neglect*, 30(2), 193-204. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2005.10.005>
- King, C. A., Horwitz, A., Berona, J. ve Jiang, Q. (2013). Acutely suicidal adolescents who engage in bullying behavior: 1-year trajectories. *Journal of Adolescent Health*, 53(1), 43-50. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2012.09.016>
- Klomek, A. B., Kleinman, M., Altschuler, E., Marrocco, F., Amakawa, L. ve Gould, M. S. (2013). Suicidal adolescents' experiences with bullying perpetration and victimization during high school as risk factors for later depression and suicidality. *Journal of Adolescent Health*, 53(1), 37-42. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2012.12.008>
- Kurt Demirbaş, N. ve Öztemel, K. (2019). Zorbalıkta Seyirci Müdahale Ölçeği'nin (ZSMÖ) Türkçe Uyarlaması: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Turkish*

Psychological Counseling and Guidance Journal, 9(54), 965-985.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/tpdrd/issue/48897/623295>

Kurt Demirbaş, N. ve Öztemel, K. (2022). Zorbalığa Seyirci Müdahale Psiko-Eğitim Programının Ortaokul Öğrencilerinin Zorbalığa Müdahale Becerilerine Etkisi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 42(2), 1573-1604.
<https://doi.org/10.17152/gefad.982817>

Kuyumcu, N. (2012). *Forum tiyatro ve uygulamaları*. Nobel Yayıncılık.

Ledley, D. R., Storch, E. A., Coles, M. E., Heimberg, R. G., Moser, J. ve Bravata, E. A. (2006). The relationship between childhood teasing and later interpersonal functioning. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, 28(1), 33-40.
<https://doi.org/10.1007/s10862-006-4539-9>

Lorenz, K. (2008). *İşte insan. Saldırganlığın doğası üzerine* (E. T. Güney, Çev.). İstanbul: Cumhuriyet Kitapları (1963).

Martin, M. ve Greenwood, C. W. (2000). *Çocuğunuzun Okulla İlgili Sorunlarını Çözebilirsiniz* (F. Z. Dağdır, Çev.). İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Metin, O. ve Ünal, Ş. (2022). İçerik Analizi Tekniği: İletişim Bilimlerinde ve Sosyolojide Doktora Tezlerinde Kullanımı. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(Özel Sayı 2), 273-294. <https://doi.org/10.18037/ausbd.1227356>

Maunder, R. E. ve Crafter, S. (2018). School bullying from a sociocultural perspective. *Aggression and Violent Behavior*, 38, 13-20.
<https://doi.org/10.1016/j.avb.2017.10.010>

Michaud, Y. (1991). *Şiddet* (Çev. Cem Muhtaroglu). İstanbul: İletişim Yayınları. (1991).

Monks, C. P., Smith, P. K. ve Swettenham, J. (2005). Psychological correlates of peer victimization in preschool: Social cognition skills, executive function, and attachment profiles. *Aggressive Behavior*, 31, 571-588.
<https://doi.org/10.1002/ab.20099>

Nansel, T. R., Overpeck, M., Pilla, R. S., Ruan, W. J., Simons-Morton, B. ve Scheidt, P. (2001). Bullying behaviors among us youth: Prevalence and association with psychosocial adjustment. *Journal of The American Medical Association*, 285(16), 2094-2100. <https://doi.org/10.1001/jama.285.16.2094>

Neelands, J. (2000). *Drama and theatre studies*. Hodder Education.

Nelson-Jones, R. (2003). *Danışma Psikolojisi Kuramları* (Çev. F. Korkut, B. Eyllen, S. Doğan ve V. Duyan) (Ed. F. Akkoyun). Ankara: Kişisel Yayınlar. (1982).

Nickerson, A. B. (2019). Preventing and intervening with bullying in schools: A framework for evidence-based practice. *School Mental Health*, 11(1), 15-28.
<https://doi.org/10.1007/s12310-017-9221-8>

Olweus, D. (1993). *Bullying at school: What we know and what we can do*. Wiley-Blackwell.

- Onur, H. Ö. (2016). *Yaratıcı Dramada Forum Tiyatro Tekniği Kullanılmasının Annelerin İletişim Becerilerinin Geliştirilmesine Etkisi*. (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- O'Toole, J. (1992). *The process of drama: Negotiating art and meaning*. Routledge.
- Öğretir Özçelik, A. (2017). Aggression theories revisited: Lorenz's neoinstinctivism, Wilson's socio-biology, and Skinner's behavioral theories. *Journal of Asian Scientific Research*, 7(2), 38-45. <https://doi.org/10.18488/journal.2.2017.72.38.45>
- Ögel, K., Tarı, I. ve Eke, C. Y. (2006). *Okullarda Suç ve Şiddeti Önleme Kılavuzu*. İstanbul: Yeniden Yayınları.
- Özen, Z. (2012). Augusto Boal'in ezilenlerin tiyatrosu yaklaşımının modernite ve çağdaş sanat anlayışları odağında incelenmesi. *Yaratıcı Drama Dergisi*, 7(13), 51-64. <https://doi.org/10.21612/yader.2012.004>
- Öztuna, A. (2018). *Dokuzuncu ve Onuncu Sınıf Öğrencilerinde Akran Zorbalığı Göstermenin ve Akran Zorbalığına Maruz Kalmanın Psikolojik Belirtilerle İlişkisi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.
- Pekel, N. (2004). *Akran Zorbalığı Grupları Arasında Sosyometrik Statü, Yalnızlık ve Akademik Başarı Durumlarının İncelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
- Pekel Uludağlı, N. ve Uçanok, Z. (2005). Akran Zorbalığı Gruplarında Yalnızlık ve Akademik Başarı ile Sosyometrik Statüye Göre Zorba/Kurban Davranış Türleri. *Türk Psikoloji Dergisi*, 20(56), 77-92.
- Polat, F. ve Sohbet, R. (2020). Ortaöğretim Öğrencilerinde Akran Zorbalığı. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 15(2), 41-51. <https://doi.org/10.17517/ksutfd.608921>
- Polat Külcü, D. (2015). *Çocuklarda Akran Zorbalığı ve Benlik Saygısının İncelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mersin Üniversitesi, Mersin, Türkiye.
- Rigby, K. (2007). *Bullying in school and what to do about it*. Acer Press.
- Rose, C. A. ve Espelage, D. L. (2013). *Poor social and communication skills linked to peer rejection, bullying involvement for students with disabilities*. University of Illinois.
- Salmivalli, C. (2010). Bullying and the peer group: A review. *Aggression and Violent Behavior*, 15(2), 112-120. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2009.08.007>
- Salmon, G., James, A. ve Smith, D. M. (1998). Bullying in schools: Self reported anxiety, depression, and self esteem in secondary school children. *BMJ*, 317(7163), 924-925. <https://doi.org/10.1136/bmj.317.7163.924>
- San, İ. (2021). *Yaratıcı Drama ve Müze* (2. baskı). İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.

- Sheeber, L., Hops, H., Alpert, A., Davis, B. ve Andrews, J. (1997). Family support and conflict: Prospective relations to adolescent depression. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 25, 333-345. <https://doi.org/10.1023/A:1025768504415>
- Siyez, D. ve Kaya, A. (2011). Akran zorbalığı gruplarında empatik eğilim. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(2), 23-43. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/inuefd/issue/8699/108637>
- Smith, P. K. ve Sharp, S. (2003). *School bullying: Insights and perspectives*. Routledge.
- Sullivan, K., Cleary, M. ve Sullivan, G. (2004). *Bullying in secondary schools: What it looks like and how to manage it*. California: Paul Chapman Publishing ve Corwin Press. <https://doi.org/10.4135/9781446215296>
- Taş, U. E., Gönen, E., Çalık, G., Ozarkan, H. B., Kılıç, K. ve Taşkın, T. (2022). *PISA 2022 OECD Ülke Raporu -Türkiye-*. MEB.
- Temel, Z.F. ve Aksoy, A.B. (2001). *Ergen ve Gelişimi: Yetişkinliğe İlk Adım* (1. Basım), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Tuluk, N. (2004). Yaratıcı drama. *Pivolka*, 3(15), 10-12.
- Tural Hesapçioğlu, S. ve Yeşilova, H. (2015). Lise Öğrencilerinin Zorbaliğa ve Zorbalara İlişkin Duyguları, Düşünceleri ve Tutumları. *Anatolian Journal of Psychiatry*, 16(4), 284-293.
- Tuzcuoğlu, S. (2019). *Forum Tiyatronun Yaratıcı Drama Bileşenleri (Eğitmen-Konu-Grup-Mekân) Açısından İncelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
- Tuzcuoğlu, S. ve Adıgüzel, Ö. (2021). Eğitim, Konu, Grup, Mekân Bağlamında Yaratıcı Drama ve Forum Tiyatro. *Yaratıcı Drama Dergisi*, 16(1), 103-130. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ydrama/issue/60339/880795>
- Türk Dil Kurumu. (2024, Nisan 11). <http://www.tdk.gov.tr/>
- Türk Kurtça, T., Ermağan Çağlar, E. ve Sanal Özcan, Y. (2020). Akran Zorbalığı ve Travma Sonrası Stres Bozukluğu Arasındaki İlişkinin Gözden Geçirilmesi. *Kastamonu Education Journal*, 28(2), 584-595. <https://doi.org/10.24106/kefdergi.693410>
- Uysal, H. ve Dinçer, Ç. (2012). Okul Öncesi Dönemde Akran Zorbalığı. *Journal of Theoretical Educational Science*, 5(4), 468-483. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/akukeg/issue/29347/314047>
- Ünaldı, E. (2017). *Anne Babası Boşanmış Çocuklarda Algılanan Anne Baba Tutumlarının Akran Zorbalığı Davranışı ile İlişkisi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Beykent Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.
- Üstündağ, T. (1994). Günümüz Eğitiminde Dramanın Yeri. *Yaşadıkça Eğitim Dergisi*, 37, 7-10. <https://openaccess.iku.edu.tr/entities/publication/be45fd93-a5fe-4250-962f-4feaf96b37c5>

- Üstündağ, T. (2016). *Yaratıcı Drama Öğretmenimin Günlüğü* (13. baskı). Ankara: Pegem A Yayınları.
- Van der Wal, M. F., de Wit, C. A. ve Hirasings, R. A. (2003). Psychosocial health among young victims and offenders of direct and indirect bullying. *Pediatrics*, *111*(6), 1312-1317. <https://doi.org/10.1542/peds.111.6.1312>
- Wan Ismail, W. S., Nik Jaafar, N. R., Sidi, H., Midin, M. ve Shah, S. A. (2014). Why do young adolescents bully? Experience in Malaysian schools. *Comprehensive Psychiatry*, *55*(Suppl. 1), 114-120. <https://doi.org/10.1016/j.comppsy.2013.05.002>
- Winner, E. ve Hetland, L. (2000). The arts and academic achievement: What the evidence shows. *The Journal of Aesthetic Education*, *34*(3/4), 3-10. <https://doi.org/10.2307/3333637>
- Wolke, D., Woods, S., Stanford, K. ve Schulz, H. (2001). Bullying and victimization of primary school children in England and Germany: Prevalence and school factors. *British Journal of Psychology*, *92*, 673-696. <https://doi.org/10.1348/000712601162419>
- Yaman, E., Eroğlu, Y. ve Peker, A. (2011). *Başa Çıkma Stratejileriyle Okul Zorbalığı ve Siber Zorbalık* (1. baskı). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Yeğen, G. (2003). Yaratıcı drama. *İlköğretim Online*, *2*(2).
- Yelboğa, N. ve Koçak, O. (2019). Ergenlerde Akran Zorbalığını Yordayan Bazı Faktörlerin Zorba ve Mağdur Bireyler Açısından Değerlendirilmesi. *OPUS International Journal of Society Researches*, *13*(19), 2286-2320. <https://doi.org/10.26466/opus.543567>
- Yelboğa, N. ve Koçak, O. (2019). Lise Öğrencilerini Akran Zorbalığına İten Nedenlerin Değerlendirilmesi ve Artvin Örneği. *Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *18*(35), 771-802. <https://www.proquest.com/docview/2267688726?sourcetype=Scholarly%20Journal>
- Zablotsky, B., Bradshaw, C. P., Anderson, C. ve Law, P. A. (2013). The association between bullying and the psychological functioning of children with autism spectrum disorders. *Journal of Developmental & Behavioral Pediatrics*, *34*(1), 1-8. <https://doi.org/10.1097/DBP.0b013e31827a7c3a>

EK 1. Aydınlatılmış Onam Formu

AYDINLATILMIŞ ONAM FORMU

Araştırmanın adı: Drama Etkinlikleri ile Yapılandırılmış Forum Tiyatro Çalışmalarının Akran Zorbalığında Seyirci Rolü Bağlamında Kullanılması

A. Giriş

Sayın gönüllü,

Yüksek Lisans Tezi kapsamında planlanmış olan yukarıda adı yazılı araştırmaya katılmak üzere davet edilmiş bulunuyorsunuz. Bu araştırmada yer almayı kabul etmeden önce, araştırmanın ne amaçla yapılmak istendiğini anlamanız ve kararınızı bu bilgilendirme çerçevesinde özgürce vermeniz gerekmektedir. Aşağıdaki bilgileri lütfen dikkatlice okuyunuz, sorularınız olursa sorunuz ve açık yanıtlar isteyiniz.

B. Bilgilendirme

1. Bu çalışma; Yaratıcı Drama tekniklerinden Forum Tiyatro yaklaşımının akran zorbalığındaki seyirci rolüne etkisini araştırmaktadır.
2. Çalışmaya katılmak için Eskişehir Salih Zeki Anadolu Lisesi'nde 11.sınıfta olmak koşul olarak belirlenmiştir.
3. Çalışma kapsamında, çalışmaya katılmaya gönüllü katılımcılarla akran zorbalığını konu alan bir Forum Tiyatro çalışması sahnelenecektir.
4. Araştırmaya 9 gönüllü katılımcı dahil edilecektir.
5. Bir gönüllünün bu araştırmanın gereklerini yerine getirebilmek için harcayacağı süre yaklaşık???
6. Gönüllülerin araştırmaya katılmaları onlar açısından bir risk barındırmamaktadır.
7. Gönüllüler araştırmaya katılmamaları ya da araştırmadan ayrılmaları durumunda herhangi bir olumsuz sonuçla karşı karşıya kalmayacaklardır.
8. Gönüllülere herhangi bir ücret ödenmeyecek ve onlardan herhangi bir ücret alınmayacaktır.

C. Güvence

Bu araştırmada yer almak tümüyle sizin isteğinize bağlıdır. Araştırmada yer almayı reddedebilirsiniz ya da başladıktan sonra yarıda bırakabilirsiniz. Bu araştırmanın sonuçları bilimsel amaçlarla kullanılacaktır. Araştırmadan çekilmeniz ya da araştırmacı tarafından araştırmadan çıkarılmanız halinde, sizle ilgili veriler kullanılmayacaktır. Ancak veriler bir kez anonimleştikten sonra araştırmadan çekilmeniz mümkün olmayacaktır. Sizden elde edilen tüm bilgiler gizli tutulacak, araştırma yayımlandığında da varsa kimlik bilgilerinizin gizliliği korunacaktır.

D. Onay

Yukarıda yer alan ve araştırmaya başlanmadan önce gönüllülere verilmesi gereken bilgileri içeren metni okudum (ya da sözlü olarak dinledim). Eksik kaldığını düşündüğüm konularda sorularımı araştırmacılara sordum ve doyurucu yanıtlar aldım. Yazılı ve sözlü

olarak tarafıma sunulan tüm açıklamaları ayrıntılarıyla anladığım kanısındayım. Çalışmaya katılmayı isteyip istemediğim konusunda karar vermem için yeterince zaman tanındı. Bu koşullar altında, araştırma kapsamında elde edilen şahsıma ait bilgilerin bilimsel amaçlarla kullanılmasını, gizlilik kurallarına uyulmak kaydıyla sunulmasını ve yayınlanmasını, hiçbir baskı ve zorlama altında kalmaksızın, kendi özgür irademle kabul ettiğimi beyan ederim.

E. İmza

İmza :

İmza :

Tarih :

Tarih :

Gönüllünün
Adı Soyadı:

Şeyma KOÇ

Not: Bu form, iki nüsha halinde düzenlenir. Bu nüshalardan biri imza karşılığında gönüllü kişiye verilir, diğeri araştırmacı tarafından saklanır.

EK 2. Ebeveyn Onam Formu

EBEVEYN ONAM FORMU

Sayın Ebeveyn;

Bu çalışma, “Drama Etkinlikleri ile Yapılandırılmış Forum Tiyatro Çalışmalarının Akran Zorbalığında Seyirci Rolü Bağlamında Kullanılması” Yüksek Lisans Tezi kapsamında Eğitimde Drama tekniklerinden Forum Tiyatro yaklaşımının akran zorbalığındaki seyirci rolüne etkisini araştırmak amacıyla planlanmıştır. Bu çalışmada çocuğunuzla akran zorbalığı konulu bir forum tiyatro çalışması yapılacaktır. Çocuğunuzun araştırmaya katılımı sizin olur vermenize ve çocuğunuzun isteğinize bağlıdır. Araştırma sürecinde istediğiniz zaman, bir cezaya ya da yaptırıma maruz kalmaksızın ve hiçbir hakkınızı kaybetmeksizin, çocuğunuzun araştırmaya katılmasını reddedebilir veya çocuğunuzun araştırmadan çekebilirsiniz. Çocuğunuzun ve sizi ortaya koyacak kayıtlar gizli tutulacaktır; kamuoyuna açıklanamaz; araştırma sonuçlarının yayımlanması halinde bile kimliğiniz gizli kalacaktır.

Araştırma Süresince 24 saat ulaşılabilecek kişi Adı / Soyadı / Telefonu:

Şeyma KOÇ

GÖNÜLLÜ OLURU

“Bilgilendirilmiş Gönüllü Olur Formundaki tüm açıklamaları okudum. Bana, yukarıda konusu ve amacı belirtilen araştırma ile ilgili yazılı ve sözlü açıklama, aşağıda adı belirtilen sorumlu araştırmacı tarafından yapıldı. Araştırmaya çocuğumun gönüllü olarak katıldığını, istediğimiz zaman gerekçeli veya gerekçesiz olarak araştırmadan ayrılabilceğini ve kendi isteğimize bakılmaksızın araştırmacı tarafından araştırma dışı bırakılabileceğimi biliyorum. Söz konusu araştırmaya, hiçbir baskı ve zorlama olmaksızın çocuğumun benim rızamla katılmasını kabul ediyorum.”

Ebeveyn Adı Soyadı :

İmzası :

Tarih :

Açıklamaları Yapan Kişinin Adı Soyadı :

İmzası :

Tarih :

EK 3. Ölçek Kullanım İzni

Zorbalıkta Seyirci Müdahale Ölçeği (ZSMÖ) Gözet: Kuluolu

17 Mar Paz 17:17

Şeyma Koç
Alıcı: ben

Merhabalar,

ben Şeyma Koç, Eskişehir Sağlık Fakültesi'nde rehber öğretmen olarak görev yapmaktayım. Aynı zamanda Ankara Üniversitesi Eğitimde Yaratıcı Diyaloğu Lisans Programı'nda öğrenciyim. Tecrim için alınan zorbalıkta seyirci rolü hakkında çalışmaya çalışıyorum. Bu konuda Zorbalıkta Seyirci Müdahale Ölçeğine ihtiyacım var. Ölçeğe, nasıl kullanılacağı hakkında bilgiye ve kullarına imzine ulaşmak için sizlere yazıyorum.

İyi günler dilerim.

Neşe Kurt
Alıcı: ben

17 Mar Paz 21:51

Hocam merhaba,

Ölçeği ve ölçeğin uyarlanma süreci, puanlama ile ilgili bilgilerin yer aldığı makaleyi ekte yolluyorum. Kolaylıklar dilerim.

Dr. Neşe Kurt Demirbaş

Gönderen: !
Gönderildi: 17 Mart 2024 Pazartesi 17:17
Kime: Kanun Zorbalıkta Seyirci Müdahale Ölçeği (ZSMÖ)

...

...

[İleti kısıtlıdır] [Tüm iletileri görüntüle](#)

2 ek - Gmail tarafından tarandı

...

...

Şeyma Koç
Alıcı: Neşe

18 Mar Paz 14:55

Merhabalar Neşe hocam,
Çok teşekkür ederim

EK 4. Zorbalıkta Seyirci Müdahale Ölçeği (ZSMÖ)

ZSM ÖLÇEĞİ

MADDELER		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Madde No	Zorbalık: Bir ya da birden çok öğrencinin kendilerinden daha güçsüz bir öğrenciye kasıtlı olarak ve tekrar eden biçimde olumsuz eylemlerde bulunmasıdır. Aşağıdaki ölçekte zorbalık durumları ile karşılaşıldığında sizlerin hangi tepkileri verdiği ile ilgili bazı durumlar verilmiştir. Sizden istenen bu ifadeleri okuyup, size ne kadar uygun olduğunu derecelemenizdir. Katılımınız için teşekkür ederiz.					
1.	Zorbalık benim okulumda bir sorundur.					
2.	Okulumdaki öğrencilerin zorbalığa uğradığının farkındayım.					
3.	Geçen yıl/bu yıl okulumda/sınıfımda zorbalığa maruz kalan bazı öğrenciler gördüm.					
4.	Bana göre zorbalığa uğrayan biri yardıma ihtiyaç duyar.					
5.	Uygun olmayan yorumlar yapan kişi, yaptığı yorumların şaka olduğunu söylese bile o yorumlar birilerinin duygularını incitebilir.					
6.	Zorbalığın başkalarını incitici ve zarar verici olduğunu düşünüyorum.					
7.	Zorbalık olaylarının çözümüne yardımcı olma ve müdahale etme konusunda kendimi sorumlu hissederim.					
8.	Başkalarına zorbalık yapan kişi ben olmasam bile, zorbalığı durdurmaya çalışmak benim sorumluluğumdur.					
9.	Benim davranışlarımın zorbalığı azaltmaya yardımcı olabileceğine inanıyorum.					
10.	Kendisine saygısızca davranılan bir öğrenciye destek olabilecek becerilere sahibim.					
11.	Herhangi birisine zorbalık yapan kişiye, bunu durdurması için ne söyleyeceğimi biliyorum.					
12.	Zorbalığa uğrayan birinin içinde bulunduğu o durumdan kurtulmasına yardım edebilirim.					
13.	Arkadaşlarımdan birinin ya da birkaçının uygun olmayan davranış ve konuşmalarda bulunduğunu görürsem veya duyarsam bırakmalarını söylerim.					
14.	Savunmasız bir öğrenciye kaba ve saygısızca davranan bir öğrenci gördüğümde bir şeyler söylerim.					
15.	Arkadaşım, başka biri hakkında konuşurken ona aşağılayıcı/küçük düşürücü şekilde konuşmasını bırakmasını söylerim.					
16.	Okulumda çok iyi tanımadığım bir öğrencinin zorbalığa maruz kaldığını görürsem onun bu zorbalık durumundan kurtulmasına yardım ederim.					

EK 5. Yarı-Yapılandırılmış Görüşme Formu

“DRAMA ETKİNLİKLERİ İLE YAPILANDIRILMIŞ FORUM TİYATRO ÇALIŞMALARININ AKRAN ZORBALIĞINDA SEYİRCİ ROLÜ BAĞLAMINDA KULLANILMASI”

Adlı Tez Çalışmasında Kullanılan Yarı-Yapılandırılmış Görüşme Formu

1. Oyunu izlerken neler hissettiniz?
2. Oyun bittikten sonra neler düşündünüz?
3. Seyirci-oyuncular sahneye çıktıkça düşünce ve duygularınız nasıl değişti?
4. Sizce seyirci-oyuncu olmak ne anlama geliyor?
5. Siz seyirci-oyuncu olsaydınız nasıl bir çözüm getirirdiniz?
6. Gerçek hayatınızda zorbalıkta seyirci olma rolünüzü nasıl değerlendirirsiniz?
7. Bu çalışma hayatınızda neyi değiştirmiş olabilir?

EK 6. Odak Grup Görüşmesi Formu

“DRAMA ETKİNLİKLERİ İLE YAPILANDIRILMIŞ FORUM TİYATRO ÇALIŞMALARININ AKRAN ZORBALIĞINDA SEYİRCİ ROLÜ BAĞLAMINDA KULLANILMASI”

Adlı Tez Çalışmasında Kullanılan Odak Grup Görüşmesi Formu

1. Oyunu izlerken neler hissettiniz?
2. Oyun bittikten sonra neler düşündünüz?
3. Seyirci-oyuncular sahneye çıktıkça düşünce ve duygularınız nasıl değişti?
4. Sizce seyirci-oyuncu olmak ne anlama geliyor?
5. Seyirci-oyuncu olduktan sonra düşünce ve duygularınız nasıldı?
6. Gerçek hayatınızda zorbalıkta seyirci olma rolünüzü nasıl değerlendirirsiniz?
7. Bu çalışma hayatınızda neyi değiştirmiş olabilir?

**EK 7. Forum Tiyatro Ekibi Öğrencileri Tarafından Oluşturulan Forum Tiyatro
Oyun Metni**

FORUM TİYATRO-OYUN METNİ

1.Perde

Işık açılır

Sınıfta-Teneffüs

-Zorbalar sınıfa gülerek girer-

Zorba-1 (Gülmesi kesilip yüzünü ekşitip burnunu tıkayarak): İyy burası iğrenç kokuyor ya!

Zorba-2 (Bir elini kokudan rahatsız olduğunu belli etmek için burnunun ucunda sallayarak): Biri ölmüş burada ÖLMÜŞ!

Zorba-1 (Seyirci-1'i gösterip kıkırdayarak): Bu da dönemin başından beri uyuyor. Resmen kış uykusuna yattı!

Zorba-2: Koku nerden geliyor belli oldu, gel şununla biraz uğraşalım. (Cümlesi bitince birbirlerini biraz ittirerek gülüşürler)

-Birbirlerine kaş göz yaparak Seyirci-1'in iyice yanına yaklaşıp kapüşonunu kafasına geçirip masaya vururak-

Zorba-1: Alooo.. Yaşiyor musun?

Zorba-2: Günaydın! Sabah oldu uyan geldik geldik!

-Seyirci-1 kafasını kaldırır. Onca iğnelemeye rağmen Seyirci-1 başındakilerin sadece yüzüne bakıp hiç tepki vermeden geri yatar-

Zorba-1: E geri uyudu bu!

Zorba-2: Yine öldü, boş ver!

(deyip gülerek sınıfın ön tarafına dönerler ve odakları Mağdura yönelir)

Zorba-2 (Fısıldayıp gülerek): Ayy bu senin hoşlandığın çocuk değil mi?

Zorba-1: Eveett! Gel gel.. (Mağdurun yanına hiç izin almadan oturur)

Zorba-1: Shhst naber?

Mağdur (Şaşkın bir şekilde hafifçe kekeleyerek): İyidir sizden

Zorba-2 (Bebekle konuşur gibi): Yine mi teksin sen ya?

Mağdur (Kekeleyerek): E.. Evet

-Mağdur'un cevabı bitmeden önünde çizim yaptığı defteri izinsiz bir şekilde alırlar ve incelemeye başlarlar-

Zorba-1: Canım bak (alaycı biçimde) arkadaş da bayağı bir yetenekli!

Zorba-2: Aaa! Sen niye güzel sanatlara falan gitmedin ki, bizim okulda ne işin var?

Mağdur: Aslında gitmek istiyordum ama ailem güzel sanatlarda iş bulamayac...

-Mağdurun lafını keserek-

Zorba-2: Ana kuzusuyum desene! (Zorba-1'le bir süre gülüşürler)

Zorba-2 (Zorba-1'in kulağına yaklaşarak) : Tekrar düşün istersen.. (Gülmeye devam ederler)

-Dikkatlerini masanın üzerindeki kalemlik çeker-

Zorba-1 (Dirseğiyle Aslı'yı dürtüp eline aldığı kalemlikten tiksindir gibi davranarak): Şuna bak ne ucuz bir şey!

Zorba-2 (Kalemligi eline alıp bir iki çevirir): Poşet poşet! Çarşamba pazarından mı aldın bunu n'aptın?

-Birbirlerinin omuzuna vurup gülüşürler-

Mağdur (Kekeleyerek) : Kırtasiye den almıştım ama..

-Mağdurun cümlesini tamamlamasına izin vermeyerek kalemligi yere atar-

Zorba-2 (Kinayeli bir şekilde): Pardon, yanlışlıkla oldu elimden kaydı..

Zorba-1: İşte şimdi hak ettiği yerde!

-deyip gülüşükleri anda nöbetçi öğretmen sınıfa girer-

Nöbetçi Öğretmen: Hadi herkes sınıfına yavrum sizin burada ne işiniz var hadi sınıfınıza!

Zorba-1: Tamam hocam.

Zorba-2: Ödev sormaya gelmiştik hocam.

-sınıftan çıkarlar-

Işık kapanır

2.Perde

Işık açılır

Sınıfta-Öğle arası

-Zorba-1 ve Zorba-2 yine gülererek sınıfa girerler ve dikkatlerini bu sefer uyuyan çocuğun yanındaki kitap okuyan kız çeker-

Zorba-2: Ay bunlar birdi iki olmuş, mitoz bölünmüşler! (Gülerek kıza doğru gider)

Zorba-1(Arkadaşını takip eder): Ne okuyorsun sen hayatsız! Ver şunu bana!

-Kitabı elinden alır. Kız kitabını almak için öfkeli bir biçimde yeltense de alamaz ve tek denemesinden sonra vaz geçip önüne döner. Kollarını kavuşturup bekler-

Zorba-1(Küçümser şekilde kitabı arkadaşına gösterip): Rüzgarın Adı (Kitabın adını söyler)

Zorba-2: Rüzgarın adı zaten rüzgar salak!

-Kahkaha atarlar ve Zorba-1 kitabı masanın üstüne fırlatır-

Zorba-1 (Uzaklaşarak) : Çok sıkıldım ben bunlardan ya!

Zorba-2: Ay bırak bunlarla hiç tadı olmuyor! Gel! (Zorba-1'in kolun girer ve Mağdur'u göstererek ona doğru yürürler)

Zorba-1(Mağdur'un duymasını isteyerek): Canım sen bize iki tane çay kap gel, sonunda arkadaşla tanışma hediyesi olsun.

Zorba-2 (Mağdur'a duyurarak ve kaş göz yaparak) : Tamam hemen iki tane çay getiriyorum

-Aslı sınıftan çıkınca Zorba-1 Mağdur'un yanına oturur-

Zorba-1: Ne yapıyorsun yine sen?

Mağdur: Test çözüyordum ama..

Zorba-1: Hmmm ama (kitabı önünden alıp masanın diğer ucuna koyar) resim yap test çöz nereye kadar değil mi canım?

Mağdur: Ama (kitabı önüne geri çeker) kendimizi geliştirmemiz için.. Çözmemiz.. Hani.. Çizmemiz lazım..

Zorba-1(Biraz yakınlaşarak): Diyorum ki (elini omuzuna atar) biz çıkışta arkadaşım ile kahve içmeye gideceğiz sen de bizimle gelsene.. Hem hep yalnızsın, biraz sosyalleşmiş olursun.

-Mağdur omuzundan eli çekmeye çalışır ama Zorba-1 daha sıkı tutar. Seyirci-1 başını hafifçe kaldırır ve bundan sonra olanları gizlice izler-

Mağdur: Davetin için teşekkürler ama ben almayayım

Zorba-Miray: Niye kahve sevmiyor musun?

Mağdur: Yok onunla alakalı bir durum değil.

Zorba-1(Israrcı bir şekilde): E o zaman başka bir şey içersin.

Mağdur-Selman: Sağ ol istemiyorum

-Zorba aşağılayıcı bir ses tonu ile hatırlayıcı bir ses tonunu karıştırarak masanın üstündeki kalemi eline alır-

Zorba-1: Haa doğru ya senin paran yoktu değil mi? Biz ısmarlarız ne olacak canım!

Mağdur (Artık biraz sesini yükselterek): Para ile de alakalı bir durum değil yani.. Sadece.. Şey yani..

-Zorba ısrarcılığında devam eder ve sandalyesini onunkine yaklaştırır. Rahatsız edici bir yakınlık ile Mağdur'un saçlarını oynamaya başlar. Bu sırada kitap okuyan Seyirci-2 bakışlarını kitaptan kaldırır ve olayları sessizce izler-

Zorba-1: Saçların da çok güzelmiş kıvrır kıvrır Merinos koyunu gibi (kıkırdar) Oysa ki bu kadar güzel saçlı bir insan olduğun için bizimle bir şeyler içmeye gelmeyi hak etmiştin!

Mağdur (Yakınlığından rahatsızlığını belli ederek sandalyesini uzaklaştırır):

Teşekkürler ama...

Zorba-1 (Sinirlenerek): Eeeh! Sen de amma naz yaptın ha alt tarafı kahve içmeye gideceğiz ya! Öyle deniyorum olmuyor böyle deniyorum olmuyor! Kabul et artık!

Mağdur: Ama gelmek iste...

Zorba-1: İstemiyorsun?

Mağdur: İstemiyorum..

Zorba-1: İstemiyorsun?

-Zorba-2 sınıfa girer-

Zorba-2 (Neşeli ve yüksek bir sesle) :Çaylar da geldi!!!!!!

-Zorba-1 bir anda ayağı fırlar ve dehşete düşmüş bir biçimde bağırmaya başlar. Mağdur da sırasından kalkar ve şaşkınlık içinde durumu izler-

Zorba-1: İmdaaaatt!

Zorba-2 (Çaylar elinden düşer): Ne? Ne oldu? (Bağırarak ağlayan arkadaşına sarılır)

Zorba-1: Bana dokundu! Beni taciz etti! (Zorba-2'ye sarılır)

Zorba-2: Neee?! (Gözleri duyduklarından fal taşı gibi açılır, arkadaşına daha sıkı sarılır ve Mağdur'a dönerek) Seni pis sapık! (bağırır)

-Nöbetçi Öğretmen bir anda içeriye girer ve bağırmaya başlar-

Nöbetçi Öğretmen: Ne oluyor burada? Ne bu bağırıtı?

Zorba-1 (Mağduru göstererek): Beni taciz etmeye çalıştı hocam (Ağlamaya devam ederek)

Zorba-2: Evet hocam onu taciz etmeye çalıştı!

-Mağdur kendini savunmak için "ama hocam" dese de her seferinde lafı yarıda kesilir konuşulmasına izin verilmez-

Nöbetçi Öğretmen (Bağırarak): Sen kendini nasıl savunabiliyorsun hala?

-Mağdur kendini savunmaya çalışır ama dinlenmez-

Nöbetçi Öğretmen (Bağırmaya devam ederek): Şu kızın haline bak! Gördüğüme mi inanayım sana mı inanayım derhal müdürün odasına, derhal!

Mağdur: Ama hoca..

Nöbetçi Öğretmen (Bağırarak): Düş önüme düş!

Mağdur-Selman: Ben bir şey yapma...

Nöbetçi Öğretmen (Bağırarak): Hala konuşuyor! Sus!

-Mağdur boynu bükük, Zorba-1 ve Zorba-2 sarılır halde en arkada Nöbetçi Öğretmen sınıftan çıkarlar-

Işık kapanır

3.Perde
Işık açılır
Müdürün odasında

Mağdurun Annesi (Ah vah ederek) : Sen bize bunu da mı yapacaktın ha?! Biz seni okula ne için gönderiyoruz?! Şu yaptığın şeye bak!!

-Müdür bu sırada Mağdur'un Annesi ve Mağdur'a bakarak anneye hak verir şekilde kafa sallamaktadır-

Mağdur: Anne ben öyle bir şey yapmadım!

Mağdurun Annesi (Mağduru göstererek): Kızın haline bir bak! Nasıl yapmamışsın ya!

-Müdür yine anneye hak verir şekilde jest ve mimikler yapar-

Zorba-1'in Annesi (Bağırarak): Sen benim kızıma yalancı mı diyorsun bir de! (Müdüre bakarak) Derhal bu çocuğun okuldan atılmasını istiyorum!

-Bu sırada Mağdur annesinin kolundan çekiştirir. Anne kendisine dokunmasına izin vermez, müdüre döner, müdürü dinler-

Mağdur (Müdür'e): Ama hocam ben öyle bir şey yapmadım!

Müdür: Oğlum annen bile senin ne halt ettiğini biliyor! (Tiksinir gibi) Uzatma artık!

-Mağdur annesine döner konuşmaya çalışır-

Mağdur: Ama ann..

Mağdurun Annesi: KES!

Müdür (Zorba-1'in Annesi'ne dönerek): Hanım efendi biraz önce de açıkladığım gibi; bu zaten bir kamu davası. Biz okul içinde yapılması gerekenleri, üzerimize düşeni hemen yapacağız. Hoca hanım tutanaklarını tuttu, çocuk polisi arandı. Birazdan gelir ifade almak için merkeze götürürler. (Nöbetçi Öğretmen'e bakarak) Hocam tutanaklarda eksik var mı?

Nöbetçi Öğretmen: Hocam şahidin söylediklerini de eklemek istiyorum.

Zorba-1 (Ağlamaklı sesle): Hocam arkadaşım oradaydı, her şeyi gördü, onu çağırabilirsiniz.

Mağdur (Aydınlanmış gibi): Hocam! Sınıfta iki kişi daha vardı! (Kekeleyerek) Benim asıl iki tane şahidim var, onları da çağıralım!

Müdür: Sen ne şahidinden bahsediyorsun oğlum?

Zorba-1 (Telaşlı bir biçimde): Hocam ama biri uyuyordu biri kitap okuyordu. Onlar görmedi ki bana olanları.

Müdür (Zorba-1'e dönük): Tamam kızım tamam. (Nöbetçi Öğretmen'e dönerek inanmaz bir tonla) Hocam, olay olduğunda sınıfta kimler varsa, hepsini getirin.

Nöbetçi Öğretmen: Tamam hocam.

Mağdur (Müdür'e): Hocam, lütfen bakı...

Müdür (Bıkkın bir halde): Yeter oğlum! Sus dedim!

-Zorba-2 hemen Zorba-1'in yanına gider ve onu teselli etmeye başlar, sarılır. Diğerleri ise mağdurun yanına yerleşmişlerdir-

Zorba-2: Ağlama, ağlama canım! Kıyamam sana.. Senin hiçbir suçun yok! (Yüzünü Mağdur'a dönerek sesini yükseltir) Bırak o pislik ağlasın!

Müdür: Anlat bakalım kızım neler oldu?

Zorba-2: Hocam bu pislik sınıfta yine yalnız oturuyordu. Hep yalnız diye üzüldük. Sonra arkadaşım insanlık etti, hep yalnız arkadaşı olsun diye çay ısmarladı. Ben de çayları almaya gittim sonra geldiğimde bir baktım bir eli arkadaşımın bacağındaydı!

-Zorba-1 sesini yükselterek ağlamaya devam eder. Annesi daha çok sarılır-

Mağdurun Annesi (Mağdur'a): Sen bizim namusumuza leke mi sürecektin?! Pü!

Mağdur (Yalvarır gibi): Anne!

Müdür (Mağdur'a): Sus! (Seyirci-2'ye döner) Kızım senin ekleyeceğin bir şey var mı? Çay almaya gittiğinde başka neler oldu?

-Zorba-2 Seyirci-2'ye doğru bakarak kaşlarını kaldırıp işaret parmağını dudaklarına götürüp 'sus' işareti yapar-

Seyirci-2: Hocam ben kitap okuyordum, hiçbir şey görmedim. (Yere bakar)

Mağdur: NE ?!

Müdür (Mağdur'a): Sus diyorum! (Seyirci-1'e döner) Oğlum başka neler oldu?

- Seyirci-1 önce zorbalara bakar o sırada Zorba-2 Seyirci-1'e de kaşlarını kaldırıp işaret parmağını dudaklarına götürüp 'sus' işareti yapmaktadır, sonra mağdura döner, Mağdur yardım isteyen bir halde kendisine bakmaktadır, son olarak da yönünü seyirciye çevirip bakışlarını onların üstünde tutar-

Işık kapanır

EK 8. Etik Kurul Onayı

ANKARA ÜNİVERSİTESİ ALT ETİK KURULU KARAR ÖRNEĞİ

Karar Tarihi : 05.07.2024

Toplantı Sayısı : 16

Karar Sayısı : 183

183- Üniversitemiz Eğitim Bilimleri Fakültesi öğretim üyelerinden **Doç.Dr.Zeki ÖZEN**'in danışmanlığını yaptığı **Şeyma KOÇ**'un "Drama Etkinlikleri ile Yapılandırılmış Forum Tiyatro Çalışmalarının Akran Zorbalığında Seyirci Rolü Bağlamında Kullanılması" başlıklı yüksek lisans tezi ile ilgili 09.05.2024 tarihli "İnsan Üzerinde Yapılan Klinik Dışı Araştırmalar Başvuru Formu" Etik Kurulumuzca incelendi.

Üniversitemiz Eğitim Bilimleri Fakültesi öğretim üyelerinden **Doç.Dr.Zeki ÖZEN**'in danışmanlığını yaptığı **Şeyma KOÇ**'un "Drama Etkinlikleri ile Yapılandırılmış Forum Tiyatro Çalışmalarının Akran Zorbalığında Seyirci Rolü Bağlamında Kullanılması" başlıklı yüksek lisans tezi ile ilgili araştırma protokolüne uyulması ve etik onay tarihinden itibaren geçerli olması koşuluyla uygulanmasının etik açıdan uygun olduğuna oy birliği ile karar verilmiştir.

**ASLININ AYNIDIR
05/07/2024**

Prof. Dr. Muhtarzém ÖZEN
Ankara Üniversitesi
Etik Kurulu Başkanı

BENZERLİK BİLDİRİMİ

“Drama Etkinlikleri ile Yapılandırılmış Forum Tiyatro Çalışmalarının Akran Zorbalığında Seyirci Rolü Bağlamında Kullanılması” başlıklı tezimin ana bölümü (ön bölüm, kaynaklar ve ekler hariç) Turnitin İntihal Tespit Programı aracılığıyla incelenmiş ve ilgili rapor danışmanım tarafından da kontrol edilmiştir. Kontrol sırasında (1) “Yedi sözcükten daha az olan benzeşmeler” (2) “Kaynaklar” (3) “Doğrudan alıntılar” ve (4) “Lisansüstü tezim ile ilgili yapmış olduğum kendi yayınlarım ve yararlandığım mevzuat metinleri gibi kaynaklar” dışında tutulmuştur. Benzerlik kontrolüne ilişkin rapordan elde edilen sonuçlar aşağıda sunulmuştur.

Rapor Tarihi	: 20.09.2024
Gönderim Numarası	: 2459914796
Sayfa Sayısı	: 179
Sözcük Sayısı	: 44658
Karakter Sayısı	: 323502
Benzerlik Oranı	: %10
Savunma Tarihi	: 26.08.2024

Yukarıda belirtilen sonuçları gösteren Turnitin İntihal Tespit Programı’na ilişkin orijinal raporu, sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmaksızın bu beyanım ekinde Enstitüye teslim ettiğimi, tezimin %10’dan fazla benzerlik oranı içerdiğinin, tek bir kaynakla eşleşme oranının ise %2’den fazla olduğunun belirlenmesi durumunda, bundan doğabilecek tüm yasal sorumluluğu kabul ettiğimi bildirir, saygılarımı sunarım.

Öğrencinin Adı Soyadı: Şeyma KOÇ

Tarih: 24.09.2024

İmza:

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı ve Soyadı : Şeyma KOÇ

E-Posta Adresi :

İş Deneyimi :

Unvan	Görev Yeri	Yıl
Rehber Öğretmen	MEB	2014 -

Akademik Bilgiler

Öğrenim Durumu :

Derece	Bölüm/Program	Üniversite	Yıl
Lisans	Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi	2010 - 2014
YL	Eğitimde Yaratıcı Drama	Ankara Üniversitesi	2021 - 2024